

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Politikaelméleti Doktori Iskola
Doktori iskola vezetője: Prof. Dr. Mezei Balázs, DSc

A CSELEKVŐ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁG

**Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése a kisebbségi
nemzetépítés aspektusából**

Készítette: Kiss-Kozma Georgina

Témavezető: Dr. Kántor Zoltán

2021

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	4
I. RÉSZ.....	10
1. AZ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATA – LEHETSÉGES ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK	10
1.1. Ifjúságszociológiai megközelítések.....	11
1.1.1. Ifjúságkutatás az Európai Unióban.....	15
1.1.2. A magyarországi ifjúságkutatások.....	16
1.1.3. Az erdélyi magyar ifjúságkutatások	19
1.2. Nacionalizmus-elméletek	31
1.2.1. A nacionalizmus kialakulásának módja: instrumentalizmus és primordializmus	34
1.2.2. A nemzet modernista és az etnoszimbolista megközelítése	34
1.2.3. Az etnikai csoportok természetével kapcsolatos dilemmák	36
1.2.4. A nacionalizmus meghatározásának kísérletei	38
1.2.5. Nacionalizmus-tipológiák.....	39
1.2.6. A nemzeti kisebbség fogalmához kapcsolódó dilemmák.....	41
1.3. Szervezetszociológiai aspektusok	45
1.3.1. A civil társadalom elméleti- és fogalmi megközelítései.....	47
1.3.2. Az európai nonprofit szektor	58
1.3.3. Az erdélyi magyar civil szféra értelmezési lehetőségei.....	61
1.3.4. Szempontok az ifjúsági intézményrendszer-modell kidolgozásához	64
1.3.5. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai vizsgálata.....	71
1.4. Ifjúságszociológiai vagy nacionalizmus-elméleti megközelítés?.....	73
1.4.1. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének értelmezéséhez javasolt perspektíva	74
1.4.2. A kulcsfogalmak operacionalizálása	79
II. RÉSZ.....	85
2. AZ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK INTÉZMÉNYESÜLÉSE 1989 UTÁN.....	85
2.1. Az erdélyi magyarság története 1918 és 1989 között	85
2.2. A magyar kormányok kisebbségpolitikája a rendszerváltás után.....	104
2.2.1. A nemzetpolitika intézményesülése 1990–2010 között	105
2.2.2. Nemzetpolitika 2010 után.....	108
2.3. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének periodizációja: korszakok, törésvonalak, konfliktusok.....	114

2.3.1.	1989-es romániai fordulat: az erdélyi magyarság önszerveződésének új lehetőségei	114
2.3.2.	Alakulási korszak: 1989/1990	117
2.3.3.	Hőskorszak: 1990–1995	140
2.3.4.	A paktumpolitika-korszaka: 1995–2001	149
2.3.5.	MIT és RMDSZ közötti főbb konfliktusok és törésvonalak	165
2.3.6.	Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra fragmentálódása 2001 után.....	176
III.	RÉSZ	198
3.	ESETTANULMÁNY: KOLOZSVÁR	198
3.1.	Minority Rights Egyesület és Musai-Muszáj Mozgalom.....	199
3.2.	Igen, tessék! mozgalom.....	206
	KÖVETKEZTETÉSEK	209
	ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE	219
	IRODALOMJEGYZÉK.....	220

BEVEZETÉS

A disszertációmban a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatára vállalkozom. A romániai magyarság történetében a legfontosabb rendszerváltozás az 1918-as impériumváltás volt, amely tektonikus változásokat eredményezett. A következő – az 1944-es és az 1989-es – rendszerváltozások a korábbi paradigma keretén belül maradtak, ugyanakkor jelentősen befolyásolták az önszerveződési és megnyilvánulási kereteket, lehetőségeket.¹ Az 1989-es események tehát természetes kiindulópontját jelentik az erdélyi magyar közélet újjáéledésének, a rendszerváltozás ugyanis új helyzetet teremtett. A kétpólusú világrend megszűnését követően az új politikai és jogi környezet kedvezően hatott az erdélyi magyar kisebbség önszerveződésére, amelynek következtében gombamódon alakultak meg az új szervezetek, s alakultak újjá a régiek. Az 1989-es román fordulatot követően, a civil társadalom újjáéledése során az ifjúság a demokratizálódás folyamatában részt vevő legdinamikusabb tényező volt.² 1989 felfokozott hangulatában az erdélyi településeken egyszerre, s egymással párhuzamosan kezdtek megalakulni a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) helyi szervezetei és az ifjúsági szervezetek, többnyire Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége (MADISZ) néven. Ennek ellenére a romániai magyar ifjúsági szervezetek vizsgálata nem tartozik az erdélyi magyar társadalmat tárgyának megtevő vizsgálatok legnépszerűbb témái közé.

Az erdélyi magyar ifjúságnak több szempontból is sajátos jellemzői vannak, s vizsgálatokor legalább két dimenzió figyelembe vételére van szükség, ugyanis az ifjúsági dimenzió mellett a nemzeti dimenzió is kulcsfontosságú. A kutatás során az első, és talán legmeghatározóbb kérdés, hogy vajon mely tudományterület felől közelítsem meg a kérdést, s hogy vajon létezik-e olyan elméleti keret, amelyben e két tényezőt egyforma súllyal lehet tanulmányozni, vagy pedig ki kell választani az egyiket, s az elemzés fő szempontjait ennek alapján meghatározni? Szintén kulcsfontosságú döntésnek bizonyul az elemzési egység meghatározása is: az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek vagy azok intézményesülése kerüljön

¹ Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000. 11 (3). 219–241, itt: 230–231.

² Kósa András László: Timurok és Pál utcai fiúk – A romániai magyar ifjúsági elit természetrajza. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 207–227, itt: 212.

a középpontba? Az előbbi esetén az elemzési egység mindhárom tényezőjét ki lehet emelni: ha az 'ifjúsági' tényezőre koncentrálunk, akkor valamely ifjúságszociológiai megközelítést alkalmazhatunk, ha a 'magyar' tényezőt emeljük ki, akkor valamely nacionalizmus-elméleti megközelítés tűnik relevánsnak, illetve amennyiben a szervezetekre szeretnénk fókuszálni, akkor pedig a szervezetszociológia területéről származó elméletekkel operálhatunk. Az intézményesülés vizsgálatának esetén viszont nem tekinthetünk el az erdélyi magyarság történetiségétől, s egyfajta társadalomtörténeti sajátossággal kell számolnunk: a legfontosabb töréspontokon (1918-as, 1944-es és 1989-es rendszerváltoztatás) az erdélyi magyarság nemzeti alapon szervezte meg önmagát. Ennek következtében az erdélyi magyarság önszerveződési kísérleteit nemzeti alapon történő intézményesülésként értelmezhetjük, amely folyamat valamely nacionalizmus-elméleti kereten belül válik vizsgálhatóvá.

Az elméleti keret kiválasztása elsősorban diszkrecionális döntésnek tűnhet, amely később mind a kutatási kérdések megfogalmazására, mind pedig a várható eredményekre is hatással van. Az adekvát elméleti megközelítések megtalálása kihívás elé állít, hiszen a szakirodalom áttekintése során egymásnak sok esetben ellentmondó elméletekkel találkozhatunk. Mindamelllett azt is állítom, hogy az ifjúsági szervezetek intézményesülését nem pusztán egy elméleti megközelítéssel lehet vizsgálni. Nehézséget okoz még az is, hogy a nemzetközi szociológia népszerű kutatási trendjei között nem találjuk meg a kisebbségi civil szféra – s ennek részterméjévé képző ifjúsági civil szervezetek – teoretikus jellegű elemzését, s ez egyúttal azt is jelenti, hogy a téma elméleti megalapozását a kutatóknak kell elvégezni.³

A disszertáció első szakaszában megvizsgálom három tudományterület – az ifjúságszociológia, a nacionalizmus-kutatás és a szervezetszociológiai megközelítések – legfontosabb kérdéseit, elméleti megközelítéseit arra keresve a választ, hogy vajon mely diszciplína, és mely elméletek azok, amelyek megfelelő teoretikus keretet biztosíthatnának a romániai magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatához.

Az ifjúságszociológia alfejezetben nem pusztán az ifjúságra vonatkozó elméleteket, tudományos trendeket mutatom be – ezen belül a nemzetközi, valamint a hazai tudományos diskurzusban megelevenedő vitás pontokat –, hanem a romániai magyar fiatalokat érintő hazai és külhoni ifjúságkutatások rövid áttekintését is nyújtom, amelynek eredményeképpen szembesülhetünk azzal a jelenséggel is, hogy habár az ifjúságkutatások ismét reneszánszukat élik, a romániai magyar ifjúsági szervezetek vizsgálata alulreprezentált az ifjúságkutatások

³ Kiss Dénes: Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 2006. 3 (2). 139–154.

terén. Emellett szintén kiemelendő, hogy az ifjúságot – benne a nemzeti kisebbségek ifjúságát – főként a szociológia területén övezi érdeklődés.

A nacionalizmus szakirodalmának feldolgozása során bemutatom az alapvető fogalmakkal – nemzettel, nacionalizmussal, nemzeti kisebbséggel – kapcsolatos dilemmákat, valamint kitérek a nemzettel kapcsolatos alapvető akadémiai vitákra is. A nemzet definíciója a nacionalizmus- és kisebbségkutatás egyik központi kérdése, ezért természetes, hogy a kutatói kíváncsiságom homlokterébe kerül. Ugyanakkor nehéz és szinte megválaszolhatatlannak tűnik az a kérdés, hogy mit is értünk nemzet és nemzeti kisebbség alatt. A tudományos diskurzusban számos disputa zajlik, és számos elmélet verseng egymással, amelyekből sokszor egy dolog válik világossá: nincs egyetértés a fogalmi meghatározást illetően. Ebből fakadóan válik még bonyolultabbá a nemzeti kisebbség vizsgálata. Logikusnak tűnhetne, hogy ha nincs egységes meghatározás, akkor ez lehetne a tudomány elsődleges feladata: meghatározni vizsgálata tárgyát. És itt válik tudományos szempontból még érdekesebbé a kérdéskör, hiszen a tudományos igényű munkák alapját képező definíciós kényszert pusztán a politika képes enyhíteni. A nemzeti kisebbség meghatározása tehát a politika feladata, amelynek nem pusztán elvi tétje van, hanem a társadalom számára tényleges következményei is. Hiszen a meghatározással jogok is járnak, a joggal pedig előnyök, vagy más nézőpontból, hátrányok. A politika részéről pedig a döntési kompetenciával rendelkező állam az az aktor, akinek lényeges szerepe van a nemzeti kisebbségek életében, hiszen az állam rendelkezik azzal a hatalommal, hogy meghatározhatja, kik tartozhatnak a nemzet korpuszához, és kiket zár ki belőle. Fontos kihangsúlyozni, hogy az általam javasolt szempontrendszer tehát nem a nemzetközi és a magyar diskurzusban egyaránt kialakult fogalmi diverzitáshoz akar újabb megközelítési módot nyújtani.

A harmadik diszciplináris megközelítést, a szervezetszociológiai paradigmák bemutatását abból a szempontból tartom fontosnak az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek tekintetében, hogy történelmi sajátosságokból fakadóan a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától.⁴ Az erdélyi magyar civil szervezeti szférán belül jóval kisebb a valóban, működésében is civil szervezeti szektor, ugyanis a formális nonprofit szervezeti szektorban megtalálhatók a politikai jellegű intézmények és a nonprofit mezbe rejtett költségvetési típusú intézmények is. A kisebbségi elit azokat az erdélyi magyarság szempontjából szükségesnek tartott intézményeket, amelyek állami létrehozására nincs lehetőség, nonprofit keretek között alakítja ki, és működteti.⁵ Ebben a fejezetben ezért

⁴ Bodó Barna (szerk.): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda: Temesvár, 2015. 164.

⁵ Kiss, 2006. Az erdélyi magyar civil szféráról, i.m. 139–154.

röviden bemutatom a szervezetszociológiai aspektusokat, különös tekintettel a civil társadalom nemzetközi megközelítéseire – fogalomtörténet, a civil társadalom és az állam viszonya, tipológiák –, majd abból kiindulva, hogy az erdélyi magyar civil szférát csak nemzetközi, európai kontextusban tudjuk vizsgálni, bemutatom az európai nonprofit szektor kutatási irányait, egyeztetett fogalomrendszerét. Végül az erdélyi magyar ifjúsági civil szféra sajátosságainak, s lehetséges kutatási irányainak ismertetésével zárom a fejezetet. Tekintettel arra, hogy a politikai intézmények is a formális nonprofit szervezeti szektorban helyezkednek el, kitérek az erdélyi magyar ifjúság politikai szervezeteinek lehetséges vizsgálatára is.

A szakirodalom áttekintését követően arra a megállapításra jutottam, hogy nincs olyan integratív elméleti megközelítés, amely egyenlő súllyal vizsgálná az ifjúsági és a nemzeti tényezőt, s végül arra a döntésre jutottam, hogy az intézményesülést helyezem a kutatás középpontjába, s ezért a nacionalizmus tudományterületéről választott sajátos perspektíva, a kisebbségi nemzetépítés az a módszertani alapállás, a kutatásom kiindulópontja, amely meghatározza a kutatás menetét. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az „ifjúsági” és a „szervezeti” tényező ne jelenne meg a vizsgálat során, de a kutatási kérdések nem ezekre vonatkoznak. Ettől függetlenül úgy gondolom, hogy az ifjúságszociológiai és szervezetszociológiai megközelítések és dilemmák bemutatása nélkül maga az intézményesülés folyamatának értelmezése sem valósulhatna meg, s ezért indokoltnak vélem ezen más megközelítési lehetőségek alaposabb feltárását is. Meggyőződésem továbbá, hogy az általam alkalmazott megközelítés csak az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra egyik lehetséges olvasata.

Az elméleti kérdésekkel foglalkozó blokk végén kísérletet teszek egy olyan perspektíva kialakítására, amely két fő szempontra helyezi a hangsúlyt: egyrészt az 1989-es román fordulatot követően az erdélyi magyar ifjúság – hasonlóan az erdélyi magyarsághoz, amelynek szerves részét képezi – nemzeti elven szerveződött, másrészt a nemzeti kisebbség önszerveződése folyamatos változásban van, vagyis az intézményesülésre folyamatként tekinthetünk.⁶ Az elméleti perspektíva több hipotézisre épül. A határon túli magyarságról szóló diskurzusokban gyakran előforduló, s félrevezető jelenség, hogy a magyar kisebbséget homogén, statikus entitásként értelmezik, s éppen emiatt kerülni kell a hétköznapi beszédben, politikában és sokszor a társadalomkutatásban is domináló „csoportista nyelvhasználatot.”⁷ Feltételezem továbbá, hogy az erdélyi magyar fiatalok az 1989-es román forradalmat követően

⁶ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 219–241.

⁷ Brubaker, Rogers: Ártalmas állítások: Mítoszok és tévképzetek a nacionalizmuskutatásban. *Beszélő*, 1996. 1 (7). 26–41.

nemzeti alapon kezdték meg önmaguk megszervezését, s ez a folyamat a kisebbségi nemzetépítés elméleti keretén belül értelmezhető.⁸ Mindez nem jelenti azt, hogy a generációs aspektust figyelmen kívül lehetne hagyni, hanem inkább arról van szó, hogy az elemzésem középpontjába nem maguk az ifjúsági szervezetek kerülnek, hanem intézményesülésük folyamata. Amennyiben folyamatelemzésre vállalkozom, feltételezem, hogy az intézményesülés folyamata korszakokra bontható.

A második szakaszban rátértem az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatára. Előbb történeti megközelítésben tekintettem át az erdélyi magyarság történetének legfontosabb korszakalkotó töréspontjait, s ezen belül pedig a fókusz az egyes korszakok ifjúsági aspektusára igyekeztem helyezni, különösen a két világháború között megjelenő, a belső nyilvánosság szempontjából domináns két magyar ifjúsági értelmiségi kör – Erdélyi Fiatalok és a Hitel köre – bemutatására, s a köztük lévő különbségekre. A korszakok bemutatását alapvetően másodlagos források felhasználásával végeztem, ahol lehetséges, korabeli sajtóanyagokra támaszkodva. Ezt követően a magyarországi nemzetpolitika 1989 utáni változásait ismertettem, majd a kitekintés után kísérletet tettem az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek 1989-es romániai forradalmat követő intézményesülésének időbeli tagolására.

Azokra a kérdésekre próbáltam választ adni, hogy a legfontosabbnak tartott vonatkozásokban milyen álláspontok fogalmazódtak meg, a legfontosabb töréspontokon belül milyen pozíciók és stratégiák jelentek meg. A törésvonalak vizsgálatakor fontos tudatosítani, hogy nem az egész közösségen belüli választóvonalakról, hanem mindenekelőtt a politikai és ifjúsági elit közötti konfliktusokról van szó. Az erdélyi magyar ifjúság intézményesülésének periodizációja során kitértem a korszakokat lezáró változások vizsgálatára is, s a céloom nem pusztán az események kronologikus leírására vonatkozott, hanem a változások mögötti háttérfolyamatok értelmezésére is. A fordulópontok gyakran valamely konfliktushoz kapcsolódnak, s a fejezetben az ezek mentén kialakuló álláspontok, pozíciók és stratégiák bemutatására is vállalkoztam.

A kisebbségi társadalmak sajátos helyzetben élnek, hiszen a politikai és gazdasági átrendeződésekkel más nemzeti területen „ragadtak”, ahol szembe kell nézniük az adott állam nemzetiesítő nacionalizmusával.⁹ A magyar kisebbség legfontosabb céljai között önmaga nemzeti alapon történő megszervezését és kisebbségi jogainak kiharcolását, kiterjesztését

⁸ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 219–241.

⁹ Rogers Brubaker: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006. 17 (3). 3–30.

találjuk. Mindazonáltal rezonálnak az új világpolitikai, valamint a regionális és helyi politikai változásokra és kihívásokra is. A harmadik, s egyben utolsó szakaszban a kolozsvári tanulmányutam során megszerzett tapasztalataimat ismertetem, valamint a megismert új típusú, nem hagyományos ifjúsági civil kezdeményezéseket mutatom be.

I. RÉSZ

1. AZ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK INTÉZMÉNYESÜLÉSÉNEK VIZSGÁLATA – LEHETSÉGES ELMÉLETI MEGKÖZELÍTÉSEK

Ebben a szakaszban arra keresem a választ, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése mely elméleti keretben értelmezhető leginkább. Az erdélyi magyar ifjúság esetében nem szabad megfeledkezni annak komplexitásáról, ugyanis legalább két dimenzió figyelembevételére van szükség a vizsgálatokor: az ifjúsági dimenzió mellett a nemzeti dimenzió is kiemelt jelentőségű.

Megvizsgálom három tudományterület – ifjúságszociológia, nacionalizmuskutató és szervezetszociológia – legfontosabb kérdéseit, elméleti megközelítéseit arra keresve a választ, hogy vajon mely tudományterület, és mely elméletek azok, amelyek megfelelő teoretikus keretet biztosíthatnának az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatához.

Ennek következtében röviden áttekintem az ifjúság és a nemzet fogalmát érintő főbb diskurzusokat, érintve a lehetséges elméleti paradigmákat, megvizsgálva azok alkalmazhatóságát az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatára. A kisebbségi intézményi szféra történelmi sajátosságokból fakadóan a kisebbségi nonprofit szektorban helyezkedik el, ugyanakkor a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától.¹⁰ Ezért fontosnak tartom kitérni a szervezetszociológiai aspektusokra, főként a civil szervezetekkel kapcsolatos interpretációkra is.

¹⁰ Bodó, 2015. Civil szerepek – civil szereplők, i.m. 164.

1.1. Ifjúságszociológiai megközelítések

Az ifjúság megértésére a tudománnyal és a politikával foglalkozók régóta törekednek, s nincs ez másképp ma sem, mikor a globalizáció, a gyors technológiai fejlődés, az információs társadalom térszerkezet-alakító hatásai, a világgazdasági fordulópontok, továbbá a folyamatosan létrejövő új foglalkozások olyan változásokat indukáltak, mint például a társadalmi magatartásformák átalakulása, új életformák megjelenése, vagy a közösségi kapcsolatok módosulása. Emellett a transznacionális vállalatok térnyerése és a digitális kultúra megjelenése is olyan szignifikáns hatással volt az ifjúság életére, amelynek feltárására és értelmezésére mind a tudomány, mind a politika törekszik.

Az ifjúságkutatások *a priori* dilemmája arra irányul, hogy vajon mit is értünk ifjúság alatt? Kik tartoznak ebbe a kategóriába, s ki dönti ezt el? Vajon az ifjúság biológiai adottság, átmenet a kamaszkor és a felnőtt kor között, vagy pedig a fiatalság alatt egy sajátos jellemzőkkel rendelkező csoportot értünk?¹¹ Az ifjúságszociológiai diszciplína keretén belül több elméleti vita is zajlik, s a versengő magyarázó modellek – amelyek az ifjúság értelmezésével, társadalomban elfoglalt helyével, szerepével foglalkoznak – más és más választ adnak ezekre a kérdésekre. Ezek a dilemmák nem újkeletűek, mégis újra és újra megfogalmazódnak a szakmai diskurzusokban. Habár az ifjúságot nem lehet homogén, egységes csoportként értelmezni, mégis az ifjúság empirikus megragadása gyakran korcsoportos elemzői keretbe szorít.¹² Az ifjúság fogalmi meghatározását, s teoretikus megközelítéseit tekintve sincsen konszenzus a szakirodalomban. De nem csupán a kutatási paradigmák változásáról van szó, hanem arról is, hogy párhuzamosan működnek különböző kutatási irányzatok, s az ifjúság elemzésekor számos, egymással is gyakran versengő ifjúságszociológiai iskola közül választhatnak a kutatók. Az elmúlt évtized ifjúságszociológiai diskurzusait domináló egyik legélénkebb vita a diszciplína értelmezési kerete körül alakult ki.¹³ A vita tétje, hogy vajon a klasszikus magyarázó modellek képesek-e a modern társadalmak változó ifjúsági szféráját továbbra is megérteni?¹⁴

¹¹ Habár az ifjúságnak nincs definitív meghatározása, viszonylagos konszenzus uralkodik azzal kapcsolatban, hogy az ifjúság folyamatos változásban van: ennek egyik szemléletes példája az ifjúsági korszak kitolódása, átalakulás.

¹² Papp Z. Attila: Az ifjúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi szintereken. In: Ugyanó (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYS 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 13–28, itt: 14.

¹³ Szanyi-F. Eleonóra: Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont Kft.: 2018. 11–40, itt: 11–12.

¹⁴ A vitáról lásd bővebben: Roberts, Steven: One Step Beck: A Contribution to the Ongoing Conceptual Debate in Youth Studies. *Journal of Youth Studies*, 2012. 15 (3). 389–401.

A tudományterület korai szakaszában fontos referenciapontként jelent meg a fejlődéslélektan, amely a fiatalok egyéni tulajdonságaira fókuszál, középpontjában pedig a személyiség- és identitásfejlődés helyezkedik el, olyan témákat helyezve górcső alá, mint a lelki egészség, a szerhasználat, az egészségmagatartás vagy a szexualitás.¹⁵ A diszciplína korai időszakában meghatározó megközelítésként jelentek meg a strukturalista-funkcionalista elméletek is, amelyek nem pusztán az ifjúsági életszakasz egyéni perspektívájára koncentrálnak, hanem figyelmet szentelnek az egyén és környezete viszonyára is. A kultúraalapú megközelítés és az átmenetelméletek diskurzusa a releváns témakörök tematizálásáért versengenek, valamint az elmúlt évtizedekben új perspektívaként realizálódtak a generációs-elméletek is.¹⁶

A kultúraalapú megközelítés az ifjúsági szubkultúrák vizsgálatához kapcsolódott, a második világháborút követően ugyanis a fiatalok önálló, lényeges fogyasztói csoportként jelentek meg, ezért szükség volt egy olyan új magyarázó keret kialakítására, amely a változó társadalmi folyamatok értelmezésére is alkalmas.¹⁷ A megközelítés arra kereste a választ, hogy az identitás formálódásában meghatározó fogyasztás miképpen jelenik meg az osztálytudat kifejezésében. A szubkultúra-kutatás kritikájaként jelentek meg a posztsubkultúra-kutatások,¹⁸ amelyek középpontjában továbbra is az ifjúság fogyasztási szokásai, mint csoportképző tényezők kerültek, de a fogyasztás alapját nem az osztályra, hanem az ízlésre helyezték. Az ezzel szemben megjelenő kritikák a fiatalok fogyasztására helyezett túlzó hangsúlyt érintették leginkább.

Az ifjúság átmenetiségét kiemelő kutatási hagyomány az iskola és a munkaerőpiac közötti átmenetet helyezte középpontba, s ezáltal az ifjúság vizsgálata a nevelésszociológia, oktatáskutatás és a közgazdaságtani megközelítések felé tolódott.¹⁹ Az átmenetelméletek kritikusai szerint azonban ez az értelmezés leszűkíti az ifjúságkutatások mozgásterét.

A generációs-elméletek szakítottak azzal a kutatási hagyománnyal, amely szerint az ifjúságot csak a felnőttkorba való átmenetként értelmezhetjük, s abból indulnak ki, hogy az

¹⁵ A fiatalok fejlődéslélektanáról bővebben lásd: Jessor, Richard: Reflections on Six Decades of Research on Adolescent Behavior and Development. *Journal of Youth and Adolescence*, 2018. 47 (3). 473–476.

¹⁶ Szanyi-F., 2018. Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban, i.m. 11–12.

¹⁷ A szubkultúra-kutatásról lásd bővebben: Bennett, Andy: The post-subcultural turn: some reflections 10 years on. *Journal of Youth Studies*, 2011. 14 (5). 493–506.; Griffin, Christine E.: The trouble with class: researching youth, class and culture beyond the 'Birmingham School'. *Journal of Youth Studies*, 2011. 14 (3). 245–259.

¹⁸ A posztsubkulturális megközelítésről lásd bővebben: Hodgkinson, Paul – Deicke, Wolfgang: *Youth cultures: scenes, subcultures and tribes*. Routledge: London, 2007; valamint Pilkington, Hilary – Omel'chenko, Elena – Garifzianova, *Al'bina: Russia's skinheads: exploring and rethinking subcultural lives*. Routledge: London and New York, 2010.

¹⁹ Szanyi-F., 2018. Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban, i.m. 20–24.

ifjúság megértésénél az életkor pusztán egy elem. Wyn és Woodman²⁰ szerint az ifjúságot a nemzedék fogalmán keresztül lehet megragadni.²¹ E kutatási paradigma a társadalmi változásokra, s azok fiatalokra gyakorolt hatására fókuszál. Az ifjúságot nem önkényesen kijelölt korcsoportként, hanem olyan csoportként határozza meg, amelynek tagjai kollektív identitással rendelkeznek, továbbá feltételezi a közös tapasztalat útján kialakult közös értelmezési keret kialakulását is. A 2000-es években újraértelmezett generációs–elmélet eltér az eredeti, Karl Mannheim nevéhez kapcsolódó koncepciótól, s az elemzés középpontjába a fiatalok életét befolyásoló szociális kontextust emeli.²²

Ebből az elméleti megfontolásból kiindulva feltételezhetjük, hogy az ifjúsági szférán belüli változások okait a társadalmi, gazdasági és politikai konstelláció figyelmen kívül hagyásával nem érthetjük meg. A fiatalok különböző korszakokban eltérő problémákkal, konfliktusokkal, kérdésekkel szembesülnek, s a kontextus változásával a problémák természete és jelentősége is módosulhat. Továbbá feltételezhetjük, hogy a különböző generációk tagjainak szocializációjában más és más mélyreható politikai élmények játszanak főbb szerepet.

Az emerging adulthood elmélete ezzel szemben az átmenet folyamatát definiálja újra.²³ Eszerint egyre kevésbé beszélhetünk a biológiai és a társadalmi érettség egybeeséséről, s a fiatal kort ideiglenes átmenet helyett önálló fázisként határozza meg. Az irányzathoz az instabilitással és változással, valamint a felfedezéssel foglalkozó tanulmányok kapcsolódnak.²⁴

Érdeemes még az ifjúság politikai gazdaságtani, konfliktus alapú, neomarxista megközelítését megemlíteni, amely James Côté²⁵ szerint rávilágít a fiatalok és a politikai, gazdasági hatalommal rendelkező felnőttek viszonyára.²⁶ Ez a magyarázó modell feltételezi, hogy az állam és a nagyvállalatok elnyomják, kiszorítják a fiatalokat a hatalomból, s a fiatalok társadalmilag kiszolgáltatott helyzetük miatt a hatalmi hierarchiában alacsony pozícióba kerülnek. Az ifjúság politikai gazdaságtani elmélete az ifjúságszociológia perifériáján maradt,

²⁰ Wyn, Johanna – Woodman, Dan: Generation, Youth and Social Change in Australia. *Journal of Youth Studies*, 2006. 9 (5). 495–514.; Ugyanő: *Youth and Generation. Rethinking change and inequality in the lives of young people*. Sage Publication: London, 2014.

²¹ Részben Karl Mannheim nemzedékfogalmához nyúlnak vissza a nemzedék meghatározásakor.

²² Mannheim, Karl: A nemzedékek problémája. In: Ugyanő: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris: Budapest, 2000/1928/. 201–254. Mannheim hármassztruktúrájára épít Szabó Andrea és Kiss Balázs 2013-ban megjelent tanulmányukban is. Vö: Szabó Andrea, Kiss Balázs: Konfliktus és generáció: A generációs konfliktusok kutatásának fogalmi kiindulópontjai. *Politikatudományi Szemle*, 2013. 22 (4). 97–115.

²³ Az elméletről lásd bővebben: Arnett, Jeffrey Jensen: Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 2000. 55 (5). 469–480.; Ugyanő: *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*. Oxford University Press: New York, 2004.

²⁴ Szanyi-F., 2018. Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban, i.m. 29–30.

²⁵ Côté, James E.: Towards a new political economy of youth. *Journal of Youth Studies*, 2014. 17 (4). 527–543.

²⁶ Papp Z., 2015. Az ifjúságkutatás aktuális kérdései, i.m. 14–15.

köszönhetően egyrészt a túlzott ideológiai beágyazottságának, másrészt annak, hogy az állammal szövetkező gazdaság nehezen operacionalizálható változó.²⁷

Az ifjúságkutatások aktuális témáiról átfogó képet kaphatunk Andy Furlong²⁸ munkássága nyomán is. A kézikönyvben egybegyűjtött tanulmányok főbb témakörei az ifjúság és a fiatal felnőttek újrakonceptualizálása; az osztály, valamint az etnikai és nemi alapú felosztások; a képzések; a munkanélküliség és foglalkoztatottság kérdése; a család; az ifjúsági kultúra; a közéleti aktivitás; a mentális és fizikai egészség; az identitások és értékvilág; a devianciák és a fiatalkori bűnözés. E témakörök is jelzik a nemzetközi tudományos érdeklődés fő csapásirányait.

A tematikához kapcsolódó disputák mellett megjelentek a megközelítés köré csoportosuló elméleti dilemmák is, ezek közül kiemelkedik a struktúra vagy az aktor dichotómia, amely a mai napig számos izgalmas koncepcionális kérdést generál.²⁹

Az ifjúságkutatás aktuális, a nemzetközi színtereken felmerülő kérdéseivel kapcsolatban az egyik legérdekesebb eredmény – amelyet a jövőbeni ifjúságkutatások és tanulmányok tervezésekor érdemes figyelembe venni –, hogy a vizsgálati alanyok kiválasztásakor a fiatalok felülreprezentáltak, miközben a szintén meghatározó többi aktort (kormányzati, gazdasági elitet, döntéshozókat, stb.) jelentőségükhöz képest kisebb arányban vonnak vizsgálat alá. Ez azt is jelenti, hogy az ifjúságkutatások egyik legmeghatározóbb aspektusáról, úgymint az elitscsoportok, a nemzetközi cégek, a multinacionális vállalatok és a szervezetek fiatalok életére ható jelentős befolyásáról, tekintélyes tudásdeficittel rendelkezünk. Az ifjúság világának bizonyos aspektusairól – főként a fiatalok szemszögéből – számos információ érhető el a szakmai nyilvánosságnak köszönhetően, mégis vannak olyan aktorok, folyamatok, amelyekről – habár komoly befolyást gyakorolnak a fiatalok mindennapjait tekintve – mégsem tudunk eleget.³⁰ Ugyanakkor az ifjúságot nem érthetjük meg önmagában, hanem a társadalmi kontextust is figyelembe kell venni a vizsgálatok során, s a társadalmi, gazdasági és politikai miliő kialakításában szerepet játszó további aktorokat is be kell vonni a vizsgálódásba.

²⁷ Szanyi-F., 2018. Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban, i.m. 18–19.

²⁸ Furlong, Andy (szerk.): *Handbook of Youth and Young Adulthood. New perspectives and agendas*. Routledge: London – New York, 2009. Idézi: Papp Z., 2017. Az ifjúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi színtereken. i.m. 22.

²⁹ Szanyi-F. Eleonóra a *Journal of Youth Studies* hasábjain megjelenő publikációkhoz kapcsolt kulcsszavak alapján mutatja be azokat az elméleti kérdéseket, amelyek meghatározóak az ifjúságkutatás jelenlegi irányai kapcsán. A tanulmány izgalmas abból a szempontból, hogy megismerhetjük az ifjúságkutatás aktuális nemzetközi narratíváit és trendjeit, ugyanakkor a választott módszer egyik korlátja, hogy elsősorban az angolszász ifjúságszociológia domináns magyarázó elméleteivel foglalkozik. Szanyi-F., 2018. Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban, i.m. 12–13.

³⁰ Papp Z., 2017. Az ifjúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi színtereken. i.m. 20–22.

1.1.1. Ifjúságkutatás az Európai Unióban

A következőkben röviden áttekintem a nemzetközi és magyarországi ifjúságkutatások történetét, főbb kutatási trendjeit azzal a céllal, hogy egyrészt feltárjam, hogy miképpen változott a kutatói figyelem az elmúlt évtizedek során, másrészt, hogy megvizsgáljam, hogy a kutatási kérdésem megjelent-e a fősodrású szociológiai megközelítések között, vagyis van-e előzménye a kisebbségi ifjúsági szervezetek intézményesülése vizsgálatának. Továbbá úgy gondolom, hogy a nemzetközi és a magyarországi ifjúságkutatások rövid áttekintése elősegíti az erdélyi magyar ifjúság ifjúságszociológiai vizsgálatának kontextusba helyezését is, különös tekintettel az erdélyi magyar ifjúságot is tárgyává tevő nagymintás ifjúságkutatásokra.

Az ifjúságot érintő kérdéseket az Európai Unió sem hagyja figyelmen kívül, s az ifjúsági kérdésekkel kapcsolatos tevékenységét tekintve több nagy hatású dokumentum is született: 2001-ben megjelent *Az ifjúság fehér könyve*, 2005-ben elfogadták az *Európai Ifjúsági Paktumot*, 2009-ben az Európai Tanács elfogadta az *Ifjúsági stratégiát*, valamint 2009-ben az Európai Bizottság közleményeként megjelent *Az EU ifjúsági stratégiája – befektetés és az érvényesülés elősegítése. Megújított nyílt koordinációs módszer a fiatalok előtt álló kihívások és lehetőségek kezelésére* című dokumentum. Emellett 2005-ben létrejött az uniós ifjúságkutatások egyik jelentős intézményeként számon tartott Ifjúságpolitika Európai Tudásközpontja (*European Knowledge Centre for Youth Policy*), amely az ifjúságpolitika iránt érdeklődők számára nyújt segítséget adatok, dokumentumok közzétételével, online könyvtárral, szakértői adatbázissal, valamint az ifjúságpolitikával kapcsolatos országjelentésekkel.³¹

Az EU ifjúságról szóló „Fehér könyvnek” (*White Paper on Youth 2001*) fontos előzményeként tekinthető az első európai ifjúsági program (*Youth for Europe 1989, 1995, 2000*), amelynek az egyik fő prioritása az ifjúsággal foglalkozók közötti együttműködés kialakítása volt. Az együttműködések támogatása később a „*Youth in Action 2007–2013*” programban folytatódott. A „Fehér könyv” fontos célkitűzésként az olyan kutatások támogatását jelölte meg, amelyek eredményeire alapozva releváns ifjúságpolitikai stratégiák alakíthatók ki. Az EU-ban mindeközben komoly ifjúságszociológiai kutatások realizálódtak, amelyek eredményei hatással voltak az Unió ifjúságpolitikájára is.³²

A brit ifjúságkutatók, valamint a Nemzetközi Szociológiai Társaság Ifjúságkutató Bizottsága (*International Sociological Association, Youth Research Committee*) 1995-ben

³¹ Papp, 2017. Az ifjúságkutatás aktuális kérdései, i.m. 22–24.

³² Jancsák Csaba: Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Nemzeti Család- És Szociálpolitikai Intézet: Budapest, 2011. 215–328, itt: 315.

értekezletet tartottak Londonban, majd a következő évben Glasgow-ban folytatták a munkát egy grandiózus konferencia keretén belül, ahová meghívták az Európa Tanács Strasbourgi Európai Ifjúsági Központjának, illetve az Európai Bizottságnak a munkatársait is. Ennek során új kutatási programok elindításáról is döntöttek.³³ Voltaképpen innen datálható az európai ifjúságkutatási térség megszületése. Az európai ifjúságkutatás történetében a következő fontos állomás a 2006-ban, Bécsben megrendezésre kerülő ifjúságszociológiai konferencia volt, amely fontosságát annak is köszönhette, hogy a konferencián felmerülő kérdéseket network-szerű együttműködésben igyekeztek a kutatók a későbbiekben megválaszolni.³⁴

A nemzetközi ifjúságkutatás integrációjának lényeges, szimbolikus eleme az Európai Ifjúsági Jelentés 2009. évi megjelenése volt, valamint az Innsbrucki Egyetem „*Master of European Youth Studies*” képzésének elindítása, amely tizenöt európai egyetem bevonásával valósult meg. Az ifjúságkutatás finanszírozása terén pedig fontos előrelépésnek tekinthetjük, hogy új szereplők – mint például az UNICEF, az OECD, az ET, valamint az EU kutatási keretprogramjai – jelentek meg, amelynek eredményeképpen az ifjúságkutatások száma is megnövekedett.³⁵ Mindezen előzmények után az uniós keretprogramok egyik fő törekvése az ifjúságpolitika tudományos megalapozása lett.³⁶

1.1.2. A magyarországi ifjúságkutatások³⁷

A magyarországi ifjúságkutatás kialakulásának korai szakaszában a fiatalokra a pedagógia, a nevelés aspektusából tekintettek. A kutatás területén a pedagógiai és ifjúsági kutatások összekapcsolása ugyanakkor felvetette az ifjúság önálló szociológiai vizsgálatának kérdését. A fiatalok életmódjának változása, az 1960-as években megjelenő új ifjúsági kultúra a kutatók érdeklődésének a homlokterébe került – s az 1970-es évek elején el is készült az első

³³ A *Journal of Youth Studies* című lap életre hívásának ötlete is itt született. Az első szám 1998-ban jelent meg.

³⁴ Jancsák, 2011. Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái, i.m. 317.

³⁵ Uo. 324–325.

³⁶ Az EU kutatási projektek különböző tematika mentén realizálódtak, erről lásd bővebben: Jancsák, 2011. Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái, i.m. 322–324.

³⁷ A magyar ifjúságkutatás elmúlt fél évszázadáról átfogó képet kapunk Bauer Béla, Németh Adél, valamint Szabó Andrea írásából, amelyben történeti aspektusból mutatják be az 1960-as évek végétől intézményesült hazai kutatások fő irányait, meghatározó korszakait és szereplőit, kitérve a kutatási paradigmák változásaira is. Bauer Béla – Németh Adél – Szabó Andrea: A magyar ifjúságkutatás elmúlt fél évszázadának meghatározó szereplői és pillanatai. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei.* Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 29–68.

olyan szociológiai ifjúsági kutatás, amelynek fókuszában már az életmód állt³⁸–, ezáltal az évtized végén és az 1980-as évek elején a vizsgálódások az ifjúság kultúráját járták körbe, sokszor a nemzetközi összehasonlítást is lehetővé téve. Az elemzések fókuszának változásával párhuzamosan az ifjúságra egyre inkább egy többdimenziós, sokrétű társadalmi jelenségként kezdtek gondolni, amely különbözik a felnőtt társadalomtól, ugyanis a különbségek az életmód, a szórakozás és a kultúra terén egyre nyilvánvalóbbá váltak.³⁹

Az ifjúságkutatások irányában az 1980-as évek változást hoztak, és a politikai szocializáció kérdései, valamint az ifjúsági problémák társadalmi reprodukciós nézőpontú megközelítései egyre markánsabb szerepet kaptak a vizsgálódások során.⁴⁰ 1981-ben külön munkacsoport alakult az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetében, amely az ifjúság politikai szocializációs kérdéseivel foglalkozott.

A rendszerváltozás (1988–1990) során olyan mélyreható, gyors változások indultak el, amelyek nemcsak a társadalmi, politikai vagy a gazdasági dimenziókra voltak hatással, hanem a fiatalokra, valamint az ifjúságkutatási irányokra is. Az évtized kutatási stílusa, az ifjúsági korszakváltás a nyugati országokhoz képest részint megkésve, valamint némiképp módosulva jelent meg Magyarországon. A rendszerváltozás utáni időszakban a figyelem középpontjába a generációs-értelmezések és a változások generációs következményei kerültek. S habár az ifjúságszociológiai vizsgálódásoknak finanszírozási nehézségekkel kellett szembenéznük, mégis sor került alapvető fontosságú empirikus kutatásokra, valamint a szakma professzionalizálódására is. A rendszerváltozással járó strukturális átalakulások eredményeképpen a fiatalok politikai viszonyulásai és értékrendje is tematizálódott. Ugyanakkor a legfőbb kutatási irányvonalak szempontjából továbbra is meghatározó maradt az ifjúsági kultúra, a fiatalok szórakozásának és művelődésének tanulmányozása. Az évtized végén megjelent az ifjúság szabadidős tevékenységei között a fesztivál, amely arra készítette a kutatói szférát, hogy tudományos figyelmét a jelenség és annak hatása felé fordítsa: 1997-től Gábor Kálmán vezetésével elindult a Sziget fesztiválon részt vevők megismerését célzó kutatássorozat.

A kétezres éveket a négyévenként lebonyolított nagymintás ifjúságkutatások – Ifjúság 2000, Ifjúság 2004, Ifjúság 2008, Magyar Ifjúság 2012, Magyar Ifjúság 2016 – dominálták. Az

³⁸ Gazsó Ferenc – Pataki Ferenc – Várhegyi György: *Diákéletmód Budapesten*. Gondolat: Budapest, 1971.

³⁹ Bauer és mtsi., 2017. A magyar ifjúságkutatás elmúlt félévszázadának meghatározó szereplői, i.m. 30–38.

⁴⁰ Stumpf István: Az ifjúsági problémák értelmezése – ifjúsági kihívás az ezredfordulón. In: Gazsó Ferenc – Stumpf István (szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. MTA Politikai Tudományok Intézete: Budapest, 1992. 9–13.; Ugyanő: Ifjúság és politika. In: Gazsó Ferenc – Stumpf István (szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. MTA Politikai Tudományok Intézete: Budapest, 1992. 23–32.

összehasonlításra is alkalmas kutatási eredmények fontos következtetések levonását tették lehetővé többek között a fiatalok problématerképének változása, valamint a módszertan finomodása kapcsán, ugyanakkor az újonnan megjelenő dilemmákra is reflektáltak. A 2009-ben elfogadott Nemzeti Ifjúsági Stratégia tudományos keretét az Ifjúság 2004 és az arra alapozott Gyorsjelentés⁴¹ jelentette, vagyis a politika számára is világossá vált, hogy szükség van az ilyen négyévente lebonyolított, átfogó jellegű ifjúságkutatásokra a döntések előkészítéséhez.

A módszertant tekintve megállapítható, hogy a hazai ifjúságkutatásokhoz főként szociológiai aspektusból közelítettek és a survey módszerek domináltak. Bauer és munkatársai adataiból kiolvasható, hogy az általuk vizsgált empirikus kutatások túlnyomó többségét (80%) valamilyen kérdőíves módszerrel végezték, s az 1995-től lebonyolított, ifjúságot fókuszba állító vizsgáldások mindössze ötödét végezték kvalitatív módszerrel.⁴²

Az elmúlt évtizedek legnagyobb hatást kiváltó folyamatai – rendszerváltozás, globalizáció, információs társadalom kialakulása – az egész társadalmi, gazdasági és kulturális rendszer szempontjából meghatározók voltak, egyben a magyar ifjúsági mezőre is komoly hatást gyakoroltak. Az információs társadalom, a digitális kultúra, valamint a globalizáció nemzeti határok felett érvényesülő, az élet minden területén megfigyelhető hatása megkérdőjelezhetetlen, így törvényszerűen az ifjúság életére is befolyással van. A fogyasztás, főként a médiafogyasztás vizsgálatának segítségével állapíthatók meg ezen hatások mértéke. A rendszerváltozást követő huszonöt évben kialakultak a fiatalokat érintő narratívák meghatározó trendjei, a jelentősebb hazai ifjúságértelmezések, úgymint az ifjúsági korszakváltás elmélete, az ifjúságügy narratívája, valamint az új csendes generáció paradigmája. Ezen magyarországi vonatkozású értelmezési keretrendszerek az ifjúság különböző definícióival operálnak. Az ifjúságügy tematika a fejlődéslélektani elméleti trendjéhez, az ifjúsági korszakváltás elmélete az átmenet diskurzusához, az új csendes generáció paradigmája pedig a generációs-elméletekhez kapcsolódik. Más aspektusból közelíti meg a fiatalokat e három meghatározó értelmező keretrendszer, hiszen míg az ifjúságügy narratívája a „Kik a fiatalok?” kérdésre igyekszik választ adni, az új csendes generáció elmélete a „Milyenek a fiatalok?” dilemmáját próbálja feloldani, az ifjúsági korszakváltás paradigmája pedig a miértekre helyezi a hangsúlyt.⁴³

⁴¹ Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2004. Gyorsjelentés*. Mobilitás: Budapest, 2005.

⁴² Bauer és mtsi., 2017. A magyar ifjúságkutatás elmúlt félszázadának meghatározó szereplői, i.m. 38–68.

⁴³ Székely Levente: Nagymintás ifjúságkutatások Magyarországon. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZys 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet:

A magyarországi nagymintás kutatások tapasztalatára építve egyidejűleg lebonyolították a szomszédos országokban élő, magyar nemzetiségű fiatalokat vizsgálat alá vonó határon túli ifjúságszociológiai kutatásokat is, nevezetesen: Mozaik 2001, Mozaik 2011, GeneZYs 2015, Magyar Ifjúság 2016 – Külhoni magyar fiatalok. A külhoni magyar fiatalok körében végzett vizsgálódások egyik fő célja volt, hogy létrejöjjön a külhoni ifjúságszociológiával is foglalkozó kutatási szféra.⁴⁴

1.1.3. Az erdélyi magyar ifjúságkutatások

Az erdélyi magyar fiatalokkal foglalkozó kutatások rövid áttekintésekor eltekintek a romániai fiatalokkal foglalkozó kutatásokról,⁴⁵ hiszen az etnikai dimenzió miatt az erdélyi magyar fiatalokkal foglalkozó kutatások eltérnek a Romániában működő ifjúságkutatási szféra intézményrendszerétől.⁴⁶

Ercsei Kálmán az 1989 utáni romániai ifjúságszociológia áttekintése során több mint 200 kutatást, kutatási eredményt tekintett át, s vont le belőle a szférára vonatkozó lényeges következtetéseket.⁴⁷ Megállapította, hogy az erdélyi magyar ifjúságkutatás története három korszakra bontható. Az első, 1994–1995 körül megjelenő erdélyi magyar vizsgálatok főként az erdélyi magyar ifjúság élethelyzetét, önszerveződését, valamint státuszát vizsgálták.⁴⁸ Kántor Zoltán esettanulmányában a temesvári magyar diákságot és diákéletet mutatta be.⁴⁹ Veres Valér

Budapest, 2017. 69–90.; Ugyanő: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Ugyanő (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (tanulmánykötet)*. Kutatópont Kft. – ENIGMA 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.: Budapest, 2018. 41–76.

⁴⁴ Bauer és mtsi., 2017. A magyar ifjúságkutatás elmúlt félszázadának meghatározó szereplői, i.m. 59.

⁴⁵ Nem gondolom, hogy a romániai fiatalokkal foglalkozó kutatások áttekintése, s az erdélyi magyar fiatalokkal foglalkozó kutatásokkal való összevetése irreleváns lenne, sőt, kifejezetten érdekes eredményekre vezethetne. Ugyanakkor a kutatási perspektívám makroszintű, az ifjúsági elit kisebbségi nemzetépítése felől közelíti meg a kérdést, s ez azt is magával vonja, hogy számos, az egész erdélyi magyar ifjúságra vonatkozó kérdésre nem tud kitérni, így az alulról közelítő, a mindennapi életviszonyokra vonatkozó részletkérdésekre sem. A romániai fiatalokkal foglalkozó kutatásokat Ercsei Kálmán foglalta össze: Ercsei Kálmán: Erdélyi magyar fiatalokkal kapcsolatos kutatások térben és időben. Egy áttekintés. *Erdélyi Társadalom*, 2015. 13 (2). 9–34.

⁴⁶ Ercsei Kálmán: Ifjúságkutatás Romániában 1989-et követően. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 91–132, itt: 93.

⁴⁷ Ercsei, 2015. Erdélyi magyar fiatalokkal kapcsolatos kutatások, i.m. 9–34.; Vö. Ercsei, 2017. Ifjúságkutatás Romániában, i.m. 91–132.

⁴⁸ Lásd: Kántor Zoltán: Új generáció? Vázlat a temesvári magyar diákság és diákélet önszerveződési kísérleteiről. *Korunk*, 1994. (2). 35–45.; Veres Valér: Egy kutatás előzményei és története. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. (5–6). 62.; Ugyanő: A romániai magyar ifjúság civil szerveződéseinek, mozgalmi életének fejlettségi szintje. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. (5–6). 63–71; Ugyanő: A romániai magyar ifjúsági szervezeti szféra. *Korunk*, 1996. (5). 102–106.

⁴⁹ Kántor, 1994. Új generáció? 35–45.

azt a kérdést járta körül, hogy mennyiben határolható körül a magyar ifjúsági szféra. Elemzését több adatfelvétel eredményeire alapozta. Ezek között volt a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) kezdeményezésére a szegedi József Attila Tudományegyetem Szociológiai Tanszéke és a temesvári magyar szociológus diákok egy csoportja által végzett szociológiai felmérés; szintén a MISZSZ felkérésére készített, 1993 szeptember és 1994 áprilisa között felvett, 2185 személyre kiterjedő országos mintával operáló felmérés, s a hozzá kapcsolódó tanulmányok;⁵⁰ valamint a MISZSZ által elkészített Ifjúsági Adattár, amely az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek legfontosabb adatait tartalmazta.⁵¹ Az RMDSZ Ifjúsági Főosztálya is kísérletet tett az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek regisztrálására, továbbá a felkérésükre készült el a csíkszeredai KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja helyzetelemző tanulmánya is.⁵² A 2001 és 2009 közötti időszak az erdélyi magyar ifjúságszociológia leggazdagabb és legélénkebb periódusa volt, ekkor került sor többek között a nagymintás adatfelvételekre is (Mozaik 2001,⁵³ Civil kurázi kutatássorozat,⁵⁴ Fél-sziget-

⁵⁰ A tanulmányok a következők voltak: Magyarai Tivadar: Tömegkommunikációs eszközök használata a romániai magyar ifjúság körében. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. 5–6. 73–81.; Horváth István: A kapcsolat- és viszonyrendszer szempontjai a döntéshozatalban. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. 5–6. 82–85.; Veres Valér: A romániai magyar ifjúság civil szerveződéseinek, mozgalmi életének fejlettségi szintjei. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. 5–6. 63–72. Veres Valér: Viata organizațională a tineretului maghiar din România. *WEB 1*, 1995. 40.

⁵¹ Veres, 1996. A romániai magyar ifjúsági szervezeti szféra, i.m. 102–106.

⁵² Bíró Zoltán – Gagy József – Túros Endre: „Átmeneti” ifjúsági társadalom. In: Túros Endre (szerk.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 1995. 135–154.

⁵³ Lásd: Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet: Budapest, 2002.; Gábor Kálmán: *MOZAIK 2001 – A perifériáról a centrumba. Tézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének értelmezéséhez. Erdélyi Társadalom*, 2004. 2 (2). 9–24.; Gábor Kálmán – Veres Valér (szerk.): *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredfordulón*. Belvedere Kiadó–Max Weber TK Alapítvány: Szeged – Kolozsvár, 2005.

⁵⁴ A kutatássorozat számos tanulmányt eredményezett, lásd például: Kiss Dénes – Kiss Tamás – Sólyom Andrea–Herédi Zsolt – Csata Zsombor – Plainer Zsuzsa – Péter László: *Civil Kurázi. A Babeş-Bolyain tanuló diákok politikai és állampolgári kultúrája*. Max Weber Kollégium: Kolozsvár, 2000.; Péter László: *Civil kurázi – Egyetemisták és civil társadalom Kolozsváron*. In: Somai József (szerk.): *A civil szféra szerepe a közösségfejlesztésben*. Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért: Kolozsvár, 2000. 109–115.; Péter László: *Civil kurázi – Politikai kultúra kutatása a kolozsvári egyetemen*. *WEB*, 2002. (10). 45–47.

kutatássorozat,⁵⁵ Erdélyi Magyar Fiatalok 2008 kutatásai⁵⁶), emellett számos, egyéb témára fókuszáló tanulmány is született. 2009 után a korábbiakhoz képest kevesebb vizsgálódás született, mindazonáltal néhány korábbi kutatást megismételtek (például Mozaik 2011,⁵⁷ Ifi 2013⁵⁸), valamint új kutatási problémákat, témákat is vizsgálat alá vontak. 2014-ben két, fiatalok nemzeti identitását vizsgáló kutatás emelhető ki.⁵⁹

Az erdélyi magyar ifjúsággal foglalkozó kutatásokat tekintve megállapítható, hogy az ifjúsági szervezetekkel, szerveződésekkel foglalkozó kutatások alulreprezentáltak, s ezek a vizsgálódások az 1990 és 2014 közötti ifjúságkutatások mintegy 5 százalékát teszik ki csupán.⁶⁰ Ezen elemzések több aspektusból közelítették meg a témát. Magyarai Tivadar (2000) az ifjúsági szervezetek szakértőkkel való kapcsolatát tanulmányozta,⁶¹ Toró Tibor és Székely Tünde (2012) egy 2011. szeptember és 2012. február között megvalósuló online adatfelvétel

⁵⁵ Lásd: Ercsei Kálmán – Veres Valér: Félisziget fesztivál – Marosvásárhely – 2005. *Korunk*, 2005. (11). 103–109.; Ercsei Kálmán: Félisziget fesztivál ifjúsága: fesztiválok ifjúsága? Az iskolázottság és továbbtanulás összehasonlító vizsgálata az ifjúsági korszakváltás kontextusában. *WEB*, 2006. 14 (15). 47–62.; Kiss Zita – Plugor Réka – Szabó Júlia: Értékrend és ifjúsági szabadidő-kultúra a Féliszigeten. *WEB*, 2006. 14 (15). 63–72.; Veres Valér: Középosztályosodási tendenciák vizsgálata a marosvásárhelyi Félisziget fesztivál résztvevői körében. *WEB*, 2006. (14-15). 35–46.; Balla Réka: Politikai attitűdök a Félisziget fesztivál résztvevői körében. *WEB*, 2006. (14-15). 73–78.; Ercsei Kálmán: Az ifjúsági korszakváltás szabadidős scenáriója Romániában. Megállapítások és tézisek a Félisziget-fesztivál fiataljai kapcsán. In: Jancsák Csaba (szerk.): *Fiatalok a Kárpát-medencében. Mozaikok az ifjúság világáról*. Belvedere Kiadó: Szeged, 2009. 206–214.; Ercsei Kálmán – Kiss Zita – Szabó Júlia: Fiatalok szabadidős fogyasztása, önállósodása és jövőképe a marosvásárhelyi Félisziget-vizsgálatok alapján. In: Kiss Tamás – Barna Gergely (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó: Kolozsvár, 2011. 233–260.

⁵⁶ Lásd: Kiss Tamás – Barna Gergely – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2008.; Kiss – Barna, 2011. *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*.

⁵⁷ Lásd: Szabó András – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *MOZAIK2011. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. NCSSZI-Belvedere Kiadó: Budapest – Szeged, 2013.; Székely Tünde: Erdély, Románia (Esettanulmány). In: Szabó András – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *MOZAIK2011. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. NCSSZI-Belvedere Kiadó, Budapest – Szeged, 2013. 115–126.; Dániel Botond: Erdélyi magyar fiatalok jövőterveinek, munkaerőpiaci helyzetének, etnikai fogyasztásának vizsgálata. In: Szabó András – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *MOZAIK2011. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. NCSSZI – Belvedere Kiadó: Budapest – Szeged, 2013. 169–198.

⁵⁸ Az Erdélyi magyar fiatalok 2013 kutatás a Kós Károly Akadémia Alapítvány és a brüsszeli székhelyű Európai Tanulmányok Központ (Centre for European Studies) felkérésére, s a TransObjective Consulting KFT által végrehajtott, az erdélyi magyar fiatalokat megcélzó, reprezentatív mintán elvégzett szociológiai adatfelvétel. A kutatásjelentésről bővebben lásd: Barna Gergely – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013. (Kutatásjelentés) / Hungarian Youth in Transylvania 2013. (Research Report)*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2013.

⁵⁹ A kutatásokról lásd bővebben: Székely Levente (szerk.): *Magyar identitás határon innen és túl*. Új Ifjúsági Szemle Alapítvány: Budapest, 2014.; Bauer Béla – Déri András – Györgyovich Miklós – Pillók Péter: Haza a magasban. Tanulmány a külhoni magyar fiatalok magyarságtudatának alakulásáról. *Me.Dok*, 2015. 10 (2). 5–148.

⁶⁰ Ercsei, 2015. Erdélyi magyar fiatalokkal kapcsolatos kutatások, i.m. 9–34, itt: 13.

⁶¹ Magyarai Tivadar: Az ifjúsági szervezetek szakértőkkel való kapcsolata. In: Somlai József (szerk.): *A civil szféra szerepe a közösségfejlesztésben*. Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért: Kolozsvár, 2000. 107–108.

elemzésére vállalkozott⁶², Péter László (2000) pedig az egyetemisták és a civil társadalom közötti viszonyt vonta vizsgálat alá.⁶³

Kósa András László 2004-ben megjelent tanulmányában a szervezetek kialakulásának történeti vizsgálata, valamint az ifjúsági elit karrierútjának elemzése szempontjából tanulmányozta az erdélyi ifjúsági mezőt. Kósa az ifjúsági elit fogalmának konceptualizálásakor a strukturális-pozícionális megközelítést alkalmazta, valamint nem a teljes erdélyi magyar ifjúsági elit feltérképezésére törekedett. Vizsgálata tárgyát az ifjúsági szervezetek vezetőire szűkítette, így nem kerültek bele sem a gazdasági elitbe ágyazódó fiatal vállalkozók, sem a kulturális elit ifjúsági része (jogászok, közgazdászok, orvosok, tudósok, stb.), de kimaradt a kutatásból az irodalmi elit is. Csak a politikai-társadalmi ifjúsági elitet vonta be vizsgálatába, ezen belül is a politikai szocializációs minták átalakításában, vagy továbbörökítésében játszott szerepüket tanulmányozta.⁶⁴

Az elmúlt években több fontos ifjúságkutatásra is sor került, amelyek közül kiemelkedik két nagymintás ifjúságkutatás: a tematikusan is sokszínű GeneZYs 2015 adatfelvétel,⁶⁵ valamint a Magyar Ifjúság 2016 kutatás (erdélyi magyar almintán).⁶⁶ Ezek jelentős mértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a jelenkor erdélyi magyar ifjúságáról átfogó képet kapjunk, továbbá eredményeik komparatív vizsgálata lehetőséget nyújt az erdélyi magyar ifjúsággal kapcsolatos trendek leírására is. A magyar ifjúságot nagymintás adatfelvétellel, a legnagyobb határon túli magyarok régiókban egységes módszertannal és egy időben utoljára 2001-ben vizsgálták, ezért az erdélyi magyar ifjúság megismerésének szempontjából lényeges eredmény, hogy 2015-ben és 2016-ban két nagymintás ifjúságkutatást is lefolytattak.

A GeneZYs 2015 kutatást a Mathias Corvinus Collegium és az MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézete végezte.⁶⁷ A 2017-ben megjelent, a Kárpát-medencei fiatalokra fókuszáló reprezentatív ifjúságszociológiai vizsgálat

⁶² Toró Tibor – Székely Tünde: *Erdélyi ifjúsági jelentés*. Integratio Alapítvány: Temesvár, 2012.

⁶³ Péter László: Civil kurázi – Egyetemisták és civil társadalom Kolozsváron. In: Somai József (szerk.): *A civil szféra szerepe a közösségfejlesztésben*. Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért: Kolozsvár, 2000. 109–115.

⁶⁴ Kósa András László: „Timurok és Pál utcai fiúk”. A romániai magyar ifjúsági elit természetrajzának vázlatához. *WEB*, 2004. (12). 17–24. Vö. Kósa András László: Timurok és Pál utcai fiúk – A romániai magyar ifjúsági elit természetrajza. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 207–227.

⁶⁵ Lásd: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok – A GeneZYs 2015 kutatás eredményei (tanulmánykötet)*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017.

⁶⁶ Székely Levente: *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (tanulmánykötet)*. Kutatópont Kft. – ENIGMA 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.: Budapest, 2018.

⁶⁷ A kérdőíves kutatás 2700 fő megkeresésével zajlott. Erdélyben 1000, Felvidéken 700, Vajdaságban és Kárpátalján 500-500 fő volt a tervezett mintanagyság.

eredményeit bemutató tanulmánykötet több szempontból is különleges: egyrésztől nemzetközi, Kárpát-medencei kontextusba helyezkedik el, másrésztől a tanulmánykötet egyik fontos célja volt, hogy hozzájáruljon a magyarországi, valamint a külföldi ifjúságkutatási paradigmák konvergenciájához, ösztönözve egy széles spektrumú gondolkodási keret kialakulását. A tanulmánykötet címe (*Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok – A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*) is az ifjúság azon sajátosságára utal, amely a folyamatos változásban ragadható meg.

A kötet felépítése hármasszerkezetű: az első fejezet célja, hogy szinopszist nyújtson, regionális szinten bemutatva az ifjúságkutatás jellegzetességeit, kitérve annak hiányosságaira is.

A második fejezetben a GeneZYs 2015 kutatás eredményeire alapozva, tematikus tanulmányok mutatják be az ifjúság és politika viszonyát, az előítéletek szerveződését, az oktatási, valamint a gazdasági helyzetet. A kutatás és a tanulmánykötet tematikusan sokszínű, s az alábbi, főbb témaköröket járta körbe: társadalmi mobilitás, családi állapot, gyermekvállalási hajlandóság, oktatás és iskolai életút, munkaerőpiaci jellemzők, értékvilág és vallásosság, szabadidő és médiahasználat, állampolgárság és politikai, közéleti részvétel, (etnikai, nemzeti) identitás és nem utolsósorban a migrációs hajlandóság. A kor, nem, településtípus, valamint a régiókon belüli területi megoszlás szerint is reprezentatív mintába bekerülő fiatalokat a kutatók további három korcsoportra osztották (15–19, 20–24, valamint 25–29 évesekre), s az eredmények azt mutatják, hogy az egyes régiók, valamint a mintán belüli három korcsoport között statisztikailag is kimutatható eltérések vannak. Ez azt jelenti, hogy a magyar ifjúság egy olyan heterogén, sokszínű és sokdimenziós csoport, amelyre mind a szülőföld, mind a generációs hatások befolyással bírnak.

A kötet zárófejezetében párhuzamos kutatásokat ismerhet meg az olvasó, a különböző ifjúságszociológiai megközelítésekkel pedig tovább szélesítik a kutatási terület perspektíváját. Veres Valér az erdélyi magyar egyetemisták nemzeti érzelmeinek alakulását befolyásoló tényezőket vizsgálta abból kiindulva, hogy a nemzeti identitás tekintetében a nemzeti csoporthoz való tartozás affektív dimenziója centrális jelentőségű. A kisebbségi közösségek, az etnikai diverzitás és a multikulturális társadalmak esetében a pozitív szociális identitás⁶⁸ különös jelentőségre tesz szert, hiszen az érzelmi kötődéseknek (nemzeti büszkeség, stb.) fontos szerep jut a párhuzamosan jelen lévő nemzeti identitások közül való választásban. A szerző továbbá megvizsgálta a kolozsvári egyetemisták szakválasztási motivációit, az egyetem

⁶⁸ Erről bővebben lásd: Tajfel, Henri: *The Social Psychology of Minorities*. M. Right Group LTD: London, 1978.

melletti munkavállalásukat, valamint a jövőbeni terveiket is.⁶⁹ A kötetben helyet kapott még a Kárpát-medencei magyar fiatalok anyaországba irányuló migrációjának a vizsgálata is, amelyben Gallai Sándor és Janik Szabolcs szerzőpáros időrendi sorrendben követi nyomon a vizsgált országokból (Romániából, Szerbiából, Szlovákiából, Ukrajnából) az anyaországba való kivándorlást, valamint a mögöttes motivációkat. A fiatalok migrációjának vizsgálata a kisebbségi társadalmak esetében különösen releváns, hiszen döntésük gazdaságilag és demográfiaiilag is nagyban befolyásolja az otthonmaradók helyzetét. A kötet záró tanulmánya több szempontból is különleges, például a szerző, Ferenc Viktória kvalitatív módszer segítségével elemzi a magasan képzett fiatalok migrációját, a letelepedés és a hazatérés mögött meghúzódó mélyebb okokat.⁷⁰

A nagymintás kutatások sorába illeszkedő másik ifjúságszociológiai kutatás, amely a szomszédos országokban élő, magyar nemzetiségű fiatalokat is vizsgálja, a Magyar Ifjúság Kutatás 2016. A kutatási eredményeket összefoglaló tanulmánykötetet – amelyet 2017-ben megelőztek a magyarországi és a külhoni gyorsjelentések – is tágabb kontextusba helyezték a nemzetközi és a magyar elméletek ismertetésével, és igyekeztek a kutatás széles témaspektrumát bemutatni. Az első két fejezet célja, hogy elméleti keretet biztosítson a kutatás eredményeinek elemzéséhez és értelmezéséhez. Itt került sor a nemzetközi ifjúságelméleti diskurzusok, valamint a magyar elméleti munkák és empirikus eredmények bemutatására is. A záró fejezetben ismertették a kutatás módszertanát, s a közte lévő tizenkét tanulmány pedig az alábbi fő témaköröket járta körül: demográfia, társadalmi újratermelés, rétegződés és társadalmi mobilitás, oktatás és munkapiaci helyzet, egészség- és rizikómagatartás, nemzedéki problématerkép, kultúrafogyasztás, ifjúság és média kapcsolata, identitás, politikai értékválasztás és választási magatartás. A GeneZYs kutatáshoz hasonlóan itt is megállapítható, hogy a kötetben publikáló huszonhárom kutató nemcsak különböző módon közelítette meg a kérdést, hanem közreműködésükkel egy széles szakmai együttműködés is létrejött. A szakmai konvergenciát továbbá erősíti, hogy a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 kutatócsoportja a külhoni kutatások módszertanának kidolgozása során több határon túli műhellyel is kooperált (Erdélyben a Max Weber Alapítvánnyal, Vajdaságban az Identitás Kisebbségkutató Műhellyel, és Kárpátalján a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola szakembereivel dolgoztak együtt), amely lehetőséget adott a tudományos együttműködés kiszélesítésére.⁷¹

⁶⁹ Az elemzést egy, a kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem és a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem kolozsvári karának diákjai körében lefolytatott online felmérés adataira alapozta, amely a karok és a nemzetiség szempontjából is reprezentatív volt.

⁷⁰ Papp Z., 2017. Változó kisebbség.

⁷¹ Székely, 2018. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében.

A nagymintás ifjúságkutatások másik nagy előnye, hogy a kutatás során nyert adatok feldolgozása kiindulópontja lehet más, a fiatalok megismerését célul tűző szakmai munkának is. A magyar ifjúságkutatás területén fontos mérföldkő volt a nagymintás ifjúságkutatás elindítása a kétezres években, s a nagymintás ifjúságkutatások hullámainak tervezését az átfogó szemlélet mellett az összehasonlíthatóság igénye hatotta át, amelynek eredményeképpen a magyar fiatalok gondolkodásában, életmódjában, életstílusában bekövetkezett változásokról, trendekről is széleskörű ismereteket szerezhettünk.⁷² Tehát a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 előkészítése során is kiemelten fontos szempont volt, hogy a korábbi nagymintás ifjúságkutatások (Ifjúság 2000–2008; Magyar Ifjúság 2012; MOZAIK 2001–2011) eredményeivel összehasonlítható módon készüljön el. Az előző hullámokhoz hasonlóan több gyorsjelentés és tanulmánykötet is megjelent a 2016-os kutatási eredményekre épülve.⁷³ Ebbe a sorba illeszkedik két, 2020-ban megjelent tanulmánykötet Székely Levente és Veres Valér munkájának köszönhetően.

Székely Levente 2020-ban megjelent *Szürke hattyúk* című könyvének egyik fő célkitűzése, hogy a kutatássorozat 2016-os hullámának eredményei alapján körbejárja azt a kérdést, hogy milyenek is valójában a magyar fiatalok, és milyenek lesznek a jövőben? A könyv a magyarországi nagymintás ifjúságkutatás adataira épül, azonban a trendek elemzése a külföldi magyar fiatalok esetében csak korlátozott módon valósulhat meg, amely módszertani okokra vezethető vissza. Ugyanis a 2016-os kutatás tervezésekor el kellett dönteni, hogy a 2016-os magyarországi vagy a 2001-es határon túli kutatást vegyék alapul. Végül az összevetés miatt az első lehetőség mellett döntöttek, ezért a 2001-es kutatással való összehasonlíthatóság lehetősége némileg lecsökkent. Elsősorban a trendkérdések tekintetében a külföldi fiatalok körében használt kérdőív a magyarországi formula témaköreire épült, viszont számos, nem trend jellegű kérdés nem kapott helyet a külföldi kérdőívekben, hanem helyette inkább helyi témákra koncentráltak. A gyermekvállalás akadályainak vizsgálata, az Európai Unió megítélése, továbbá az ideális munkahelyre vonatkozó kérdések mellett kimaradt számos politikai szocializációra és aktivitásra vonatkozó kérdés is, emellett az online közösségi média vizsgálatának részletezettsége is elmaradt a magyarországi verziótól. Azonban a külföldi

⁷² Két dimenzióban is igyekeztek az összehasonlíthatóság feltételeit megteremteni, ugyanis különböző adatfelvételek készültek a magyarországi kutatással egy időben és azonos tematika mentén a Kárpát-medence nagyobb magyarlakta régióiban, valamint a korábbi nagymintás, reprezentatív ifjúságkutatások eredményeivel összevetve bizonyos trendek is felvázolhatóvá váltak.

⁷³ Székely, Levente – Szabó, Andrea (szerk.): *Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei*. Új Nemzedék Központ: Budapest, 2017.; Székely, Levente – Szabó, Andrea – Szanyi, F. Eleonóra – Ruff, Tamás – Pillók, Péter – Bauer, Béla (szerk.): *Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról*. Új Nemzedék Központ: Budapest, 2017.; Székely, 2018. *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*; Nagy, Ádám (szerk.): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont: Budapest, 2018.

kérdőívekbe bekerült egy, a külhoni régiókra vonatkozó közös kérdésblokk, amely szinte teljes mértékben az identitás kérdéséhez kapcsolódott. Ez alapvetően négy fontosabb részre – a haza fogalmához kapcsolódó kérdésekre, a többségi és a magyar nemzethez való tartozás vizsgálatára, valamint a nemzeti alapú közösségi kapcsolatokra vonatkozó blokkra – osztható. A külhoni fiatalok körében használt kérdőívekben az etnikai feszültségek érzékelésével kapcsolatos kérdések is helyet kaptak, továbbá rákérdeztek a leghíresebb magyar személyekre is, amellyel a közösségek jeles személyeit igyekeztek feltérképezni. A lekérdezés során politikai és jogi témákkal is találkoztak a külhoni magyar fiatalok a magyar állampolgársággal, a magyarországi választásokon való részvétellel és az ehhez kapcsolódó pártpreferenciával, valamint az adott ország politikájával – így a választással és pártpreferenciával – foglalkozó kérdések formájában. A nyelvhasználat a kisebbségi társadalmak esetében alapvető kérdésként jelenik meg, s ez a kérdőív szerkesztésében is megmutatkozott, ugyanis a nyelvi kompetenciák és a nyelvhasználat többféle megközelítésben is szerepet kaptak: például foglalkoztak a magyar és a többségi nyelv ismeretével, a tanítási nyelvvel (óvodától a felsőoktatásig), a mindennapi nyelvhasználatával, továbbá a média- és tartalomfogyasztás nyelvével is.⁷⁴

Szintén érdemes kiemelni Veres Valér szerkesztésében megjelent *Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között* című tanulmánykötetet is, amelyben a szerzők 2001 és 2016 közötti időszakban lezajlott társadalmi folyamatokra és változásokra helyezik a hangsúlyt. E kötet előzményeként tekinthető a fentebb ismertetett *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (tanulmánykötet)*, amelyben a leíró jellegű helyzetismertetést az összmagyar ifjúság kontextusában írták le, valamint a *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok – A GeneZYs 2015 kutatás eredményei (tanulmánykötet)* is, hiszen az ott megjelenő összegző írások eredményeit gondolták tovább e könyv szerzői.

A cím is jelzi, hogy a kötet szerzői egyrészt ifjúságszociológiai megközelítést alkalmazva vizsgálták az erdélyi magyar fiatalokat, másrészt az ifjúság jellegzetességeinek elemzése mellett a változások leírására és értelmezésére, valamint a legfontosabb trendek felrajzolására is törekedtek. A vizsgált időszak az első (Mozaik 2001) és a legutolsó (Magyar Ifjúság Kutatás 2016) külhoni magyar fiatalokra is kiterjesztett nagymintás ifjúságkutatás adataira épít. Mindez lehetőséget biztosít a széles szakmai tapasztalattal rendelkező szerzők számára, hogy a különböző témák nemzetközi és hazai szakirodalmát feldolgozva, alapvetően a két említett nagymintás ifjúságkutatás adatbázisaira alapozva – de ahol szükséges és

⁷⁴ Székely Levente: *Szürke hattyúk*. Enigma 2001 Kiadó: Budapest, 2020.

lehetséges, más kutatások eredményeit is figyelembe véve –, különböző statisztikai adatfeldolgozások és többváltozós modellezések segítségével elemezzék az erdélyi magyar fiatalok társadalmi viszonyainak változását. A nagymintás ifjúságkutatás egyik nagy előnye – amellet, hogy a tervezéskor az összehasonlíthatóság élvez prioritást, ezáltal lehetővé válik a trendelemzés –, hogy tematikailag sokszínű, s ezáltal több fontos kérdés mentén is elemezhetővé válnak az ifjúsági szféra változásai. A kifejezetten az erdélyi magyar ifjúságra koncentráló kötetben is több aspektusból tanulmányozták a fiatalok életét, gondolkodásmódját. Vizsgálták az erdélyi magyar ifjúság társadalomszerkezetének, anyagi-vagyoni helyzetének, valamint iskolai mobilitásának változásait 2001 és 2016 között; az erdélyi magyar fiatalok elképzeléseit a munka és magánélet egyensúlyáról a családtervezés és párkapcsolatok kontextusában; a magyar ifjúság nemzeti identitásának és csoportattitűdjeinek változását; a rendszerváltozás után felnövő fiatalok vallásosságában bekövetkezett változásokat; szabadidős–kulturális fogyasztási szokásaikat és értékorientációit; valamint a digitális megosztottság és a médiahasználat kérdéseit.⁷⁵

S nem utolsósorban az erdélyi magyar ifjúság szervezeti részvételét is megvizsgálták, amelyben a szerző, Dániel Botond arra kereste a választ, hogy az erdélyi fiatalok milyen arányban tagjai a különböző tevékenységi csoportba tartozó szervezeteknek, és a szervezetekhez való kapcsolódást milyen társadalmi tényezők határozzák meg: társadalmi tényezőkként vizsgálták az életkort, a nemet és a származási település típusát. Az ifjúsági részvételnek különböző formái vannak, s vizsgálatukkor figyelembe kell venni a tagi viszony kontra szolgáltatások igénybevétele kettősséget. Ugyanis az ifjúsági részvétel (*youth participation*) esetében egyfajta formaváltozást vehetünk észre. Modern formáknak tekinthetjük az ifjúsági részvételnek a szervezeteken alapuló megközelítését, amely esetben a szervezet egyfajta látens szerződés keretében tagságot, azonosulást, szimbolikát vár el a tagoktól a közösségért és tevékenységi lehetőségért cserébe. Ugyanakkor napjainkban egyre jellemzőbbé válik, hogy az ifjúsági közösségek túlmutatnak a szervezetek határain és a fiatalok egyre inkább a szervezeti tagságon kívül élik meg részvételi céljaikat. Ez azt is jelenti, hogy egyre kevésbé hajlandók hirdetni a közösség szimbolikáját, nevüket adni a szervezethez, és egyre inkább a rendezvényeken való részvétel, a szolgáltatások igénybevétele, valamint a magasabb szintű együttműködés esetében a programok szervezése válik meghatározóvá. A

⁷⁵ Veres Valér (szerk.): *Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között*. Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány-Kolozsvári Egyetemi Kiadó: Kolozsvár. 2020.

fiatalok kötődése és identitása gyengébb, de komplexebb. Ezt a nem tagságon alapuló kötődést posztmodern ifjúsági részvételi formákként azonosítják.⁷⁶

A szervezetekhez való kapcsolódás tehát nem pusztán a szervezeti tagság vizsgálata révén értelmezhető, hiszen az ifjúsági részvételnek ezen kívül más formáival is találkozhatunk, például az önkéntesség, a szervezet programjaiban, tevékenységeiben való részvétel révén. Dániel Botond ennek alapján megvizsgálta a formális szervezeti tagságot, az önkéntes tevékenységeket, az iskolán kívüli tevékenységekben való részvételt, valamint a különböző ifjúsági szervezetek ismertségét és társadalmi beágyazottságát is. A tanulmányban a Mozaik2001, a Magyar Fiatalok 2008 és 2013-as kutatások adataira támaszkodva került bemutatásra a fiatalok szervezeti részvétele és a szervezetek társadalmi beágyazottsága, a fiatalok körében való ismeretsége. A Mozaik2001 kutatás eredményei szerint a belső-erdélyi magyar fiatalok 24 százaléka kötődött valamilyen civil vagy politikai szervezethez. A legkedveltebb szervezetek a politikai pártok és mozgalmak (41 százalék) voltak, a válaszadók közül 16 százalék az ifjúsági, 13 százalék az egyházhoz kötődő szervezethez kapcsolódott, 9 százalék diákszervezetekhez, 6 százalék kulturális szervezetekhez és 5 százalék szakmai szervezetekhez kötődött. A szervezetek fele országos, a többi regionális és helyi hatáskörű volt.⁷⁷ Az Erdélyi Magyar Fiatalok 2008 kutatás adataira támaszkodva elmondható, hogy az erdélyi magyar fiatalok többsége számos nagyobb ifjúsági szervezetről nem is hallott, a legismertebb pedig az Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) volt (22 százalék). 18 százalék tudott véleményt mondani az Erdélyi Magyar Ifjacról (EMI), 14 százalék a Magyar Ifjúsági Értekezletről (MIÉRT), 9 százalék a Magyar Ifjúsági Tanácsról (MIT) és 6 százalék az Itthon, Fiatalon Mozgalmról. Arra a kérdésre, hogy mi lenne a feladata egy ifjúsági szervezetnek, a fiatalok nagyrésze (42 százalék) a magyarság összefogását jelölte meg, ami egyúttal megerősíti azt a hipotézist, hogy az ifjúság nemzeti alapon intézményesült. (A fiatalok elhelyezkedését 56,7 százalék, a rászorulóknak való segítségnyújtást 49,2 százalék, a szakmai továbbképzők szervezését 48 százalék jelölte meg.)⁷⁸ A Magyar Fiatalok 2013-as kutatás nem hozott változást abban a tekintetben, hogy a legnagyobb láthatóságnak továbbra is az erdélyi IKE örvendett, ugyanakkor összességében a szervezetek ismertsége megnövekedett: az EMI népszerűsége

⁷⁶ Fazekas Anna – Nagy Ádám: Fiatalok. De civilek?: A táborkok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig. *Civil Szemle*, 2015. 12 (2). 25–38, itt: 25–26.

⁷⁷ Csata Zsombor – Magyar Tivadar – Veres Valér: Mozaik2001 Gyorsjelentés. Belső Erdély. In: Bauer Béla – Szabó Andrea – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik2001. Gyorsjelentés – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet: Budapest, 2002. 137–188.

⁷⁸ Kiss Tamás – Barna Gergely – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2008.

például 44 százalékra nőtt. Érdeemes továbbá megemlíteni, hogy a kérdőívben szerepelő szervezetek társadalmi beágyazottsága nagyon alacsony a fiatalok körében, hiszen azok közül is, akik hallottak a szervezetekről, kevesen tudtak véleményt mondani a tevékenységükről.⁷⁹ A Magyar Ifjúság 2016 kutatás eredményei azt mutatják, hogy az erdélyi magyar fiatalok mindössze 20,3 százaléka tagja valamilyen szervezetnek (ugyanakkor fontos ismét hangsúlyozni, hogy az ifjúsági részvételnek csupán csak az egyik formája a formális tagság). A válaszadók 68 százaléka egy, 22,7 százaléka kettő, 9,3 százaléka pedig három olyan szervezetet említett, amelynek tagja. A szervezeti tagsággal rendelkező 15–29 éves fiatalok 31,6 százaléka kapcsolódik ifjúsági szervezetekhez, 27,1 százaléka vallási szervezetekhez, 24,5 százaléka kulturális szervezetekhez, 18,1 százaléka pedig sport- és szabadidős szervezetekhez.⁸⁰

Tehát mint a fentiekből is kirajzolódik, a külhoni magyar fiatalokat érintő vizsgálgódások a rendszerváltozást követően kisebb-nagyobb intenzitással kerültek a kutatások homlokterébe. A kétezres években a négyévenként lebonyolított magyarországi nagymintás ifjúságkutatásokkal párhuzamosan, azok tapasztalatára építve készültek el a szomszédos országokban élő, magyar nemzetiségű fiatalokat is fókuszba állító határon túli szociológiai vizsgálgódások. A 2001–2009 közötti intenzív kutatási periódust követően némi csökkenés volt tapasztalható – habár néhány korábbi kutatást megismételtek –, mégis pozitív fejlemény, hogy 2001 óta először, a magyar ifjúságot nagymintás adatfelvétellel, a négy legnagyobb határon túli régióban (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja) egy időben és egységes módszertannal két reprezentatív ifjúságszociológiai kutatás is vizsgálta. Ezen reprezentatív kutatások összehasonlításra alkalmas kutatási eredményeiknek köszönhetően tanulmányozhatóvá válnak a térben és időben jelentkező változások, s a mögöttük meghúzódó okok is. Az átfogó, reprezentatív nagymintás ifjúságszociológiai kutatások eredményeik összehasonlíthatóságát tekintve elvitathatatlan érdemmel rendelkeznek, ugyanakkor az ifjúság megértésével nemcsak a tudomány, a politika, hanem jó esetben a civilek – habár más és más szempontrendszer alapján – szintén foglalkoznak. Ez utóbbi kategóriából említésre méltó munka a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége által kiadott Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017-es tematikus száma, amely a *Mi fiataljaink* címet viseli, s ezzel ki is jelöli a szerzők perspektíváját: nevezetesen azt, hogy az évkönyv témájául társadalmuk fiataljait választották.

A civil évkönyvben helyet kaptak kutatási jelentések, helyzetleírások, esettanulmányok, valamint szervezetek bemutatásáról szóló írások is. A kötet felépítése hármas

⁷⁹ Barna Gergely – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013. (Kutatásjelentés)*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2013.

⁸⁰ Veres, 2020. Erdélyi magyar ifjúság.

szerkezetű: az első fejezetben megjelenő írások az ifjúsági önszerveződéssel foglalkoztak. A második részben fiatal szerzők tematikus tanulmányai (elemzések, kutatási jelentések, esettanulmányok) mutatták be a diáktanácsok helyzetét, a fiatalok vallásosságát, a szervezeti imázs és az egyetemi, valamint a középiskolások intézményi identitása közötti összefüggést, a kolozsvári szakkollégiumi rendszert, a fiatalok és a politika viszonyát, továbbá olyan specifikus kutatási témákat is, mint például a kolozsvári diákok szexualitása, az ifjúsági szervezetek pályázati forrás szerzési stratégiái, valamint a hagyományörzés. A harmadik részben egy-egy írás foglalkozott a felvidéki, valamint a délvidéki ifjúsági helyzettel, s a kötet az erdélyi civil szervezeti adattárral zárult. Az első két írás historiográfiai jellegű összegzést kíván nyújtani az erdélyi ifjúság intézményesülésének kezdetéről. Az ifjúsági szerveződések 1990-es indulását két, egykori ifjúsági vezérrel készített interjú keresztül mutatták be a szerzők.⁸¹ A választott módszer valóban lehetőséget nyújt az ifjúsági szervezetek intézményesülésének hajnalát két unikális pozícióból valamelyest átélni. Az olyan sarkalatos kérdések, mint például a szerveződő ifjúság és a politikum közötti viszonyrendszer, az ifjúsági csoportok közötti dinamizmus, a világosan elkülöníthető korszakok és az azokat elválasztó válságok, az átmenetek, útkeresések, az ifjúsági mező fragmentálódása, az intézményesülést meghatározó endogén és exogén változók, valamint a csoportthatárokat determináló identifikáció ugyan látens módon, de kirajzolódnak az interjúkból. Az ifjúsági jelen (s ezen belül az ifjúsági szervezeti szféra) megértésének előfeltétele a múlt ismerete, amely magában foglalja a kezdeteket, s az azt követő trendek és folyamatok értelmezését is.

Összegzés: Az erdélyi magyar ifjúságot érintő kutatások hangsúlyosabb ismertetése két szempontból is fontos volt: egyrészt feltárta, hogy az ifjúsági szervezetek intézményesülése vizsgálatának nincs gyökere az erdélyi magyar ifjúságkutatások történetében, másrészt a rendszerváltoztatás utáni legfontosabb kutatási paradigmák, trendek is kirajzolódtak.

⁸¹ Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017.

1.2. Nacionalizmus-elméletek

Az 1989-es román fordulatot követően az erdélyi magyarság – köztük az ifjúság is – nemzeti alapon szervezte meg önmagát. Ez a folyamat nem csak egyetlen elméleti kereten belül értelmezhető, ugyanakkor szinte bizonyos, hogy a lehetséges elméleti keretek a nacionalizmus-elméletekre épülnek, hiszen ezek azok, amelyek a nemzeti alapon való szerveződésnek kiemelt szerepet tulajdonítanak.⁸² Ha a nemzeti tényezőt választjuk fő elemzési szempontnak, akkor felmerül az igény, hogy fogalmilag is meghatározzuk, hogy mit értünk a nemzet fogalma alatt – ez pedig nem kevésbé bonyolult vállalkozás, mint az ifjúság fogalmának definiálása. A nacionalizmus szakirodalmi áttekintése rávilágít arra, hogy nemcsak a terminusok tekintetében nincs konszenzus, de megfontolandó a nemzet, a nacionalizmus és a nemzeti kisebbség közötti viszonyrendszer átgondolása is.

Kántor Zoltán a fogalmi meghatározással kapcsolatos egyik legalapvetőbb dilemmát a következőképpen fogalmazta meg: „A szakirodalom évtizedek óta kísérli meg a nemzeti, etnikai csoportoknak olyan meghatározását adni, amely az összes ilyen jellegű kisebbségre érvényes. Mindezidáig ez a kísérlet meddő vállalkozásnak bizonyult, és ma már biztos állíthatjuk, hogy általános érvényű meghatározás nem adható.”⁸³ Ennek fényében érdemes kihangsúlyoznom, hogy az általam javasolt szempontrendszer nem a nemzetközi és a magyar diskurzusban egyaránt kialakult fogalmi diverzitáshoz akar újabb megközelítési módot nyújtani, hiszen a halmozódó definíciók áttekintésének egyik legfontosabb eredménye, s az egyes megközelítések közös tanulsága, hogy a kulcsfogalmak – nemzet, nacionalizmus, nemzeti kisebbség – többféleképpen értelmezhetők. A javasolt perspektíva ezzel szemben a hangsúlyt az intézményesülésre, mint folyamatra, s az ifjúsági szervezeti szféra változásának dinamikájára helyezi.

A nemzet, nacionalizmus, nemzeti kisebbségek értelmezéséhez számos megközelítést dolgoztak ki a nacionalizmus kutatásának kezdetétől egészen napjainkig, s tanulmányozásukat nagyban megnehezíti az is, hogy alapvetően nemzeti alapon szerveződött társadalomban élünk, így ezekkel a fogalmakkal nem pusztán a tudományos diskurzusban találkozhatunk, hanem a mindennapjaink részét is képezik. Ezért fontos kikerülni azokat a kognitív szinten is jelenlévő hétköznapi premisszákat, amelyek bizonyosan tévútra vezethetnek. Az egyik legelterjedtebb

⁸² Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000. 11 (3). 219–241, itt: 220.

⁸³ Kántor Zoltán: Nemzet és intézményesülés. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2004. 275–290, itt: 275.

tévhit a nacionalizmussal kapcsolatban a csoport valószínűsége, vagyis az etnikai csoportok, nemzetek belsőleg homogén, külsőleg körülhatárolt valódi entitásként, csoportként való felfogása. Amikor a közbeszéd, a népszámlálás vagy az identitáskutatások egymást kizáró kategóriákat alkalmaznak, akkor ezzel a társadalom tagjait egymást kizáró etnonemzeti kategóriába osztják, kizárva ezzel a bizonytalanabb formákat. Habár a nemzeti diskurzus sokszor szigorúan kategorikus, nem feltételezhetjük, hogy ez pontos leírását adja a társadalom etnonemzeti megoszlásának, hiszen a társadalmi viszonyokat árnyalják a vegyes házasságok, a migráció, a kétnyelvűség, az asszimiláció, stb. Tehát az egyik legfontosabb tanulság, hogy kerülni kell a hétköznapi beszédben, politikában és sokszor a társadalomkutatásban is domináló „csoportista nyelvhasználatot.” Szintén röviden szót kell ejteni arról a jelenségről is, amely megnehezítheti a nacionalizmus kutatását: ez a *manicheus* nézőpont, vagyis az, amikor normatív módon kétféle nacionalizmust különböztetünk meg: a jó, honpolgárit és a rossz, etnikai nacionalizmust. Ennek egyik jellegzetessége, hogy hajlamosak vagyunk a jó fajtát a saját nacionalizmusunkkal azonosítani, míg a rosszat a szomszédokéval. A másik hátránya a konceptualizálási folyamatban domborodik ki, ugyanis arra a kérdésre, hogy mit nevezünk etnikai- és mit honpolgári nacionalizmusnak, nagyon nehéz kellően adekvát választ adni. Ha a honpolgári nacionalizmust szűken értelmezzük, akkor szinte minden nacionalizmust az etnikai nacionalizmus kategóriájába sorolhatunk, ha viszont tág értelemben definiáljuk, akkor pedig túlságosan heterogén kategóriát kapunk ahhoz, hogy segítségével értelmezhesük a körülöttünk élő nacionalizmusokat.⁸⁴

Ha a szakirodalomban elmélyedünk, világossá válik, hogy a kulcsfogalmak – nemzet, nemzeti kisebbség, etnikai csoport stb. – nem rendelkeznek általánosan elfogadott meghatározással. Sőt, ezek a fogalmak sokszor összemosódnak, felcserélődnek. Ez nemcsak azt jelenti, hogy a témával foglalkozó szerzők mást és mást gondolnak kutatásuk tárgyáról, hanem mutatja azt is, hogy a tudományos igénnyel ellentétben nehézséget okoz a pontos definíciókkal való operáció. És itt kell aláhúzni, hogy a tudomány célja nem egy új fogalom megkonstruálása – nem is lehet vállalkozni ilyen feladatra. Ugyanis a nemzet, nemzeti kisebbség, etnikai csoport, stb. fogalmak megalkotásának feladata a politika területén artikulálódik, minthogy ezen fogalmi meghatározásoknak komoly, az egész társadalomra kiható következményei vannak. Ennek ellenére a szakirodalomban is jelen van egyfajta definícióskényszer, amely a kutatások konceptualizálási és operacionalizálási igényével is összefüggésbe hozható.

⁸⁴ Brubaker, 1996. Ártalmas állítások, i.m. 26–41.

A szociológia egyik legmeghatározóbb alakja, Max Weber a nemzet értelmezésekor a szolidaritás érzetét emelte ki: a nemzet "először is kétségtelenül azt jelenti, hogy az emberek bizonyos csoportjairól feltételezzük, hogy sajátos szolidaritást éreznek másokkal szemben."⁸⁵ Juan J. Linz szerint ez azt jelenti, hogy a nemzet nem szükségszerűen azonos egy állam polgárainak közösségével, habár nem is zárja ki. A nemzetépítés és államépítés folyamatának különbségeit vizsgálva Linz úgy határozta meg a nemzetet, mint amely sem hivatalnokokkal, sem pedig jól körülhatárolt szerepekkel nem rendelkezik, s a nemzethez való tartozásnak sincsenek világos szabályai. A nemzet és állam közötti egyik legfontosabb distinkció pedig az erőforrások birtoklásában jelenik meg, ugyanis a nemzet nem rendelkezik olyan erőforrásokkal – legyen szó adózásról vagy kényszer alkalmazásáról –, amelyek engedelmesség kikényszerítését teszik lehetővé. A nemzeti célokhoz erőforrást csak az állam képes biztosítani.⁸⁶ Benedict Anderson arra kereste a választ, hogy milyen feltételeknek kellett teljesülniük ahhoz, hogy a nemzetet, mint imaginárius közösséget egyáltalán el tudjuk képzelni. A képzelt nemzeti közösségek kialakulását elgondolhatóvá tette a kapitalizmus, a könyvnyomtatás és a nyelvi diverzitás sorszerű adottsága közötti kölcsönhatás.⁸⁷ Anthony D. Smith a nemzetek eredetét vizsgálva állapította meg, hogy a nemzet egy olyan saját névvel rendelkező kulturális és történelmi közösség, amelynek tagjai közös területtel, gazdasággal, oktatási rendszerrel és jogokkal rendelkeznek.⁸⁸ Ernest Gellner pedig a nemzetet az emberek olyan nagy közösségeként határozta meg, amellyel a tagok úgy azonosulnak, hogy közben nem ismerik a többi tagot.⁸⁹ A fent idézett megközelítések is világosan jelzik, hogy a nemzetnek annyi megközelítése létezik, ahány szerző foglalkozott e témával.

A kulcsfogalmak bonyolultsága úgy tűnik, hogy oka és egyben eredménye is a nemzettel kapcsolatos alapvető akadémiai vitáknak:

- 1) az első teoretikus dilemma a nemzet és a nacionalizmus kialakulásához kapcsolódik;
- 2) a második elméleti vita az etnikum vagy nemzet természetével kapcsolatos.

⁸⁵ Max Weber: *Gazdaság és társadalom: A megértő szociológia alapvonalai* 2/3. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest, (1968) 1996. 27.

⁸⁶ Linz, Juan J.: State Building and Nation Building. *European Review*, 1993. 1 (4). 355–369.

⁸⁷ Anderson, Benedict: Képzelt közösségek: megjegyzések a nacionalizmus eredetéről és terjedelméről. *Janus*, 1989. 6 (1). 3–12.

⁸⁸ Smith, Anthony D.: A nemzetek eredete. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Rejtjel: Budapest, 2004. 204–229.

⁸⁹ Gellner, Ernest: The Coming of Nationalism and Its Interpretation: the myths of nation and class. In: Balakrishnan, Gopal (ed.): *Mapping the Nation*. Verso: London and New York, 1996. 98–132. A tanulmány magyar változatának forrása: Ugyanó: A nacionalizmus kialakulása – a nemzet és az osztály mítoszai. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Rejtjel: Budapest, 2004. 45–78.

Emellett a nacionalizmus diskurzusát olyan dichotómiák uralják, mint például a politikai és kulturális nemzet szembenállása,⁹⁰ a primordializmus és a konstruktivizmus vitája, valamint az etnikai és polgári nacionalizmus megkülönböztetése.⁹¹

1.2.1. A nacionalizmus kialakulásának módja: instrumentalizmus és primordializmus

Hosszú ideig a nacionalizmussal foglalkozók nagyrésze nem arról vitatkozott, hogy mi is a nemzet, hanem inkább arról, hogy hogyan is jön létre. Az interpretációknak két fő irányzata alakult ki, egyrésztől egyesek szerint a nacionalizmus megjelenése az elitek manipulációjának eredménye (instrumentalista irányzat), míg mások szerint a nacionalizmus elkerülhetetlen következménye a természetesen meglévő nemzeti létnek (primordializmus). Az instrumentalista áramlattal a legnagyobb probléma, hogy minden nacionalista manifesztáció mögött az elitek összeesküvését feltételezi, míg a primordializmus elméletének korlátja éppen az, hogy a nemzetet örök érvényű igazságként értelmezik, amelynek nevében lojalitást várnak el.⁹²

1.2.2. A nemzet modernista és az etnoszimbolista megközelítése

A szerzők véleménye a nemzet kialakulásával kapcsolatban is megoszlik, de alapvetően két fő irányt, a modernista és a premodernista/etnoszimbolista megközelítést különböztethetjük meg. Konszenzus uralkodik a modern kánonhoz tartozó szerzők között a tekintetben, hogy a nemzeti alapon szerveződött társadalom, a nemzet és a nacionalizmus a modern kor termékei, s kialakulásuk alapvetően a modernkori átalakulásokhoz – iparosodás, nyomda-kapitalizmus stb. – köthető. A modern iskola nacionalizmus-elméletei abból indulnak ki, hogy a premodern társadalmakban nem létezett még sem nemzet, sem nacionalizmus, hanem

⁹⁰ A nemzet pontosítására többen is kísérletet tettek azáltal, hogy a nemzetet, illetve a nacionalizmust jelzővel illették. Így alakultak ki a klasszikusnak tekinthető tipológiák: például politikai és kulturális, nyugati és keleti, vagy polgári és etnikai nemzetek. Kántor Zoltán: Egy hamis dichotómia: politikai/kulturális nemzet. In: Majtényi Balázs – Kántor Zoltán – Szarka László – Vizi Balázs (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2007. 80–91.

⁹¹ Bakk Miklós: Nemzet – határteremtés és modernitás. In: Szarka László - Vizi Balázs - Majtényi Balázs - Kántor Zoltán: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2007. 55–69, itt: 55.

⁹² Conversi, Daniele: A nacionalizmuselmélet három irányzata. *Regio*, 1998. (3). 37–55.

először a modern társadalmi átalakulások következtében jött létre a nacionalizmus, amely aztán megteremtette a nemzetet. Habár a modernista nacionalizmus-elméletek abban egyetértenek, hogy nemzetekről csak a modern korban beszélhetünk, a kialakulás tekintetében ugyanakkor máshová helyezik a hangsúlyt.⁹³

Más szerzők ezzel szemben amellet érvelnek, hogy etnikai alapon szerveződő csoportok már korábban is léteztek. A premodern vagy etnoszimbolista elméletek az úgynevezett etnikai mag modern kor előtti kifejlődését hangsúlyozzák, s habár abban egyetértenek, hogy a modernitás jelentős változást okozott a korábbi társadalmak szerkezetében, úgy gondolják, hogy a modern megközelítések nem képesek adekvát, minden részletre kiterjedő magyarázatot adni a nemzetek kialakulásának okaira. Anthony D. Smith szerint ámbár a nemzet modern jelenség, a modern nemzetek mégis a premodern kultúrákban gyökereznek. Ugyan a modern nemzet kritériumainak megfelelő közösségek sem az ókorban, sem a középkor nagyrésztében nem jelentek meg, mégis léteztek olyan kulturális vagy etnikai közösségek, amelyekre jellemző volt a népcsoport közös neve, s rendelkeztek eredetmítoszokkal, történelmi emlékekkel, közös „haza” fogalommal, közös kultúra néhány elemével (pl. nyelv, vallás, szokások), valamint a tagok közötti szolidaritás érzése is jelen volt. Ennek alapján számos etnikumot találhatunk az ókorban és középkorban is, amelyek elsőre a nemzetekre emlékeztetnek, mégis mások. Smith egyetért azzal, hogy a modern korra jellemző jelenségek – mint például az egységes munkamegosztási rend, a közoktatás, egyenlő jogok, stb. – kellettek a nemzetek kialakulásához, mégis amellet érvel, hogy a nemzet modernista megközelítése fontos tényezőket téveszt szem elől. Hiszen a modern nemzetnek szintén szüksége van a közös történelemre és kultúrára, vagyis eredetmítoszokra, közös kulturális jelképekre és emlékekre. Tehát az állampolgári összetevők (politikai, oktatási, gazdasági, területi tényezők) mellett az etnikai elemek meglétére is szükség volt a modern nemzet kialakulásához, s a hajdani etnikai közösségek segítettek létrehozni a nemzeteket megalapozó szolidaritás hálózatait is. A modern nemzetek egyfajta „etnikai mag” köré szerveződtek, s ezáltal megértésük szempontjából esszenciális a premodern korszakok eltérő típusú etnikai közösségének megismerése.⁹⁴ John Hutchinson szintén a modernista elméletek hiányosságait

⁹³ Lásd: Gellner, Ernest: *The Coming of Nationalism and Its Interpretation: the myths of nation and class*. In: Balakrishnan, Gopal (ed.): *Mapping the Nation*. Verso: London and New York, 1996. 98–132.; Hechter, Michael: *Containing nationalism*. Oxford UP: Oxford, 2000. A tanulmány magyar változatának forrása: Ugyanó: *A nacionalizmus megfőzése. Magyar Kisebbség*, 2003. (1). 146–204.; Anderson, 1989. Képzelt közösségek, i.m. 3–12.; Schöpflin György: *Nemzet, Modernitás, Demokrácia*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel, 2004. 248–260.; Hroch, Miroslav: *From National Movement to the Fullyformed Nation: the nation-building process in Europe*. *New Left Review*, 1993. (198). 3–20.

⁹⁴ Smith, Anthony D.: *A nemzetek eredete*. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Rejtjel: Budapest, 2004. 204–229.

hangsúlyozza, és állítása szerint a modern elméletek – amelyek szerinte a nemzetet végső soron egy szuverén, homogén és egységes társadalomként határozzák meg – nem képesek megfelelő választ adni a mai nemzeti ébredési mozgalmak megjelenését övező kérdésekre.⁹⁵

1.2.3. Az etnikai csoportok természetével kapcsolatos dilemmák

A nacionalizmus diskurzusban valamint a politikai narratívákban gyakran tévútra vezet az az állítás, amely szerint az etnikai csoportok, nemzetek egymástól élesen elkülönülő, statikus, homogén entitások. Fredrik Barth szociálandropológus a hatvanas évek végén megjelenő kötetében az etnikai identitásukat felcserélő egyéneket vizsgálta annak céljával, hogy megismerje azokat az esszenciális folyamatokat, amelyek meghatározóak a csoportok reprodukciójában. Barth a hangsúlyt a határfenntartás folyamatára helyezte, s kiemelte, hogy *„az etnikai csoportok és ezek jellemzői mindig sajátos interakciós, történelmi, gazdasági és politikai körülmények között jönnek létre; másszóval mindig rendkívül szituációfüggők, nem pedig „eleve adottak”.*⁹⁶ Az etnikai csoport identitásában azok a kulturális különbségek töltenek be elemi fontosságú szerepet, amelyek a csoport határait jelzik, nem pedig azok a jellegzetes tulajdonságok, amelyekkel az adott kultúrát felruházzák.⁹⁷

Barth mellett mások is kitértek az etnikai csoportok természetére, Richard Jenkins például Barth etnicitás-konceptiójából kiindulva kiemelt fontosságot tulajdonított annak a barthiánus megközelítésnek, mely szerint *„az etnicitás nem a változatlan kulturális sajátosságok egy kötege, mely jellegzetességek felsorolásával bármely személy beazonosítható lenne X-ként vagy Y-ként - vagyis meghúzhatók lennének két etnikum között a határok -, hanem az etnicitás szituáció által meghatározott olyan társadalmi tranzakciók által jön létre, amelyek túllépi magát a kérdéses etnikum határait. Az etnikai határok átjárhatók, a fölöttük és közöttük*

⁹⁵ Hutchinson, John: Ethnicity and Modern Nations. *Ethnic and Racial Studies Volume*, 2000. (23). 651-669. A tanulmány magyar változatának forrása: Ugyanő: Etnicitás és modern nemzetek. *Magyar Kisebbség*, 2002. (1). 161-176.

⁹⁶ Barth, Fredrik (ed.): *Ethnic groups and boundaries. The social Organisation of Culture Difference*. Universitetsforlaget: Oslo, 1969.; Ugyanő: Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 1996. 7 (1). 3-25, itt: 3.

⁹⁷ Az elméletével kapcsolatos kritikákra is reflektálva a kilencvenes években újragondolta kötetét, s ebben megalkotta a hármas felosztású folyamat-modellezését. A mikroszinten – ahol a személyek és a személyközi interakciók találhatóak – az egyén etnikai identitástudatának kialakulása folyik, a középszinten – a vezetők, a vállalkozók és a retorika szintjén – azok a folyamatok zajlanak, amelyek meghatározóak a közösség kialakulásában, az állami politika makroszintjén – a nemzetközi szervezetek és a globális diskurzusok szintje – artikulálódnak az ideológiák, az identitás-politikák, valamint nacionalizmus eszméi. Barth, 1996. Régi és új problémák, i.m. 3-25.

*történő interakciók ellenére léteznek, az etnikai hovatartozás és csatlakozás szabályai változók, mind sajátosságaik, mind fontosságuk tekintetében.*⁹⁸ Barth szerint vannak belső-, és külső meghatározásra irányuló folyamatok. Míg a belső meghatározásnál az egyén jelzi a csoportnak, vagy a csoporton kívülieknek saját identitását, a külső meghatározásnál egy személy vagy egy csoport határoz meg másokat; ez viszont autoritást vagy hatalmat igényel. Ezeket az identitásképző folyamatokat Jenkins kategóriaként és csoportokként írja le, tehát a kategória külső meghatározottságként, a csoport pedig belső meghatározottságként értelmezhető, az identitás pedig a belső és külső meghatározások határmezsgyéjén képződik. E két folyamat elkülönítése azért is fontos, mert az etnicitással kapcsolatos elméletek zöme hajlamos a belső meghatározásra irányuló folyamatokat előtérbe helyezni, s viszonylag alulreprezentáltak azok a kutatások, amelyek a társadalmi kategorizációval foglalkoznak.⁹⁹

A fenti szerzőkhöz hasonlóan Rogers Brubaker is felhívja a figyelmet az etnikai, faji, nemzeti diskurzusokban jelen lévő jelenségre, amelyet „csoportizmusnak” nevez. Eszerint hajlamosak vagyunk az etnikai csoportokra, nemzetekre úgy tekinteni, mintha egymástól élesen elkülönülő, belülről homogén, szilárd entitások lennének, amelyek kívülről lehatároltak. Brubaker azt javasolja, hogy *„az etnikait, a fajit és a nemzetit nem szubsztanciaként vagy dologként vagy entitásként vagy organizmusként vagy kollektív individuumként kellene konceptualizálnunk, [...] hanem inkább relációs, folyamatokat kifejező, dinamikus, eseményteli, részekre bontó terminusokban. Ez azt jelenti, hogy az etnikumról, a fajról és a nemzetről nem szilárd csoportként vagy entitásként gondolkodunk, hanem gyakorlati kategóriákat, kulturális idiómákat, kognitív sémákat, diszkurzív kereteket, kollektív reprezentációkat, intézményi formákat, politikai cselekvési terveket és esetleges eseményeket kifejező terminusokban. [...] Végül azt jelenti, hogy nem a „csoportot” mint entitást tekintjük alapvető analitikus kategóriának, hanem a „csoportként létezés” fogalmát mint kontextuálisan fluktuáló konceptuális változót.*¹⁰⁰

Losonczi Alpár is hasonló módon értelmezi a nemzeti kisebbségek, valamint a nemzet fogalmát, meggyőződése, hogy egyik jelenség sem interpretálható statikus etnodemográfiai

⁹⁸ Jenkins, Richard: Rethinking Ethnicity: Identity, Categorization and Power. *Ethnic and Racial Studies*, 1994. 17 (2). 197–223. A tanulmány magyar változatának forrása: Ugyanó: Az etnicitás újragondolása: Identitás, kategorizáció és hatalom. *Magyar Kisebbség*, 2002. (4). 243–268. Letöltés helye: www.jakabffy.ro; Letöltés ideje: 2020.06.25.

⁹⁹ Uo. 243–268.

¹⁰⁰ Brubaker, Rogers: Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő*, 2001. 6 (7–8). Letöltés helye: www.beszelo.c3.hu; Letöltés ideje: 2020.06.25.

ismérvek alapján, s egyik sem statikus, állandó komponensekkel bíró entitás, sem pedig „statisztikai kategóriahalmaz”.¹⁰¹

1.2.4. A nacionalizmus meghatározásának kísérletei

A nemzethez hasonlóan a nacionalizmussal kapcsolatban sincs fogalmi konszenzus a szerzők között. A nacionalizmus definíciós nehézségeivel kapcsolatban Michael Hechter úgy fogalmazott, hogy „*a nacionalizmus annyi eltérő jelentést ölel fel, hogy maga a fogalom is zavarossá válik.*”¹⁰² Ernest Gellner szerint a „*nacionalizmus mindenekelőtt egy alapelv, amely szerint a politikai és a nemzeti egységnek egybe kell esnie.*”¹⁰³ Michael Hechter ezzel szemben azt állítja, hogy ez a meghatározás nem a legszerencsésebb, ugyanis mivel az állam a modern kor jelensége, a nacionalizmust az állam által meghatározni magával vonja azt a feladatot is, hogy megmagyarázzák miért modernkori fejlemény a nacionalizmus. Emiatt szerencsésebb a fenti definíció kissé cizelláltabb változatát használni, vagyis „*a nacionalizmust helyesebb a nemzet és kormányzati egysége határainak egybeesésére irányuló kollektív cselekvésként meghatározni.*”¹⁰⁴ Miroslav Hroch nem az állammal való viszonyában ragadta meg a nacionalizmust, hanem az értékek világától közelítette meg, s egy olyan szemléletmódként írta le, amely a nemzet értékeinek abszolút elsőbbséget ad minden más értékkel és érdekekkel szemben.¹⁰⁵ Anthony D. Smith inkább egyfajta folyamatként tekintett a nacionalizmusra, s úgy vélte, hogy „*a nacionalizmust [...] a létező vagy potenciális „nemzet” autonómiájának, egységének és identitásának kialakítására és fenntartására irányuló ideológiai mozgalomként határozhatjuk meg.*”¹⁰⁶ Walker Connor is a terminológia homályosságára hívta fel a figyelmet, amely abból fakad, hogy gyakran szinonimaként használják a nemzet és az állam fogalmát. Ennek következtében a nacionalizmus fogalmát gyakran két, egymással antagonisztikus viszonyban álló értelmezésben használják: egyrészt a nemzettel való azonosulásként és a

¹⁰¹ Losoncz Alpár: Szempontok a nemzeti kisebbség értelmezésének vázlatához. In: Ugyanó: *Európa-dimenziók*. Forum Könyvkiadó: Újvidék, 2002. 239–280.

¹⁰² Hechter, 2003. A nacionalizmus megfőkezése. i.m. 146–204.

¹⁰³ Gellner, Ernest: The Coming of Nationalism and Its Interpretation: the myths of nation and class. In: Balakrishnan, Gopal (ed.): *Mapping the Nation*. Verso: London and New York, 1996. 98–132. A tanulmány magyar változatának forrása: Ugyanó: A nacionalizmus kialakulása – a nemzet és az osztály mítoszai. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Rejtjel: Budapest, 2004. 45–78.

¹⁰⁴ Hechter, 2003. A nacionalizmus megfőkezése. i.m. 146–204.

¹⁰⁵ „*For nationalism stricto sensu is something else: namely, that outlook which gives an absolute priority to the values of the nation over all other values and interests.*” Hroch, 1993. From National Movement to the Fullyformed Nation. i.m. 6.

¹⁰⁶ Smith, 2004. A nemzetek eredete. i.m. 204–229.

nemzet iránti lojalitásként értelmezik, máskor a nemzet alatt az államrendre gondolnak. Emiatt javasolta az „államnacionalizmus vagy patriotizmus terminus” használatát az állam iránti, illetve az „etnonacionalizmus terminus” használatát a nemzet iránti lojalitás megjelölésére.¹⁰⁷

A nacionalizmus meghatározásának sokféle módjával találkozunk a szakirodalomban, John Breuilly szerint például „*a nacionalizmus jelenheti értelmiségiék érveit, azt a módot, ahogyan az emberek éreznek és beszélnek, vonatkozhat politikai mozgalmakra és szervezetekre, állami politikára és sok minden másra.*”¹⁰⁸

Anthony D. Smith is a nacionalizmus kifejezést négy fő értelemben használta: egyrészt úgy tekintett rá, mint a nemzetek kialakulásának általános folyamatára; másrészt szerinte megragadható nemzeti érzésként vagy a nemzethez tartozás érzésként is; továbbá értelmezhető olyan mozgalomként is, amely a nemzeti státus elérését vagy fenntartását politikai célként fogalmazza meg; illetve gondolhatunk rá úgy is, mint egyfajta tanra, vagy tágabb értelemben vett ideológiára, amely a nemzet egységét, autonómiáját, valamint identitástudatának létrehozását tűzi ki céljául.¹⁰⁹

1.2.5. Nacionalizmus-típológiák

A társadalmi jelenségek megértését általában segíti a különböző típológiák felállítása, és a nacionalizmussal foglalkozó szerzők is kísérletet tettek a különböző nacionalizmus típusok meghatározására. Rogers Brubaker például nemzetállami nacionalizmusról, nemzeti kisebbségek nacionalizmusáról, valamint anyaországi nacionalizmusról értekezett.¹¹⁰

Michael Hechter szerint megkülönböztethetünk államépítő nacionalizmust, periférikus nacionalizmust, irredenta nacionalizmust, egyesítő nacionalizmust és hazafiasságot. Bár megjegyezte, hogy ez a típológia sem teljesen kimerítő.¹¹¹

Will Kymlicka és Christine Straehle állami nacionalizmusról és kisebbségi nacionalizmusról írt. Míg az előbbi esetében az államok „nemzetépítési” stratégiát használnak,

¹⁰⁷ Connor, Walker: Nacionalizmus és politikai illegitimitás. *Magyar Kisebbség*, 2005. (1–2). 232–263.

¹⁰⁸ John Breuilly: Állam és nacionalizmus. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel, 2004. 134–149.

¹⁰⁹ Smith, 2004. A nemzetek eredete. i.m. 204–229.

¹¹⁰ Brubaker, Rogers: National minorities, nationalizing states, and external national homelands in the New Europe. In: Ugyanó: *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press: Cambridge, 1996. 55–76. A tanulmány magyar változatának forrása: Ugyanó: Nemzeti kisebbségek, nemzetesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006. 17 (3). 3–30.

¹¹¹ Hechter, 2003. A nacionalizmus megfékezése. i.m. 146–204.

melynek alapja a közös kultúra, nyelv és identitás létrehozása állampolgárai számára, addig utóbbi esetben az etnokulturális kisebbségek autonómia törekvéseinek vagyunk tanúi.¹¹²

Anthony Smith részletes áttekintést nyújt a különböző szerzők által kidolgozott nacionalizmus tipológiákról és korszakokról – talán nem túlzás azt mondani, hogy ahány szerző, annyi féleképpen közelítették meg a nacionalizmust.¹¹³ Carlton Hayes megkülönböztette a humanitárius, jakobinus, liberális, a gazdasági és az integráns nacionalizmust.¹¹⁴ Hans Kohn a nyugati voluntarista és a keleti szerves nacionalizmust határolta el egymástól, majd később individualista és kollektivistákba rendezte a nyugati típusú nacionalizmust.¹¹⁵ Edward Hallett Carr a nacionalizmust három korszakra tagolta: a korai modern korszakra, a francia forradalomtól 1914-ig tartó időszakra, végül a 19. század végétől a második világháborúig terjedő korszakra.¹¹⁶ Louis Snyder négy szakaszt különböztetett meg: 1815–1871 között „integratív” nacionalizmus, 1871–1900 között „bomlasztó” nacionalizmus, 1900–1945 között „erőszakos” nacionalizmus, valamint 1945-től a „jelenkori” világméretű nacionalizmus korszakát. Később Snyder földrajzi szempontot is beemelt a tipológiája felállításakor, így az európai „osztódó” nacionalizmust, a közel-keleti politikai-vallási nacionalizmust, az oroszországi messianisztikus nacionalizmust, az afrikai faji fekete nacionalizmust, az ázsiai antikolonialista nacionalizmust, az amerikai „olvasztótégelyt”, és a latin-amerikai populista változatot különítette el egymástól.¹¹⁷ Kenneth Minogue szintén geográfiai tipológiát alkotott, ugyanakkor ő az európai etnikai, pán- és diaszpóra nacionalizmust választotta el az „alulfejlett” harmadik világbeli nacionalizmustól.¹¹⁸ John Plamenatz a magas szintű oktatási és kulturális tőkével rendelkező nemzeteket különítette el a szegényebb kulturális erőforrásokkal rendelkező nemzetektől.¹¹⁹ S végül az egyik legnagyobb hatású tipológiát Hugh Seton-Watson alkotta, aki a „rég, folyamatos nemzeteket” (pl. angolok, franciák, skótok, dánok, magyarok, oroszok, lengyelek, hollandok, stb.) határolta el az „új” nemzetektől (pl. szerb, román, horvát, afrikaiak, arabok, indiaiak stb.)¹²⁰

¹¹² Kymlicka, Will – Straehle, Christine: Cosmopolitanism, Nation-States, and Minority Nationalism: A Critical Review of Recent Literature. *European Journal of Philosophy*, 1999. 7. (1). 65–88.

¹¹³ Smith, Anthony D.: A nacionalizmus és a történészek. *Regio*, 2000. (2). 5–33.

¹¹⁴ Hayes, Carlton: *The Historical Evolution of Modern Nationalism*. R.R. Smith: New York, 1931.

¹¹⁵ Kohn, Hans: *Nationalism and Liberty: The Swiss Example*. The Macmillan Company: New York, 1956.

¹¹⁶ Carr, Edward Hallett: *Nationalism and After*. Macmillan: London, 1945.

¹¹⁷ Snyder, Louis L: *The Meaning of Nationalism*. Rutgers University Press: New Brunswick, NJ, 1954.; Ugyanő: *The new nationalism*. Cornell University Press: Ithaca, N.Y., 1968. 64–67.

¹¹⁸ Minogue, Kenneth: *Nationalism*. B.T. Batsford: London, 1967.

¹¹⁹ Plamenatz, John: 'Two Types of Nationalism'. In: Eugene Kamenka (ed.): *Nationalism*. National University Press: Canberra: Australian, 1973. 22–37.

¹²⁰ Seton-Watson, Hugh: *Nations and States*. Methuen: London, 1977.

Ez a rövid áttekintés is azt bizonyítja, hogy eddig még senkinek sem sikerült egy olyan magyarázó modellt megalkotnia, amely minden társadalom esetére vonatkoztatható volna. Meggyőződésem, hogy a cél nem is lehet egy ilyen általános érvényű nacionalizmus-elmélet – nagy elmélet (grand theory) – megalkotása, hanem egy olyan szempontrendszer, egy olyan perspektíva felállítására kell törekedni, amely segítségével a leginkább értelmezhetővé válik egy adott társadalom nemzeti elvű szerveződése.

A nacionalizmussal foglalkozó szakirodalomban fellelhető még egy probléma: ezeket a tanulmányokat jellemzően befolyásolta a szerző viszonyulása a nacionalizmus kérdéséhez, amely számos esetben inkább pejoratív konnotációval párosult. Erre hívja fel a figyelmet Anthony D. Smith is, aki szerint a nacionalizmus története kutatóinak története is egyben, ugyanis a történészek nem csupán a nacionalizmus megértésében jeleskedtek, hanem megalkotói és támogatói között is megtalálhatjuk őket, habár többségük inkább kritikusan állt a nacionalizmushoz. Smith szerint a történészek hozzáállása a nacionalizmushoz – vagyis, hogy a nemzet csupán konstruált, mesterséges, kitalált kategória, amely nem gyökerezik a történelemben – vezet a nemzetek és a nacionalizmus modernségéhez is. Meglátása szerint a legtöbb történész szkeptikus, mi több, ellenséges a nacionalizmussal szemben, s úgy gondolják, hogy a nemzetek mesterséges közösségek.¹²¹

1.2.6. A nemzeti kisebbség fogalmához kapcsolódó dilemmák

Mint ahogy láthatjuk, nincs széleskörű fogalmi konszenzus sem a nemzet, sem pedig a nacionalizmus fogalmi meghatározásához kapcsolódó diskurzusokban, s ugyanez a helyzet a nemzeti kisebbség fogalmával is. A szakirodalom áttekintésekor jól kirajzolódnak a definícióban rejlő nehézségek, amelynek kapcsán nagyon fontos kihangsúlyozni, hogy a nemzeti kisebbség meghatározásának nem pusztán elméleti tétje van, hanem gyakorlati, a mindennapi életben rejlő, vagyis politikai konzekvenciái is. Ahogy Losoncz Alpár is megfogalmazta: a kisebbség fogalma *„megtévesztően szétágazó és konceptuális bonyodalmakkal van megterhelve [...], a „kisebbség” meghatározásában, megnevezésében politikai tét rejlik.”*¹²²

¹²¹ Smith, 2000. A nacionalizmus és a történészek, i.m. 5–33.

¹²² Losoncz, 2002. Szempontok, i.m. 239–280.

A különböző definíciók áttekintésekor világossá válik, hogy nincs olyan egységes kisebbségfogalom, amely világszerte jogilag kötelező erejű lenne.¹²³ Mindez a gyakorlatban azt is jelenti, hogy nem pusztán a kisebbségi jogokról nehéz így beszélni, hanem azt is, hogy nehéz a gyakorlatban a kisebbségi jogok talaján azok betartását is megkövetelni. Az egyik legrégebbi jogi definíciós próbálkozás az Állandó Nemzetközi Bírósághoz köthető, amely 1930-ban úgy fogalmazott, hogy a kisebbség *“olyan csoport, amely közös faji, vallási, nyelvi illetve hagyománybéli tulajdonságokkal valamint összetartozás-tudattal bír, és amelynek célja a csoport fent említett tulajdonságainak (attribútumainak) megőrzése”*.¹²⁴

Az egyik legismertebb és legszélesebb körben elfogadott meghatározást Francesco Capotorti fogalmazta meg 1979-ben, amely szerint *„Kisebbség az a csoport, amely számát tekintve kisebb, mint az állam lakosságának többi része, nincs domináns helyzetben és amelynek tagjai olyan etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek megkülönböztetik őket a lakosság többi részeinek sajátosságaitól és összeköti őket a kultúrájuk, hagyományaik, vallásuk és nyelvük megőrzésére irányuló szolidaritás érzése”*.¹²⁵

Jules Deschenes¹²⁶ (1985) a kisebbséget az állampolgárok egy olyan csoportjaként határozta meg, *„akik számbeli hátrányban és nem domináns helyzetben élnek ebben az államban, a lakosság többi részétől eltérő etnikai, vallási vagy nyelvi sajátosságok jellemzik őket. Kölcsönös felelősségvállalást tanúsítanak egymás iránt...”*¹²⁷

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201/1993. sz. ajánlása határozta meg elsőként a legkonkrétabban a nemzeti kisebbséget, amely *„alatt az embereknek egy államon belüli olyan csoportja értendő, amelynek tagjai ennek az államnak a területén laknak és annak állampolgárai; régi, szilárd és tartós kapcsolatot tartanak fenn ezzel az állammal; sajátos etnikai, kulturális, vallási vagy nyelvi jellegzetességekkel rendelkeznek; kellően reprezentatívak, bár számszerűleg kisebbségben vannak ezen állam egy körzetének lakossága*

¹²³ A kisebbség jogi meghatározásával kapcsolatos kísérletekről lásd bővebben: Csányi Edina: A kisebbségvédelem és egyes jogi kérdései - 1. rész. *Jogelméleti Szemle*. 2004. (4). Letöltés helye: www.jesz.ajk.elte.hu; Letöltés ideje: 2020.06.25.

¹²⁴ Permanent Court in the Greco-Bulgarian Communities Case, 1930, PCIJ Reports, Series B, No. 17, 4. Idézi: Csányi, 2004. A kisebbségvédelem.

¹²⁵ Capotorti, Francesco: *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. United Nations: New York, 1991. A magyar változat forrása: Kovács Péter: *Nemzetközi jog és Kisebbségvédelem*. Osiris kiadó: Budapest, 1996. 36.

¹²⁶ Az emberi Jogok Bizottsága kezdeményezte a kisebbségek jogairól szóló nyilatkozat megfogalmazását 1978-ban, majd 1984-ben felmerült a kisebbség meghatározásának kérdése is. A Bizottság e feladat elvégzésére a Kisebbségek Védelme érdekében és a Diszkriminatív Intézkedések ellen létrehozott ENSZ Albizottságot kérte fel, s az Albizottság tagjaként dolgozott Jules Deschenes a kisebbség fogalmán. Trócsányi László – Francis Delpérée: *Európa egysége és sokszínűsége: A kisebbségek jogai – A belga és a magyar példa*. Nyitott Könyv: Szeged, 2003. 15.

¹²⁷ Uo.

*körében; arra törekednek, hogy közösen megőrizzék azt, amiből közös identitásuk fakad, nevezetesen kultúrájukat, hagyományait, vallásukat vagy nyelvüket.*¹²⁸

A nemzeti kisebbséghez kapcsolódó definíciós kísérletek gyakran normatív elemeket tartalmaznak, továbbá politikai következményekkel is számolni kell. Felmerül a kérdés, hogy miképpen lehet e kérdéseket apolitikus módon megközelíteni, s anélkül vizsgálni a nemzeti kisebbségeket, hogy a fő cél a fogalmi meghatározás lenne? A nemzeti kisebbségek meghatározási kísérleteivel a másik probléma, hogy gyakran olyan kategóriákat hoznak létre, amelyek belülről egységesnek, kívülről élesen elhatárolhatónak tűnnek. Ez a szemlélet ugyanakkor nem veszi figyelembe, hogy a nemzeti kisebbség nem egy egyszerű, a népességösszetétel tényezőiből adódó csoport, a nemzeti kisebbségek tagjai ugyanis nem rendelkeznek rögzült identitással, hanem egymással vetélkedő identitások és identifikációk cseppfolyós mezőjeként jelennek meg.¹²⁹

Erre a dilemmára reflektálva idézhetjük ide Rogers Brubaker megközelítését, amely annyiban rendhagyó, hogy a nemzeti kisebbségek (*national minority*), nemzetiesítő államok (*nationalizing state*) és az anyaország (*external national homeland*) közötti hármass kapcsolatot helyezi elemzése középpontjába, vagyis dinamizmusában ragadja meg az egyes jelenségeket. Főként a Közép- és Kelet-Európa történetében lezajlott nemzetek szerinti átalakulást vizsgálva kifejti, hogy a hárompólusú viszony alapvetően a kulturális és a politikai határok közötti egybeesés hiányában ragadható meg. A nemzeti kisebbségek, a nemzetiesítő államok és az anyaországok nem statikus szubsztanciák, hanem folyamatosan változó politikai mezők, „küzdőterek”. Brubaker megfogalmazásában: „*a nemzeti kisebbséget, a nemzetiesítő államot és az anyaországot nem eleve adott, az elemzés által redukálhatatlan entitásokként, hanem egy-egy mezőként érdemes elképzelniük, amelyben differenciált és versengő pozíciók helyezkednek el, vagyis egy-egy küzdőtérként, amelyben egymással versengő alapállások léteznek.*”¹³⁰ A politikai, gazdasági átrendeződésekkel emberek tömegei „ragadtak” más nemzeti területen, ahol két egymással szemben álló nacionalizmussal kell szembenéznük: egyrésztől azoknak az államoknak a nemzetiesítő nacionalizmusával, ahol élnek, másrésztől azoknak az államoknak az anyaországi-nacionalizmusával, amelyek iránt entokulturális vonzódást éreznek, vagyis ahová tartozónak érzik magukat. Mindemellett a nemzeti kisebbségek vezetői, amennyiben

¹²⁸Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1201 (1993): Ajánlás az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvvel kapcsolatban. Letöltés helye: www.adattar.adatbank.transindex.ro/nemzetkozi/ Letöltés ideje: 2020.06.25.

¹²⁹ Brubaker, 2006. Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok, i.m. 11.

¹³⁰ Brubaker, 2006. Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok, i.m. 18.

megszervezik magukat, öntudatosan felléphetnek, autonómiáért küzdhetnek, s céljuk, hogy ellenálljanak az asszimilációs törekvéseknek.¹³¹

Losoncz Alpár az európai intézményes folyamatokkal egészíti ki Brubaker hármas viszonyrendszerét, szerinte ugyanis azok nem pusztán elméleti keretet biztosítanak, hanem olyan normákat is megfogalmaznak, amelyek a nemzeti kisebbségeket célozzák meg. A nemzeti kisebbségek nem rendelkeznek saját állammal, területileg elválasztottan élnek az anyanemzettől, miközben kulturálisan folyamatosan vonatkozónak rá. Ezen felül nemzeti kisebbségek szerinte nem értelmezhetők a többség és a kisebbség egymáshoz viszonyított hatalmi pozíciója nélkül, hiszen a kisebbségek helyzete nagymértékben a hatalmi viszonyok hálójában elfoglalt helyüktől függ.¹³²

Kántor Zoltán meghatározása szerint *„a nemzeti kisebbség nemzeti elven szerveződő dinamikus csoport, melynek kötelékei/határai egyáltalán nem egyértelműek, ám a nemzeti kisebbség politikusainak/értelmiségének cselekvése a csoport határainak egyértelműsítésére és stabilizálására törekszik.”*¹³³

A nemzeti kisebbségek esetében sem találunk tehát egy széles körben elterjedt definíciót. A ki a romániai/erdélyi/székelyföldi magyar kérdése inkább az identitáskutatások területén jelenik meg, amely sok esetben több kérdést generál, mint ahányra választ tud adni.¹³⁴ A nemzeti és etnikai kisebbségek elemzésére emellett számos elméleti keret áll rendelkezésre, például a kutatások vonatkozhatnak a kisebbségi elitekre vagy pártokra, az intézményrendszerre, a nemzeti identitásra, a kisebbségi jogokra, az oktatásra, vagy a nemzetek közötti konfliktusokra is. E kutatások fontos és releváns kérdésekkel foglalkoznak, ugyanakkor kritikaként fogalmazható meg velük szemben, hogy a szerzők gyakran kritikátlanul elfogadják a nyugati szakirodalom elméleteinek egyes téziseit, amelyeket sokszor nem is specifikusan a nemzeti kisebbségek vizsgálata céljából alakítottak ki. Másrészt az elméletek között különbséget tehetünk az alapján, hogy vannak normatív és vannak analitikus jellegű megközelítések. Míg a normatív jellegű elméletek – ide tartoznak a jogi és politikai filozófiai megközelítések – elsősorban a kisebbségi kérdésre adandó potenciális megoldásokra helyezik a hangsúlyt, addig a leíró jellegű – történelmi, szociológiai, antropológiai – megközelítések azt az elméleti keret felállítását tartják kulcsfontosságúnak, amely hozzájárul a nemzeti kisebbségek törekvéseinek a minél pontosabb leírásához és a mögöttes folyamatok

¹³¹ Uo. 3–30.

¹³² Losoncz, 2002. Szempontok, i.m. 239–280.

¹³³ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 235.

¹³⁴ Az identitáskutatások dilemmájával részletesen foglalkozik: Brubaker, Rogers – Cooper, Frederick: Beyond "identity". *Theory and Society*, 2000. 29 (1), 1–47.

értelmezéséhez.¹³⁵ Ebből a szempontból fontos kiemelnem, hogy vizsgálódásom során nem normatív módon közelítem meg az erdélyi magyar ifjúsági szervezetekre vonatkozó kérdéseket, hanem analitikusan igyekszem az intézményesülés folyamatát megragadni, valamint értelmezni. Hangsúlyoznom kell, hogy ezzel a megközelítéssel olyan kérdésekre nem tudok választ adni, hogy feloldhatók-e az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szférán belüli különböző konfliktusok, és ha igen, akkor vajon a kooperációs vagy konfrontációs stratégia vezethet-e megoldáshoz, sem pedig arra, hogy melyik ifjúsági szervezet képviseli legitim módon a magyar ifjúságot. Látni kell, hogy ezek egyrésztől politikai cselekvéshez kötött mozzanatok, másrésztől politikai állásfoglalást igényelnek. És habár kísérletek születnek ezen kérdések megválaszolására, mégis mindegyik kérdés politikai döntést igényel, amely a politikum, s nem a tudomány szférájában születik meg.

1.3. Szervezetszociológiai aspektusok

A harmadik diszciplináris megközelítést, a szervezetszociológiai paradigmák bemutatását abból a szempontból tartom fontosnak az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek tekintetében, hogy történelmi sajátosságokból fakadóan a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától.¹³⁶ Ebben a fejezetben ezért röviden bemutatom a szervezetszociológiai aspektusokat, különös tekintettel a civil társadalom nemzetközi megközelítéseire – fogalomtörténet, a civil társadalom és az állam viszonya, tipológiák –, majd abból kiindulva, hogy az erdélyi magyar civil szférát csak nemzetközi, európai kontextusban tudjuk vizsgálni, bemutatom az európai nonprofit szektor kutatási irányait, egyeztetett fogalomrendszerét.

Elsődleges csoportok és bürokratikus szervezetek

Szinte közhelynek számít, de az ember természeténél fogva társas lény, s az életéhez hozzátartozik a másokkal való együttélés, valamint a különböző csoportokban és szervezetekben való közös cselekvés. Számos csoport – például a családunk, iskoláink, vállalatok, stb. – tagjai vagyunk, s életünket javarészt csoportok és szervezetek befolyásolják,

¹³⁵ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 219–220.

¹³⁶ Bodó, 2015. Civil szerepek – civil szereplők, i.m. 164.

s uralják. A társadalmi csoport – a sokaság és a társadalmi kategória fogalmától eltérően – meghatározott számú személyt foglal magában, akik rendszeresen interakcióba lépnek egymással, s mindez különálló, társadalmi identitással rendelkező egységgé szervezi őket. A sokaság olyan egyénekből tevődik össze, akik egyazon időben, egyazon helyen tartózkodnak, de más kapcsolat nincs közöttük. A társadalmi kategória pedig olyan statisztikai jellegű csoportosítás, amelynek alapján az embereket valamely közös tulajdonságuk – foglalkozásuk, jövedelmük, stb. – alapján csoportosítják, ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy ezen személyek kapcsolatba is lépnek egymással. A csoportok között fontosságuk alapján is különbséget tehetünk: Charles Horton Cooley elsődleges csoportként határozta meg az egyének azon közösségeit, amelyeket szoros érzelmi szálak kötnek össze (mint például a családot vagy baráti társaságot). A másodlagos csoport tagjai habár rendszeresen találkoznak, ugyanakkor közöttük szoros érzelmi szálak nem alakulnak ki, és elsősorban konkrét gyakorlati célok érdekében találkoznak (például bizottság vagy klub).¹³⁷

A tradicionális társadalmak tagjai kiscsoportok tagjaiként élnek, a modern társadalmak esetében ugyanakkor más a helyzet, hiszen születésünktől fogva bizonyos szervezetek függőségében élünk (a legfontosabb életeseményeket – szülés, házasság, halál – regisztrációs kényszerek kísérik, továbbá tevékenységünket még egy sor intézményi feltétel befolyásolja az oktatástól a közműveken keresztül a pénzrendszereinkig). Ebben az értelemben a szervezet az *„emberek személytelen kapcsolatokra épülő nagyobb csoportja, amelyet konkrét célok megvalósítása érdekében hoznak létre.”*¹³⁸ Egy szervezet tehát előre megtervezetten hoznak létre valamely konkrét cél elérése érdekében.

A modern szervezetek javarészt bürokratikus jellegűek. A bürokrácia legnagyobb hatású elemzése Max Weber nevéhez kötődik, aki szerint elkerülhetetlen a bürokrácia terjeszkedése a modern társadalmakban, hiszen a bürokratikus hatalom segítségével sikerülhet csak a nagyméretű társadalmi rendszerek adminisztratív kihívásainak megfelelni, ugyanakkor elismeri, hogy a bürokráciának számos komoly hibája létezik. Weber a bürokrácia ideáltípusának számos jellemzőjét írja le, ugyanakkor aláhúzendó, hogy ez az ideáltípus a bürokrácia nem legkívánatosabb, hanem a „legtisztább” formáját jelenti. Tehát a legfontosabb jellemzők: a szigorúan meghatározott uralmi hierarchia érvényesülése; írott szabályok megléte; teljes munkaidős, fizetésért dolgozó hivatalnoki kör; a szervezeten belüli feladatok éles elkülönülése az azon kívüli élettől; a szervezet tagjai nem tulajdonosai az általuk használt igazgatási eszközöknek.

¹³⁷ Giddens, Anthony: *Szociológia*. Osiris Kiadó: Budapest, 2003. 285–305.

¹³⁸ Uo. 287.

A weberi bürokráciamodelből következően Roberto Michels megalkotta az oligarchia vastörvényét, amely szerint minél nagyobb és bürokratikusabb egy szervezet, annál nagyobb hatalomkoncentráció alakul ki a magas beosztású személyek szűk körén belül. Vagyis a kevesek uralma a nagy szervezetek bürokratikus jellegének következménye. Ugyanakkor számos szerző szerint nem olyan biztos a kapcsolat az oligarchia és a bürokratikus központosítás között, mint ahogy Michels leírta.¹³⁹

A harmadik út: az önszegélyező csoportok

A modern társadalmak legfontosabb társadalmi szerveződései, az elsődleges csoportok és a bürokratikus szervezetek mellett régóta léteznek önkéntes társulások, önszegélyező csoportok, jótékonyági egyletek, stb., amelyek általában eltérnek a bürokratikus rendszerektől. Főszabály szerint nem hierarchikusan szerveződnek, tagjaik között nagy a fluktuáció, nincs állandó bevételük, főként adományokból és a tagságtól begyűjtött pénzből biztosítják működésüket, továbbá „*olyan emberek alapítják, akik hasonló helyzetben vannak, s azért jönnek össze, hogy segítsék egymást közös érdekeik érvényesítésében vagy közös problémáik leküzdésében.*”¹⁴⁰ Az önszegélyező csoportok fontos sajátossága, hogy gyakran a meglévő bürokratikus szervezetek ellenében alakulnak, vagy egyértelműen azok ellensúlyaként funkcionálnak.

1.3.1. A civil társadalom elméleti- és fogalmi megközelítései

A szervezetek sajátos csoportját alkotják a civil szerveződések, mozgalmak. A nemzetközi, valamint a hazai szakirodalom széleskörűen foglalkozik a civil társadalom fogalmával, társadalomtudományi értelmezésével, a civil társadalom és egyéb szférák (például demokrácia, gazdaság, állam) közötti kapcsolattal, valamint történeti fejlődésével. Az elméleti munkák is rávilágítanak a fogalom vitatott voltára, Charles Taylor szerint például civil szféráról három minőségben beszélhetünk: alapszinten olyan önkéntes, szabad szervezetek vannak, amelyek az állammal szemben függetlenek; a következő szinten ezen egyesületek kooperálnak, tevékenységüket irányítják; a harmadik szinten pedig képesek befolyást gyakorolni az állam politikájára. Taylor szerint a civil társadalom elfogadott értelmezése meghatározza azt a módot,

¹³⁹ Uo. 285–305.

¹⁴⁰ Uo. 301.

ahogy a polgár a politikához viszonyul.¹⁴¹ Ez összecseng Michael Walzer felvetésével, miszerint a civil társadalom aktív, odaadó állampolgárokon alapul, akik részt vesznek az állam, a gazdaság, a közösségek és az egyház ügyeinek ellátásában. A fogalom magába foglalja azokat a polgári kezdeményezéseket, amelyekben a polgárok önként vesznek részt, s amely kezdeményezések az államtól függetlenül, autonóm módon valósulnak meg. Tehát civil társadalom alatt a nem kötelező emberi társulást értette.¹⁴² Egri István a civil szféra egyik legfontosabb jellemzőjének ugyancsak az önkéntességet tekinti, s a civil szférát az alulról jövő kezdeményezések intézményrendszereként határozza meg.¹⁴³

Seligman szintén a fogalom többes használatára hívja fel a figyelmet, s meglátása szerint a társadalomtudományokban a civil társadalom fogalmát három különböző módon használják: az első a politikai használat, vagyis a különféle mozgalmak és pártok a civil társadalmat jelszóként alkalmazzák, illetve egyes gondolkodók egyes kormányzati politikák bírálatára használják. Másfelől a civil társadalom analitikus fogalomként is funkcionál, s a társadalomtudósok olyan makroszintű társadalmi jelenségek és társadalmi szerveződések bizonyos formáinak leírására és magyarázatára is „kvázi” tudományos szakszóként alkalmazzák, amely esetleg még a makro- és mikroszintű társadalmi elemzések összekapcsolására is megoldást jelenthet. Az utolsó jelentésben a civil társadalom olyan normatív filozófiai fogalomként jelenik meg, amely már nem pusztán a társadalmi rend leírására törekszik, hanem egyenesen a jó élet perspektívájaként jelenik meg.¹⁴⁴

A civil társadalom fogalma szubsztanciálisan polemikusan, amelyre Arató András is felhívja a figyelmet: *„Minden fogalomnak megvan a maga története. A civil társadalom kategóriája, mely meghatározta a „kommunizmus bukásának” drámájában részt vevő szereplők önértelmezését, az 1989-es események után egyszeriben kérdésessé vált. Noha a fogalmat egyre többen ismerik és alkalmazzák, jelentőségét mégis mind gyakrabban kétségbe vonják; némelyek szerint mára már elvesztette tudományos relevanciáját. [...] Sőt, normatív és*

¹⁴¹ Taylor, Charles: Invoking Civil Society. In: Robert E. Goddard–Philip Pettit: *Contemporary Political Philosophy*. Australian National University: Canberra, 1998. Idézi: Bodó Barna: Kisebbségi civil kódex. In: Ugyanó (szerk.): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda: Temesvár, 2015. 187–200, itt: 188.

¹⁴² Walzer, Michael: A civil társadalom fogalma. *Korunk*, 1995. (11). 7–12.; Bodó Barna: *Civil szerepek és a kisebbségi lét*. In: Fricz Tamás et al. (szerk.): *Civilitika a népfelség tudománya*. Méry Ratio: Budapest, 2016. 159–186., itt: 159.

¹⁴³ Egri István: Fejlődésre ítélve. *Civil Fórum*, 2002. 3 (1). Letöltés: <https://www.transindex.ro/civilforum/>, letöltés ideje: 2020.02.15.

¹⁴⁴ Seligman, Adam B.: Érvék a civil társadalom ellen. *Szociológiai Szemle*, 1992. 2 (1). 75–80; Ugyanó: *A civil társadalom eszméje*. Kávé Kiadó: Budapest, 1997.

empirikus vonatkozásainak összeolvadása akadályozhatja az elemzéshez szükséges megfelelő fogalmi keret kidolgozását.”¹⁴⁵

Andorka Rudolf úgy véli, hogy habár számos jogos kritika érte a civil társadalom fogalmát, mégis a kelet-közép-európai társadalmakban lezajló változások elemzésében jól használható e terminus.¹⁴⁶ Azonban azt világossá kell tenni, hogy mit is értünk e fogalom alatt, amelyet az elmúlt háromszáz év alatt igen sokféleképpen értelmeztek. Locke értelmezésében a civil társadalom az abszolút monarchia ellentétét jelentette.¹⁴⁷ Adam Ferguson skót morálfilozófus a fogalom értelmezését az erkölcs fontosságával egészítette ki.¹⁴⁸ A civil társadalom fogalma habár homályos módon, de Hegel és Marx gondolkodásában is megjelent. Hegel szerint a civil társadalom az államtól függetlenül a piacból és a gazdasági élet intézményeiből tevődik össze. Marx szintén az államtól független piaccal azonosította a polgári társadalmat. A civil társadalom fogalma az 1980-as évek elején Arató Andrásnál jelent meg ismét, aki az 1980–1981. évi lengyelországi helyzetet vizsgálva az államtól független társulásokot és társadalmi mozgalmakat azonosította a civil társadalom fogalmával.¹⁴⁹

A civil társadalom fogalmának különböző módon történő használatakor is megfigyelhető az a társadalmi jelenségek leírására alkalmas fogalmak esetében gyakran tapasztalható jelenség, hogy egyesek inkább szűk, míg mások inkább tágabb értelemben használják őket. J. Keane szűk értelemben használta a fogalmat, amelyet a magántulajdonon alapuló piacgazdaságként definiált.¹⁵⁰ R. Dahrendorf ellenben kiterjesztette a civil társadalom definícióját az állampolgári felelősségérzéssel és a „civil” kultúrával.¹⁵¹ Andorka Rudolf szerint a civil társadalom meghatározásába *„beletartoznak mindazok a társadalmi intézmények, egyesületek, mozgalmak, szervezetek, amelyek egyrészt az állam, másrészt a család és általában a magánélet között helyezkednek el, és az államtól függetlenül, a tagjaik közreműködése és döntései alapján működnek. A totalitárius és autoritárius rendszerek [...] a civil társadalomnak ezen intézményeit megsemmisíteni vagy hatalmuk alá vonni törekedtek. Kelet-Közép-*

¹⁴⁵ Arató András: Civil társadalom Lengyelországban és Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 1992. 1 (2). 53–80, itt: 53–54.

¹⁴⁶ Andorka Rudolf: A civil Társadalom fogalmának definíciója és használhatósága a kelet-közép-európai társadalmak elemzésében. *Korunk*, 1995. 3 (5). 14–18.

¹⁴⁷ Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*. Gondolat Kiadó: Budapest, 1986.

¹⁴⁸ Ferguson, Adam: *An essay on the history of civil society*. Transaction Books: New Brunswick, 1980.

¹⁴⁹ Arató András: Civil society against the state: Poland 1980/1981. *Telos*, 1981. (47). 23–47.; Ugyanő.: Empire vs. civil society: Poland 1981/82. *Telos*, 1981–1982. (50). 19–48.; Ugyanő.: Civil társadalom, társadalomelmélet és államszocializmus. *Századvég*, 1987. (3). 48–52.

¹⁵⁰ Keane, John: *Civil society and the state: new European perspectives*. Verso: New York, 1988.

¹⁵¹ Dahrendorf, Ralf: *Reflections on the revolution in Europe*. Chatto and Windus: London, 1990.; Ugyanő.: *A modern társadalmi konfliktus*. Gondolat Kiadó: Budapest, 1994.

Európában talán egyedül az egyházi közösségeknek sikerült egy keveset megőrizniük a civil társadalmi jellegből. Ahhoz, hogy ezekben az országokban a gazdaság, a társadalom és a politikai rendszer jól működjék, égetően szükség van az ilyen civil társadalmi jellegű intézmények újjászületésére és megerősödésére. Ide tartoznak, ha az államtól függetlenné tudnak válni és demokratikus elvek szerint működnek, a legkülönfélébb egyesületek, társulások, klubok, továbbá a helyi önkormányzatok, az egyetemek, kulturális intézmények, a médiumok.”¹⁵² Emellett még két fontos elemet emel be a civil társadalom fogalmába: egyrészt a közös politikai kérdések széles körű megvitatását, vagyis a közvitát (*public debate*), másrészt Ferguson és Dahrendorf nyomán az állampolgári kultúrát.¹⁵³

A civil társadalomról való gondolkodás különböző elméletek megjelenéséhez vezetett. Ezek eltérő problémák felismerését teszik lehetővé, amely egyúttal azt is indukálja, hogy a civil társadalomnak nincs egy, kizárólag rá vonatkozó önálló, széles konszenzust maga mögött tudó elmélete. Ezért inkább a civil társadalommal kapcsolatos elméletekről beszélhetünk.¹⁵⁴

Fogalomtörténet

A civil társadalom megértéséhez a fogalom történetének megismerése is közelebb vihet.¹⁵⁵ Számos társadalomtudós, kutató, politikai gondolkodó a civil társadalom meghatározása mellett a fogalom történetével is foglalkozott: például Alexander, Arató és Cohen, Anheier, Glasius és Kaldro, Reichardt, Seligman, vagy Keane is.¹⁵⁶ A szerzők a civil társadalom fogalmának történeti változásait az egyes korszakokból néhány gondolkodót kiemelve igyekeznek megragadni.

A civil társadalom fogalma az állam és a politikai társadalom fogalmának szinonimája volt egészen a XVIII. század végéig. A civil társadalom Cicero *societas civilis*-nek, illetve Arisztotelész *koinonia politiké*-jének a fordítása volt. A nagy gondolkodók közül

¹⁵² Andorka, 1995. A civil Társadalom fogalmának definíciója, i.m. 16.

¹⁵³ Uo. 14–18.

¹⁵⁴ Szűcs Zoltán Gábor –Tóth Csaba: Vitatézisek a civil társadalom koncepciójához. In: Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat*. Rejtjel Kiadó: Budapest, 2005. 353–358.

¹⁵⁵ A civil társadalom fogalma is hosszú történeti múltra tekint vissza az egyetemes politikagondolkodás történetében, s ennek vizsgálatára, valamint részletes, a teljesség igénye szerinti bemutatására jelen disszertáció keretében nem tudok vállalkozni. Ugyanakkor a fogalom témám szempontjából releváns, s fontos jellemzőinek rövid ismertetése reményeim szerint hozzásegít az erdélyi magyar ifjúsági szféra civil jellegének értelmezéséhez.

¹⁵⁶ Márkus Edina részletesen bemutatja ezen gondolkodók fogalomtörténeti megközelítéseit, lásd: Márkus Edina *Amikor a harmadik az első: A civil szektor többféle szempontból*. Csokonai Kiadó: Debrecen, 2016. 18–25. Letöltés helye: <http://www.elib.hu/16400/16430/16430.pdf>, letöltés ideje: 2020.02.15.; valamint Krishan Kumar: *Civil társadalom, egy fogalom újrafelfedezése. Mozgó világ*, 1992. (7). 4–16.

Locke a civil kormány fogalmát a politikai, valamint a civil társadalom fogalmának alternatívájaként értelmezte, Kant a *bürgerliche Gesellschaft* fogalma alatt alkotmányos államot értett, Rousseau szerint az *état civil* pedig maga az állam. Ezen meghatározások közös jellemvonása, hogy a fogalmat az emberiség civilizálatlan körülményeivel szemben határozták meg. A civil társadalom ezen olvasata a civilizáció azon fejlődési irányára mutat rá, amelynek végpontja a civilizált társadalom születése. A civil társadalom és az állam majd csak a kapitalizmus fejlődésével és a politikai gazdaságtan kialakulásával vált ketté.¹⁵⁷

¹⁵⁷ Kumar, 1992. Civil társadalom, i.m. 4–16.

1. Táblázat: A civil társadalom fogalomtörténeti megközelítései

	<i>Korszak</i>	<i>Gondolkodók</i>	<i>Fogalom magja</i>
<i>Alexander, 1998</i> ¹⁵⁸	XVII. század vége - XIX. század eleje	Locke, Ferguson, Smith, Rousseau, Hegel, Tocqueville	Széles, sokszínű intézményrendszer magában foglaló fogalom (részei a kapitalista piac és annak intézményei, a magán- és közintézményi társulások, a szervezetek és a politikai pártok).
	XIX. század első harmada	Marx	A fogalom pejoratív értelmet nyert.
	XX. század		A fogalom újraértelmezése.
<i>Arato és Cohen (1992)</i> ¹⁵⁹		Burke, Madison	A civil és a politikai egybeolvadt a <i>civil society</i> fogalmában.
		Hegel, Tocqueville	Az államtól, a politikaitól való különbséget fejezték ki vele.
		Hegel, Marx	A burzsoával való azonosítás jelenik meg.
		Kuron, Michnik, Lefort és Touraine	A társadalmi mozgalmakat is beleértik a fogalomba.
<i>Anheier - Glasius - Kaldor, 2001</i> ¹⁶⁰	A kezdetektől a XVIII. századig	Görögországtól Skóciáig, Hobbes, Locke, skót felvilágosodás	A civil társadalom latin és ógörög megfelelője (<i>societas civilis</i> , <i>politike koinina</i>), a rómaiak és görögök számára a civil társadalom a politikai társadalmat jelentette. Hobbes, Locke a civil társadalmat a természeti állammal állították szembe. A skót felvilágosodás gondolkodói az egyén szabadságát a civil társadalomban, mint önszabályozó rendszerben látták.
	XIX. század	Hegel, Marx, Tocqueville	Hegel szerint a civil társadalom független az államtól, habár szimbiózisban élnek egymással. Marx a fogalmat leszűkíti a gazdasági életre. Tocqueville a civil

			társadalmat a demokrácia alapjának tekinti. ¹⁶¹
	XX. század első fele	Gramsci	Gramsci visszanyúl Hegelhez, aki szerint a civil társadalom nemcsak gazdasági, hanem mindenféle társadalmi érintkezés, ugyanakkor a fogalmat elválasztja a gazdasági kapcsolatoktól, ugyanis értelmezésében a civil társadalmat kulturális intézmények alkotják.
Reichardt, 2004 ¹⁶²	XVIII. század	Ferguson, Smith, Montesquieu, Hume	
	XIX. század első fele	Hegel, Tocqueville	
	XIX. század második felétől a XX. század elejéig	Marx, Gramsci	
	XX. század	Havel, Konrád, Keane, Riedel, Walzer, Dahrendorf, Habermas	

Saját szerkesztés¹⁶³

A civil társadalom fogalmának történetét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy már csak történeti okokból kifolyólag is legalább egy kétszintű fogalomról beszélhetünk: egyrészt a szuverén jogi személyek által alkotott politikai közösséget (például társaság, képviselői

¹⁵⁸ Bővebben lásd: Jeffrey C. Alexander (eds.): *Real Civil Societies. Dilemmas of Institutionalization*. London, Sage Publications: London, 1998.

¹⁵⁹ Bővebben lásd: Arató András – Cohen, Jean: *Civil Society and Political Theory*. MIT Press: Cambridge, 1992.

¹⁶⁰ Bővebben lásd: Anheier, Helmut – Glasius, Marlies – Kaldor, Mary: *Introducing Global Civil Society*. In: Anheier, Helmut – Glasius, Marlies – Kaldor, Mary (eds.): *Global civil Society 2001*. Oxford University Press: Oxford, 2001.

¹⁶¹ Bővebben lásd: Tocqueville, de Alexis: *Az amerikai demokrácia*. Európa Kiadó: Budapest, 1993.

¹⁶² Bővebben lásd: Reichardt, Sven: *Civil society – A Concept for Comparative Historical Research*. In: Priller, Eckhard – Zimmer, Annette (eds.): *Future of Civil Society*. Robert Bosch Stiftung, 2004.

¹⁶³ A táblázat Márkus Edina: *Amikor a harmadik az első: A civil szektor többféle szempontból* (2016) művének saját rendszerezésű összefoglalása.

csoport, stb.) jelöli, másrészt pedig a társadalmi tagoltság lokálisan lehatárolható egységét, amely önrendelkező helyi közösségek akarat- és érdekkifejezése által nyilatkozik meg (például mozgalmak, NGO-k, stb.) A civil társadalom fogalmában jelen van tehát a „nagy-társadalom”, a makrogazdaság egy történeti típusa, valamint az erre épülő társadalmi rétegződés, egzisztencia, etika és létfilozófia, illetve a lokális értékter, a helyi érdek, a horizontális tagoltság, s a kapcsolatrend újkori tapasztalata is.¹⁶⁴

A civil társadalom és az állam

A civil társadalom fogalmának több megközelítése létezik, amelyek közül az egyik legelterjedtebb az állammal való viszonyából indul ki.

A. Gergely András szerint a civil társadalom fogalma az újkori Európában jelent meg, amikor a kapitalizmus és az előtte lévő társadalmi korszak politikai intézményesültsége átalakult. Más szempontból a demokratizálódási folyamatnak a kiindulópontjaként is értelmezhető, amelyben a politikai állam differenciálódik a polgári társadalomtól, s a civil társadalom a köztük kialakuló köztes szférában helyezkedik el korporatív, érdekképviseleti közvetítő mechanizmusként. A. Gergely értelmezése szerint az állam és a polgári társadalom szeparációja nemcsak az uralmi státuszváltozás időszaka, hanem egy olyan új korszak előjele is, amelyben az államegység és a társadalom között egy új, viszonylag autonóm típusú politikai intézmény jön létre.¹⁶⁵

Jürgen Habermas meghatározása szerint a civil társadalmat az önkéntes alapon képződő sem nem állami, sem nem gazdasági összefogások jelentik, s a civil szféra egyben az uralommentes kommunikáció tere is, amely szemben áll az állammal.¹⁶⁶

Liviu Matei szintén a civil társadalom és az állam szembenállását emeli ki: „*Minél erősebb a civil társadalom, annál jobb; a civil társadalom a haladás, a demokrácia – az állam inkább mindezek ellenkezője.*”¹⁶⁷

Arató András megközelítésében a civil társadalom a gazdaság és az állam közötti társadalmi interakciók szférájaként interpretálható, ezért a civil szféra a nyilvánosságból és a különböző társulásokból áll. A modern civil társadalom az állampolgárok kezdeményezése,

¹⁶⁴ A. Gergely András: A „civil társadalom” hazai irodalmából. *Politikatudományi Szemle*, 1993. 2 (1). 171–182

¹⁶⁵ Uo.

¹⁶⁶ Lásd bővebben: Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Osiris Kiadó: Budapest, 2002.; Ugyanő: *A kommunikatív cselekvés elmélete I-II*. Kézirat. ELTE: Budapest, 1985. Idézi: Márkus, 2016. *Amikor a harmadik az első*, i.m. 18.

¹⁶⁷ Matei, Liviu: A civil társadalom paradoxonai és esélyei Romániában. *Korunk*, 1992. 3 (9). 3–4, itt: 3.

valamint az önmozgósítás különféle variánsai által jön létre, s a jogrendszer, azon belül is kiváltképp az alanyi jogok intézményesítik. A civil társadalmat el kell határolni a politikai szervezetek, a politikai nyilvánosság, a pártok és a parlamentek politikai társadalmától, de ez nem jelenti egyúttal azt, hogy a kategóriába minden, az államon, gazdaságon és politikai társadalmon kívüli társadalmi jelenség beletartozna. A fogalom csupán a társulások, önszerveződések relációjában létezik, valamint a szervezett kommunikációra vonatkozik. Továbbá fontos különbséget tenni a mozgalomként és az intézményként értelmezett civil társadalom között.¹⁶⁸

Jenkins a civil társadalom értelmezésekor szintén az állammal való viszonyból indul ki, s a fogalom alatt olyan társadalmi struktúrák együttesét érti, amelyek az állam és az egyén között közvetítenek.¹⁶⁹

Keane szerint a civil szféra a nem-kormányzati intézmények önreflexív, önszerveződő és erőszakmentes együttese, amelynek tagjai egymással és az állami intézményekkel is konstans feszültségben állnak.¹⁷⁰

Gellner szintén a nem-kormányzati intézmények összességét érti a civil társadalom fogalma alatt, amely ellensúlyozza az államhatalmat. Fontosnak tartja kiemelni, hogy a civil társadalomban a politika és a gazdaság különválnak egymástól.¹⁷¹

A civil társadalom értelmezéséhez kapcsolódó másik sajátosság, hogy míg Nyugaton a civil társadalom dilemmái közé a társadalom liberális individualista fejlődésével kapcsolatos kérdések és kételyek – bizalom, szolidaritás, stb. – kerülnek, addig a poszttotalitarizmus térségében a civil szféra azt a pályát jelzi, ahogyan a társadalmi szervezetek képesek a demokrácia ügyét elősegíteni.¹⁷² Bodó Barna is felhívta a figyelmet a filozófiai, normatív jellegű fogalomhasználat és a társadalmi változások szociológiai leírását segítő kérdéskezelés közötti egyértelmű különbségtétel szükségességére.¹⁷³

¹⁶⁸ Arató, 1992. Civil társadalom, i.m. 54–55.

¹⁶⁹ Jenkins, Robert M.: A nonprofit szféra és a politikai rendszer kapcsolata Magyarországon. In: Balogh, Eszter – Bullain, Nilda – Simon, Ildikó (szerk.): *Egymás jobb megértése felé. Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon*. Civil Társadalom Fejlődéséért Alapítvány: Budapest, 1997, 8.

¹⁷⁰ Keane, John: A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások. Typotex Kiadó: Budapest, 2004. 12.

¹⁷¹ Gellner, Ernest: A szabadság feltételei. A civil társadalom vetélytársai. Typotex Kiadó: Budapest, 2004.

¹⁷² A civil társadalom és a demokrácia fogalmának viszonyát számos gondolkodó elemezte, úgy mint Seligman, Dahl és Lijphart, Gellner, vagy Keane. A kérdéssel részletesen foglalkozott Márkus Edina, aki annak bemutatására is vállalkozott, hogy miképpen jelent meg a civil társadalom és demokrácia viszonya a civil társadalom fogalmának értelmezőinél. Márkus, 2016. Amikor a harmadik az első, i.m. 18–25.

¹⁷³ Bodó Barna: Civil Tudomány. In: Ugyanő (szerk.): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda: Temesvár, 2015. 9–14, itt: 10.

Civil társadalom? „Nonprofit”, „önkéntes”, „civil”, „harmadik”, „független” szektor?

Mint fentebb is láthattuk, a civil társadalommal számos szerző foglalkozott, a szakirodalomban mégsem találunk egy egységes, mindenki által elfogadott megközelítési módot. A képletet tovább bonyolítja, hogy mind a közbeszédben, mind a tudományos diskurzusban gyakran használják szinonimaként a civil szféra, az önkéntes alapú csoportosulások, a harmadik szektor, stb. kifejezéseket is.

Fontos jelentéstartalommal bír a névhasználatot illetően, hogy melyik elnevezést használjuk. A kutatók, filozófusok, a témával foglalkozó szakértők főként saját nézőpontjuk, értékrendjük, szakmai háttérük és nyelvi ízlésük szerint használják a civil társadalom, öntevékeny szervezetek, harmadik szektor, nonprofit szektor, nem-kormányzati szektor, egyesületi és alapítványi szféra, jótékony szervezetek, valamint a társadalmi önszerveződés fogalmát.¹⁷⁴ A szektor különböző országokban és szakértők által használt elnevezései is mutatják a névhasználatot jellemző sokszínűséget.

2. Táblázat: A nonprofit szektor különböző országokban használt elnevezései

Ország	Elnevezés
Franciaország	économie sociale (társadalmi gazdaság)
Nagy-Britannia	Voluntary sector (öntevékeny vagy önkéntes szektor) Charities (jótékonyági szervezetek) Non-governmental organizations (nem-kormányzati szervezetek) Non-statutory organizations (nem-hivatalos szervezetek) Nonprofit sector (nonprofit szektor)
Németország	Vereins- und Verbandswesen (az egyesületek rendszere) Gemeinnütziger Sektor (a közjót szolgáló szektor) Gemeinwirtschaft (közszolgáltató gazdaság)

¹⁷⁴ Kuti Éva: *Hívjuk talán nonprofitnak: A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport: Budapest, 1998. Letöltés helye: <https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf>, letöltés ideje: 2020.02.16.

	Nicht-Erwerbssektor (nem üzleti szektor)
Olaszország	Volontariato (öntevékenység) Associazionismo (egyesületi mozgalom) Terzo settore (harmadik szektor)
USA	Nonprofit sector (nonprofit szektor) Third sector (harmadik szektor) Independent sector (független szektor) Voluntary sector (öntevékeny vagy önkéntes szektor) Tax-exempt sector (adómentes szektor) Philanthropic sector (jótékonyági szektor)

Saját szerkesztés¹⁷⁵

A különböző országokban meghonosodott elnevezések a szektor más és más jellemzőjét emelik ki. A nonprofit szektort sokszor harmadik sektorként is említik, amely arra utal, hogy a piaci és állami szektor mellett – azok tevékenységét részben korrigálva, részben kiegészítve – működik egy harmadik szektor, amely az informális szférától is elkülönül. Egy lehetséges megközelítés szerint a nonprofit szektor alapvetően három kritériumnak megfelelő szervezetek összességéként definiálható. A három feltétel: a profitszétoztás tilalma; a szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól (és működési autonómia); illetve intézményesültség.¹⁷⁶ Ez a definíció alapvetően megegyezik a nemzetközi szinten elfogadott öt kritérium által körülhatárolt meghatározással.

Tipológiák

A szakirodalomban számos kísérletet találunk az egyesülések szociológiai tipizálására.¹⁷⁷ Halmai Gábor Thomas Elwein kutató elméletére alapozza tipológiáját, s alapvetően az egyesülések négy formáját különíti el:¹⁷⁸

¹⁷⁵ A táblázat Kuti Éva és Marschall Miklós művének saját rendszerezésű összefoglalása. Kuti Éva – Marschall Miklós: A nonprofit szektor fogalma. Egy definíciós vita és ami mögötte van. Esély, 1991. (1). 61–69, itt: 61–62.

¹⁷⁶ Kuti – Marschall, 1991. A nonprofit szektor fogalma. i.m. 65.

¹⁷⁷ Klaus von Beyme például a gazdasági és az ideális, eszmei érdekeket tekinti meghatározónak, Georg Brunner gazdasági és állampolgári egyesülések között tesz különbséget, utóbbi kategóriába sorolva a nemzeti, etnikai és vallási kisebbségek érdekeit képviselő szervezeteket. Hürgen Hartmann pedig gazdasági és nem anyagi érdekeket kifejező egyesüléseket különböztet meg. Halmai Gábor: *Az egyesülési jog története. Az egyesülés szabadsága.* Atlantisz Kiadó: Budapest, 1990. 108.

¹⁷⁸ Uo. 109.

3. Táblázat: Egyesületek szociológiai tipológiája

Szabadidős egyesületek	Sportolás, természetjárás
Szociális egyesületek	Nagycsaládosok, nyugdíjasok segítése
Kulturális-, vallási-, politikai és tudományos egyesületek	A tagok azonos értékorientáció alapján történő társulása
Gazdasági egyesületek	Kamarák, nonprofit egyesületek

Forrás: Halmai Gábor: *Az egyesülés szabadsága - Az egyesülési jog története.*¹⁷⁹

Szintén említésre méltó Ádám Antal tipológiája is, aki céljai szerint a következő egyesületi csoportokat különböztette meg: 1) tudományos; 2) művészeti; 3) kulturális, ismeretterjesztő; 4) szakmai; 5) szociális; 6) sport, védelmi; 7) gazdasági célokat is szolgáló hobbi; 8) község- és városszépítő; 9) természetbarát és környezetvédő; 10) állattartó és növénytartó; 11) egyéb.¹⁸⁰

1.3.2. Az európai nonprofit szektor

A nonprofit szektorra vonatkozó első, egyeztetett fogalomrendszert és megközelítést alkalmazó nemzetközi komparatív kutatásra a kilencvenes évek elejéig várni kellett, holott a nonprofit szektor tudományos igényű vizsgálata a fejlett országokban már a hetvenes, nyolcvanas években elkezdődött. A Johns Hopkins University Institute for Policy Studies által megvalósított program első szakaszában 12 országban¹⁸¹ működő nonprofit szektor szerepét, méreteit, szerkezetét és pénzügyeit vizsgálta.¹⁸² A „nonprofit”, „önkéntes”, „civil”, „harmadik” vagy „független” szektorként is ismert társulások köre a szervezetek meglehetősen nagy sokaságát öleli fel (egyetemek, kórházak, klubok, szakmai szervezetek, környezetvédelmi csoportok, napközi otthonok, családsegítő központok, szakmai továbbképző központok,

¹⁷⁹ Uo. 108–112.

¹⁸⁰ Ádám Antal: *Az egyesületek a magyar társadalmi szervezetek rendszerében.* Tankönyvkiadó: Budapest, 1964; Halmai, 1990. *Az egyesülés szabadsága*, i.m. 111.

¹⁸¹ Anglia, Franciaország, Japán, Magyarország, Németország, Olaszország, Egyesült Államok, Brazília, Egyiptom, Ghána, India, Thaiföld.

¹⁸² Sebestény István: A magyar nonprofit szektor nemzetközi és funkcionális megközelítésben. *Statistikai Szemle*, 2001. 79. (4–5.) 335–355, itt: 335–336.; Salamon, Lester.M. – Anheier, Helmut K.: *The emerging sector revisited. A summary.* Johns Hopkins University: Baltimore, 1998.; Salamon, Lester.M. et. al.: *Global civil society.* Johns Hopkins University: Baltimore, 1999.; Kuti, 1998. Hívjuk talán nonprofitnak.

sportklubok, emberi jogi szervezetek, és így tovább.) A civil szektorra irányuló megnövekedett figyelem háttérében az állam válsága állt, amely északon a hagyományos jóléti szociálpolitika megkérdőjelezésében, délen az állam által irányított fejlődésben történő csalódásban, Közép-Kelet-Európában az államszocializmus összeomlásában mutatkozott meg. Az állam szerepének kétségbevonása a legtöbb társadalomban a civil szervezetek előtérbehelyezésének kedvezett. Az érdeklődés fokozódásának másik oka a civil szervezetek számának és súlyának megnövekedésében, az ún. „globális egyesületi forradalomban” is keresendő.¹⁸³ A vizsgálat első eredményei iránti érdeklődés és a publikációk sikerének hatására a kutatás folytatására is sor került, s a második szakaszba számos újabb országot vontak be.¹⁸⁴

A Johns Hopkins University komparatív programjának kutatói a szektor jellemzőinek leírására megalkották az ún. „strukturális-operacionális definíciót”,¹⁸⁵ valamint kidolgozták a Nonprofit Szervezetek Nemzetközi Osztályozási Rendszerét (ICNPO). E szektor meghatározását a következőképpen fogalmazták meg: *„a szektor felöleli mindazon szervezeteket, melyek az állami apparátus keretein kívül tevékenykednek, a megtermelt profitot nem osztják szét a „tulajdonosok” vagy igazgatók között, önállóan működnek, és jelentős mértékben használnak fel önkéntes munkát (pl. a vezető testületekben). Ide tartoznak mind a hivatalosan bejegyzett, mind pedig az „informálisan”, nem jogi személyként működő szervezetek, függetlenül attól, hogy önkénteseket vagy alkalmazottakat foglalkoztatnak.”*¹⁸⁶

A meghatározás szerinti szervezeteknek tehát öt feltételnek kell megfelelniük:

- 1) intézményesültség;¹⁸⁷
- 2) kormánytól való függetlenség;¹⁸⁸
- 3) önkormányzatiság;¹⁸⁹

¹⁸³ Sebestény, 2001. A magyar nonprofit szektor. i.m. 335–336.; Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut: *Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról*. Civitalis Egyesület: Budapest, 1999. 12–13. Letöltés helye: <http://mek.niif.hu/14400/14460/14460.pdf>, letöltés ideje: 2020.03.14.

¹⁸⁴ Salamon-Anheier, 1999. Szektor születik, i.m. 20–21.

¹⁸⁵ A strukturális-operacionális definícióról és annak alkalmazásáról lásd bővebben: Lester, Salamon M. – Helmut Anheier K.: *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-National Analysis*. Manchester University Press: Manchester, 1997.

¹⁸⁶ Salamon-Anheier, 1999. Szektor születik, i.m. 10.

¹⁸⁷ Eszerint nem feltétlenül szükséges a bejegyzés vagy a hivatalos nyilvántartásba vétel, az intézményesültség megnyilvánulhat az alapszabály, a belső strukturáltság, a tevékenység vagy a célok meglétében.

¹⁸⁸ Ez a fajta autonómia nem zárja ki az állami támogatást, illetve állami tisztviselők vezetőségükben való jelenlétét, hanem arról van szó, hogy szervezetileg függetlenek a kormánytól, illetve kormányzati hatalommal nem rendelkeznek.

¹⁸⁹ Eszerint jelentős autonómiával rendelkeznek és belső működési szabályzatuk szerint irányítják és ellenőrzik saját tevékenységüket.

- 4) profitszétosztás tilalma;¹⁹⁰
- 5) önkéntesség, öntevékenység.¹⁹¹

Az ICNPO-t az ENSZ Nemzetközi Standard Ipari Jegyzéke (ISIC) alapján fejlesztették ki.¹⁹² Az ICNPO alcsoportokba történő besorolást (számszerűen 42 ilyen alcsoportot különítettek el) elsődlegesen gazdasági tevékenységük határozza meg.¹⁹³

4. Táblázat: A nonprofit szervezetek nemzetközi osztályozási rendszere

Csoportok	Alcsoportok
I. KULTÚRA ÉS REKREÁCIÓ	Kultúra és művészetek Sport Egyéb rekreáció
II. OKTATÁS ÉS KUTATÁS	Alap- és középfokú oktatás Felsőoktatás Egyéb oktatás Kutatás
III. EGÉSZSÉGÜGY	Kórházak és rehabilitáció Szanatóriumok Mentális ellátás, krízisintervenció Egyéb egészségügyi ellátás
IV. SZOCIÁLIS SZOLGÁLTATÁSOK	Szociális szolgáltatások Katasztrófaelhárítás, polgári védelem menekültek ellátása Szociális pénzügyi támogatások
V. KÖRNYEZETVÉDELEM	Környezetvédelem Állatvédelem

¹⁹⁰ A nonprofit szervezetek termelhetnek profitot, de azt vissza kell forgatniuk és alaptevékenységükre kell fordítaniuk, nem fizethetik ki alapítóiknak, tulajdonosaiknak, vezetőiknek vagy tagjaiknak.

¹⁹¹ E feltétel a szervezet munkáját segítő önkéntesekre, másrészt a nem kötelező tagságra utal.

¹⁹² Részletesebb leírást lásd: Lester, Salamon M. – Helmut, Anheier K.: *The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, No. 19. The Johns Hopkins Institute for Policy Studies: Baltimore, 1996. Letöltés helye: http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/09/CNP_WP19_1996.pdf, letöltés ideje: 2020.03.05.

¹⁹³ Például az elsősorban egészségügyi szolgáltatást nyújtó nonprofit szervezet egészségügyi szervezetnek tekinthető, még akkor is, ha másodlagos tevékenységként kutatásokat folytat, vagy az elsődlegesen általános iskolát működtető, vallási szervezet az oktatás, nem pedig a vallás alcsoportba kerül. Salamon-Anheier, 1999. Szektor születik, i.m. 41–42.

VI. TELEPÜLÉS-, GAZDASÁG-, ÉS KÖZÖSSÉGFEJLESZTÉS, LAKÁSÜGY	Gazdaság-, és településfejlesztés Lakásügy Foglalkoztatás és képzés
VII. POLGÁRI JOGOK, ÉRDEKVÉDELEM, POLITIKA	Állampolgári és érdekvédelmi szervezetek Jogi szolgáltatások Politikai szervezetek
VIII. JÓTÉKONYSÁG ÉS ÖNTEVÉKENYSÉG	
IX. NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK	
X. VALLÁSI SZERVEZETEK	
XI. SZAKMAI ÉS ÜZLETI SZERVEZETEK, SZAKSZERVEZETEK	
XII. EGYÉB, BESOROLATLAN	

Saját szerkesztés¹⁹⁴

1.3.3. Az erdélyi magyar civil szféra értelmezési lehetőségei

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek és mozgalmak esetében gyakran esik szó a civil szférához fűződő kapcsolatokról is. Vannak szerveződések, amelyek civil szervezetként definiálják magukat, s gyakran az erdélyi magyar politikai diskurzusban is megjelenik a civil–politikai szféra dichotómiája. Ennek okán érdemes röviden kitérni az erdélyi magyar civil szféra fogalmára, valamint a magyar közösség kisebbségi léthelyzetéből következő sajátosságaira is.

¹⁹⁴ Eredeti felsorolást lásd: Salamon-Anheier, 1999. Szektor születik, i.m. 42–43.

Fontos hangsúlyozni, hogy az erdélyi magyar civil szféra vizsgálata külön kutatást igényelne,¹⁹⁵ ezért jelen keretek között csak a legfontosabb sajátosságokra térek ki azzal a céllal, hogy jelezzem, hogy a kisebbségi civil szféra a nyugati szakirodalom iskolapéldáihoz képest más módon jelenik meg.

A kelet-közép-európai államok esetében a civil társadalom a '80-as években a kommunista állammal való szembenállásként, önszerveződésként fogalmazódott meg, így lett például az „antipolitika” (Konrád György), a „hatalomnélküliek hatalma” (Adam Michnik), vagy a „párhuzamos polisz” (Václav Havel) szinonimája.¹⁹⁶ Romániában a harmadik szektor kialakulása elsősorban az 1989 utáni időszakra tehető, ugyanakkor a filantrópia, a nem-állami intézményépítés, a társadalmi és kulturális normák, valamint a kormányzati politikák területén bekövetkezett történelmi fejlemények formálták a társadalmi jóléttel, illetve az állam és a nem-kormányzati szervezetek (NGO) szerepével kapcsolatos elvárásokat az 1989 utáni időszakban.¹⁹⁷

Az erdélyi magyar civil szféra esetében Bodó Barna felhívja a figyelmet arra, hogy a kisebbségi civil szféra kialakulásának folyamata eltér a civil társadalom megjelenésének folyamatától.¹⁹⁸ Az alapdilemma a kisebbségi civil szféra esetében, hogy ki a civil és kivel szemben kell civil érdekeket képviselni? Az állammal és a kormánnyal, vagy pedig a kisebbségi közösség politikai intézményeivel szemben? Emellett a civil szféra fogalmához kötődő függetlenségi kritérium is csak korlátozott mértékben teljesül, ugyanis a civil szférának

¹⁹⁵ A romániai magyar civil szférával és a magyar kulturális intézményrendszerrel számos kutató részletesen foglalkozott. A teljesség igénye nélkül lásd: 1995-ben kérdőíves adatgyűjtést hajtottak végre, amelynek célja a romániai magyar egyesületek és alapítványok nyilvános adattárának összeállítása, valamint a romániai magyar civil szféra aktuális állapotának felmérése volt. (Horváth István – Deák-Sala Zsolt: A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*, 1995. (11) 23–57.); Csata Zsombor, Kiss Dénes és Kiss Tamás Erdély magyar kulturális intézményrendszerének főbb jellemzőit mutatta be, de csak egy bizonyos profilú kulturális intézmények felmérésére vállalkoztak, tehát a magyar „civil” szférának csak egy részét vizsgálták. Négy fő intézménytípusra terjedt ki a kutatás: közgyűjteményekre, kiadókra, írott és elektronikus sajtóra, művészeti intézményekre, valamint komplex kulturális szervezetekre, tehát az egyházak, az RMDSZ szervezetei, a tudományos intézmények és a közigazgatási intézmények kimaradtak. (Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás: Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről. *Erdélyi társadalom*, 2004. 2 (1). 133–162.; Továbbá: Papp Z. Attila: A civil társadalom eszméje a romániai sajtónyilvánosságban 1990 után. *Regio*, 2000. 11 (3). 179–218.; Kiss Dénes: A romániai magyar civil szféra 2006-ban. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2006*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó: Temesvár, 2007. 117–130.; Kiss Dénes: A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.) *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Szórvány Alapítvány – Sapientia EMTE: Temesvár–Kolozsvár, 2011. 259–276.; A romániai magyar civil szféra témájának szentelte a Magyar Kisebbség folyóirat 2002-es évi hetedik évfolyam harmadik, tematikus számát, amely a *Civil szerveződések Romániában* címet kapta. Letöltés helye: <https://epa.oszk.hu/02100/02169/00020/pdf/>, letöltés ideje: 2020. 02. 16.

¹⁹⁶ Bodó, 2016. Civil szerepek és a kisebbségi lét, i.m. 164.

¹⁹⁷ Bucur, Maria: *Philanthropy, Nationalism, and the Growth of Civil Society in Romania*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative nonprofit Sector Project, no. 31. The Johns Hopkins Institute for Policy Studies: Baltimore, 1998.

¹⁹⁸ Bodó, 2016. Civil szerepek és a kisebbségi lét, i.m. 170.

járó támogatások egyik legfontosabb szereplője az RMDSZ, amely a román politikai rendszerben pártként jelenik meg. A kisebbségi szervezetek esetében hármasságokról beszélhetünk, hiszen egyrésztől függenek a magyar közösség politikai képviselőitől, a román kormányzati szervektől, valamint az anyaországi kormányzati szervektől is.¹⁹⁹

Kántor Zoltán szerint a kisebbségi civil társadalom ugyanolyan problematikus fogalom, mint amilyen az erdélyi vagy az erdélyi magyar társadalom fogalma. Ehelyett inkább az etno-civil társadalom fogalmának bevezetését javasolja, amellyel jelzi, hogy a nemzeti kisebbség esetében a civil társadalom fogalmával körültekintőbben kell bánni. Másrészt pedig figyelembe kell venni, hogy az erdélyi magyarság a romániai civil társadalom része – amennyiben az állammal szemben kontrollfunkciót is ellát –, de emellett a civil társadalom az erdélyi magyar nemzetépítés intézményhálózatának is az alapja. Így alapvetően két folyamatról beszélhetünk: egy felülről irányítottról és egy alulról szervezetről. Míg az előbbi eredménye az olyan szervezetek és intézetek létrejötte, amelyek valamilyen módon függenek az erdélyi magyarság vezető testületeitől, az utóbbi esetben ettől függetlenül alakultak meg az intézmények, habár ezek is függenek valamilyen módon az RMDSZ-től, illetve a magyarországi forrásoktól. Az erdélyi magyar civil társadalom az erdélyi magyar intézményépítés, vagyis az erdélyi magyar nemzetépítés projektjén belül helyezkedik el, amelynek a célja a párhuzamos társadalom létrehozása.²⁰⁰

Kiss Dénes is a kisebbségi nonprofit szektor fogalmi homályosságára hívja fel a figyelmet. A nemzetközi szociológia népszerű témái között nem találjuk meg a kisebbségi társadalmak teoretizálását, amelynek eredményeképpen hiányzik a kisebbségi nonprofit intézményi szektor elméleti elemzése is. Mindez azt eredményezte, hogy a kutatások a többségi társadalmakra kidolgozott elméletekkel operálnak, amelyek a kisebbségi nonprofit szektor értelmezését tévútra vezethetik. A nemzetközi szakirodalomban fellelhető elméleti megközelítések egyik kulcsfontosságú eleme a civil szektor és a politikai hatalom, és az azt megtestesítő állam közötti viszony. A nyugati szakirodalomban a nonprofit szektor a társadalomnak a piaccal és az állammal többé-kevésbé egyenrangú (harmadik) szektora. Ezzel szemben az erdélyi magyar nonprofit szektor etnikai dimenzióval egészül ki, amelynek következtében az alkotóelemek is az eredeti értelmezésükhöz képest más jelentést kapnak: az állami szektorhoz többségi, a kisebbségi nonprofit szektorhoz kisebbségi jelleg kapcsolódik. Amennyiben eltekintünk a kisebbségi nonprofit szervezetek etnikai dimenziójától, az olyan téves megállapításokhoz vezethet, mint például, hogy a kisebbségi szervezeti szféra a

¹⁹⁹ Bodó, 2016. Civil szerepek és a kisebbségi lét, i.m. 169–170.

²⁰⁰ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 236.

hatalommal szemben szerveződő, kvázi homogén „civil szféra”. A kisebbségi civil szféra ezen értelmezése egyúttal eltekint a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi dimenziótól is, annak egészét civil szféraként értelmezve. Másrészt a formális civil szféránál jóval kisebb a valóban, működésében is civil szervezeti szektor, ugyanis a formális nonprofit szervezeti szektorban megtalálhatók a politikai jellegű intézmények és a nonprofit mezbe rejtett költségvetési típusú szervezetek is. Vagyis félrevezető az erdélyi magyar nonprofit szervezetek relatív nagy számából az erdélyi magyarság nagyfokú civil öntudatára következtetni, ugyanis arról van szó, hogy a kisebbségi elit azokat az erdélyi magyarság szempontjából szükségesnek tartott intézményeket, amelyek állami létrehozására nincs lehetőség, nonprofit keretek között alakítja ki, és működteti. A kisebbségi civil szervezetek egy jó része ezáltal valamely nemzetállami intézmény analóg intézménye. Vagyis a civil szervezetek alapításának lehetőségét a kisebbségi intézményi keretek szélesítésére, az erdélyi magyarság mozgásterének növelésére használják, s e szervezetek nem a hatalommal szemben tevékenykednek, mindinkább elfogadtatni szeretnék magukat vele. A kisebbségi viszonyrendszeren belül pedig civil-jellegről azért nehéz beszélni, mivel a szerveződések létrejöttének tekintélyes részét maga a kisebbségi elit kezdeményezte és működteti, vagyis a kisebbségi civil szervezetek nagyrésze egyúttal a kisebbségi elit intézményei is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy a civil jelleg teljesen hiányozna a teljes kisebbségi nonprofit szektorból.²⁰¹

1.3.4. Szempontok az ifjúsági intézményrendszer-modell kidolgozásához

A magyar ifjúsági intézményrendszer szervezetei több szempont alapján is csoportosíthatók. Feloszthatjuk valamilyen külső, vagy „fizikai” jellemzőjük szerint – például földrajzi hatókör, jogi státusz, vagy működési formái alapján –, de kategorizálhatjuk a civil – politikai dichotóm változók mentén is.

Civil kontra politikai szervezetek

Az erdélyi magyar társadalom – a nemzetközi szakirodalomban gyakran alkalmazott – civil szektor–politikai (állami) hatalom dichotóm megközelítése csak bizonyos megfontolásokkal alkalmazható. A politikatudományi iskolák közül a rendszerelméletek, s

²⁰¹ Kiss, 2006. Az erdélyi magyar civil szféráról. i.m. 139–154.

azon belül elsősorban a strukturalista-funkcionalizmus irányzat szempontjai segíthetnek az erdélyi magyar ifjúsági civil szféra komplexitását megragadni.²⁰² A rendszerelmélet szerint az egyes rendszereket alapvetően három tényező jellemzi: a határmegvonódás, a kölcsönös függőség és a bináris kód. Habár a rendszer és a környezete elkülönül egymástól – határmegvonódás jön létre köztük –, mégis kölcsönös függésben (interdependencia) maradnak. A rendszerek egy rájuk jellemző bináris kód alapján működnek, amely azt jelenti, hogy a társadalmi alrendszerek közül a politikában ilyen bináris kód a hatalom és hatalom nélküiség értékpár (a jogrendszerben a jogos–jogtalan vagy a gazdaságban a rentábilis–nem rentábilis kód).²⁰³

Gabriel Almond a komparatív kutatásai során használta a rendszerelmélet szempontjait, ugyanis arra jött rá, hogy a demokratikus országokban használt fogalmak – parlament, kormány, ellenzék, stb. – más jelentéssel bírnak a különböző országokban. Ezért a fő elemzési egységként nem magukat az intézményeket, hanem a struktúrákat és a funkciókat tekintette. A struktúra alatt egymással összefüggő szerepek rendszerét értette, a funkció alatt pedig azt a feladatot, amelyet egy-egy struktúra a rendszer működésében ellát. Ezzel az egyes funkciókat a különböző politikai rendszerekben más-más struktúra láthatja el.²⁰⁴ Mindezeket alapul véve feltételezhetjük, hogy a civil szféra sem ugyanazt jelenti minden társadalomban, s a vizsgálat ezáltal nem is magukra a civil szervezetekre irányul, mind inkább arra a kérdésre, hogy ki a civil és kivel szemben kell civil érdekeket képviselni?

A rendszerelmélet egyik előnye, hogy minden rendszer differenciálható, s ezzel például a politikai rendszert tekinthetjük a társadalom egyik alrendszerének, de önálló rendszernek is. David Easton a társadalmi rendszert olyan alrendszerek összekapcsolódásaként értelmezte, amelyek a funkcionális differenciálódás útján jönnek létre.²⁰⁵ Ebből kifolyólag az erdélyi magyar civil szférát tekinthetjük a román társadalom alrendszerének (vagyis a román civil szféra integráns részének), ugyanakkor tekinthetjük önálló rendszernek is. Amennyiben az állam, vagyis a hatalom felől közelítjük meg, akkor a fő funkciója a hatalommal szembeni kontrollfunkció. Vagyis a civil szféra bináris kódja a politikai rendszerhez hasonlóan a hatalom köré szerveződik, de a hatalom – hatalom nélküiség helyett a civil érdek – politikai hatalom dichotóm megközelítést javasolom.

²⁰² A szociológiai rendszerelmélet, vagy strukturalista-funkcionalista társadalomelmélet megalapítója és fő képviselője, Talcott Parsons amerikai szociológus volt.

²⁰³ Tóth Csaba – Török Gábor: Elméletek a politikatudományban. In: Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Aula Kiadó: Budapest, 2005. 45–70. itt: 54–58.

²⁰⁴ Uo.

²⁰⁵ Uo.

Azonban nem mehetünk el mellett sem, hogy az erdélyi magyar nonprofit szektor etnikai dimenzióval egészül ki, és ebből a szempontból az erdélyi magyar civil társadalom az erdélyi magyar intézményépítés, vagyis az erdélyi magyar nemzetépítés projektjén belül is értelmezhető, amelynek célja a párhuzamos társadalom létrehozása. Ezáltal téves a kisebbségi szervezeti szférát a hatalommal szemben szerveződő, kvázi homogén „civil szféraként” értelmezni. Vagyis a kisebbségi civil szféra esetében nem vonatkoztathatunk el a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi dimenziótól sem.²⁰⁶

Az erdélyi magyar ifjúsági civil szférát tehát mindezen megfontolásokból kifolyólag legalább három szinten lehet vizsgálni:

- 1) a román civil társadalom szintjén (amennyiben az állammal/kormánnyal szemben kontrollfunkciót lát el);
- 2) a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi viszonyrendszer szintjén (a kisebbségi politikai intézményeivel, vagyis az RMDSZ-szel szemben képviselt civil érdek vizsgálata mentén);
- 3) valamint az erdélyi magyar nemzetépítési projekt szintjén (az ifjúsági civil szféra az erdélyi magyar nemzetépítés intézményhálózatának is az alapja).

Az első esetben az erdélyi magyar civil szférát a román civil társadalom részeként értelmezzük, vagyis ebben az esetben a román társadalom egyik alrendszereként jelenik meg, és a fő funkciója a román állammal/kormánnyal szembeni kontroll gyakorlása. A második esetben az erdélyi magyar civil szférát önálló rendszerként értelmezzük, s ennek alapján a fő funkció a kisebbségi politikai intézményekkel szembeni kontroll gyakorlása. A harmadik szinten pedig a fő funkciót máshol kell keresni. Azokat az intézményeket, amelyek állami létrehozására nincsen lehetőség, nonprofit keretek között működtetik, vagyis a kisebbségi civil szervezetek egy jó része valamely nemzetállami intézmény analóg intézménye. Ezzel a civil szervezetek alapításának egyik fő célja a kisebbségi intézményi keretek szélesítése, s mint ilyen, a kisebbségi nemzetépítési projekten belül válik értelmezhetővé.

A disszertációban megjelenő ifjúsági szervezetek esetében a különböző korszakokban a civil jelleg a különböző szintek mentén változott. Az első szinten – a romániai civil társadalom szintjén – a civil szférában helyezkednek el, hiszen a román kormánytól függetlenül működnek.²⁰⁷ A harmadik szinten az ifjúsági szervezetek szintén civil jelleget öltenek abban a

²⁰⁶ Kiss, 2006. Az erdélyi magyar civil szféráról. i.m. 139–154.

²⁰⁷ A kormánytól való függetlenségről az ICNPO által elfogadott kritériumrendszer értelemben beszélhetünk, amely azt mondja, hogy ez a fajta autonómia nem zárja ki az állami támogatást, illetve állami tisztviselők vezetőségükben való jelenlétét, hanem arról van szó, hogy szervezetileg függetlenek a kormánytól, illetve kormányzati hatalommal nem rendelkeznek.

tekintetben, hogy az erdélyi magyar intézményhálózat létrehozásában játszanak szerepet. A második, kisebbségi intézményrendszeren belüli konfliktusok és törésvonalak megjelenésével azonban bizonyos szervezetek „civil” jellege is változott. 1989 és 2001 között az ifjúsági szervezeteket tömörítő nagyobb ernyőszervezetek különböző megállapodások mentén, de formálisan is együttműködtek az RMDSZ-szel. Ez nem jelenti egyúttal az ifjúsági szféra homogenitását (amint a disszertáció későbbi szakaszában bemutatásra kerül, az ifjúsági szervezeti mező egyik legfontosabb törésvonala már 2001 előtt is az RMDSZ-hez való viszonyulás mentén alakult ki), de formális módon csak 2001 után vált szét az ifjúsági szervezeti szféra az RMDSZ ideológiáját elfogadó, azzal együttműködni hajlandó ifjúsági szervezetek és az RMDSZ ellenzékeként fellépő ifjúsági szervezetek mentén. A változások leginkább a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) esetében láthatók, amely 1995 és 2001 között az RMDSZ hivatalos együttműködő partnereként tevékenykedett – ezért jellegében ezen a szinten inkább politikai szervezetként funkcionált –, majd 2001 után az RMDSZ egyik lehangosabb kritikusaként jelent meg.²⁰⁸ Szintén beszédes példa a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ) története, amelyben fontos fordulópontot jelentett a szervezet politikai és társadalomszervezési szárnyának szétválása, amelynek következtében a MISZSZ depolitizált szárnya mozgalmi, társadalomszervező, közösségépítő feladatokat látott el. Ezzel elindult az ifjúsági civil szféra és a politikum differenciálódása, professzionalizációja.

Adekvát megközelítési mód volna az erdélyi ifjúsági szervezetek civil jellegének elemzése, s az első két szint szociológiai vizsgálata, amely meggyőződésem, hogy izgalmas eredményekhez vezetne. A disszertációm keretén belül ugyanakkor főként a harmadik szempontú megközelítést alkalmazom.

Mint a fentiekből is kirajzolódik, a szervezetek céljaikat tekintve sokszínűek lehetnek, s különösen igaz ez a kisebbségi szerveződésekre, amelyek etnikai dimenzióinak figyelmen kívül hagyása téves megállapításokhoz vezetne. Az erdélyi ifjúsági szerveződések nemzeti elven intézményesültek, s emiatt a célok megfogalmazása során nem csupán az ifjúsági ismérv jelenik meg, hanem a szervezeteknek kisebbségi nemzetépítési törekvéseik is vannak, s ezért céljaik egy része a politikai szférára irányul. Ennek okán relevánsnak tűnik a kérdés, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek civil vagy politikai szervezetnek minősülnek-e? A nonprofit szervezet egyik legelfogadottabb definíciója – amelyet fentebb már ismertettem – segíthet választ adni erre a kérdésre, ugyanis a nonprofit szervezetek ismérvei között megemlíti azt is, hogy közvetlen politikai hatalom megszerzését és gyakorlását nem tűzik ki célul (tehát

²⁰⁸ Azonban nem szabad elfeledkezni arról sem, hogy a MIT sem volt egységes az RMDSZ-szel való szakítással kapcsolatban, és a cizellált, részletesebb elemzés mélyrehatóbb vizsgálatot igényelne.

nem pártok).²⁰⁹ Amennyiben a Johns Hopkins University által megalkotott „strukturális-operacionális definíciót” használjuk – amely szerint olyan szervezetek tartoznak a szektorba, amelyek az állami apparátus keretein kívül tevékenykednek, a megtermelt profitot nem osztják szét, önállóan működnek, jelentős mértékben használnak fel önkéntes munkát, bejegyzett vagy „informálisan”, nem jogi személyként működnek, függetlenül attól, hogy önkénteseket vagy alkalmazottakat foglalkoztatnak²¹⁰ – akkor az általam vizsgált szervezetek közül azokat, amelyek a választásokon nem kapnak szerepet, a nonprofit szektorhoz tartozóknak tekinthetjük.

Az ifjúsági szervezetek osztályozásának egyéb megközelítési lehetőségei

Az erdélyi magyar civil társadalom vizsgálata sok szempontból izgalmas és kihívásokkal teli, amelynek egyik oka, hogy a nemzetközi szakirodalomban használt elméleti megközelítések és fogalmi meghatározások csak szigorú megfontolásokkal alkalmazhatók a kutatások során. Másrésztől habár a fenti definíció alapján a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ), a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) és a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) ifjúsági politikai szervezetnek minősül, a tagszervezetei tekintetében nem ilyen egyértelmű a helyzet. Például a MIT sem volt egységes a politikához és az RMDSZ-hez kapcsolódó kérdések tekintetében, de a szervezet legfontosabb céljaival, funkcióival és stratégiai döntéseivel kapcsolatban sem. Ehelyett inkább érdemesebb lenne a kérdést újrafogalmazni.

Barna szerint az ifjúsági szervezeteket „társadalmi karbantartó” szervezetekként is értelmezhetjük, amennyiben a más szervezetekben való tagságra való felkészítésben is részt vesznek. Az ifjúsági szervezetek – más „társadalmi karbantartó” szervezetekhez, mint például az iskolákhoz vagy az egyházakhoz hasonlóan – olyan szocializációs közeget képezhetnek, amelyben a fiatalok olyan szervezési, menedzseri és akár politikai kompetenciákra, valamint kapcsolati tőkére tehetnek szert, amelyet felnőtté válva más szervezetekben – akár munkahelyen vagy más szervezetekben – is kamatoztatni tudnak.²¹¹ Innen nézve talán hasznosabb lehet azt megvizsgálni, hogy mely szervezeteket választják és használják azok a fiatalok, akik politikai pályára készülnek.

²⁰⁹ Bíró Endre: *Nonprofit szektor analízis. Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*. EMLA Egyesület: Budapest, 2002. 5.

²¹⁰ Salamon-Anheier, 1999. Szektor születik, i.m. 10.

²¹¹ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 93.

Fentebb az erdélyi magyar civil szférára fókuszáltam, s elsősorban azt igyekeztem érzékeltetni, hogy habár a formális nonprofit szervezeti szektorban helyezkednek el, ennek oka nem a legfőbb célkitűzéseikben keresendő – hiszen a politikai jellegű intézmények és a költségvetési típusú szervezetek is megtalálhatók a szektorban – hanem inkább abban a jogi környezetben, amely nem támogatja az erdélyi magyarság szempontjából szükségesnek tartott intézmények állami létrehozását, s ezzel rákényszeríti a kisebbségi elitet, hogy az erdélyi magyarság mozgásterének növelése érdekében civil szervezetek alapításával érje el a párhuzamos társadalom létrehozását.²¹²

Amennyiben nem a civil jelleg, hanem a politika felől közelítjük meg a kérdést, akkor érdemes a politikai szervezetek természetéhez kapcsolódó kérdéseket is figyelembe venni. A politikai szervezetek is sokfélék lehetnek, hiszen ide sorolhatók a politikai szervezetként létrehozott intézmények (pártok, államhatalmi szervek, stb.) mellett a tényleges és közvetlenül politikai funkciót betöltő szervezetek is. Ez azt jelenti, hogy egy adott időben azokat a szervezeteket is politikai szervezetként határozhatjuk meg, amelyek egyébként nem azok. Tovább árnyalja a képet, hogy politikai szervezetek nem pusztán a politikai szférában működnek, hanem funkcionális tevékenységük más társadalmi alrendszereket is érinthet. Ebből a megközelítésből a politikai rendszer határai mozgó határok: szűkülhetnek és tágulhatnak is, átpolitizálódhatnak és politikai funkciót tölthetnek be egyébként nem politikai funkciókra létrehozott szervezetek is. A politikai rendszer határait ezért nem lehet felsorolt politikai szervezetekkel körülhatárolni, hanem csak funkcionális módon lehet a politikai rendszer határait körvonalazni. A politikai rendszernek ezért inkább funkcionális határai és nem szervezeti vannak.²¹³

Funkcionális megközelítési módok

Az ifjúsági szervezetek azonban más szempontok alapján is csoportosíthatók, nem csupán a civil – politikai szféra dichotóm megközelítésében. Amennyiben a szervezetek „fizikai” jellemzőit vizsgáljuk, elemezhetővé válik például a tevékenységük földrajzi hatóköre, jogi és működési formái. Ez alapján beszélhetünk „országos”, „regionális” vagy „helyi” szervezetekről, „egyesületekről” vagy „alapítványokról”, „jogilag bejegyzett”, vagy „nem hivatalosan működő csoportokról”.

²¹² Kiss, 2006. Az erdélyi magyar civil szféráról. i.m. 139–154.

²¹³ Bihari Mihály: *Politológia. A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó: Budapest. 2013. 59–63.

Szintén elterjedt osztályozási módnak tekinthető a célok szerinti differenciálás. Barna Gergely az elsődleges funkciója alapján kategorizálta az ifjúsági szervezeteket, s ez alapján az alábbi 19 kategóriát különböztetett meg: sokfunkciós ifjúsági szervezetek; középiskolás diákszervezet, diáktanács; vallásos, egyházi szervezet; kulturális, közművelődési egyesület; cserkészcsapat, cserkészszövetség; szakmai, tudományos társulás; megyei vagy területi egyeztető tanács; egyetemista diákok szervezete, diákszövetség; környezetvédő egyesület; néptáncsoport; vitaklub; ifjúsági információs és tanácsadó iroda; színjátszó csoport; teleház, teleházat működtető szervezet; szociális egyesület; tehetségkutató szervezet; politikai szervezet; turisztikai, honismereti szervezet; s végül az egyéb szervezetek. A szervezet funkcióit aztán az alapszabályzatukban kitűzött célokkal kombinálta, s a következő funkcionális típusokat alakította ki: sokfunkciós ifjúsági szervezet; középiskolás diákszervezet, diáktanács; vallásos, egyházi szervezet; kulturális, közművelődési egyesület; cserkészcsapat, cserkészszövetség; szakmai, tudományos társulás; egyetemista diákok szervezete, diákszövetség; valamint megyei vagy területi egyeztető tanács. Ez utóbbi kategóriába eső szerveződések eltérnek a többi szervezettől, ugyanis nem vállalnak kulturális és oktatási tevékenységet, miközben ezeknek a szervezeteknek az esetében jelenik meg egyedül a politikai cél nyílt felvállalása. Mindez azzal állhat összefüggésben, hogy egyrészt ezek a szervezetek más viszonyban vannak a politikummal, másrészt elsődleges céljuk a megyében vagy a területen tevékenykedő többi ifjúsági szervezet támogatása és tevékenységének összehangolása.²¹⁴

Az ifjúsági szervezetei szféra civil vagy politikai szervezetek szerinti felosztásánál világosabb és differenciáltabb az ifjúsági szervezetek cél és funkció szerinti kategorizálása. Az ifjúsági szervezetek legfontosabb céljainak és funkcióinak feltárása fontos kutatási irány, s lehetővé teszi a szervezetek funkcionális differenciálását is, azonban ehhez szervezetszociológiai megközelítésre van szükség.

A kutatásban az intézményesülés folyamatára helyezem a hangsúlyt. Az intézményesülés folyamatát pedig a vezető pozíciókért vívott konstans politikai harcok, valamint az intézményi struktúra átalakulásai övezik, ezáltal a kutatásba azon ifjúsági szervezetek kerülnek bele – függetlenül a legfontosabb funkcióitól, legyen az politikai, civil érdekképviseleti, szakmai, vallási stb. – amelyek az intézményesülés folyamatában – és ezáltal az intézményi struktúra átalakulásaikor, a konfliktusok és a törésvonalak megjelenésekor –

²¹⁴ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 93–96.

fontos szerepet kaptak. Ez azt is jelenti, hogy bizonyos szervezettípusok dominánsabb szerepet kapnak az elemzésben, míg mások nem.²¹⁵

1.3.5. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai vizsgálata

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra vizsgálatokor több kutatási paradigma közül választhatnak a kutatók. Amennyiben a hangsúlyt az elemzési egység harmadik összetevőjére, a szervezetek elemzésére helyezzük, akkor adekvát megközelítésnek tekinthetjük a szervezetszociológiai aspektust, amelynek segítségével a szervezetek, csoportok funkcióinak, szervezetszociológiai jellemzőinek meghatározásához, a szervezett ifjúság alapvető dimenzióinak karakterizálásához juthatnánk közelebb. Ezt a megközelítést alkalmazta Barna Gergely is, aki a szervezetszociológia institucionalista elméleti keretén belül vizsgálta az erdélyi magyar ifjúságot, s a strukturalista-funkcionalizmus téziséét alkalmazta a kutatása során.²¹⁶ Elsősorban a szervezetek vezetőinek öndefiníciójára alapozva összesen 308 szervezet besorolását végezte el, s ezek alapján a szervezetek nyolc funkcionális típusát különböztette meg, ezekhez pedig hozzárendelte a leggyakrabban választott célokat. Barna a vizsgálat során kitért még a szervezetek taglétszámára, valamint a jövedelmi, pénzügyi kérdésekre is.²¹⁷

Az erdélyi magyar ifjúsági szféra fejlődésének történetével kapcsolatban kevés empirikus információ, szakszerűen elvégzett tudományos kutatási eredmény áll rendelkezésre. Az első utalásokat egy 1996-os tanulmányban találjuk, amelyben a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége által 1993-ban elkészített ifjúsági adattár elemzését vizsgálva 60 ifjúsági szervezetről számolnak be.²¹⁸ Horváth István és Deák Sala Zsolt tanulmányukban az 1995-ös romániai magyar civil szférát vizsgálva közel 300 szervezetről számoltak be, ugyanakkor nem tettek különbséget az ifjúsági és az egyéb civil szervezetek között.²¹⁹ A következő adat 2002-ből származik, amikor Somai József egy tanulmányában 1500 civil szervezetet említett.²²⁰ A rendelkezésre álló, a szféra számbeli alakulásával kapcsolatos adatok megbízhatósága is

²¹⁵ Erre kiváló példa, hogy habár a vallási szervezetek az ifjúság mindennapi életében fontos szerepet játszanak, az általam használt makroszintű perspektívából tekintve kevésbé domináns szerepet kaptak az elemzésben.

²¹⁶ Az ifjúsági szféra fejlődésének vizsgálatát ugyanakkor megnehezíti, hogy kevés empirikus információ, tudományos kutatás áll rendelkezésre. Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 87–88.

²¹⁷ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 85–112.; Vö. Ugyanő: Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek – 2003. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2004-2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó: Temesvár, 2005. 263–316.

²¹⁸ Veres, 1996. A romániai magyar ifjúsági szervezeti szféra, i.m. 104.

²¹⁹ Horváth István – Deák Sala Zsolt: A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*, 1995. 11. 23–57.

²²⁰ Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában. *Magyar kisebbség: nemzetpolitikai szemle*, 2002. 25 (3).

bizonytalan, s pusztán a számbeli dimenzióból amúgy sem lehet messzemenő következtetéseket levonni a szféra fejlettségéről.²²¹

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek vizsgálatának szervezetszociológiai megközelítése a szervezeti szféra alapvető dimenzióinak karakterizálását teszi lehetővé, amelynek szerepe eliminálhatatlan a szervezett ifjúság megismerését célul tűző munkák során, s fontos adalékot is szolgálhatna az ifjúság kisebbségi nemzetépítésben betöltött szerepének vizsgálatához (például a szervezetek legfontosabb céljait, funkcióit is feltáró kutatási eredmények kapcsán). A disszertációban ugyanakkor az intézményesülés folyamatára fókuszálok, amely az erdélyi magyar ifjúság szempontjából a nemzeti elven való szerveződés elemzése által rekonstruálható. Ebből fakadóan meggyőződésem, hogy a szervezetszociológiai megközelítés helyett valamely nacionalizmus-elméleti megközelítés által juthatok közelebb a kérdés megválaszolásához.

²²¹ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 85–112, itt. 87.

1.4. Ifjúságszociológiai vagy nacionalizmus-elméleti megközelítés?

Az általam javasolt perspektívának olyan esszenciális kérdésekre kell választ adnia, mint például, hogy miképpen intézményesültek az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, a folyamatban milyen fordulópontok jelentek meg, s ezt miképpen lehet periodizálni, valamint fogalmilag pontosan mit is értünk alatta? Melyik megfogalmazást használjuk? Romániai magyar, erdélyi magyar, vagy székelyföldi ifjúság? A folyamatok megértéséhez melyik elemet kell kiemelni: a „magyar”-ra – tehát a nemzeti tényezőre – vagy az „ifjúságra” fókuszálva juthatunk közelebb kérdéseink megválaszolásához?²²² Az első és talán legfontos dilemma, hogy vajon létezik-e olyan elméleti keret, amelyben e két tényezőt egyforma súllyal lehet tanulmányozni, vagy pedig ki kell választani az egyiket, s az elemzés fő szempontjait ennek alapján meghatározni?

A disszertációmban a fő elemzési egység az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése, s mivel a rendszerváltozást követően az erdélyi magyarság – köztük az ifjúság is – nemzeti alapon intézményesült, ezért úgy gondolom, hogy a nemzeti tényező középpontba helyezése segíthet hozzá az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének minél adekvátabb módon történő rekonstruálásához, valamint értelmezéséhez. Ha a nemzeti tényezőt választjuk fő elemzési szempontnak, s az elemzés középpontjába a nemzeti kisebbségi ifjúsági szervezetek intézményesülése kerül, az ehhez kapcsolódó folyamatok – például a nemzeti elven alapuló önszerveződés – elsősorban valamely nacionalizmus-elméleti keretben értelmezhető. Az általam javasolt szempontrendszer a fő hangsúlyt az erdélyi magyarság mezőjén belüli folyamatokra, az erdélyi magyar ifjúság intézményeire, politikai törekvéseire, konfliktusaira helyezi, amelyek középpontjában a nemzeti kérdés áll. Ez a makroszintű perspektíva nem képes a kisebbségi léthelyzet minden részletére kitérni, ugyanakkor alapot nyújthat a további vizsgálódásokhoz, és hozzájárulhat a nemzeti kisebbségen belüli, az ifjúsághoz kapcsolódó törésvonalak és az azokhoz tartozó politikai cselekvések megértéséhez.

²²² Barna Gergely például az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai elemzésére vállalkozott, amelynek során az ifjúságot emelte ki, mint olyan ismérvet, amely a civil szférában differenciáló, attól elválasztó korosztályi megkülönböztető jegy. Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 85–112.

1.4.1. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének értelmezéséhez javasolt perspektíva

Mint a fentiekben is bemutatásra került, a nacionalizmus-elméletek gazdagsága ellenére nincs olyan általános érvényű, egyetemes nacionalizmus-elmélet (grand theory), amely kultúrától, történelemtől, politikai és társadalmi rendszertől függetlenül alkalmazható lenne bármely nemzeti kisebbséggel kapcsolatos kérdés vagy folyamat leírására és értelmezésére. Vagyis mindamellett, hogy számos tanulmánnyal találkozhatunk a nacionalizmus-elmülethez kapcsolódó tudományos diskurzus során – amely a társadalmak nemzeti alapon történő szerveződésének elemzésére születtek – mégis egy általánosan alkalmazható elméleti keretrendszer hiánya miatt egyfajta elmélet-szegénységről beszélhetünk. Ugyanakkor ez ne tévesszen meg bennünket, ugyanis a cél nem egy ilyen univerzális nacionalizmus-elmélet vagy nemzeti kisebbség fogalom megalkotása kell, hogy legyen, ez nem is lehet célkitűzés, ugyanis a nemzeti kisebbség – s ennek szerves részének tekinthető ifjúság – radikális módon szituációfüggő. Persze ez nem jelenti azt, hogy a kérdéskör elméleti megalapozását el lehetne hagyni, csupán arra kívánom felhívni a figyelmet, hogy egyrészt a fősodrású szociológiai kutatási irányok esetén alulreprezentált a kisebbségi társadalmak ifjúságának teoretizálása, másrészt téves útra vezetne egy más társadalomra, más történelmi szakaszra felállított elméleti keret kritikátlan átvétele.

Az általam javasolt, az erdélyi magyar ifjúság intézményesülésének rekonstruálása és értelmezése érdekében használt elméleti keret tehát inkább perspektívának, egyfajta szempontrendszernek tekinthető, amely három szerző, Rogers Brubaker, Miroslav Hroch, valamint Kántor Zoltán tanulmányán alapul.

A fő célként kitűzött intézményesülés folyamata a nemzeti elven való szerveződés elemzése által rekonstruálható. Kántor Zoltán az erdélyi magyarság vizsgálatát a nemzetépítés fogalmi keretébe helyezi, amely szempont az erdélyi magyar ifjúság esetében is használható. Nemzetépítés alatt a különálló, nemzeti elven szerveződő társadalom építését értjük, amely önálló intézményrendszerre épül: vagyis a nemzeti elv alapján történő intézményépítésként és az identitás kialakításaként határozhatjuk meg,²²³ amelyre folyamatként tekinthetünk.²²⁴ Kántor szerint a „nemzeti elven szervezett politika azokra irányul, akiket a ‘nemzeti elit’ saját

²²³ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 225.

²²⁴ A nemzetépítésről bővebben lásd: Deutsch, Karl W. – William J. Foltz (eds.): *Nation-building*. Atherton Press: New York, 1966.; Bendix, Reinhart: *Nation-building and Citizenship: studies in our changing social order*. New Brunswick: London, 1996.

nemzetéhez tartozónak tekint. Ez független az egyének társadalmi beágyazódásától, független attól, hogy milyen szinten és mértékben kapcsolódnak a magyar életvilághoz, és független az egyének akaratától is. A nemzetépítő politika projektjéhez tartozik, hogy ezeket valamilyen módon a romániai magyar szubkultúrához csatolja, illetve ott tartsa. A nemzetépítési megközelítés par excellence felülről elemzi a kérdést. Nagyobb hangsúlyt tulajdonít az elit szándékainak és cselekvéseinek, és az egyoldalú (fentről lefele irányuló) kommunikációra helyezi a hangsúlyt, ellentétben a társadalmat középpontba helyező megközelítésekkel, melyek alulról elemzik a kérdést, s a társadalmi átalakulás és az elit tevékenységének hatására helyezik a hangsúlyt.”²²⁵

Kiindulópontom, hogy az erdélyi magyar ifjúság az erdélyi magyarság szerves része, amely ugyanakkor önszerveződése által intézményileg elkülönül az idősebb generáció szervezeteitől. Az erdélyi magyar ifjúság a felnőttekhez hasonlóan – és velük párhuzamosan – a rendszerváltozást követően azonnal hozzálátott saját intézményrendszere kiépítéséhez, amely egyúttal nemzeti elven szerveződött. Az erdélyi magyar ifjúság intézményesülése pedig kitermelte a saját ifjúsági elitjét. Nézetem szerint a nemzetépítési megközelítés módszertanilag célravezető, s megfelelő eszköz arra, hogy anélkül vizsgáljuk meg az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülését, hogy megpróbálnánk magát az ifjúság vagy a nemzet (vagyis a magyar kisebbség) tagjait meghatározni.

A nemzetépítés elméleti kerete a már fentebb is említett Rogers Brubaker tanulmányára épít, amelyben a nemzetiesítő állam, az anyaország és a nemzeti kisebbség közötti hármas kapcsolatot egy hárompólusú viszonyként értelmezi, s a három pozícióra folyamatosan változó politikai mezőként, „küzdőterekként” tekint. Az egyes mezőkben és mezők között is differenciált és versengő pozíciók helyezkednek el, s egymással is versengő alapállások léteznek. A három elem közötti hármas reláció a relacionális mezők viszonyrendszerét alkotja, s a három mező közötti relációk pedig a mezőkön belüli és a mezőket alkotó relációkkal fonódnak össze szorososan. A nemzet ezen megközelítése konzisztens és radikális módon relacionális. A mezők folyamatosan aktív figyelemmel kísérik a másik mezőn belüli cselekvéseket és gyakran alakulnak ki viták azzal kapcsolatban, hogy miképpen értelmezik a más mezőket, s ez az interpretáció a mezők aktorai közötti reprezentációs küzdelmek fókuszába kerül. Ezek az interpretációk pedig összefügghetnek az adott mezőn belüli versengő alapállások közötti küzdelmekkel is.²²⁶

²²⁵ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 223.

²²⁶ Brubaker, 2006. Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok, i.m. 3–30.

A rendszerváltozás után új intézmények alakultak ki, s habár kezdetben még nem jött létre összefüggő intézményrendszer, ezek később függő helyzetbe kerültek a központi vezetőségtől, s az általa ellenőrzött forrásoktól. Ezt a folyamatot tekinthetjük intézményesülési folyamatnak, amelyet a vezető pozíciókért vívott konstans politikai harcok, valamint az intézményi struktúra átalakulásai öveznek.²²⁷

Az általam javasolt szempontrendszer harmadik pillére arra a hipotézisre épül, amely szerint a nemzeti kisebbségek követeléseinek megfogalmazása alapján különbséget lehet tenni a nemzetépítő és a nem nemzetépítő kisebbségek között.²²⁸ Miroslav Hroch tanulmányában kifejti, hogy a nemzetépítő kisebbségek követeléseai hasonlóságot mutatnak a klasszikus nemzeti mozgalom céljaival, amelyek a következők voltak: 1) a nemzeti kultúrának helyi nyelven alapuló fejlesztése, a nyelvnek az oktatásban, közigazgatásban és gazdasági életben való rendes használata; (2) az állampolgári jogok és a politikai öngazgatás elnyerése, eleinte az autonómia, végül (határozott követelésként rendszerint igen későn) a függetlenség formájában; (3) az etnikai csoportból épülő teljes társadalmi struktúra létrehozása, művelt elittel, hivatalnoki karral és vállalkozói réteggel, de ahol szükséges, szabad paraszttal és szervezett munkásokkal is.²²⁹ Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra elitjének törekvései is korrelálnak a fenti célokkal, annyi módosítással, hogy nem a teljes társadalmi struktúra létrehozásán, hanem önálló, az idősebb generáció intézményeitől szervezetileg is független, saját közösségük tekintetében döntési kompetenciával rendelkező ifjúsági szervezeti szféra megteremtésén dolgoznak.

Összegzés: Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatát az előzőekben áttekintett fogalmi zavar jelentősen megnehezítheti, mint a társadalomtudományi fogalmak nagytöbbségénél, így az ifjúság és a nemzeti kisebbség esetében sem alakult ki fogalmi konszenzus a szakértők között. Emellett a fogalmak értelmezésekor fennáll a veszélye annak, hogy ha esszenciális módon használjuk, akkor képtelenné válik a fogalom annak a komplexitásnak a megragadására, amely általában a társadalmi folyamatokat övezi, ha viszont konstruktivista módon értelmezzük, akkor túl általános jellegűvé válik. Az ifjúság értelmezésekor azzal az elméleti megközelítéssel értek egyet, amely szerint az ifjúság nem pusztán biológiai adottság. Továbbá úgy vélem, hogy habár a generációs-elméletek nem

²²⁷ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 231.

²²⁸ Uo. 229.

²²⁹ Miroslav Hroch: A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig: a nemzetépítés folyamata Európában. *Regio*, 2000. 11 (3). 3–24, itt: 6–7.

adaptálhatók az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatára, a generációs aspektus mégsem zárható ki az elemzésből. A nemzeti kisebbség fogalmával kapcsolatban pedig a „csoportista” megközelítésekkel szemben azt állítom, hogy a nemzeti kisebbség – amelynek integráns részét képezik a fiatalok – nem egy statikus, homogén kategória, hanem célravezetőbb inkább egy folyamatosan változó politikai mezőként, „küzdőtérként” tekinteni rá. A másik gyakran felmerülő probléma, hogy mind az ifjúság, mind a nemzeti kisebbség olyan fogalmak, amelyeket nem pusztán a tudomány területén használnak, hanem a hétköznapi, sőt, a politikai diskurzusokban is gyakran megjelennek. A fogalmi meghatározást érintő diskurzusok ezért sok esetben normatív elemeket is tartalmaznak. Vagyis az elemzés fő célja nem a fogalmi meghatározáshoz kapcsolódó, sok esetben normatív elemeket is megjelenítő diskurzushoz kíván csatlakozni, hanem egy eddig kevésbé vizsgált területre fókuszál.

A kutatási kérdések megfogalmazása – s a várható eredmények is – nagyban függenek az elméleti keret megválasztásától, amely elsőre diszkrecionális döntésnek tűnhet. Ugyanakkor egy olyan „elméleti keret”, vagyis pontosabban megfogalmazva egy olyan perspektíva kialakítására törekszem, amely lehetővé teszi, hogy a nemzeti kisebbség egy specifikus csoportjának, vagyis az ifjúságnak a politikai identifikációs és önmeghatározási törekvéseit, valamint önszerveződési kísérleteit megvizsgálhassuk. Olyan szempontrendszer felállítására van szükség, amely végigkíséri az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményrendszerének kialakulását, segít értelmezni a nemzeti kisebbségi mezőn belüli, az ifjúság szempontjából releváns törésvonalakat és konfliktusokat, valamint elősegíti a legfontosabb fordulópontok detektálásával az intézményesülés korszakainak meghatározását. Habár azt gondolom, hogy a felmerülő dilemmákra adott válaszok kijelölték a leginkább használható irányt az elméleti keret felállítására, mégsem állíthatom, hogy nincs más lehetséges teoretikus megközelítés, amely alkalmazható lenne. Nem állítom, hogy az ifjúsági szervezetek intézményesülését csupán egy elméleti megközelítéssel lehet vizsgálni, s úgy gondolom, hogy a legfontosabb szempontok kiválasztása is egyfajta diszkrecionális döntés.²³⁰ A szakirodalom áttekintése során nem találtam olyan elméleti keretet, amelyben mind a nemzeti, mind az ifjúsági tényezőt egyforma súllyal lehetne elemezni. A választás legfőképpen azzal indokolható, hogy a nacionalizmus-elméletek a nemzeti alapon történő szerveződésekre helyezik a hangsúlyt, s az erdélyi magyar ifjúság is nemzeti alapon szervezte meg önmagát. Nem túlzás azt állítani, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének kvintesszenciája a magyarságtudat és az ezen

²³⁰ Az ifjúságszociológiai kutatások például az ifjúsági dimenziót elemik ki.

az elven alapuló önszerveződés. Úgy vélem, hogy a nemzeti tényező kiemelésével juthatok közelebb az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének rekonstruálásához és értelmezéséhez. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az ifjúsági tényezőt figyelmen kívül lehetne hagyni.

A javasolt perspektíva két fő szempontra helyezi a hangsúlyt: egyrészt az 1989-es romániai fordulatot követően az erdélyi magyar ifjúság – hasonlóan az erdélyi magyarsághoz, amelynek szerves részét képezi – nemzeti elven szerveződött, másrészt a nemzeti kisebbség önszerveződése folyamatos változásban van, vagyis az intézményesülésre folyamatként tekinthetünk. Ezáltal a vizsgálatom tárgya nem maguk a fiatalok, illetve az ifjúsági szervezetek tagjai – ezzel kikerülöm azt a konceptuális és pragmatikus dilemmát, hogy milyen meghatározását adjam a 'magyarnak', illetve az 'ifjúságnak' –, hanem maga a folyamat, amelyben természetesen lényeges aktorként jelenik meg az ifjúsági elit. Így nem a klasszikus ifjúságszociológiai megközelítést javaslom, amely az ifjúsági tényezőre, mint a civil szférában differenciáló, attól elválasztó korosztályi megkülönböztető ismérvre helyezi a hangsúlyt, ez a teoretikus megközelítés ugyanis nem vinne közelebb a kutatás tárgyához, mégpedig az intézményesülés, mint folyamat értelmezéséhez. Másrészt, habár lényeges elemként jelenik meg az ifjúsági elit, mégsem élek a klasszikus elitelméleti megközelítés módszerével sem, hiszen a nemzeti kisebbségi elit tanulmányozásához más elméleti keretre van szükség, ők ugyanis nem az országos hatalom elérésére törekszenek, s ritkán jelennek meg az országos elit körében.²³¹

A nemzetépítés elméleti kerete makroszinten közelít a kérdéshez, ezáltal minden részletre nem tud választ nyújtani, de a cél inkább egy olyan alapbázisként is funkcionáló folyamat rekonstruálása, amely megfelelő alapot nyújthat a későbbi, következő lépésként is értelmezhető kutatások számára.

Az intézményesülés folyamatában több aktornak is fontos szerepe van, s mint fentebb már Brubaker kapcsán érintettem, a kisebbségi nemzetépítést nem lehet pusztán a nemzeti kisebbségre – a disszertációm esetében az ifjúságra – szűkítve elemezni. Vizsgálat alá kell vonni a mindenkori politikai konstellációt, amelyen belül a legfontosabb mezők – nemzeti kisebbség, a nemzetiesítő állam, az anyaország, valamint a nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer/erőviszonyok – aktorai szorosan és folyamatosan figyelemmel kísérik a másik mezőkön belüli cselekvéseket és relációkat, amely cselekvés interpretációt és reprezentációt is jelent egyben. A másik mezők interpretációi pedig gyakran az adott mező aktorai közötti

²³¹ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 231.

reprezentációs küzdelmek tárgyává válnak.²³² A belső törésvonalak versengő nemzetkoncepciókkal és stratégiával tehát megjelennek a mezőkön belül is.

A fentebb kifejtett módszerrel úgy gondolom, hogy értelmezhetővé válik az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése. A képletet viszont ki kell egészíteni azzal a szemponttal, hogy a fő elemzési egységnek nem a nemzeti kisebbséget, hanem annak egy speciális csoportját, a nemzeti kisebbség ifjúságát tekintem, ezért a nemzeti kisebbség döntéshozó struktúrája magyarázó változó lesz a nemzetállam és az anyaországi nacionalizmus mellett.

1.4.2. A kulcsfogalmak operacionalizálása

A kutatásom kiindulópontja tehát az, hogy az ifjúság, a nemzeti kisebbség és az erdélyi civil szervezetek meghatározását – vagyis mind a csoport azonosítását, mind az alanyok affiliációjának kérdését – elméleti, és gyakorlati, tehát politikai és a nemzeti kisebbség tekintetében jogi szempontból is jelentős mértékű bizonytalanság veszi körül. A fogalmak – ifjúság, nemzeti kisebbség, erdélyi civil szféra – operacionalizálása is összetett és nehéz kérdés. Amennyiben a kulcsfogalmakat túlságosan szűken értelmezzük, akkor szinte mindent az adott fogalmi kategóriába sorolhatunk, ha viszont tág értelemben határozzuk meg, akkor pedig túlságosan heterogén kategóriákat kapunk ahhoz, hogy segítségével értelmezhessek a folyamatokat. Habár sem az ifjúság, sem pedig a nemzeti kisebbség sem homogén, egységes csoport, mégis ezen társadalmi kategóriák empirikus megragadása gyakran valamilyen csoportos elemzői keretbe szorít.

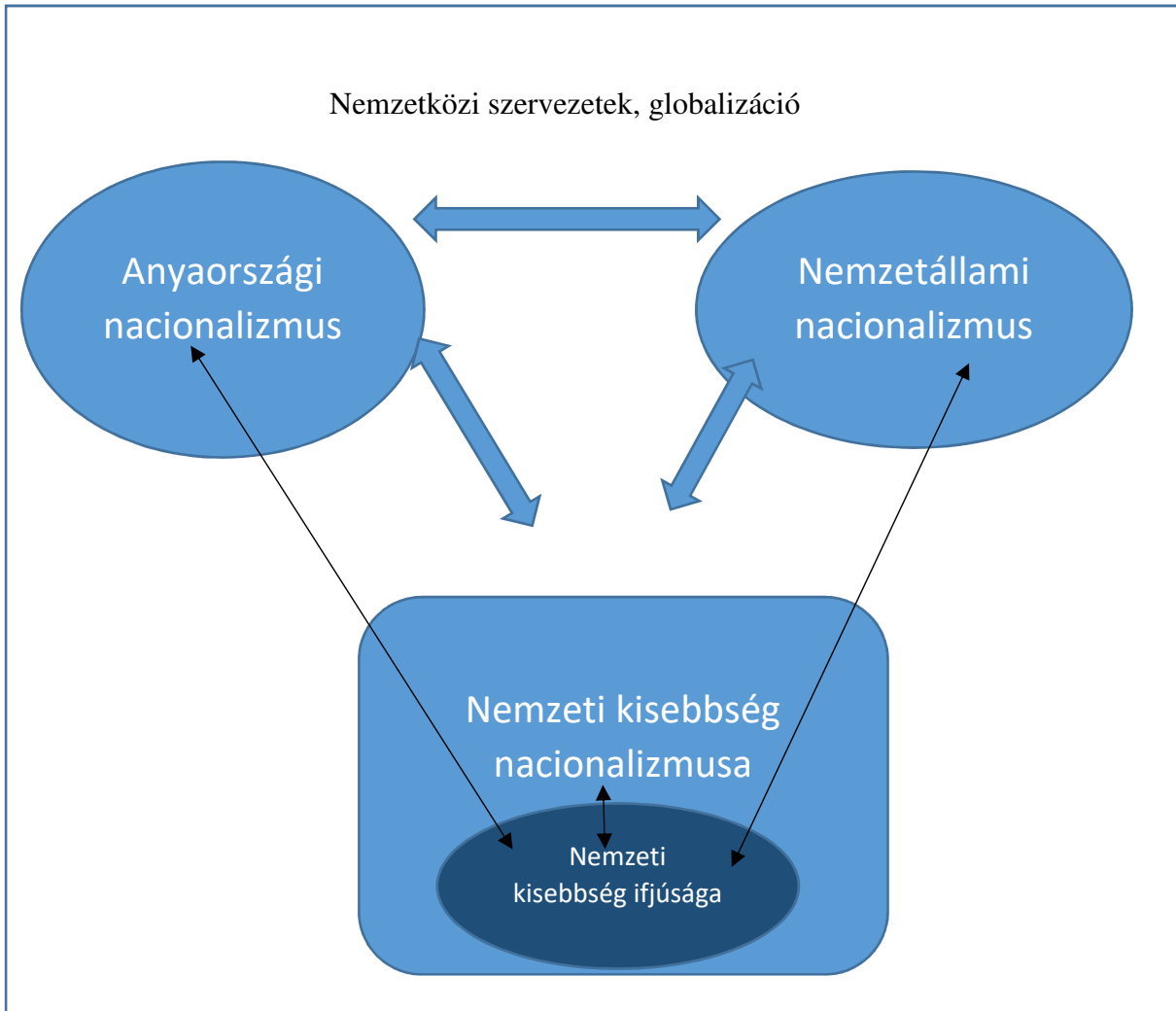
Miután áttekintettem a kulcsfogalmak – ifjúság, nemzeti kisebbség, erdélyi civil szféra – vonatkozó elméleti megközelítéseit, azt a metodológiai döntést hoztam, hogy a fő elemzési egységnek az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülését tekintem, amely a rendszerváltoztatás után nemzeti alapon indult meg. A szakirodalom áttekintését követően arra a megállapításra jutottam, hogy nincs olyan integratív elméleti megközelítés, amely egyenlő súllyal vizsgálná az ifjúsági és a nemzeti tényezőt, ezért a nacionalizmus tudományterületéről választott sajátos perspektíva, a kisebbségi nemzetépítés az a módszertani alapállás, a kutatásom kiindulópontja, amely meghatározza a kutatás menetét.

²³² Brubaker, 2006. Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok, i.m. 19.

Az általam javasolt perspektíva, s a kulcsfogalmak operacionalizálása a következő elméleti, fogalmi keretből vezethető le:

1. Az ifjúság nem pusztán biológiai meghatározottság, s meghaladott az az elméleti irányzat, amely az ifjúságot csupán csak a felnőttkorba való átmenetként értelmezi (Mannheim Károly);
2. A nemzeti kisebbség – s ennek integráns részét képező fiatalok csoportja – nem statikus és „nem eleve adott” szubsztancia. (Rogers Brubaker, Kántor Zoltán, Fredrik Barth, Richard Jenkins, Losoncz Alpár);
3. A nemzeti kisebbség radikális módon szituációfüggő, nem eleve adott, ezért nem is létezik egy egyetemes teoretikus megközelítés (grand theory), amely minden nemzeti kisebbség elemzésére alkalmazható lenne, de a cél nem is ennek létrehozása, hanem a kérdéskör elméleti megalapozása;
4. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülését nem lehet csupán az ifjúságra fókuszálva értelmezni, hanem a relacionális megközelítést alkalmazva, az intézményesülés, mint folyamat dinamikáját középpontba helyezve azt a társadalmi környezetet is bevonjuk az elemzésbe, amely az intézményesülést befolyásolja. (Rogers Brubaker);
5. Az erdélyi magyar fiatalok az 1989-es román forradalmat követően nemzeti alapon kezdték meg önmaguk megszervezését, s ez a folyamat a kisebbségi nemzetépítés elméleti keretén belül értelmezhető. (Kántor Zoltán)
6. Mindezt arra alapozom, hogy az erdélyi magyarság nemzetépítő kisebbség (Miroslav Hroch, Kántor Zoltán);
7. A fő elemzési egység az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése; s habár az erdélyi magyar ifjúság az erdélyi magyar társadalom integráns részét képezi, mégis különálló intézményrendszer létrehozására törekszik. A rendszerváltozás után új intézmények alakultak ki, s azt a folyamatot tekinthetjük intézményesülési folyamatnak, amelyet a vezető pozíciókért vívott konstans politikai harcok, valamint az intézményi struktúra átalakulásai öveznek. (Kántor Zoltán)

1. ábra: A nemzeti kisebbség, az anyaország és a nemzetállam triádikus relációinak mező-modellje, kiegészítve a nemzeti kisebbség szerves részét képező, attól mégis függetlenedni törekvő ifjúsági „kvázi” mezővel

5. táblázat: A nemzeti kisebbség, az anyaország és a nemzetállam triádikus relációinak mező-modellje és annak elemei

A modell elemei	
<i>Identitásmezők</i>	<i>Nemzetépítő közegek</i>
Anyaországi nacionalizmus (magyarországi magyarok)	Magyar állam és a magyar politikai és értelmiségi elit
Nemzetállami nacionalizmus (románok)	Román állam és a román politikai és értelmiségi elit

Nemzeti kisebbség nacionalizmusa (erdélyi magyarság; erdélyi magyar ifjúság)	RMDSZ és az erdélyi magyar politikai és értelmiségi elit; az erdélyi magyar ifjúsági elit
Viszonyok, hatások	A közegek közötti kölcsönhatások, reprezentációs konfrontációk; államközi viszonyok, az RMDSZ és államközi viszonyok, nemzeti ideológiák, mezőn belüli törésvonalak stb.

Forrás: Rogers Brubaker: Nemzeti kisebbségek, nemzetesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006. 17 (3). 3–30.

A különböző mezők közötti viszonyok, kölcsönhatások, valamint a referenciális csoportok és a nemzetépítő közegek által meghatározott relacionális mező elemei közötti dinamizmus értelmezése, s mindezen folyamatok korszakonkénti elemzése és értelmezése átfogó képet adhat a nemzeti kisebbségi ifjúságot, mint a függetlenségre törekvő 'kvázi' mezőt érintő legfontosabb változásokról.

Összefoglalóan az elméleti alapvetésem a következő fő pillérekre épül: a nemzeti kisebbséget nem lehet belsőleg homogén, külsőleg körülhatárolt statikus csoportként értelmezni; az erdélyi magyar ifjúság 1989 után nemzeti elven indult el az önszerveződés útján, s ez a folyamat a kisebbségi nemzetépítés elméleti keretén belül vizsgálható; a nemzeti alapon szerveződő ifjúsági szervezetek intézményesülésére konstans változó, történelmi kontextustól függő, dinamikus folyamatként tekinthetünk; amely korszakokra bontható.

Úgy gondolom, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése a kisebbségi nemzetépítés keretében írható le és értelmezhető leginkább, amely azt is magával vonja, hogy a szervezetszociológiai megközelítéssel ellentétben a fókusz nem a szervezeti szféra szociodemográfiai jellemzőire, a szervezett ifjúság alapvető dimenzióinak karakterizálására helyeződik. Az általam felvázolt kutatási paradigma makroszintű, ami azt is jelenti egyúttal, hogy nem tud kitérni a magyar ifjúsági életvilág minden vetületére, így számos releváns kérdés megválaszolására sem, ugyanakkor meggyőződésem, hogy egy olyan alapfolyamat leírását teszi lehetővé, amely támpontul szolgálhat a további kutatásokhoz. A középpontban az ifjúsági szervezeti szféra számbeli alakulása és szociodemográfiai jellemzői helyett a törésvonalak, s azon belül a politikai cselekvések, különböző versengő álláspontok kerülnek. Vagyis egy olyan narratíva leírására és értelmezésére törekszem, amely – figyelembe

véve, hogy egy nagyobb egységben zajlik, – illeszkedik az erdélyi magyarság rendszerváltozás utáni politikátörténeti és társadalomtörténeti perspektívájához.

Ugyanakkor az ifjúsági szervezetekről való gondolkodást segíti Barna Gergely definíciója, amely az ifjúsági szervezetek közös szervezeti kritériumait az alábbi módon határozta meg: *„Olyan többségében fiatalokból álló csoport, amely valamely (vélt vagy valós) közösségi érdek, vagy tagjait érintő célok megvalósításáért jön létre és tevékenykedik. Ezek minimális mértékben formalizáltak (megkülönböztethetők az informális vagy ad hoc módon létrejött társasági, családi társulásoktól), tevékenységük minimális szinten megtervezett, önkéntes alapon, önszerveződésként, általában a társadalomban alulról szerveződve jönnek létre, az esetek többségében önkéntesek dolgoznak a szervezetben. Az ifjúsági szervezetek rendszerint tevékenységeikben függetlenek a kormányzattól és más állami intézményektől, de a politikai pártoktól vagy gazdálkodó szervezetektől is. Ugyanakkor a szervezetnek joga és lehetősége is van önigazgató módon, befolyásmentesen működni, tehát nem profitorientáltak, a tevékenységek alapvető célja nem a tagok vagy a vezetők jövedelmének gyarapítása.”*²³³

Az „ifjúsági” ismérvvvel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy ifjúsági szervezetnek tekinthető minden olyan szabad társulás, amely az alábbi három kritériumnak megfelel: a formális vezető a szervezetet ifjúságiként határozza meg, vagyis az ifjúsági ismerv megjelenik a célok megfogalmazása során; a vezető, a vezetőség aktív tagjainak és tagságának a többsége fiatal; valamint a célcsoport többsége is fiatalokból áll.²³⁴

Végül magyar ifjúsági szervezetnek tekinti azokat a szervezeteket, amelyek vezetői és tagjai is magyar nemzetiségűek.²³⁵

A disszertáció nagyrészt leíró módszerre építő nacionalizmuskutató, amelyet az erdélyi tanulmányútjaim során megismert, fiatalok által elindított civil kezdeményezések bemutatásával egészíték ki. Az erdélyi civil szféra sajátosságaiból fakadó dilemmákra reflektálva úgy gondolom, hogy az esettanulmányként bemutatásra kerülő civil kezdeményezések esetében valóban civil jellegről beszélhetünk.

Végül fontos megjegyezni, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezeteket más megközelítéssel is lehet – sőt, meggyőződésem, hogy érdemes is lenne – vizsgálni. Például az elitelméleti megközelítés módszerével az erdélyi ifjúsági mezőt az ifjúsági elit karrierútjának

²³³ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 85–112, itt. 89.

²³⁴ Vagyis az ifjúsági szervezetek körén kívül helyeződnek azok a szervezetek, amelyek fiatalokról/fiataloknak szól, de nem fiatalok működtetik, illetve azon önszerveződések és mozgalmak is, amelyeket fiatalok kezdeményeztek és működtetnek, de a célcsoportjuk nem pusztán az ifjúság. Amennyiben elfogadjuk az ifjúsági szervezetek ezen meghatározását, az esettanulmányokban ismertetett civil kezdeményezések nem tekinthetők ifjúsági szerveződéseknek.

²³⁵ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 85–112, itt. 89.

elemzése szempontjából lehetne vizsgálni, s olyan kérdésekre lehetne választ adni, mint például, hogy az ifjúsági elit miképpen tudta kamatoztatni az ifjúsági szervezetekben szerzett tapasztalatait a későbbiek során, illetve hogy ifjúsági szervezeti tevékenységét politikai ambíciói determinálták-e? A diszkurzív politikatudományos elemzés az erdélyi magyar nyilvánosság ifjúsági aspektusának értelmezéséhez vezethetne közelebb, s ezzel a módszerrel a nyilvános terek alakulása is értelmezhetővé válna. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetekkel kapcsolatos szakirodalom, sajtóanyagok, interjúk feldolgozása során kirajzolódott az erdélyi ifjúsági szféra azon sajátossága, amely szerint a helyi szervezetek és az országos ernyőszerzetek (MISZSZ, MIT, MIÉRT) közötti olló kinyílt. A köztük lévő szakadék mértékét ifjúságszociológiai megközelítéssel érdemes lehet feltárni, amely magába foglalja a helyi ifjúsági szervezetek és a MIT/MIÉRT stb. közötti viszonyrendszer vizsgálatát is.²³⁶ Az erdélyi magyar ifjúsági szféra szervezetszociológiai elemzésével pedig a szervezetek, csoportok funkcióinak, szervezetszociológiai jellemzőinek meghatározásához, a szervezett ifjúság alapvető dimenzióinak karakterizálásához juthatnánk közelebb. Továbbá fontos lenne külön kitérni az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti mező egyéb sajátosságaira is, mint például hogy mennyire beszélhetünk „független” szféráról, a nagy ernyőszerzetek (MISZSZ/MIT/MIÉRT) mennyiben tekinthetők „ifjúsági” szervezeteknek, valamint hogy mit is értünk pontosan erdélyi ifjúsági civil szféra alatt?

²³⁶ Az általam alkalmazott kutatási perspektíva a helyi és országos szervezetek „utóéletére” sem tud kitérni, mint például, hogy mi történt az Alakulási korszak (1989-1990) legfontosabb ifjúsági szervezeteivel, a MADISZ-okkal: hol és miért szűntek meg, valamint programjaik miképp váltak például Kolozsváron a jelentős civil szervezetek alapjaivá.

II. RÉSZ

2. AZ ERDÉLYI MAGYAR IFJÚSÁGI SZERVEZETEK INTÉZMÉNYESÜLÉSE 1989 UTÁN

Az ifjúsági mező 1989 utáni helyzetének rekonstruálásához elengedhetetlen az erdélyi magyarság rendszerváltozás előtti történetének rövid ismertetése, hiszen az ifjúságot – s annak intézményesülését – nagyban befolyásolta az a politikai, társadalmi, gazdasági közeg, amely körbe vette az „újjászületése” pillanatában. Ezért ebben a szakaszban röviden, az ifjúságra koncentrálnak áttekintem az erdélyi magyarság történetét 1918 és 1989 között, valamint kitérek a magyar nemzetpolitika alakulására 1989 után.

2.1. Az erdélyi magyarság története 1918 és 1989 között

A rendszerváltozás új helyzetet teremt, s az új társadalmi, gazdasági és politikai rendszerben meg kell találni a nemzeti szervezőelvet, s az elitnek újra kell definiálnia a nemzeti kérdést. Az erdélyi magyarság történetében a legfontosabb rendszerváltozás az 1918-as impériumváltás volt, amely tektonikus változásokat okozott. A következő – az 1944-es és az 1989-es – rendszerváltozások a korábbi paradigma keretén belül maradtak, ugyanakkor jelentősen befolyásolták az önszerveződési és megnyilvánulási kereteket, lehetőségeket. Mindhárom korszak kulcskérdése az önmeghatározás és az önszerveződés volt.²³⁷

Az erdélyi magyarság – köztük a fiatalok – történetének megértéséhez különösen fontos sajátosság, hogy „*Magyarország és a kárpát-medencei nemzetiségek, a magyarsággal szomszédos népek kapcsolata két évszázada a párhuzamos nemzetépítések története*”.²³⁸ A közép-európai magyar kisebbségek mielőtt ezen állam- és nemzetépítések közé kerültek volna, egészen 1918-ig a magyar nemzetépítés részesei voltak.²³⁹ Ezután a kisebbségi elitek egyik legfontosabb feladatává a kisebbségi nemzetépítés vált. A nemzetépítés, vagyis a nemzeti elven

²³⁷ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 230–231.

²³⁸ Bárdi Nándor: Románia magyarságpolitikája 1918–1989. In: Bárdi Nándor – Éger, György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990-2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó: Budapest, 2017. 9 – 128, itt: 10.

²³⁹ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 10., Ugyanő: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro-Print: Csíkszereda, Magyar Kisebbség Könyvtára, 2013. 14., Ugyanő: *Nép, nemzet, szuverenitás. Fundamentum*, 2006. (2). 81–89.

szerveződő társadalom építése – amely különálló intézményrendszerre épül – tulajdonképpen egy folyamat, amelyet korszakokra lehet osztani.²⁴⁰

A külhoni magyarság története több nagy korszakra osztható.²⁴¹

1. korszak: a világháborúk közötti időszak (1918-1938/1940/1941):

A bukaresti kormányzat két világháború közötti magyarságpolitikáját főként a fővárosból irányított egységesítési folyamat határozta meg, a vágyott cél pedig a homogén nemzetállam elérése volt, amely a 19. századi francia mintán alapult. Ennek következtében a diszkriminatív nemzetiségpolitika vált meghatározó stratégiává. Az egységesítő román nemzetépítést az etnikai átrétegződés elérésével kívánták megvalósítani, amelynek eszközei közé az erdélyi városok elrománosítása (a városi lakosságon belül a román nemzetiségűek többségének megteremtése), az iskolai végzettség és a foglalkoztatási szerkezeten belüli jobb pozíciók elérése a román nemzetiségűek vonatkozásában, és a magyar nemzetiségűek által lakott régiók marginalizálása tartoztak.²⁴² A két világháború közötti korszakban a magyar kisebbség tipologizálásakor a saját régiójában őshonos, nemzetkisebbségi státuszra igényt tartó kisebbségről beszélhetünk, amelyet a többségi társadalom birodalmi kisebbségként kezel, s emiatt a kategorizáció miatt önszerveződését, pozícióvédelmét és anyaországi kapcsolatát biztonságpolitikai kérdésként kezelte.²⁴³ Az erdélyi magyarság önszerveződését, vagyis társadalompolitikai stratégiáját társadalmi életének intézményesülése jelentette. Ezen belül elkülöníthetjük az egyházakhoz kötődő oktatási intézményrendszert, a kollégiumokat és az egyesületeket, valamint az önálló egyesületi élet intézményeit és a magyar kisebbség belső nyilvánosságát.²⁴⁴ Kisebbségi magyar intézményrendszerrel a húszas évek közepétől a negyvenes évek második feléig tartó periódusban beszélhetünk, amelyet később csökkentett módon, de a Bolyai Egyetem és a MAT képviselt, majd a hatvanas évek végétől a magyar nyelvű kulturális média és az oktatási intézmények vették át ezt a szerepet.²⁴⁵ Az erdélyi magyarok legátfogóbb intézményrendszerét az egyházközségek és az általuk működtetett iskolahálózat jelentette. Az egyházak által fenntartott szervezetek közül pedig a nőegyleteket érdemes kiemelni, amelyek felekezetenként is a legkiterjedtebb társadalmi szervezetek

²⁴⁰Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 223.

²⁴¹ A korszakolást Bárdi Nándor végezte el. A részletekről lásd: Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 9–128., Ugyanő, 2013. Otthon és haza. i.m. 471–516.; Ugyanő: Összefarkózás és szétfejlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2004. 251–274.

²⁴² Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 23–25.

²⁴³ Bárdi, 2013. Otthon és haza. i.m. 31.

²⁴⁴ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 35., Ugyanő, 2013. Otthon és haza. i.m. 437–447.

²⁴⁵ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 22–23.

voltak.²⁴⁶ A harmincas évek társadalmi és ifjúsági mozgalmi pedig szorosan kötődnek a húszas években létrejött önszerveződésekhez.²⁴⁷

A két világháború közötti időszakban Romániában 25–30 magyar napilap jelent meg váltakozva, s ezek a politikai napilapok és folyóiratok jelenítették meg többek között az erdélyi magyarság közvéleményformáló belső nyilvánosságát.²⁴⁸ A harmincas években két folyóirat emelhető ki, amelyek fontos szerepet játszottak a kialakult világnézeti disputákban: az Erdélyi Fiatalok (1930–1940), a már kisebbségi létben szocializálódott fiatal értelmiségiek nemzedéki lapja,²⁴⁹ valamint az 1935/36-ban elindult Hitel című folyóirat.²⁵⁰ Az Erdélyi Fiatalok lapalapítói protestáns gyökerekkel rendelkeztek, a Magyar Párttal szemben határozták meg magukat, valamint céljuk, hogy főként az egyetemi diákságot nyerjék meg olvasótáboruknak. A párttal való szembenállás nem jelentette egyúttal azt, hogy politikai alternatívaként szerettek volna működni, inkább abból a meggyőződésből fakadt, hogy az ifjúságnak szellemi és politikai függetlenségét meg kell őriznie és saját ideológiát kell alkotnia. Az Erdélyi Fiatalok köré csoportosult értelmiségieknek a politikai elit vezetési stratégiájával szembeni elégedetlensége nem pusztán valamilyen fiatalokra jellemző lázadó attitűd volt, hanem egyben általánosan elterjedt vélemény is. Jelentőségük abban rejlett, hogy nemcsak meghirdettek egy programot, hanem mozgalommá fejlődve meg is próbálták megvalósítani azt.²⁵¹

Erdélyi Fiatalok mozgalom

A közvetlenül a kisebbségi létformákat megalapozó „idős” nemzedék után aktív szerepet a közéletben az egyetemet a húszas évek második felében végzett, pályája kezdetén álló fiatal értelmiségiek nemzedéke vállalt. Erre a fiatal generációra jellemző volt, hogy már az impériumváltás után, a kisebbségi létben szocializálódott és az „idős” generáció tagjaival ellentétben jól beszélt a román nyelvet, ennek köszönhetően pedig képes volt a szülőföldön, többnyire román nyelven folytatni egyetemi tanulmányait. Ezen fiatal értelmiség első közéleti megnyilvánulása volt az Erdélyi Fiatalok mozgalom, amelynek folyóirata 1930

²⁴⁶ Emellett kiemelhető még például a református egyházhoz tartozó Férfiszövetség, a Károli Gáspár Irodalmi Társaság, az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség, az Erdélyi Katolikus Akadémia, az Erdélyi Múzeum Egyesület (EME), az Erdélyi Közművelődési Egyesület (EMKE), az Erdélyi Gazdasági Egyesület, valamint a Romániai Magyar Dalszövetség is.

²⁴⁷ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 35–41.

²⁴⁸ Uo. 40–44.

²⁴⁹ László Dezső és Jancsó Béla szerkesztésében jelent meg.

²⁵⁰ Venczel József és Makkai László indította el.

²⁵¹ Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931-1940)*. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2007. 82–83.

januárjában jelent meg. A mozgalom kiemelkedő személyiségei egyúttal különböző felekezeti egyesületek – például a református egyházhoz kapcsolódó Ifjúsági Keresztény Egyesület (IKE), az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség Egyetemi és Főiskolai Szakosztálya, vagy az unitárius Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre (DFEIK) – tagjai voltak. Az Erdélyi Fiatalok folyóirat munkatársai különböző világnézetűek voltak, ennek köszönhetően a lapban a korabeli fiatal értelmiség csaknem minden jeles képviselője publikált.²⁵² Az ifjúság ezen új csoportját 1929-es nemzedék néven is említik, s közös vonásuk, hogy a kisebbségi társadalom anyagi és erkölcsi meggyengülését nem pusztán külső okokra vezették vissza, mindinkább arra, hogy a magyar kisebbség önszerveződésében és önszemléletében nem közeledett eléggé a kisebbségi léthelyzethez.²⁵³

A nemzedéki vagy generációs életérzést, amelynek alapja, hogy az erdélyi magyar ifjúság új helyzetben találta magát az első világháború után, amely azt jelentette, hogy a régi iskolához már nem tudott visszanyúlni, a jövő pedig tele volt bizonytalansággal, Jancsó Béla a következőképpen fogalmazta meg: *„Az új helyzetben, amelyben tanácsot adni, amelyben utat mutatni senki sem tud. De amelyben az utat, a következő megteendő lépést megérezni azok hivatottak, akik a közösség messze előreérző felfogószervei, az ösztönösen továbblátó művész és a fiatalság. A fiatalság, akinek az új élet, az új változás az az adottság, amelyben a maga erejéből meg kell keresnie és meg kell találnia a maga jövőjét. Háta mögött a régi iskolával, szemei előtt az új élet tanácstalanságaival égett benne a tudat, hogy ezen a szakadékon át kell ugrania és neki kell átugrania. Hogy a túlsó parton meg kell kapaszkodnia és helyet kell találnia. Magának és az erdélyi magyarságnak.”*²⁵⁴

Az Erdélyi Fiatalok első lapszámát önmeghatározással indították. A névválasztást azzal indokolták, hogy amikor eldöntötték, hogy az erdélyi magyar főiskolás ifjúság a nyilvánosság elé áll, olyan megfogalmazást kerestek önmagukra nézve, amely legtöbbet elmond róluk, s amely a „lelkük mélyének” lényegét azonnal mindenkivel megérteti: s ez a két szó az erdélyi és a fiatalok voltak. Ki is fejtették, hogy mit értenek a fiatalok, és mit az erdélyiek címszó alatt:

„Fiatalok vagyunk: a világháború utáni kor fiatalsága. Akiknek az emberiség nagy katalizmája csak közvetett gyermek-émlék volt, s akik az öntudatunk első csirázásával egybeeső történelmi változásba mintegy beleszülettünk. Beleszülettünk egy nyomasztó gyermek

²⁵² Vallasek Júlia: A fiatal nemzedék és a Hitel. *Korunk*, 2003. (8). Letöltés helye: <http://www.epa.hu/00400/00458/00068/2003honap8cikk388.htm>, letöltés ideje: 2019. 12. 12.

²⁵³ Cseke Péter: Paradigmaváltás egy „analógia nélküli” korban. *Hungarológia*, 1997, (11.) 189–196, itt. 189.

²⁵⁴ Jancsó Béla: *Irodalom és közélet. Cikkék, esszék, tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó: Bukarest, 1973. 296 – 333, itt: 304. Eredeti megjelenési helye: Jancsó Béla: A Tizenegyek. *Erdélyi Helikon*. 1934. 3.

és ifjúkor után, amely illúziókat, gyermeki gondtalanságot korán letörölt s helyébe hamar megéreztetten e világ minden mai öntudatos, becsületes fiatalja elé meredő gigászi problémát: kiutat találni az emberiség legmélyebb és legáltalánosabb válságából és megkeresni a káoszban egy becsületes, alkotó, mindenkinek termő munka lehetőségeit. [...] De erdélyiek is vagyunk, fiatal erdélyi magyarok. Ahhoz a fajhoz tartozunk, amelyre nehéz jelent mért a sors, de hitünk szerint azért, hogy egész eddigi lényét átformálja. [...] Fiatal erdélyi magyarok vagyunk s az erdélyi magyarság még kisebbségi életében nem hallotta fiatalságának a szavát. Az évek során egy-két kísérlet lapokkal, antológiákkal, igen magános volt még, hangjuk társtalanul elszállt és szerves folyamattá változni nem tudott. De az évek során, mialatt az erdélyi magyar középosztály óriási tömegekben elhagyta Erdélyt és mialatt a súlyos időkben még látni nem tudó első fiatal generációk is útrakeltek, a repatriált apák, fronton elesett bátyák és máshová tanulni ment és onnan visszajönni nem tudó testvérek megritkult erdeje helyébe lassan-lassan, de mind jobban és sűrűbben, nőni kezdett az új cserjés és ma már egész jövő fiatal erdő él az egyetemek és főiskolák falai között.”²⁵⁵

A csoport világnézeti pluralizmusából következően hiányoztak az egységes elképzelések a társadalommegújítás megvalósítását illetően, s 1933 után az Erdélyi Fialatok csoportjából több tag is kilépett, illetve kizárásra került, ennek következtében pedig veszített addigi súlyából. Emiatt a mozgalom 1934-re szétforgácsolódott, s a fiatal nemzedék eszmei szinten polarizálódott.²⁵⁶

A Hítel köre

A Hítel című folyóirat a két világháború közötti korszak ifjúságának eszmei polarizálódása eredményeképpen született meg 1935-ben. A lap fiatal munkatársainak egy része még egyetemi hallgató volt, akik közül már többen publikáltak különböző erdélyi sajtótermékekben. Kiemelkedő képviselőinek (például Venczel Józsefnek és Makkai Lászlónak) köszönhetően egy felekezetek feletti folyóirattá vált az ifjúság számára, amelyben szociológiai, társadalompolitikai és szociográfiai jellegű írásokat terveztek publikálni, s Széchenyi István műve után Hítelnek nevezték el. Krédójuk az volt, hogy a népnek egységes vezetésre van szüksége, s ezt a feladatot az új nemzedék készen áll elvégezni, ehhez azonban

²⁵⁵ Erdélyi Fialatok. *Erdélyi Fialatok*. 1930. január. 1 (1.) 1–2. Letöltés helye: https://erdelyifialatoklapszamok.adatbank.transindex.ro/1930/Erdelyi_Fialatok_1930_1_lapszam_egyretegu.pdf, letöltés ideje: 2019. 12. 12.

²⁵⁶ Vallasek, 2003. A fiatal nemzedék és a Hítel.

szükség van az erdélyi liberális hagyományokkal való szakításra. Venczel József például a társadalmi, gazdasági és szellemi életben elhatalmasodó anarchia okát a liberalizmusban vélte felfedezni, amely nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Makkai László nyugati ideológiákból való kiábrándultságának adott hangot, amikor programjában arra hívta fel a figyelmet, hogy szerinte saját néphagyományukból, személyiségükből és koruk eredményeiből kell Erdélyben egy „új világnak” létrejönnie. Gondolatiságuk gyökere többek között arra vezethető vissza, hogy míg az utánozott nyugati világról az a kép alakult ki, hogy progresszív, demokratikus, valamint toleráns, mégis felelős a magyarság helyzetének alakulásáért, továbbá politikai, gazdasági és erkölcsi válságba is süllyedt. Mindezekből logikusan következik, hogy az erdélyi problémákra a nyugati világ nem tud választ adni, hanem saját maguknak kell a megoldás útját keresni és megtalálni.²⁵⁷

A lap negyedévenként jelent meg, s benne tudománnyal, gazdasággal, iskolapolitikai elemzésekkel, valamint a magyar–román viszony kérdéseivel is foglalkoztak. Mindez azzal a társadalompolitikai eredménnyel társult, hogy a megjelent tudományos igényű írásokkal a szerzők és szerkesztők magasan képzett kulturális elitként a kisebbségi társadalomban aktív és felelős szerepet töltöttek be. Ezzel pedig a politikusok következő generációjaként jelentek meg, akiknek az volt a céljuk, hogy egyfelől saját nemzetüket neveljék, másfelől pedig vezetőket képezzenek, s segítsenek nekik feladataik ellátásában. A Hittel ugyanakkor 1935 júniusában, csupán hat szám után megszűnt, s az 1936–1944 között megjelenő második Hittel már nem minősült sem nemzedéki, sem diáklapnak, valamint irodalommal sem foglalkozott. A folyóiratban megjelenő világnézeti jellegű írások gyakran fogalmaztak meg kritikát az Országos Magyar Párt politikai stratégiáját illetően, amelynek újdonsága a korábbi bírálatokhoz képest az volt, hogy ezúttal a jobboldalról származott.²⁵⁸

Az Erdélyi Fiatalok és a Hittel körének programja és célkitűzései hasonlóak voltak, hiszen mindkettő a magyar kisebbség önszerveződésének és önmegismerésének előmozdításán dolgozott, és meggyőződése volt mindkét körnek, hogy a megoldás letéteményese saját maga. Az alapvető különbséget ugyanakkor az jelentette, hogy míg az Erdélyi Fiatalokhoz közel állt a transzilvanizmus alap gondolata, s a kisebbségi önszervezést, gazdasági, művelődési és társadalmi szervezkedést, valamint a vezetést a falukutatásra alapozva, alulról felfelé konstruálva gondolták el, amelynek vezetői a nép köréből kerülnek ki, addig a Hittel munkatársai magukra, valamint a falusi és városi értelmiségre osztották volna a vezető szerepet,

²⁵⁷ Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 143–144.

²⁵⁸ Vallasek, 2003. *A fiatal nemzedék és a Hittel.*, Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 146–147.

utópiának tartották a transzilvanizmust, valamint a falukutatásnál témagazdagabb társadalomkutatást tartották fontosnak megvalósítani. A Hittel és az Erdélyi Fiatalok között kialakult vitát emellett a hatalmi rivalizálás is táplálta.²⁵⁹

A különbözőség ellenére a fiatal nemzedék egymással vitában álló két lapjának szerkesztői felismerték, hogy hasonló célokat fogalmaztak meg, még ha más módszerekkel is operáltak, azonban az 1935-ben és 1936-ban kikristályosodott lapegyesítő szándékaik mégsem realizálódtak. Mindez a személyi vagy szerepvállalási okok mellett ideológiai ellentéttel magyarázható. Míg az Erdélyi Fiatalok ideológiai példaképe Szabó Dezső politikai eszmevilága volt, addig a Hittel szellemi mentorának Szekfű Gyula tekinthető. Paradox módon tehát az ifjúság legtekintélyesebb folyóiratai, s a körjük csoportosult ifjúsági elit két nagy csoportja – amelynek tagjai nem melleleg évek óta ismerték egymást – habár ugyanazt a célt követte, mégis párhuzamos, egymástól távolodó úton haladt.²⁶⁰

1935–36-ban azonban újabb lendületet kaptak a kisebbségi fiatal értelmiség különböző ideológiai csoportjait összehozni kívánó erőfeszítések, s az összefogást a magyar ifjúság által elismert prominens személyek is támogatták.²⁶¹ Tamási Áron író például 1936 tavaszán egy ötrészes cikksorozatot tett közzé, amely az 1937 őszén megrendezésre került ún. Vásárhelyi Találkozó megalapozója volt. A cikksorozat megírását több tényező is motiválhatta: a kommunista baloldal erősödő fellépése, a jobb- és baloldal közötti európai ideológiai viták, valamint az a meggyőződés, hogy a fiatal szellemi elit széthúzásának gátak kell szabni. Tamási a cikksorozatban bemutatta a cselekvő ifjúságot (Erdélyi Fiatalok, a Hittel köre, stb.), s az alapvető világnézeti különbségeik ellenére közös céljaikat hangsúlyozta – mindegyik fél a kisebbségi magyarság egészét akarta szolgálni –, és úgy vélte, hogy az ifjúság különböző ideológiai csoportjainak törekvései összhangba hozhatók.²⁶²

A *Cselekvő erdélyi ifjúság* című cikksorozatát az erdélyi magyar ifjúság helyzetének leírásával kezdte, s a hangsúlyt arra helyezte, ami összeköti a fiatalokat, s nem arra, ami szétválasztja őket: „Az erdélyi magyarság egysége teljesnek mondható. Városon ugyanazt láttam és éreztem, amit itt látok és érzek a faluban: mindnyájan egyek vagyunk a magunkra utaltságunkban.” Felismerte, s kihangsúlyozta, hogy az erdélyi magyarság hátrányos helyzetben él, s annak a meggyőződésének adott hangot, hogy ennek az állapotnak a

²⁵⁹ Vallasek, 2003. A fiatal nemzedék és a Hittel., Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 144.

²⁶⁰ Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 149.

²⁶¹ Az Erdélyi Fiatalok és a Hittel a romániai magyar ifjúság legprominensebb lapjai voltak, amelyek körül az ifjúsági elit két legnagyobb csoportja csoportosult, ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a fiatal nemzedék egy része a kommunista, szociáldemokrata vagy más ideológiák hatása alá került.

²⁶² Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 150–153.

megváltoztatására a cselekvő ifjúság alkalmas. *„Semmiféle politikai, társadalmi vagy művelődési szervünk nincs, amely legalább egyetlen vezető gondolatával össze tudná fűzni a magyarság különböző rétegeit. Városaink elszakadva élnek a falvainktól, különböző társadalmi osztályaink, sőt rétegeink árván küszködő szigeteket képeznek.”* Kiemelte, hogy szerinte a *„szomorú és aggodalmas”* állapotból van kiút, s meggyőződése, hogy a *„megpróbáltatások legvégső idején szokott elkövetkezni a fordulat.”* Ugyanakkor *„alkalmas emberek nélkül [...] üres marad a lehetőség”,* s egy pillanatil sem hisz abban, hogy *„az alkalmas embereket azok között keressem, akik alkalmatlanságukat különböző keretekben mai napig megszervezve tartják.”* S megerősítette, hogy egyedül a cselekvő ifjúságban hisz.

Az Erdélyi Fiatalok ideológiai beállítottságáról így értekezett: *„a zászlójukon a Szabó Dezső neve ragyogott mindig. [...] Egyébként, más szellemi mozdulataikban is, igen erős szellemi kapcsolatot tartottak fenn a leghaladottabb magyarországi ifjú mozgalmakkal. [...] a halott magyar nagyságok közül ideálnak mindenekelőtt Kossuthot tekintették. Mindez határozottan mutatja, hogy az Erdélyi Fiatalok a népi demokrácia jegyében küzdenek.”* Továbbá úgy gondolta, hogy mindezen szellemi háttér nincs is olyan messze a Hitel körének gondolatiságától, mint ahogyan azt a felek pozíciójukból tekintve érzékelték: *„S ha jól meggondolom, a Hitel ifjú magyarjai is ezen az úton kívánnak haladni, ami első pillanatra nem indokolja meg a különszakadás tényét, sem azt a magatartást, mintha semmi közük nem lenne az elődhez: az Erdélyi Fiatalokhoz.”* A Hitel szellemi mozgalmával kapcsolatban megjegyezte, hogy *„A szigorúság a magyarság bűneivel szemben és a romantikamentes megállapítás az erényekkel kapcsolatban természetesen Széchenyit idézte fel a zászlójukra eszménykép gyanánt. Széchenyi mellett a Szekfü nevét is sűrűn idézik...”*

S végül arra a konklúzióra jutott, hogy összefogásra van szükség a sikerhez: *„Végső következtetés gyanánt tehát nem tudok más utat ajánlani az épülő jövő felé, mint az Erdélyi Fiatalok népi humanizmusának, a Hitelben hirdetett újraértékelésnek és a baloldaliak szocializmusának az összefogását. Kiderült, hogy a népmentő cél valamennyiüknél közös, és abban is megegyeznek, hogy Erdélyben a magyar műveltségváltásnak meg kell történnie. Közös a harc is az öröklött és a ma is működő szellem ellen, amelyet immár nyíltan is meg kell vívni, betűk és cselekedetek útján. Közös a törhetetlen és céltudatos törekvés is, hogy az erdélyi magyar nép megmentésére kell sietni, és ezt a tömeget minél előbb gazdasági és szellemi életünk tengelyévé kell tenni.”²⁶³*

²⁶³ Tamási Áron: Cselekvő erdélyi ifjúság. Brassói Lapok, 1936. április 11–12., 4. Letöltés helye: https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/TAMASI/tamasi00126_kv.html, letöltés ideje: 2020. 01. 12.

A találkozó előkészülete során azonban több próbálkozás után sem sikerült az Erdélyi Fiatalokat együttműködésre bírni. A találkozóra végül 1937. október 3–5. között került sor az ifjúság 187 képviselőjének részvételével. A Vásárhelyi Találkozó néven elhíresült összejövétel elnöke Tamási Áron lett, aki már a bevezető előadásában megadta azt a nemzeti irányultságú alaphangot, amely aztán az egész találkozóra jellemző volt, s még több előadás vezérgondolata lett. Kifejtette ugyanis, hogy szerinte a magyarság szempontjából az egyik legfontosabb posztulátum, hogy nemzeti érdek esetén minden osztályharc szűnjön meg. Az összejövetelel végül a konzervatív-nemzeti szárny dominált, s a kisebbségi társadalom változásaival és erkölcsével kapcsolatos témáról elfogadott határozatban is megfogalmazták, hogy a kisebbség vezetése is csak a keresztény erkölcsi és demokratikus nemzeti paradigmában gondolható el. A konzervatívok szemében a kommunisták legfontosabb vétkei az istentelenség és a nemzetköziség voltak. Ennek tükrében volt lényeges Nagy István kommunista író reflexiója, aki igyekezett meggyőzni a hallgatóságot a munkásság nemzeti tudatának meglétéről, s megcáfolni azt a kurrens vádat, mely szerint a munkásság csak a kommunista nemzetköziség eszméit tartja szem előtt, s ignorálja a kisebbség nemzeti alapon történő diszkriminatív megkülönböztetéseit. Szintén a nemzeti konzervatív szellem megnyilvánulásaként értékelhető a többség művészetéről alkotott elképzelése, mely szerint azt nemzeti szellemben és nemzeti értékekre való nevelésként kell művelni, szemben az alkotó művészi szabadsága és függetlensége melletti érvvel. A társadalompolitikai tevékenység, valamint a politika, gazdaság és a kultúra területén is a nemzeti alap szükségessége artikulálódott a nemzeti létfenntartás biztosítása érdekében. A nemzeti alap a politikai stratégiák szempontjából azt is jelentette, hogy a nemzeti megfontolást mindig előtérbe kell helyezni a szakmai oldallal szemben.²⁶⁴

A Vásárhelyi Találkozó – amelyen az erdélyi magyar fiatalok ideológiai heterogenitásuk, s világnézeti különbségeik ellenére, s olykor saját táboruk erős ellenérzése dacára rövid időre egy platformra kerültek – egyik legfontosabb attribútuma a nemzeti egység volt, amely lényeges eleme volt annak, hogy egyik csoport sem próbálta meg a találkozót kisajátítani. A Találkozó egyik legfontosabb eredményének tekinthető a minden oldalon megnyilvánuló együttműködési hajlandóság, s az, hogy képesek voltak az ideológiai távolságok ellenére tárgyalásokat folytatni a nemzeti kisebbségeket érintő kihívásokról. Mindez a kompromisszumkészség mellett a nemzeti összefarkózásra való képességnek is köszönhető volt, s az évtized második felétől kezdve ez a fajta magatartás a kisebbségi társadalom más területein is előtérbe került. Az összejövétel végén elfogadott záródokumentumban, a

²⁶⁴ Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 153–155.

Hitvallásban is megjelent a nemzeti felelősség gondolata: „*A három napig tartó tanácskozások, szellemi harcok és végül ebben a közös hitvallásban érvényrejutó egység határozottan bizonyítja, hogy az érett magyar ifjúság átérzi a közös sors és a nemzeti felelősség gondolatát.*”²⁶⁵

Továbbá kijelentették, hogy minden osztály-, vallási és nemzedéki ellentétet meg kell szüntetni: „*A három nap vajúzó és felemelő ünnepe után mi mindnyájan megállapítjuk, hogy társadalmunk keretén belül az osztálybeli és egyéni szétszakadás eltűnik, ha a nemzeti érdekekről van szó. A világnézeti harcok is elnémulnak a közös nemzeti érdekek parancsoló szavára. [...] Ebben a megtisztulásban kisebbségi népének útját az erkölcsi és nemzeti alapon álló népi demokráciában találta meg. [...] Népkisebbségi életünket és annak minden intézményét a nemzeti egység gondolata és célja hasssa át, politikai, gazdasági, közművelődési és egyházi intézményei s azok vezetői között, amennyiben hiányzik, becsületes együttműködés jöjjön létre, az osztály-, felekezeti és nemzedéki ellentétek életünkből tűnjenek el, annál is inkább, mert minden felekezetű és származású magyar embert, s így azokat a zsidó vallású magyarokat is, akik kisebbségi sorsunk minden következményét vállalják, a magyar népkisebbség alkotó elemének tekintünk.*”²⁶⁶

A Vásárhelyi Találkozó későbbi sikertelenségéért javarészt az 1938-ban bevezetett királyi diktatúra volt a felelős, amely a végét jelentette minden nem hivatalos mozgalomnak és találkozóknak.²⁶⁷

2. korszak: az első és második bécsi döntés, valamint Jugoszlávia megtámadását követően a második világháború végéig tartott (1938/1940/1941-1944).

A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) a trianoni békeszerződés által Romániának ítélt Észak-Erdélyt visszacsatolta Magyarországhoz, amely új lehetőségeket nyitott meg a visszacsatolt területen működő valamennyi kulturális intézmény, köztük a Hitel előtt is.²⁶⁸ A bécsi döntést követően 1944 februárjáig csaknem 200 000 romániai magyar hagyta el az országot, miközben mintegy 100 000 román menekült érkezett Észak-Erdélyből. A román állam legfontosabb külpolitikai célja Észak-Erdély visszaszerzése volt (Besszarábia mellett), s

²⁶⁵ A Vásárhelyi Találkozó záróhatározata. Letöltés helye: http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1643.pdf, letöltés ideje: 2020. 01. 12.

²⁶⁶ Uo.

²⁶⁷ Horváth, 2007. *Elutasítás és alkalmazkodás között*, i.m. 157.

²⁶⁸ Fontos szétfejlődési szempontokat tár fel: L. Balogh Béni: Dél-Erdély – Észak-Erdély. Különbségek, párhuzamok. *Limes*, 2011. (2). 5–10.

ennek tükrében fogalmazta meg nemzetpolitikai célkitűzését is: vagyis Dél-Erdély magyaroktól történő megtisztítását, valamint az észak-erdélyi románság támogatását.²⁶⁹

A döntés nyomán felpezsdült erdélyi szellemi miliő az ifjúságra is inspirálóan hatott. Az erdélyi értelmiség vezetésére aspiráló fiatal nemzedék észlelte a lehetőségeket és aktivizálódott. Például egy szűkkörű Hitel ülésen Tamási Áron, Teleki Ádám, Vita Sándor, Venczel József és Albrecht Dezső Észak-Erdélyre vonatkozó terveiket egy memorandum formájában ismertették Teleki Pál miniszterelnökkel 1940 szeptemberében. A memorandum szerzői maguknak a teljes erdélyi értelmiség képviselőjét vindikálták. 1940 őszén a Hitel prominens szerkesztői egy klubot is alakítottak, majd nem sokkal később, 1941 tavaszán életre hívták az Erdélyi Kört. E civil szerveződés kezdetben 60–70 tagot számlált, s legfőbb célja a folyóiratával összhangban az volt, hogy vezetésre alkalmas szellemi elit rekrutációs bázisa legyen. A második világháború idején számos vitaestet szerveztek, amelyeken olyan releváns közéleti témákat jártak körbe, mint például a nemzetiségi kérdés, Erdély és az anyaország viszonya, az erdélyi autonómia realitásának kérdése, vagy a 19. századi magyar külpolitika konföderációs teóriája. Az Erdélyi Kör kezdetben a Hitel közéleti fórumaként funkcionált, majd a háború végére már széles körben népszerűvé vált.²⁷⁰

3. korszak: az államszocializmus időszaka (1944–1989).

Az 1945 utáni periódus több további korszakra osztható: az első, az 1944-től 1952-ig, vagyis a Magyar Autonóm Tartomány (MAT) létrehozásáig²⁷¹ és a Magyar Népi Szövetség megszüntetéséig tartó időszak. Ezt követte a Gheorgiu-Dej korszak (1952–1964), amelynek során a magyar nyelvhasználat lehetőségei beszűkültek, a kulturális intézményrendszer leépült, „elrománosodott”. Az 1956-os magyar forradalom hatására desztalinizációs mozgalmak alakultak, amelyet az 1956/57–1961 közötti megtorlás és konszolidálás periódusa követett. Ekkor került sor az önálló magyar és a román intézmények összevonására, s megkezdődött azok „románosítása”. A Ceaușescu-korszakon belül az első szakaszban (1965–1968) új magyar politikusok és értelmiségiek, valamint liberalizációs tendenciák is megjelentek. Az ezt követő 4–6 év a „lélegzetvétel időszaka” volt, amelynek során intézményalapításokkal és saját

²⁶⁹ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 19., 29–32., L. Balogh Béni: A Romániai Magyar Népközösség 1940–1944. *Limes*, 2010. (2). 29–44., L. Balogh Béni–Bárdi Nándor: A dél-erdélyi magyarság jogi és politikai helyzete a második bécsi döntést követően. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2008. 162–167.

²⁷⁰ Vallasek, 2003. A fiatal nemzedék és a Hitel.

²⁷¹ A Magyar Autonóm Tartománnyal részletesen foglalkozik: Stefano Bottoni: *Sztálin a székyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története, 1952–1960*. Pro-Print: Csíkszereda, 2008.

kulturális örökség védelmének jobb lehetőségével rendelkezett a magyar elit. A későbbiekben azonban felerősödtek a nacionalista irányzatok, intézményi leépülésekre került sor, s egyre nyíltabbá vált a konfliktus a magyarországi pártvezetéssel is.²⁷²

Az egyik legfontosabb törésvonal az 1944–1948 közötti időszak – nem számítva az impériumváltásokat és a békeszerződéseket –, ugyanis ekkor a magyar kisebbség helyzetében több szempontból is mélyreható változás állt be. Míg a két világháború között a kisebbségi magyar pártok választások útján legitimált hatalmuknál fogva fogalmazták meg kisebbségpolitikai víziójukat, s folytattak érdekvédelmi tevékenységet, a második világháborút követően a hatalomra került kommunista vezetés által felülről létrehozott szervezetek vették át ezt a szerepet. A második világháború utáni időszakban a magyarság politikai mozgásterét a szocialista társadalmi rendszer kialakításában való részvételhez való viszony befolyásolta. Kezdetben a magyar baloldali önszerveződés a szovjet típusú társadalmi és politikai átszervezés támogatója volt, majd 1947 után felszámolták az olyan plurális struktúrákat – saját nyilvánosságot, egyházi oktatást, gazdasági-, és társadalmi intézményességet, egyesületeket, stb. –, amelyek szükségesek voltak a magyar kisebbség intézményes működtetéséhez. Bárdi Nándor jogosan veti fel azt a kérdést, hogy ha felszámolták azt az intézményes keretet, amelyen belül a magyar kisebbség megfogalmazhatta saját érdekeit, valamint kiválaszthatta saját vezetőit, akkor beszélhetünk-e egyáltalán önálló kisebbségi politizálásról. Mindamellet a közösségi érdekek artikulálódtak, de képviselőjük inkább már a bukaresti kormányzat, vagyis tulajdonképpen a pártközpont magyarságpolitikáján belül vált értelmezhetővé, s ezt a fajta magyarságpolitikát a magyar kommunisták helyett a román állam biztonságpolitikai érdekei határozták meg.²⁷³

Szintén elemi változásként értelmezhető az államosítás, kollektivizálás jelensége, vagyis az egyházi és a közösségi tulajdon elvétele. Ennek jelentősége abban is megragadható, hogy egyrészt jelentősen meggyengültek a magyar kisebbség társadalmi és gazdasági pozíciói, másrészt ellehetetlenült a közösségi intézmények fenntartása is. 1945. február 10-én létrehozták az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Pénztárt (*CASBI – Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice*), amelynek fő feladata az ellenséges országok (Németország, Magyarország) állampolgárainak tulajdonát képező vagyon felügyelet

²⁷²Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 18–23., A korszakról lásd még bővebben: Vincze Gábor (szerk.): Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. (Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989). Jakabffy Elemér Alapítvány – Teleki László Intézet – Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2003.

²⁷³ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 16–17.

alá vonása volt. Ennek következtében mintegy 30–35 ezer romániai magyar veszítette el vagyonát.

1945 márciusában megalkották a román földreformtörvényt, amely alapján az 50 hektár feletti birtokokat kisajátította a román állam. 1948-ban felszámolták a közbirtokosságot (erdők és legelők történetileg kifejlődött közösségi földtulajdona, amely 1946-ban körülbelül 651 ezer hektárt jelentett) is. 1949-ben pedig megszüntették az 1100 fiókkal és 140 ezer taggal rendelkező Erdélyi Magyar Gazdák Egyesületét, az Erdélyi Múzeum Egyesületet, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesületet és a román ASTRA-t is.²⁷⁴ A helyzetet tovább rontotta a jogállamiság megszűnése, valamint az anyaországgal való kapcsolattartás lehetőségeinek drasztikus beszűkülése. A változások következményeképpen az addig viszonylag teljes rétegezettségűnek tekinthető magyar kisebbségi társadalom lényegesen homogénebb közösséggé transzformálódott, s a többségi társadalomhoz képest a szerkezete is eltorzult: a kisebbségi magyarság földbirtokos, pénzügyi, kereskedelmi vállalkozói, gyártulajdonosi, valamint nagypolgári rétegei elolvadtak, a vezető pozíciókat betöltő, felsőfokú végzettségű magyarok arányának csökkenésével párhuzamosan pedig nőtt a mezőgazdaságban dolgozó, alacsony végzettségűek aránya.²⁷⁵

1956 és az erdélyi magyar fiatalok

1954-ig Magyarországon uralkodó volt az a nézet, hogy az erdélyi magyarság kérdése Románia belügyéhez tartozik. 1955-től dinamikusabbá vált a magyar–magyar párbeszéd, s 1956 őszén már világossá vált, hogy az erdélyi magyar kisebbségi elit rokonszenvvel viseltet a magyar forradalom iránt. A magyarországi forradalom híre a Kossuth Rádión keresztül érkezett Erdélybe. A Román Munkáspárt Politikai Bizottsága október 24-én lezárta az országhatárokat, az állambiztonsági és belügyi szervek készenlétben álltak, az egyetemi központok külön felügyeletet kaptak, s megbízottak érkeztek a kritikus városokba (például Kolozsvárra, Nagybányára, Temesvárra, Marosvásárhelyre és Nagyváradra). A Magyar Autonóm Tartományon (MAT) kívüli egyetemeken már nyáron diákszervezeteket alapítottak. Kolozsváron az Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán október 24-én megtartott diákszervezeti közgyűlésen ötponos követelést fogalmaztak meg, amelyben egyetemi autonómiát, diákönkormányzatot, a nyugati nyelvek tanulásának és a nyugati diákszövetségekkel való kapcsolatfelvételnek a lehetőségét kérték. Másnap a három szervezőt

²⁷⁴ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 50–51.

²⁷⁵ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 14–15.

letartóztatták. A Bolyai és Babeş egyetemeken is a forradalommal szolidaritást mutató röpcédulákat kezdtek el osztogatni, de a közös fellépést ellehetetlenítették a magyar irredentizmusra történő hivatkozással. Október 29-én sikertelenül próbáltak meg a Bolyai Egyetem hallgatóival egy, a forradalmat elítélő nyilatkozatot elfogadtatni, s november 1-jén diákok több csoportja is a Házsongárdi temetőben tartott megemlékezést történelmi személyiségek sírjánál, így fejezve ki szolidaritásukat a magyar forradalommal. Az ellenállás november 12-én folytatódott a Bolyai Egyetem Filológia–Történelem Karának diákszövetségi ülésén, amelynek során egyetemi autonómiát, reformot, nemzetközi kapcsolattartást, valamint a kötelező orosz nyelvtanulás és marxista tanulmányok megszüntetését követelték. Az állambiztonsági szervezetek ezért a diákszövetség négy vezetőjét letartóztatták, majd később el is ítélték őket. Temesváron a műszaki egyetemen október 30-án szintén diákgyűlést tartottak, ahol követelték a személyi kultusz felszámolását, a sajtószabadság visszaállítását, a szovjet csapatok kivonását, a beszolgáltatások és kollektivizálás eltörlését, valamint általános béremelést, stb. Már a gyűlés közben megjelent a Securitate és letartóztatta a szervezőket. Ennek hatására másnap a belvárosban több mint ezer diák tüntetett, akiket a katonaság és a belügy körbevettek. A temesvári diákperben 31 hallgatót ítélték el. Bukarestben november 5-én a diákok tüntetést szerveztek az Egyetem térre, de a belügyi egységek miatt ez meghiúsult, s a szervezkedések miatt Bukarestben 1956-ban és 1957-ben közel 70 diákot ítélték börtönbüntetésre. Az erdélyi magyar kisebbség önszerveződése szempontjából kiemelt jelentőségűek voltak a diákszervezkedések és az erdélyi kisebbség léthelyzetével kapcsolatos tervek. Az 1956 nyomán megszerveződő erdélyi magyar illegális ifjúsági szervezetek kulcsfontosságúnak tartották a kisebbségi sérelmek tematizálását, a nemzeti azonosságtudat megóvását, valamint a közösségi érdekek megfogalmazását. A legfontosabbak közé sorolhatók a Székely Ifjak Társasága Sepsiszentgyörgyön, a Brassó melletti Erdővidékre és Homoródmentére kiterjedő Erdélyi Magyar Ifjak Szövetsége, a marosvásárhelyi és szászrégeni hallgatókból álló Fekete Kéz iskolavédő mozgalom, valamint a Nagyváradon megalapított és Biharra, Érmellékre, valamint Szatmárra kiterjedő Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete (ezen szervezetekhez kapcsolódóan több mint 400 személyt vegzáltak.) A négy legnagyobb társaságból 174, főként harminc év alatti személyt ítélték el.²⁷⁶

A magyarságpolitikában ezidőtájt fordulat következett be, amelyet Gheorghiu-Dej a MAT 1956. december 22–23-i pártértekezleten elmondott beszéde is jól fémjelzett. A magyarországi kommunisták elítélése mellett ugyanis kritizálta az erdélyi magyar kisebbséget

²⁷⁶ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 78–82., Dávid Gyula: 1956 Erdélyben és ami utána következett. In: Ugyanő: *1956 Erdélyben és ami utána következett*. Nap Kiadó: Budapest, 2016. 28–29.

is, akik véleménye szerint nem voltak elég lojálisak Romániához. 1957 januárjától monitorozták a lehetséges rendszerellenes személyeket és csoportokat, majd Ceaușescu kezdeményezte a hírszerzés tömegmozgalommá történő fejlesztését, s az állampárttal szemben álló ellenségek feljelentésének állampolgári kötelességgé történő emelését. Az általa elképzelt Romániában ugyanis az állampolgárok erőszak vagy zsarolás helyett állampolgári kötelességtudatból járultak volna hozzá az állambiztonság megerősítéséhez.²⁷⁷ Márciustól az erdélyi városokban, így Kolozsváron is megindultak a letartóztatások.

Az állam szempontjából „ellenséges csoportok” tevékenységét és összetételét Stefano Bottoni négy kategóriába sorolja:

- 1) Egyes csoportok már a magyar forradalom előtt létrejöttek, és 1957/58-ban leplezték le őket.
- 2) A második kategóriába azok a rendszerellenes/ellenálló csoportok tartoztak, amelyeket a magyar forradalom hatására hoztak létre, s amelynek alapítói nem az „osztályellenesség” köréből, hanem az 1945 előtt szocializálódott középiskolai diákokból és tanárokból kerültek ki. A székelyföldi és partiumi gimnáziumok diákjai szimpátiatüntetésekben vettek részt, vagy olyan tiltakozási formákat választottak, mint például gyászszalag viselése (Erdély-szerte a leggyakoribb tiltakozási mód), szobrokat, műemlékeket koszorúztak meg illegálisan március 15-én, vagy röplapokat terjesztettek. A szocializmusban szocializálódott fiatalok lázadása a politikai mellett vallási és nemzedéki színezetet is öltött. Az illegális szervezkedésekért súlyos büntetéseket kaptak a fiatalok, például 1958 júniusában a Székely Ifjak Társasága-perben 9 személyt ítélték el 7–20 évre, 1959-ben 76 Erdélyi Magyar Ifjak Szövetsége-tagot ítélték 3–25 év börtönre vagy kényszermunkára, míg a nagyváradi Szabadságra Vágyó Ifjak Szervezete tagjainak esetében 64 fiatalt ítélték el.
- 3) Voltak etnikai és társadalmi származásuk, valamint politikai és vallási meggyőződésük miatt *a priori* rendszerellenes beállítottságúnak elkönyvelt társadalmi körök (például vasgárdisták, parasztpártiak, Jehova tanúi stb.) is. 1957–59 között 2404 elmarasztaló ítéletet hoztak az ehhez a csoporthoz tartó személyek ügyében, miközben gyakran semmilyen konkrétan 1956-hoz kötődő bűncselekményhez nem kapcsolódtak.
- 4) A legnépesebb csoporthoz a falusiak közül azok sorolhatók, akik nyíltan vagy passzívan a mezőgazdasági kollektivizálással szemben álltak. 1956 nem kizárólagosan magyar ügy volt Romániában (több tízezer román állampolgár is érintett volt a megtorlás során), mégis

²⁷⁷ Stefano, 2008. *Sztálin a székelyeknél*, i.m. 282–286.

a román kommunista rendszer vezetői a forradalom hatására úgy vélték, hogy nem sikerült a kisebbségek (főként a magyarság) politikai integrációja.²⁷⁸

Magyarország erdélyi magyarokkal kapcsolatos viszonyát jól illusztrálja a Kádár János vezette küldöttség 1958. február 20–28. közti romániai látogatása, amelynek során nyilvánvalóvá vált, hogy az új magyar kormány Románia belügyének tekinti az erdélyi magyarság kérdését.²⁷⁹

A Ceaușescu-korszak magyarságpolitikája

1965. március 22-én Nicolae Ceaușescut a párt főtitkárává választották, s ekkor hangzott el először a „szocialista nemzet” kifejezés. A korszak gazdasági és politikai változásai mellett szempontunkból a nemzetfogalom újradefiniálása kap kiemelt figyelmet, amely egyúttal egy újfajta nemzetiségpolitikai irányvonalat is jelentett. Ebben fontos mérföldkőnek tekinthető az 1965. augusztus 21-én elfogadott új alkotmány, amely ismét deklarálta a nemzetiségi jogegyenlőséget, valamint (a nemzeti kisebbség helyett használt) együttélő nemzetiség nyelvhasználati, oktatási jogait.²⁸⁰

Az 1968-as közigazgatási reform fontos komponense volt a Ceaușescu által képviselt társadalmi kiegyezésnek. A közigazgatási határok meghatározásakor csupán csak Székelyföld esetében merültek fel nemzetiségpolitikai szempontok, ahol végül három megyét hoztak létre: Maros megye (amelynek Marosszék része maradt, de még odacsatolták a román többségű Dicsőszentmárton és Segesvár rajonokat, ezzel a megyén belül a magyar nemzetiségűek aránya tovább csökkent), Hargita megye (Csík-, Gyergyó, Udvarhelyszékből), valamint Kovászna megye (Kézdi és Sepsí járásokból). Marosvásárhely és Marosszék viszont román többségű közigazgatási egységhez került, ezzel Marosvásárhely elvesztette regionális szerepét, és elrománosítása is tovább folytatódott.²⁸¹

Az 1968-tól 1971/74-ig tartó periódus „kismagyar lélegzetvételnymi” időszaknak is tekinthető. Ekkor megerősödött az országos magyar intézményesség Bukarestben, megindult a

²⁷⁸ Stefano Bottoni: 1956 Romániában – eseménytörténet és értelmezési keretek (bevezető tanulmány). In: Ugyanő (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2006. 33–35.

²⁷⁹ Fodor János: Román–magyar kapcsolatok a kommunizmus időszakában. Az 1958–1959-es találkozó körülményei és következménye. *Magyar Kisebbség*, 2010. 3 (4). 265–300.

²⁸⁰ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 98–99., Novák Csaba Zoltán (szerk): *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974*. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2011. 27–28.

²⁸¹ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 100–101., Novák, 2011. *Aranykorszak?* i.m. 34–45.

Hargita és Kovászna megyei új magyar intézményépítés, valamint változások léptek életbe az oktatási intézményrendszeren belül is. Emellett elindult a román televízió magyar adása, valamint vidéken minden megyében, ahol nagyobb számban éltek magyarok, magyar napilapok, diáklapok jelentek meg. 1971 júliusa után viszont fordulat állt be, miután Ceaușescu meghirdette a „kis kulturális forradalmat”, majd 1974-től az etnokratikus homogenizáció vált meghatározóvá, amely magyarelles jelleget vett fel. A fenti folyamatot erősítő nyelvpolitika része volt, hogy például az 1984-es Román Kommunista Párt (RKP) XIII. kongresszusán az „együtt élő nemzetiség” fogalmát felváltotta a „magyar és német nemzetiségű román dolgozók” fogalma. 1985-ben eltörölték a román televízió magyar nyelven sugárzott adásait, 1988-tól pedig a településnevek kizárólag románul jelenhettek meg mind a nyilvánosságban (sajtó), mind pedig a nemzeti kisebbségek kiadványaiban. Az ellenzéki magyar csoportok ellen egyre nyíltabban lépett fel a Securitate, hiszen ekkor már minden magyar érdekvédelmi törekvés nemzetbiztonsági kockázatnak minősült, amely sérti a román érdekeket (homogenizációt). A nyolcvanas években egyetemet végzett magyar kisebbségek mozgástere teljesen beszűkült, egyre kevesebb esély volt az elhelyezkedésre, a vezetői állásokból is kiszorultak. Ezzel párhuzamosan az erdélyi magyarság társadalmi szerkezete eltorzult, a magyar mezőgazdasági munkából élők és az iparimunkások pedig egyre inkább elszegényedtek. A magyar nyelvű oktatás és a magyar nyelvű nyilvánosság eközben folyamatosan leépült a homogén nemzetállam létrehozásának nevében.²⁸²

Érdemes röviden kitérni Bárdi Nándor erdélyi magyarság generációs csoportjainak meghatározására is. A magyar kisebbségtörténelem első meghatározó nemzedéke az „elszakadt magyarság”. Ide tartozott az otthon maradt regionális elit, valamint az első világháború előtti Magyarországon szocializálódott, majd később többségből kisebbségivé vált közéleti szereplők, akik együttesen alakították a két világháború közötti magyar kisebbségpolitikát. E nemzedék jövőképét a revízió határozta meg, s bíztak az impériumváltás átmenetiségében. Az első világháború előtti magyar állam liberalizmusát kérték számon az új többségi társadalmon, s emellett a kisebbségvédelmi szerződésekre és a győztesek által az első világháború során megfogalmazott nemzeti nyilatkozatokra hivatkoztak.

A második nemzedék (Erdélyi Fiatalok, Hitel köre, MADOSZ, Vásárhelyi Találkozó résztvevői) a harmincas évek elején jelent meg, akiknek a tagjai 1918 után, kisebbségiként folytatták középiskolai tanulmányaikat, ismerték a román nyelvet és kultúrát, miközben kapcsolatban álltak a magyarországi ifjúsági mozgalmakkal is. A harmincas évekre világossá

²⁸² Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 104–116.

vált, hogy az adott keretek között nem érhető el a nemzeti autonómiák egy formája sem, ennek okán a saját intézményrendszer (társadalmi, oktatási, szövetkezeti szervezetek stb.) kiépítésére összpontosítottak a nemzeti összezárkózás során. A nemzeti autonómia kiépítését nem csupán felülről irányítva (jogi keretek között), hanem a társadalmi önszerveződő intézményrendszer révén tartották elgondolhatónak. A politikai ideológiák jelentősen befolyásolták a kisebbségi elit csoportokba történő rendeződését. A nemzedéki csoportok elnevezését érdemes a különböző mozgalmak és kiadványaik után megtenni: Erdélyi Fiatalok, Hitel köre, MADOSZ, Vásárhelyi Találkozó résztvevői. E generáció prominens alakjai közül többen a visszacsatolás után vezető pozícióba kerültek, s komoly befolyást gyakoroltak az Erdélyi Párt politikájára. A MADOSZ vezető alakjai pedig 1944 után megszervezték a Magyar Népi Szövetséget.

A következő nemzedéki csoport tagjai a harmincas-negyvenes években szocializálódtak, s 1944-től a hatvanas évek végéig a magyar intézmények vezetői voltak, s a régi, illegalista baloldaliakként – akik már 1944 előtt részt vettek az adott ország kommunista mozgalmaiban – kifelé reprezentálták a magyarságot. Meggyőződésük volt, hogy a kisebbségi kérdést, az etnikai törésvonalak megszüntetését majd a kommunista párt által képviselt internacionalizmus megoldja. Úgy vélték, hogy a magyar nyelv és a nemzeti identitás megőrzése a magyar kulturális intézményrendszer működtetése által biztosítva volt, s mivel a két világháború között a román kommunista pártokban a kisebbségek felülreprezentáltak voltak, így nem igazán érezhették diszkriminálva magukat. Éppen ebből fakadóan okozott komoly fejtörést számukra már 1945–1946-ban a magyar érdekek sérelme, valamint a párton belül a románok fölénye, illetve a hatvanas években a régi nemzetiségi káderek háttérbe szorítása. E generáció tagjai tették szóvá először a magyar sérelmeket (utalva a nemzetek és nemzetiségek szocialista jogegyenlőségére), s védték meg az anyanyelvhasználatot biztosító intézményeket.

A negyedik generációs csoport tagjainak baloldali szocializációja az ötvenes-hatvanas évekre tehető, s ide sorolhatók a hatvanas évek második felében a rendszeren belüli magyar kisebbségi érdekérvényesítés fontos képviselői. A nemzedéki csoport képviselőinek többsége első generációs értelmiségi volt, akik az ötvenes-hatvanas években már részt vettek felsőfokú oktatásban, s kulturális, irodalmi intézmények, valamint folyóiratok szerkesztőségének vezetői lettek. Ismerték a román nyelvet és kultúrát, és a pártszervezetek belső viszonyait is. A hatvanas évek végéig az adott párteliten belüli hatalmi harcok határozták meg tevékenységeiket, majd ezután önálló érdekérvényesítő csoportként próbáltak meg működni, sikertelenül. Ezután különböző stratégiák menték folytatták életútjukat: voltak, akik tiltakoztak, félrevonultak,

áttelepültek Magyarországra, míg mások az intézményvédelemre és pozícióőrzésre törekedtek, vagy éppen az adott politikum kiszolgálására.

A hetvenes-nyolcvanas évek új nemzedéki csoportjai nem integrálódtak teljesen a magyar intézményrendszerbe. A megelőző generációhoz képest sokszínűbbek és a pártpolitikai retorikán kívül állók voltak. Egyaránt tevékenykedtek a rendszer keretein belül (például oktatási intézményekben vagy szerkesztőségekben), valamint saját közbeszédet és nyilvánosságot alakítottak ki. A hetvenes évek elején egy új filozófiai nyelv kialakításának igénye tematizálódott Bretter György filozófus tanítványi körével. 1977–1978-ban az előző nemzedékhez tartozóknak – Király Károlynak, Takács Lajosnak, Sütő Andrásnak – a pártközpontozás és Ceaușescuhoz írt tiltakozásaival, emlékirataival kezdődött a politikai tiltakozás, majd 1982-ben indult az aktív ellenállás az Ellenpontok című szamizdat folyóirat nyolc számának megjelenésével. A kiadvány főként a Szabad Európa Rádión keresztül jutott el az erdélyi magyarsághoz, majd a szerkesztők lebukása és meghurcolása után Tóth Károly Antal és Ara-Kovács Attila Magyarországra távozott. Miként az Ellenpontok a nagyváradi Ady-kör mozgásterének beszűkülése miatt alakult meg, úgy az 1984 és 1986 között működő Limes-kör létrehozása is a megjelenési lehetőségek akadályoztatására vezethető vissza. A kört Molnár Gusztáv, a Kriterion kiadó szerkesztője szervezte meg azzal a céllal, hogy a rendszer potenciális összeomlása utáni fontos témákat megvitassák.²⁸³ Emellett 1989-ben adta ki Balázs Sándor – aki szintén ehhez a körhöz tartozott – a Kiáltó Szó című szamizdatot. 1980-tól kezdődően tevékenykedett különböző nevek alatt Csíkszeredában a Kulturális Antropológiai Munkacsoport, amelynek tagjai a kisebbségi helyzet vizsgálatát, s intézményelemzői munkájukat is ekkor alapozták meg, s ugyancsak az évtizedben folytatta tevékenységét (félig illegálisan) a sepsiszentgyörgyi tudományelméleti kör Salat Levente vezetésével. E két csoportosulás habár nem foglalkozott direkt módon politikai kérdésekkel, tagjai mégis a nyolcvanas évek második felének nem nyilvános vitáira komoly hatást gyakoroltak, s mindez az 1989 utáni tudományos diskurzust is meghatározta.²⁸⁴

²⁸³ 1986-ban házkutatást tartottak Molnár Gusztávnál, s később ő is Magyarországra távozott.

²⁸⁴ Bárdi, 2013. Otthon és haza. i.m. 481–487.

2.2. A magyar kormányok kisebbségpolitikája a rendszerváltozás után

A Kádár-rendszerben elfogadott nézet volt, hogy a nemzeti kisebbségek kérdése a szocialista országok belügyéhez tartoznak, valamint hogy a marxizmus-leninizmus győzelmével a nemzetiségi konfliktusok idővel megoldódnak.²⁸⁵ Ennek következtében a kommunista korszakban az anyaország és a külhoni magyar közösségek közötti nyílt kapcsolatra nem kerülhetett sor, és az intézményes helyett inkább a személyes kapcsolattartás volt jellemző. A rendszerváltozást követően, az 1989-es alkotmánymódosítás után deklarált elvként jelent meg, hogy „*A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.*”²⁸⁶ A magyar állam külhoni magyarsággal való kapcsolattartás és felelősségvállalás alkotmányos kötelezettségével új korszak kezdődött a külhoni magyarság és Magyarország kapcsolatában. Az Antall-kormány (1990–1993) kialakította a magyar külpolitikai prioritásokat, amelyek az euroatlanti integráció, a jószomszédi kapcsolatok kialakítása és a külhoni magyarok támogatása voltak.²⁸⁷ Ezt követően jellemzően a jobboldali kormányok regnálása alatt a külhoni magyarok támogatása prioritást élvezett a jószomszédi kapcsolatokkal szemben, míg a baloldali-liberális kormányzatok idején inkább a szomszédságpolitika vált hangsúlyosabbá.²⁸⁸ A rendszerváltozást követően a nemzetpolitikai gondolkodásban bekövetkező változás egyik eklatáns példája Antall József MDF-kongresszuson elmondott beszéde, amelyben kijelentette, hogy „*törvényes értelemben, a magyar közjog alapján minden magyar állampolgárnak, ennek a tízmilliós országnak a kormányfőjeként – lélekben, érzésben tizenötmillió magyar miniszterelnöke*” kíván lenni.²⁸⁹

²⁸⁵ Kántor, Zoltán (szerk.): *Nemzetpolitikai alapismeretek: Közzolgálati tisztviselők számára.* Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.: Budapest, 2013. 25.

²⁸⁶ A Magyar Köztársaság Alkotmánya. Letöltés helye: <https://alkotmanybirosag.hu/alkotmany-1989/nyomtatasi-nezet>, letöltés ideje: 2019. 01. 14.

²⁸⁷ Az 1989 utáni budapesti kormányzatok magyarságpolitikájáról lásd: Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténet: problémakatalógus.* Kalligram: Pozsony, 2004. 130–146.; Bárdi Nándor: Magyarország és a kisebbségi magyar közösségek 1989 után. *Metszetek*, 2013 (2). 40–79.

²⁸⁸ Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 26.

²⁸⁹ Letöltés helye: <https://antalljozsef25.hu/emlektoredekek/a-rendszervaltoztato-miniszterelnok/675-lelekben-tizenotmillio-magyar-miniszterelnoke>, letöltés ideje: 2020.02.15.

2.2.1. A nemzetpolitika intézményesülése 1990–2010 között

Nemzetpolitikai intézményrendszer

1990 után megkezdődött a nemzetpolitikai intézményrendszer kiépítése. 1990-ben létrejött a Határon Túli Magyarok Titkársága, amely két év múlva a Külügyminisztérium alá kerülve, országos szervvé alakult, s nevét pedig Határon Túli Magyarok Hivatalává (HTMH) változtatták. 1994 és 1998 között a Miniszterelnöki Hivatalhoz került, majd az első Orbán-kormány idején ismét a Külügyminisztérium felügyelete alá vonták. 2002-ben újfent a Miniszterelnöki Hivatalhoz került a HTMH, majd a 2006-ban lezajlott közigazgatási reform idején megszüntették a hivatalt. 2007 és 2010 között pedig a Miniszterelnöki Hivatal Külkapcsolatok és Nemzetpolitikai Ügyek Szakállamtitkársága Nemzetpolitikai Ügyek Főosztálya foglalkozott a külhoni magyarok ügyével. A 2010-es választások fordulópontot jelentettek a nemzetpolitikai intézményrendszer fejlődésében, s a nemzetpolitikához kapcsolódó feladatokért a Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium, később a Miniszterelnökség Nemzetpolitikáért Felelős Államtitkársága lett a felelős. Politikailag a nemzetpolitikáért felelős tárca nélküli miniszter, miniszterelnök-helyettes felelős a területért.²⁹⁰

Alapszerződések

A magyar nemzetpolitika történetében meghatározó aktusok voltak a szomszédos országokkal megkötött alapszerződések. Az Antall-kormány regnálása alatt került sor az ukrán-magyar alapszerződés megkötésére, a Horn-kormány idején pedig – főként nyugati nyomásra – a román-magyar és a szlovák-magyar alapszerződéseket írták alá. A baloldali-liberális kormány az alapszerződésekkel kapcsolatban a legfontosabb teljesítményként értékelte, hogy a román és a szlovák fél a kisebbségi jogok garantálása kapcsán három olyan nemzetközi dokumentum – az EBESZ koppenhágai dokumentuma, az ENSZ Közgyűlésének nemzeti, etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló nyilatkozata, illetve az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésének 1201-es ajánlása – jogilag kötelező erejét ismerte el a maga számára, amelyek máskülönben pusztán politikai ajánlásokat ölelnek fel.²⁹¹

²⁹⁰ Bárdi, 2004. Tény és való, i.m. 245–247.

²⁹¹ Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 27–28.

Magyar-magyar párbeszéd intézményesülése

1996-ban tartották meg az első magyar-magyar csúcstalálkozót, amelyen a magyar kormány képviselői mellett a parlamenti pártok és a külhoni legitim magyar szervezetek vettek részt, s folytattak eszmecserét az anyaország és a külhoni magyar közösségek viszonyáról. A tárgyalás során megfogalmazódott az igény egy állandó magyar-magyar párbeszédnek helyet biztosító fórum létrehozására, ugyanakkor az intézményesített magyar-magyar párbeszéd fórumaként működő Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT)²⁹² elindítására három évvel később, 1999-ben került csak sor.²⁹³

Az első Orbán kormány (1998–2002) nemzetpolitikáját a MÁÉRT, valamint a státusztörvény²⁹⁴ fémjelezte leginkább, s a magyar külpolitikai prioritások tekintetében az integrációs politika és a külhoni magyar kérdés egyenragúvá vált. Az Orbán-kormány 2001-ben kezdeményezte a státusztörvény, vagyis a kedvezménytörvény megalkotását, amelynek egyik legfontosabb törekvése, hogy kifejezze a külhoni magyarok egységes magyar nemzethez való tartozását, előmozdítsa a szülőföldjükön való boldogulásukat, s nem utolsósorban segítse a nemzeti azonosságtudatuk megőrzését. A státusztörvény 2002. január 1-jén hatályba lépve a magukat magyarnak valló személyek, valamint a velük közös háztartásban élő – akár más nemzetiségű – személyek számára kedvezményeket és támogatásokat nyújt Magyarországon az oktatás, a kultúra, az utazás, a tudományos tevékenységek területén, amelyeket Magyar igazolvánnyal lehet igénybe venni.²⁹⁵

A magyar országgyűlési pártok nemzetfelfogásának különbözőségére kiváló példa, hogy a Medgyessy-kormány (2002–2004) nemzetpolitikáját főként a státusztörvény módosítása determinálta, amelynek végeredményeképpen a preambulumból kivették a „szomszédos államokban élő magyaroknak az egységes magyar nemzethez való tartozása végett” szövegrészt, s a „magyar kulturális örökséghez való kötődésének mint a magyar nemzethez való tartozása kifejezésére juttatásának érdekében” szövegrésszel helyettesítették azt. 2004-ben a Gyurcsány-kormány alatt került sor a MÁÉRT történetének első olyan – és máig egyetlen – ülésére, amikor nem fogadtak el hivatalos zárónyilatkozatot. Ennek hátterében a 2004.

²⁹² A MÁÉRT politikai konzultatív testület, amelynek tagjai a magyar kormány mellett a parlamenti pártok képviselői, a külhoni magyar szervezetek, valamint a diaszpóra képviselői. A testületet a magyar miniszterelnök hívja össze évente legalább egyszer. 1999 és 2004 között a MÁÉRT nyolc alkalommal ült össze, majd legközelebb csak 2010 őszi rendezték meg a kilencedik találkozót.

²⁹³ Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 28–29.

²⁹⁴ 2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100062.TV>, letöltés ideje: 2019.01.15.

²⁹⁵ A státusztörvényről és az azt körül ölelő vitáról lásd bővebben: Kántor Zoltán (szerk.): *A státusztörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány: Budapest 2002.

december 5-ére kiírt, a külhoni magyarok kettős állampolgárságáról szóló népszavazás körüli vita állt, amely a kormányfő és kormánypártok, valamint a MÁÉRT többi tagja között alakult ki.²⁹⁶ A MÁÉRT 2010-ig nem ülésezett, ez idő alatt pedig a Szili Katalin házelnök által 2004-ben összehívott Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fóruma (KMKF)²⁹⁷ vette át részben a szerepét.²⁹⁸

A nemzetpolitikai felfogás pártpolitikai megosztottsága

A baloldal – az alapszerződések ratifikálása, a NATO-csatlakozás, valamint a külhoni magyar autonómiamozgalmak sikertelenségét követően – a nemzetközi és kétoldalú kisebbségvédelemben látta a magyarságpolitikai problémák megoldását, s magyarságpolitikai gondolkodásában a jószomszédi viszony elérése, valamint a külhoni magyar pártok kormányzati részvételének elérése dominált. A jobboldal ezzel szemben többnyire a kulturális nemzet kapcsolatépítésének intézményesítését támogatta, s a szomszédos államokkal való kapcsolatokban a kisebbségi kérdés élvezett primátust. A két politikai oldal magyarságpolitikai gondolkodásában kirajzolódó különbségeinek megértéséhez figyelembe kell venni azt a tényezőt is, hogy a Fidesz kapcsolódásai a külhoni magyar közösségekhez sokkal beágyazottabbak voltak, mint az MSZP vagy az SZDSZ politikusai esetében, s ezáltal jobban is értették a magyar kisebbségi mozgalmak nyelvezetét – azonos nemzetépítő retorikával operáltak. A baloldali politikai identitásközösség kohéziós ereje a modernizációs és deetnicizált beszédmód lett, s a nemzeti alapon szerveződő és intézményesülő kisebbségi milióban a baloldal által használt modernizációs, antinacionalista nyelvezet nem igazán működött. A külhoni magyarok ügyei a magyarországi pártpolitikai viszonyoknak lettek kiszolgáltatva, s a határon túli magyarok problémái helyett a hozzájuk való viszony tematizálódott.²⁹⁹

²⁹⁶ A népszavazás során arra kellett válaszolni, hogy a választópolgárok akarják-e, hogy „*az Országgyűlés törvényt alkosson arról, hogy kedvezményes honosítással – kérelmére – magyar állampolgárságot kapjon az a magát magyar nemzetiségűnek valló, nem Magyarországon lakó, nem magyar állampolgár, aki magyar nemzetiségét a 2001. évi LXII. törvény 19. paragrafusára szerinti magyarigazolvánnyal vagy a megalkotandó törvényben meghatározott egyéb módon igazolja?*” A baloldali-liberális kormánypártok a kampány során a nemre, illetve az otthon maradásra bízatták a választópolgárokat. Végül eredménytelenül zárult a népszavazás.

²⁹⁷ A KMKF azzal a céllal alakult meg 2004 decemberében, hogy Országgyűlés munkáját tanácsadó intézményként segítse. Tagjai az Országgyűlés frakcióinak küldöttei, valamint a szomszédos országok parlamentjeinek, regionális, vagy megyei közgyűléseinek – az ott működő magyar szervezetek támogatását élvező – tagjai, illetve az Európai Parlamentben mandátummal rendelkező magyar képviselők.

²⁹⁸ Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 29–30.

²⁹⁹ Bárdi Nándor: Álságos állítások a magyar etnopolitikában. A külhoni magyarok és a budapesti kormányzatok magyarságpolitikája. In: Jakab András – Urbán László (szerk.): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Osiris: Budapest, 2017. 130–155, itt: 143–145.

2.2.2. Nemzetpolitika 2010 után

6. Táblázat: Magyar nemzetpolitika 2010–2018.

<i>Törvények és Stratégia</i>	<i>Nemzetpolitikai intézményrendszer</i>	<i>Intézményes fórumok</i>
Alaptörvény	Nemzetpolitikai Államtitkárság	Magyar Állandó Értekezlet
Egyszerűsített honosítás	Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.	Magyar Diaszpóra Tanács
A nemzetpolitikai stratégia kerete	Nemzetpolitikai Kutatóintézet	
Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény	Magyarság Háza	

Forrás: Saját szerkesztés

A nemzetpolitikát érintő jelentős jogszabályok 2010 óta

2010. május 26-án, a magyar állampolgársági törvény módosításának köszönhetően 2011. január 1-jétől elindulhatott a külföldi magyarok kedvezményes honosítása.³⁰⁰ A honosítás a magyar állampolgárság megszerzésének leggyakoribb módja. Ebben az esetben a törvényi feltételeket teljesítő személyek kérelmezik az állampolgárságot, amelyet egy eljárás lefolytatása követ, s végül pedig az állampolgársági eskü vagy fogadalom letételével ér véget. A honosítás anyagi jogi feltételei közé tartozott 2010-ig a hagyományos magyarországi tartózkodási feltétel, a kérelmező büntetlen előélete, a megélhetés biztosítottasága a kérelmező vonatkozásában, valamint alkotmányos ismeretekből magyar nyelven letett eredményes vizsga igazolása. A külföldi magyarok tekintetében jelentős változásként értelmezhető a magyar állampolgárságról szóló 1993. évi LV. törvény (Áptv.) 2011. január 1-jén hatályba lépett módosítása, amelynek értelmében az állampolgárság-szerzéshez nem szükséges a Magyarországon való folyamatos tartózkodás, ezáltal megteremtődött a szülőföldön maradás lehetősége. Az ún. egyszerűsített honosítás segítségével minden személy megszerezheti a

³⁰⁰ Ennek köszönhetően a magyar állampolgárság megszerzéséhez nem szükséges már állampolgársági vizsgát tenni vagy Magyarországon letelepedni, elegendő a magyar nyelv ismerete és egy magyar állampolgárságú felmenő.

magyar állampolgárságot, aki magyar állampolgár volt, vagy aki rendelkezik magyar állampolgárságú felmenővel, és beszéli a magyar nyelvet.³⁰¹ Tehát nincs szükség magyarországi lakóhelyre és az alkotmányos alapismeretek vizsga eredményes teljesítésére sem, ugyanakkor továbbra is előírás a kérelmező büntetlen előélete, valamint a kérelem elbírálásakor nem folyhat ellene magyar bíróság előtt büntetőeljárás, és honosítása Magyarország közbiztonságát és nemzetbiztonságát sem sértheti.³⁰²

Szintén jelentős esemény a választójogi törvény módosítása, amely szerint a külföldi magyar állampolgárok részt vehetnek a magyarországi országgyűlési választásokon és az országos népszavazáson. Az országgyűlési képviselők választásáról szóló törvény preambuluma szerint az Országgyűlés garantálja, hogy „a határainkon kívül élő magyar állampolgárok a politikai közösség részesei”.³⁰³ A Magyar Országgyűlés által 2010. május 26-án elfogadott, a magyar állampolgárságról szóló 1993-as állampolgársági törvény módosítása, valamint a 2012 novemberében elfogadott választási törvény módosítása radikális paradigmaváltást jelentett mind a kisebbségi magyar közösségek és a magyar állam kapcsolatában, mind pedig a magyar nemzet önmeghatározását illetően.³⁰⁴

2010. május 31-én az Országgyűlés elfogadta a *Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről hozott törvényt*, amely alapján június 4-ét, az 1920. évi trianoni békediktátum napját a Nemzeti Összetartozás Napjává nyilvánította.³⁰⁵ Ennek szellemiségében készült el *Az iskolai Nemzeti Összetartozás Napja bevezetéséről, a magyarországi és a külföldi magyar fiatalok közti kapcsolatok kialakításáról és erősítéséről a közoktatásban, valamint a Magyarország határain kívül élő magyarság bemutatásáról* szóló országgyűlési határozat.

A 2010 utáni új szellemiségű nemzetpolitika egyik legfontosabb mérföldköve volt a 2011-ben kihirdetett Alaptörvény, amelynek Alapvetés című fejezetének D) cikke rendelkezett a magyar nemzet összetartozásáról, Magyarország felelősségéről a külföldi magyarság iránt. Az 1989-es alkotmánymódosítás után a magyar alaptörvény kimondta, hogy „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” A 2011-ben kihirdetett Alaptörvényben viszont

³⁰¹ 2013. március 1-jétől kiterjesztették az egyszerűsített honosítás lehetőségét a magyar állampolgárságú felmenőkkel nem rendelkező házastársra (legalább tíz év házasság vagy legalább öt év házasság és egy közös gyermek) is, aki beszéli a magyar nyelvet.

³⁰² Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 159–170.

³⁰³ 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100203.tv>, letöltés ideje: 2019. 08.15.

³⁰⁴ Kiss Tamás: Nemzetdiskurzusok hálójában. Az állampolgárság-politika, mint a magyar nemzetre vonatkozó klasszifikációs küzdelem epizódja és eszköze. *Magyar Kisebbség*, 2013. 18 (3–4). 7–95, itt: 11.

³⁰⁵ 2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1000045.tv>, letöltés ideje: 2019.08.12.

már úgy fogalmaztak, hogy „*Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.*”³⁰⁶

Az európai államok mindegyike valamilyen formában támogatja a határain kívül élő, nemzetéhez tartozó személyeket. A térség legtöbb államának alkotmányában – ritka kivételtől eltekintve – megtalálható az ún. felelősség-klauszula. A kommunizmus bukását követően nem pusztán elvben, hanem politikailag is támogatták a határon túl élő kisebbségeket. Fokozatosan életre hívták a támogatáspolitikáért felelős intézményeiket, habár egységes modell nem alakult ki, mivel az államok különböző célokat tűztek ki, más megoldásokat alkalmaztak, ehhez pedig különféle intézményeket hoztak létre. Az európai államok többsége megteremtette a kedvezményes honosítás, valamint a választásokon való részvétel lehetőségét, illetve szinte mindenhol támogatják valamilyen módon a külhoni nemzettársakat.³⁰⁷

2017 decemberében a családok támogatásáról szóló törvény³⁰⁸ és a fiatalok életkezdési támogatásáról szóló törvény módosítása³⁰⁹ értelmében 2018. január 1-jétől az anyasági támogatás és a fiatalok életkezdési támogatása is igénybe vehetővé vált a külhoni magyarok számára is.

2018 decemberében az Európai Parlament tagjainak választásáról szóló törvény módosításra került, amelynek következtében az Európai Parlament tagjainak választásán az a magyar állampolgár is részt vehet, aki az Európai Unió területén kívüli lakóhellyel rendelkezik.³¹⁰

³⁰⁶ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>, letöltés ideje: 2019.08.12.

³⁰⁷ Magyar Nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete. Letöltés helye: <https://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf>, letöltés ideje: 2019.08.12.

³⁰⁸ 2017. évi CLXXVIII. törvény az egyes családtámogatási tárgyú, valamint egyéb törvények módosításáról. Letöltés helye: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700178.TV>, letöltés ideje: 2019.08.12.

³⁰⁹ 2017. évi CXCI. törvény a fiatalok életkezdési támogatásának kiterjesztésével kapcsolatos törvénymódosításokról. Letöltés helye: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700193.TV>, letöltés ideje: 2019.08.01.

³¹⁰ 2018. évi CXIII. törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról. Letöltés helye: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1800113.TV>, letöltés ideje: 2019.08.12.

Nemzetpolitikai intézményrendszer átalakulása 2010 után

A 2010-es kormányváltást követően a nemzetpolitikai intézményrendszer átalakításával – a nemzetpolitika államtitkársági rangra emelkedett – önálló, markáns ágazati politikává vált a terület.³¹¹ A nemzetpolitikai intézményrendszer bővülését mutatja a Magyar Diaszpóra Tanács 2011. novemberi létrehozása is, amely a világban szétszórtságban élő magyarok szervezeteinek biztosít közös fórumot.³¹² A nemzetpolitika parlamenti súlyának növekedését jelentette, hogy 2011-től a Nemzeti Összetartozás Bizottságában foglalkoznak nemzetpolitikával.³¹³

A nemzetpolitikai döntések tudományos megalapozása céljából hozták létre 2011-ben a Nemzetpolitikai Kutatóintézetet, amely a kisebbségkutatás és a nemzetpolitikai kutatások összehangolásért és kezdeményezéséért felel, továbbá feladata a kutatások eredményeinek a politikai döntések előkészítése szempontjából használható módon történő feldolgozása.

A magyar nemzetpolitika intézményrendszerének 2010 utáni alakulásában még kiemelhető a Kisebbségi Jogvédő Alapítvány és Intézet, amelyet 2012-ben alapítottak azzal a céllal, hogy támogassa a külföldi magyarság jogvédelmét, továbbá anyagi támogatást nyújtson a külföldi magyarok kisebbségvédelmében meghatározó szerepet játszó ügyvédeknek, jogtanácsosoknak, ügyvédi irodáknak és nem utolsósorban civil jogvédő szervezeteknek. Mindemellett az intézet feladatkörébe tartozik egy monitoring rendszer üzemeltetése is, amely segíti a külföldi jogvédők munkáját azáltal, hogy folyamatosan figyelemmel kíséri az egyes jogsértéseket. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet a miniszterelnök általános helyettesének irányítása alá tartozik, aki a szakmai irányítását is ellátja.³¹⁴

Magyarország támogatási rendszere

Magyarország pénzügyileg is támogatta a külföldi magyarok ügyét, identitásuk erősítését, megőrzését célzó törekvéseiket. A közalapítványok rendszerének kiépülése már az 1990-es években megkezdődött: 1990-ben létrehozták az Illyés Közalapítványt, 1992-ben

³¹¹ Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 172.

³¹² 2016. november 30-án a Magyar Diaszpóra Tanács elfogadta a Diaszpórapolitika – stratégiai irányok című dokumentumot.

³¹³ Az országgyűlésben korábban nem foglalkozott nemzetpolitikával külön bizottság, a külföldi magyarok ügye a Külügyi Bizottság, 2006 és 2010 között a Külügyi és Határon Túli Magyarok Bizottsága kompetenciájába tartozott. Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 30–32.

³¹⁴ A kutatóintézetet a Nemzetstratégiai Kutatóintézet létrehozásáról szóló 346/2012. (XII. 11.) Kormányrendelet hozta létre. Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200346.kor>, letöltés ideje: 2020.01.12.

pedig megalakult a Kézfogás Közalapítvány,³¹⁵ amely 1996-tól Új Kézfogás Közalapítvány néven működött tovább, majd 1997-től a Corvinus Nemzetközi Befektetési Zrt. vette át feladatait. 1999 és 2011 között az Apáczai Közalapítvány foglalkozott az oktatási fejlesztések finanszírozásával, a Szülőföld Alap pedig 2005 és 2011 között a külföldi magyarok szülőföldön maradását, szellemi és anyagi gyarapodását, valamint kultúrájának és nyelvének megőrzését támogatta. 2011-ben létrejött a Bethlen Gábor Alap³¹⁶, amely önálló pénzalapként kezeli a külföldi magyarok támogatására biztosított anyagi erőforrások túlnyomó részét.³¹⁷ A támogatások három csoportját képezik a normatív támogatások és pályázatok, a nemzeti jelentőségű intézmények, valamint az egyedi támogatások.³¹⁸

A nemzetpolitikai tevékenységre fordított források folyamatos növekedést mutatnak.³¹⁹

*A magyar nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia keretei*³²⁰

A 2010 utáni magyar nemzetpolitika szempontjából meghatározó iránymutatást *A magyar nemzetpolitika- A nemzetpolitikai stratégia keretei* című stratégiai dokumentumban fogalmazták meg, amelyet 2011 novemberében a MÁÉRT X. ülésén fogadtak el a tagszervezetek.³²¹ A magyar nemzetstratégia kiemelt célja a szülőföldön való maradás és boldogulás támogatása, valamint az autonómia elérése. A dokumentum deklarált célja, hogy a magyar közösségeknek minél nagyobb mértékben legyen lehetőségük dönteni az őket érintő kérdésekben.

A magyar nemzetpolitika a hangsúlyt az intézményesülésre helyezi, hiszen a kisebbségben élő magyar társadalom reprodukciójában kiemelt szerepe van az olyan területeknek, ahol a sűrű intézményhálózat lehetőséget biztosít a magyar nemzetiségűek

³¹⁵ A Kézfogás Közalapítvány a külföldi magyar vállalkozások támogatását tűzte ki célul.

³¹⁶ A Bethlen Gábor Alap a Bethlen Gábor Alapról szóló 2010. évi CLXXXII. törvény alapján létrehozott állami pénzalap. A BGA Zrt. felett a tulajdonosi jogokat a nemzetpolitikáért felelős miniszter (a miniszterelnök általános helyettese) gyakorolja, melyet a nemzetpolitikáért felelős államtitkára ruházott át, aki egyben szakmai felügyeletet is gyakorol a BGA Zrt. felett.

³¹⁷ A pénzeszközök kezelésével a Bethlen Gábor Alapkezelő Nonprofit Zrt. (BGA Zrt) foglalkozik.

³¹⁸ Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 31–32.

³¹⁹ Letöltés helye: <https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/02/Nemzetpolitikai-programok.pdf>, letöltés ideje: 2021. 01.12.

³²⁰ Magyar Nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete. Letöltés helye: <https://www.nemzetiregiszter.hu/download/9/a2/00000/Magyar%20nemzetpolitika%20A4.pdf>, letöltés ideje: 2019.08.12.

³²¹ A „Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete” című stratégiai dokumentum végrehajtása. Letöltés helye: https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/03/02-A-Magyar-Nemzetpolitika-%E2%80%93-A-nemzetpolitikai-strat%C3%A9gia-kerete-dokumentum-v%C3%A9grehaj%C3%A1sa_2013.pdf, letöltés ideje: 2021.01.12.

számára, hogy kapcsolatban maradjanak a magyar kultúrával, nyelvvel és közösséggel. A nemzetstratégia célja, hogy a magyar nemzetiségű egyének a kisebbségi közösségen keresztül integrálódjanak a többségi társadalomba, elkerülve ezzel az asszimilációval összefüggésben álló veszélyeket. A negatív népszaporulat és elvándorlás mellett a legnagyobb veszteség ugyanis a szórványban és a vegyes házasságoknál képződik.³²²

Összességében elmondható, hogy míg 2010 és 2014 közötti kormányzati ciklusban a nemzetpolitikai intézményrendszeren kívül az Emberi Erőforrások Minisztériumában az oktatási terület foglalkozott nemzetpolitikával, és a hangsúly a nemzet „újraegyesítésére” helyeződött,³²³ addig 2014-től kezdve a gazdasági szempontok is egyre markánsabbá váltak, s ennek következményeként 2016-ban elindult a Kárpát-medencei Gazdaságfejlesztési Program a Külgazdasági és Külügyminisztérium koordinálásával. Ezzel a Kárpát-medencében alakuló egységes gazdasági tér kialakítása is célként került megfogalmazásra.³²⁴

³²² Kántor, 2013. Nemzetpolitikai alapismeretek, i.m. 173–175.

³²³ Mind közjogi, mind támogatáspolitikai szempontból. A támogatáspolitikai is az oktatáshoz és a kultúrához kapcsolódó tevékenységre fókuszált.

³²⁴ 2016-ban realizálódott a Vajdasági Gazdaságfejlesztési Stratégia, majd a vajdasági mintára a Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Stratégia. 2017-ben muravidéki, horvátországi, erdélyi és felvidéki gazdaságfejlesztési program indult el. A vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaságfejlesztési stratégiája. Letöltés helye: https://www.prosperitati.rs/sites/default/files/dokumentumok/vmsz_gazdasagfejlesztési_strategia_1.pdf, letöltés ideje: 2020.01.12.; EGÁN EDE-TERV. A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve. Letöltés helye: <https://eganede.com/egan-edo-terv.pdf>, letöltés ideje: 2020.01.12.

2.3. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének periodizációja: korszakok, törésvonalak, konfliktusok

Az alábbiakban kísérletet teszek az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek 1989-es romániai forradalmat követő intézményesülésének időbeli tagolására, miközben arra próbálok meg választ adni, hogy a legfontosabbnak tartott vonatkozásokban milyen álláspontok fogalmazódtak meg, a legfontosabb töréspontokon belül milyen pozíciók és stratégiák jelentek meg. A törésvonalak vizsgálatakor fontos tudatosítani, hogy nem az egész közösségen belüli választóvonalakról, hanem mindenekelőtt a politikai és ifjúsági elit közötti konfliktusokról van szó.

2.3.1. 1989-es romániai fordulat: az erdélyi magyarság önszerveződésének új lehetőségei

Az erdélyi magyarság történetében a legfontosabb rendszerváltozás az 1918-as impériumváltás volt, amely tektonikus változásokat eredményezett. A következő – az 1944-es és az 1989-es – rendszerváltozások a korábbi paradigma keretén belül maradtak, ugyanakkor jelentősen befolyásolták az önszerveződési és megnyilvánulási kereteket, lehetőségeket. Mindhárom korszak kulcskérdése az önmeghatározás és az önszerveződés volt.³²⁵ Az 1989-es események tehát természetes kiindulópontját jelentik az erdélyi magyar közélet újjáéledésének, a rendszerváltozás ugyanis új helyzetet teremtett. Az új társadalmi, gazdasági és politikai rendszerben az elitnek meg kellett találnia a nemzeti szervezőelvet, s újra kellett definiálnia a nemzeti kérdést. A témát tágabb összefüggésben vizsgálva megállapítható, hogy az elitnek meghatározó szerep jutott a közösség nemzeti alapon történő megszervezésében a kommunista rezsím bukását követően. A magyar kisebbségi elitcsoportoknak ugyanakkor bizonyítaniuk kellett legitimitásukat mind a saját, mind pedig a többségi társadalom előtt. A legitimitás és a politikai érdekérvényesítés szempontjából pedig elengedhetetlen volt a nemzeti „egység” konstrukciójának megteremtése, amellyel az elit célja egy homogén és egységes közösségkép megteremtése volt³²⁶.

Az 1989-es román forradalmat megelőzően, a hetvenes évek második felétől kezdődően a gazdasági és politikai krízisre a kommunista rezsím nemzeti diskurzussal reagált,

³²⁵ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 230–231.

³²⁶ Bárdi, 2013. Otthon és haza, i.m. 15–16.

amelynek középpontjába a homogenizáció és agresszív társadalmi átalakítások kerültek.³²⁷ A nyolcvanas évek végén tapasztalható elvándorlási hullám nagyban érintette az értelmiségi réteget is, hiányuk a magyar kisebbségi társadalomban pótolhatatlannak bizonyult. Az 1989-es romániai fordulat előtt a diktatúra „kemény” időszakában az értelmiség szellemi és intellektuális szempontból fuldoklott. Ebből kifolyólag a szamizdatok – Ellenpontok, Limeskör, Kiáltó Szó – által nyújtott nyilvánosság az értelmiségnek kiemelten fontos volt, s az előttük álló két lehetőség, a szellemi leépülés és a kivándorlás mellett egy harmadik utat biztosított számukra. Bár a hatóságok igyekeztek minden értelmiségi törekvést kontroll alatt tartani, s csak az 1988-ban indult Kiáltó Szó élte túl az elfojtást, ezeknek az illegálisan működő értelmiségi műhelyeknek a történelmi szerepe meghatározó volt. A forradalmat követően viszont már szabadon lehetett újradefiniálni egyén és közösség, kisebbség és többség, nemzet és nemzetiség viszonyát, nyilvánosan lehetett értelmezni és vitát folytatni az erdélyi magyar közösség léthelyzetéről, s ezen belül a kisebbségi lét feltételeit garantáló intézményhálózat újjászervezésének elvi és gyakorlati lehetőségeiről.³²⁸

A romániai kommunista rendszer lehetetlenné tette egy jól megszervezett ellenzéki mozgalom létrejöttét.³²⁹ Többek között ennek is köszönhető az, hogy a helyi pártvezetés feloszlása okozta vákuumba egy viszonylag heterogén csoport került: köztük volt a forradalom néhány vezéregyénisége, olyan erős küldetéstudattal rendelkező személyek, akik egykori politikai foglyok vagy a nómenklatúra tagjai voltak, s akik szembefordultak Ceaușescuval. Ebből kifolyólag ismertek voltak a helyi társadalom körében, valamint igazgatási tapasztalattal is rendelkeztek.³³⁰ Ezekhez a csoportokhoz kapcsolódtak később a különböző megyei kulturális intézmények, gazdasági egységek, egyházak, valamint a hadsereg képviselői. A forradalmat követő napokban ezt a heterogén csoportot főként a közös ellenségkép, illetve a minden szinten tapasztalható káosz rendezése iránti elkötelezettség fogta össze.³³¹ A román és a magyar

³²⁷ Novák Csaba Zoltán: Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 191–236, itt: 194.

³²⁸ Cseke Péter: Intézményteremtő stratégiák (A kisebbségi értelmiség szerepe). *Korunk*, 1993. (4) 3–4.

³²⁹ Az illegális csoportosulásokat a Securitate, vagyis a titkosrendőrség folyamatos megfigyelés és kontroll alatt tartotta, s igyekezett felszámolni minden ellenálló törekvést.

³³⁰ Az 1989-es fordulatot követően például a Maros megyei és városi tanácsba elvileg nem kerülhettek be olyan személyek, akik az elnyomó rendszerben magas politikai pozícióban tevékenykedtek. Ez alól a magyarok közül Király Károly és Sütő András jelentették a kivételt, ők is amiatt, mert a nemzetiségi jogokért való kiállásukkal úgyszólván disszidensként tekintettek rájuk, és ez nemcsak ismertséget, de kvázi legitimitációt is biztosított számukra. Király még a hetvenes évek elején önként távozott a pártvezetésből, s ez elegendő időnek bizonyult ahhoz, hogy múltjának a párthoz kapcsolódó időszakáról viszonylag megfélekedzenek. A Ceaușescu-rendszer bukásakor kellő tapasztalattal és ismertséggel rendelkezett ahhoz, hogy Marosvásárhelyen és Bukarestben is elfogadják, mint vezetőt. Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás, i.m. 207–208.

³³¹ Uo. 207.

nemzetiségű személyek a forradalom hevében együtt örültek a változásnak, a két nemzet közötti megbékélés ugyanakkor rövid életűnek bizonyult. A román nemzet tagjai közül ugyanis sokan negatívan értékelték a magyarok önszerveződési kísérleteit, amelyek a kisebbségi jogok – ezen belül is főként az anyanyelvi oktatás kérdése, valamint az iskola-ügyek – biztosításának igénye körüli polémiákban csúcsosodtak ki. Az etnikai feszültségek végül a marosvásárhelyi „fekete március” véres eseményeibe torkolltak.³³²

A romániai rendszerváltozás gyújtópontja a decemberi forradalom kirobbanása volt, amely a református templom előtti, Tőkés Lászlónak a parókiából való eltávolítása elleni tiltakozó tüntetésből indult ki, majd december 16-án és 17-én rendszerellenes lázadássá alakult.³³³ A rendszer bukásához vezető események egyik sajátossága, hogy nem a fővárosból, Bukarestből, hanem az ország egy nyugati nagyvárosából, Temesvárról indultak ki. Míg Magyarországon „csendes forradalom” zajlott, addig Romániában véres, sok áldozattal járó fegyveres konfliktus alakult ki, amely a tömegek számára a kommunista rendszer lerombolásának katarziséval járt. A politikai események katalizálásában kiemelkedően fontos szerepe volt Tőkés Lászlónak, aki már korábban is következetes bírálója volt a romániai diktatórikus rendszernek. A református lelkész – az ellene irányuló folyamatos támadások következtében – december 10-én arra kérte híveit, hogy jöjjenek el parókiája elé december 15-én, s fejezzék ki szolidaritásukat az esetleges elhurcolása esetén.³³⁴ Az egyre növekvő, tekintélyes tömeg nem csupán magyar nemzetiségű személyekből állt, hanem szerbek, románok, németek és más nemzetiségűek is csatlakoztak hozzájuk, s ez a fajta összefogás az összes politikai esemény közös mozzanatává vált. December 15-én a tüntetés még néma volt, s a kilakoltatás elmaradt. Másnap, 16-án az események folytatódtak, amelyek viszont már politikai színezetet is kaptak. A temesvári felkelők mellett Bukarest is bekapcsolódott a küzdelembe, s a forradalom országossá nőtte ki magát. Megfigyelhető, hogy a forradalom inkább Erdély-központú volt: december 21-én rendszerellenes tüntetésekre került sor többek között Kolozsváron, Aradon, Nagyszebenben, és Marosvásárhelyen is, Havasalföldön és Moldvában viszont nem alakult ki ilyen léptékű lázongás.³³⁵ Mindemellett még rendkívül fontos volt a romániai forradalom győzelméhez a fegyveres erők és a titkosrendőrség átállása

³³² Uo. 213–215.

³³³ A tömeges megmozdulás spontaneitása mellett ugyanakkor megjelentek a tudatos, szervezett akciók is.

³³⁴ Ennek előzménye, hogy Tőkés László kilakoltatási tárgyalásán, amelyre 1989 októberében került sor, a bíróság december 16-ára tűzte ki a parókia elhagyásának határidejét. Erről lásd bővebben: Tőkés László: *Temesvár ostroma*. Hungamer Kft.: Budapest, 1990.

³³⁵ Erdélyen kívül jelentősebb akciókra csak Suceaván, Craiován és Ploieștiben került sor.

az új hatalom, a másodvonalbeli kommunisták, a Ceaușescu-rendszer megdöntésére készülő Nemzeti Megmentési Front oldalára.³³⁶

Az 1989. decemberi forradalom eseményeiről (falurombolás, Tőkés László Temesvárról való elmozdítása, temesvári tüntetések, stb.) a lakosság december 16. után a Magyar Televízió Panoráma című műsorából, a Kossuth Rádió és a Szabad Európa Rádió adásaiból, valamint december 22. után a Román Televízió közleményeiből értesült. A Ceaușescu-rezsimmel szembeni ellenállás ugyanakkor nem vezetett Románia minden nyugati határszéli településén ugyanolyan intenzitású eseményekhez. Arad kivételével a december 16–22. közötti forradalmi napokban nem került sor véres konfliktusra a hatalom és az ellenállók között a határ menti településeken.³³⁷ A kommunista rendszer bukását követően, december 26-tól a Nemzeti Megmentési Front (NMF) helyi tanácsa vette át az irányítást.

2.3.2. Alakulási korszak: 1989/1990

Az alakulási korszak a tömegmozgalmak kialakulásának időszaka, a kezdeti lendület több ezer tagsággal rendelkező szervezetek kialakulásához és nagy tömegeket vonzó rendezvények megszervezéséhez vezetett. A fő viszonyrendszert a gombamódon szaporodó, alulról kezdeményezett ifjúsági szervezetek megalakulása jelentette, amelyek az idősebb generációk szervezeteivel egyszerre és párhuzamosan jöttek létre. Az ifjúsági szervezetek szinte azonnal kölcsönhatásba léptek egymással, s több országos találkozó megszervezését követően kialakultak az első ernyőszervezetek. Az idősebbekkel szorosan együttműködve, de önállóságuk megőrzése mellett kezdték meg tevékenységeiket. Az ifjúság nemzeti alapon szervezte meg önmagát, hiszen nem pusztán generációs ügyekkel foglalkoztak, hanem a társadalomszervezés mellett a kezdetektől részt vállaltak az egész erdélyi magyarságot érintő kérdések kezelésében (úgy, mint kisebbségi jogok kiharcolása, az erdélyi magyarság képviselete a választásokon, stb.)

A magyar kisebbség számára a demokrácia ígérete önmagán túlmutató jelentőséggel bírt, ugyanis hosszú idő után először végre lehetőséget kapott önmaga megszervezésére, és a kisebbségi jogok tematizálására. A diktatúra által elfojtott magyar kulturális és közösségi élet

³³⁶ Balogh László: *Románia története*. Aula Kiadó: Budapest, 2001. 353–364.; Borbély Zsolt Attila: *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet negyed évszázada*. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács: Kolozsvár, 2015.

³³⁷ Tavaszi Hajnal: *Forradalom Nagyváradon 1989-ben*. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 71–94, itt: 71.

pezsgésnek indult, s 1989/90-ben, a forradalom indukálta eufórikus hangulatban gombamódon jöttek létre a magyar kisebbség érdekeit képviselni szándékozó szervezetek, amelyek viszonylag gyorsan egységbe rendeződtek a Romániai Magyar Demokrata Szövetség (RMDSZ) ernyője alatt, amely 1989-ben érdekvédelmi szervezetként, kisebbségpolitikai alternatívaként, széles ideológiai spektrumot felölelni képes szövetségként jött létre a jelenkort a mai napig meghatározó történelmi helyzetben, s idővel politikai tényezővé vált. Az RMDSZ 1989. december 27-i közleménye megfogalmazta a szervezet rövidtávú koncepcióját, s kiemelte, hogy *„a Szövetség most alakuló helyi – községi, városi, megyei – szervezeteinek a Kiáltványunkban foglalt elvi állásfoglalás alapján kell hozzálátniuk tevékenységük megszervezéséhez. Ennek előterében a jelen pillanatban az kell, hogy álljon, hogy a romániai magyarság aktívan támogassa [...] a népi forradalom által kivívott demokrácia megszilárdulását, a békés építő munkát.”*³³⁸

Ugyanitt állást is foglaltak a románok és magyarok közötti viszony jövőbeni kívánatos természetét illetően is: *„elhatároljuk magunkat minden szélsőséges megnyilvánulástól, garázda, felelőtlen elemek erőszakos akcióitól és felhívunk mindenkit, akadályozza meg, hogy egyesek szándékosan megzavarják a demokratikus kibontakozást, rémhírek, rágalom diverziós célzatú terjesztésével ártsanak a román nép és a magyar kisebbség közötti testvéri szolidaritás ügyének.”*³³⁹

A magyar kisebbség kezdeti, egységességre való törekvése is azt az előfeltevést támasztja alá, amely szerint az erdélyi magyarság nemzeti elven szervezte meg önmagát. Az erdélyi magyarság érdekképviseletének, az RMDSZ helyi és megyei szervezeteinek megalakítása, osztársadalmi elfogadtatása a magyar közösség politikai legitimitását biztosította. Az ifjúságot szívesen látták volna soraikban – akárcsak a későbbi platformosodáshoz vezető minden ideológiai és politikai irányultságú csoportot –, a fiatalok mégis saját maguk megszervezése mellett döntöttek, s önálló erőként határozták meg magukat. Lendületük, ambícióik, aktivitásuk még az idősebb generációt is sok esetben megelőzni képes intézményesülési dinamizmushoz vezetett.³⁴⁰

³³⁸ Az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának Közleménye megjelent a Romániai Magyar Szó 1989. december 29-i számában. Letöltés helye: <http://digiteka.ro/readme/285/67170/1>; letöltés ideje: 2020. 07. 16.

³³⁹ Uo.

³⁴⁰ Erre kiváló példa, hogy a fiatalok szervezete, a MISZSZ első kongresszusát már 1990. március 17–18-án megtartották, míg az RMDSZ első kongresszusára 1990. április 21–22-én, Nagyváradon került sor.

Temesvár

Temesváron a forradalom után viszonylag gyorsan újjáéledt a magyar közösségi élet, egyúttal megkezdődött a civil szervezetek újjászervezése, megalapítása is. 1989. december 22-én megalakult a Bánsági Magyar Demokrata Szövetség (BMDSZ), amely önmagát érdekvédelmi szervezetként, s nem pártként határozta meg. A BMDSZ mellett az ifjúság is az elsők között volt, amely megszervezte magát: 1989. december 27-én megalakult a Magyar Demokrata Diákszervezet, 1990. január 3-án megalapították a BMDSZ ifjúsági szervezetét, a Bánsági Magyar Ifjúsági Demokrata Szervezetet (BMIDSZ), valamint még ugyanebben a hónapban a Temesvári Magyar Diákszervezetet (TMD), a városban tanulmányait folytató magyar egyetemisták szervezetét is. A BMDISZ később különvált, nevét pedig 1990. január 12-én Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezetre (TMISZ, majd Temisz) cserélte.³⁴¹

Az 1989 előtti nemzedékek számára a kísérletezési lehetőségek erősen korlátozott módon álltak rendelkezésre, s a fiatalokat a hivatalos értékrend szerint igyekeztek megszervezni, többnyire sikertelenül. Az ifjúsági szubkultúrák nem válhattak mérvadóvá, és nem szerveződhetek meg a klasszikus értelemben. Ennek ellenére 1989 előtt is pezsgő diákélet volt Temesváron: a nyolcvanas években a temesvári magyar fiatalok és az értelmiségiek több olyan tevékenységgel és önképzőkörrel találkozhattak, amely lehetőséget biztosított számukra a találkozásra. A későbbiek szempontjából öt kör is jelentősnek bizonyult, amelyből három – Látóhatár Kör, Thália Színházi Kör, M-Stúdió diákrádió – a hallgatók és fiatalok által működtetett kulturális műhelyként funkcionált. A Látóhatár Kör és a Thália Színházi Kör is a hetvenes években kezdte meg működését, s jelentőségét az is növelte, hogy több, köreiből megfordult diák az erdélyi magyar politikai és kulturális élet kiemelkedő alakjává vált a kommunista rendszer bukása után.³⁴² A Thália amatőr színjátszó csoport volt, amelyet főként a színház iránt érdeklődő főiskolások alkottak, s általában telt házas előadásokat tartottak. A színjátszó kört 1988-ban szüntették meg, miután a reformáció emlékünnepe alkalmából megrendezett Dsida Jenő szavalóest második előadását a Securitate – a kommunista rezsim titkosszolgálatára – tiltása ellenére a kör négy tagja mégis megtartotta.³⁴³ A Látóhatár főként vitaköröket, közérdekű előadásokat, irodalmi esteket szervezett diákok számára, s az

³⁴¹ Toró Tibor – Toró Tamás-Zoltán: A temesvári magyar közösség politikai önszerveződése az 1989-es temesvári események után. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 15–52, itt: 31.

³⁴² A Thália Színházi Kör tagjai közé tartozott például Borbély László (volt környezetvédelmi miniszter), Bocsárdi László (sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház igazgatója), Szilágyi Zsolt (volt parlamenti képviselő), vagy Toró T. Tibor (EMNP-elnök).

³⁴³ A színjátszókört pár hónappal később a négy tag nélkül folytatta működését.

előadásokra gyakran neves erdélyi személyiségeket, a kulturális és irodalmi elit tagjait is meginvitálták. Az összejöveteleken habár korlátozott módon, de mégiscsak valamilyen szinten szabadon diskurálhattak a résztvevők. A Látóhatárt 1984-ben, minden magyarázat nélkül szüntették meg.³⁴⁴ A táncházmozgalom, valamint a templomok mellett működő vallási körök is jelentősnek bizonyultak, voltak diákrádiók (heti egy alkalommal diákok által szerkesztett magyar nyelvű adással), M-focibajnokság, a Gyere Te is mozgalom, s nem utolsósorban a rendszeresen megszervezett összejövetelek.

Többek között ez is hozzájárult ahhoz, hogy a temesvári magyar diákság a forradalom után olyan gyorsan megszervezte önmagát. A vezetőség főként olyan diákokból tevődött össze, akik rendelkeztek már valamilyen szervezési tapasztalattal, s míg a román diákszervezetek elsősorban oktatási és szociális kérdés megoldásával foglalatoskodtak, a magyar diákok számára maga az önszerveződés bírt a legnagyobb jelentőséggel. A másik legjelentősebb diákcentrumhoz, Kolozsvárhoz képest a Temesváron alakult diákszervezetek más célokat tűztek ki: Kolozsváron például még élt a magyar egyetem emléke, s reálisnak tűnt az elképzelés, hogy ismét lesz magyar oktatás és magyar egyetem is. Temesváron a diákszervezet a magyar diákság érdekvédelmi és összefogó szervezete kívánt lenni. Később aztán ezek a célok is bővültek. A TMD főként a programszervezésre fókuszált: például TMD Fesztivált, TMD Kupát, TMD Olimpiát (1993-tól) szerveztek,³⁴⁵ de működött pszichológiai-, számítógép-, irodalmi-, valamint politológiai kör is, valamint a Táncházhöz, a Gyere Te is kirándulócsoporthoz, vagy a Látóhatár-vitakörhöz is lehetett csatlakozni. A sport területén is aktívak voltak a fiatalok, s lehetőség volt a foci M-bajnokságon, a kosárlabda M-bajnokságon, s időnként sakk-, tenisz-, asztalitenisz-bajnokságon is részt venni. Nem elhanyagolható események voltak a rendszeresen megtartott összejövetelek, bulik sem, amelyek akár 7-800 diákot is megmozgattak. Ezek szerepe a fiatalok kapcsolati háló építésében is eliminálhatatlan, s nagyfokú kohéziós erőt hoztak létre. A TMD apolitikusként határozta meg önmagát, habár tagja volt mind a MISZSZ-nek, mind a Magyarok Világszövetségének, s az RMDSZ-kongresszuson is jelen volt a diákszervezet küldöttje. De a politikához kapcsolódó céljuk inkább az információszerzésben merült ki.³⁴⁶ A fiatalok meghatározó szereplőkké váltak a közösségépítés terén, cselekvő módon járultak hozzá a magyar közösségi élet újjászervezéséhez, például a Temesvári Új Szó árusítása, rendezvények (pl. farsang), illetve

³⁴⁴ Toró, 2014. A temesvári magyar közösség, i.m. 18–20.

³⁴⁵ A rendezvényeken a diákok több mint fele részt vett, a költségeket pedig alapítványi és szponzori pénzből fedezték.

³⁴⁶ Kántor, 1994. Új generáció? i.m. 35–45.

politikai témákkal kapcsolatos előadások szervezése révén, valamint igyekeztek megszólítani a fiatalokat, s ösztönözni őket, hogy csatlakozzanak valamelyik magyar szervezethez. A TEMISZ 1990 márciusában egy információs-választási iroda indítását kezdeményezte Temesváron, valamint megjelentette Vétó című kiadványát a Temesvári Heti Új Szó ifjúsági mellékleteként,³⁴⁷ új vezetőségét pedig 1990. április 3-án választották meg két évre.³⁴⁸

A fiatalok önmaguk megszervezésével párhuzamosan törekedtek a felnőtt érdekvédelmi szervezetekkel való együttműködésre is, s az ifjúságra a BMDSZ és az RMDSZ is partnerként tekintett. A temesvári ifjúsági szervezet tagjai közül Borbély Zsolt Attila és Toró T. Tibor a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) által kerültek be az országos politikába (a TEMISZ ugyanis egyike volt a jelentősebb ifjúsági szervezeteknek).³⁴⁹ A BMDSZ³⁵⁰ és a fiatalok részt vettek az RMDSZ 1990. január 7-én, Kolozsváron megtartott találkozáján,³⁵¹ a január 13-i marosvásárhelyi országos tanácskozásán, valamint 1990. február 24–25. között, az RMDSZ III., Sepsiszentgyörgyön megtartott találkozáján is. Ez utóbbi alkalommal megválasztották az RMDSZ Országos Ideiglenes Bizottságát, amelynek során Borbély Zsolt Attilát (MISZSZ-Temesvár) alelnökké, Szilágyi Zsoltot (MISZSZ-Nagyvárad) pedig az Intéző bizottság tagjai közé választották.³⁵² Az 1990. április 21–22. között megszervezett első RMDSZ-kongresszuson a BMDSZ-t tizenöt fő képviselte, akik közül Bodó Barna és Toró T. Tibor az országos elnökségnek is tagjai lettek.³⁵³ Ezzel az ifjúság intézményes szinten is megjelent a magyar közösség országos szintű érdekvédelmi szervezetében.³⁵⁴

A magyar érdekképviselő idősebb és fiatalabb képviselői igyekeztek szoros kapcsolatot kialakítani egymással, amely azért is volt lényeges, hiszen a BMDSZ, a Temesvári Új Szó és a TEMISZ a Magyar Házban működtek.³⁵⁵ A fiatalok a felnőtt társadalomhoz fűződő kapcsolati hálójukat is igyekeztek minél tágabb értelemben kialakítani: 1990 elején a Fidesz-küldöttség (köztük Kövér László) könyvekkel, újságokkal érkezett a városba, s a TEMISZ ennek segítségével alakította ki könyvtárát.³⁵⁶

³⁴⁷Toró, 2014. A temesvári magyar közösség, i.m. 31–32.

³⁴⁸Elnöke Toró T. Tibor lett, alelnöknek Borbély Zsolt Attilát, titkárnak Koreck Máriaát választották, míg a gazdaságért Dudás József, kultúráért Makai András, politikáért pedig Kántor Zoltán felelt.

³⁴⁹Toró, 2014. A temesvári magyar közösség, i.m. 45.

³⁵⁰A Bánsági Magyar Demokrata Szövetség RMDSZ-be való integrációja fokozatosan történt.

³⁵¹Ahol jelen volt még Arad, Bihar, Szatmár, Máramaros, Szilágy, Kolozs, Fehér, Szeben, Maros, Hargita, Kovászna és Brassó megyék képviselői is.

³⁵²Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

³⁵³Toró, 2014. A temesvári magyar közösség, i.m. 44.

³⁵⁴Toró T. Tibor a MISZSZ elnökség tagjaként egyik vezetője lett a Szöcs Gézát támogató fiatalok csoportjának. Később a MISZSZ Domokos Géza egyik fő kritikusává vált.

³⁵⁵Toró, 2014. A temesvári magyar közösség, i.m. 41.

³⁵⁶Uo. 34.

Marosvásárhely

A marosvásárhelyi magyar értelmiség is az elsők között alakította meg érdekvédelmi szervezetét, amelyet akkor még Magyar Demokrata Szövetségnek hívtak. A szervezet tagsága folyamatosan nőtt, s jelentős támogatottságra tett szert. Az RMDSZ marosvásárhelyi szervezetének jelentőségét növelte, hogy az 1990. január 7-i kolozsvári tanácskozást követően még e hónap 13. napján, Marosvásárhelyen szervezték meg a Szövetség Országos Küldöttgyűlését. 1990 elején Marosvásárhelyen és a térségben a szervezetépítés területén szintén nagyfokú aktivizmus figyelhető meg, folyamatosan alakultak a különböző magyar kulturális, gazdasági, ifjúsági szervezetek, s a magyar közösségi élet egyre élénkebbé és mozgalmasabbá vált.³⁵⁷

Kolozsvár

Kolozsvár a forradalomban sajátos szerepet töltött be, amely több okra vezethető vissza: először is a városban volt az erdélyi hadsereg központja, amely a decemberi események kapcsán fontos tényezőként jelent meg. Emellett kulturális központ is volt, s a magyar és román értelmiségi elit jelentős része itt tevékenykedett. A 70-es és 80-as években a kolozsvári magyar értelmiség a román rezsim ellen több módon is protestált: az ellenállók részt vettek a Limes-körben folytatott diszkussziókban,³⁵⁸ valamint korábban a Bretter György tanítványai közötti diskurzus alakításában is. Szintén Kolozsváron született meg a Kiáltó Szó című szamizdat, s habár csak két számot sikerült publikálniuk, további hét szám kézírata is elkészült – bár nyomtatásban ezek már nem jelenhettek meg. A decemberi eseményeket követően Kolozsváron is megindult a magyar közélet reorganizálása, amelynek első lépéseiként a nagymúltú magyar szervezetek újjászervezése is felmerült. A magyar értelmiség körében hamar megjelent az igény az Erdélyi Múzeum-Egyesület jogfolytonosságának helyreállítására, valamint az értelmiség kezdeményezte a Közép-Európai Közművelődési Egyesület (KEMKE) létrehozását is, amely később a szintén nagy múltú EMKE újjászervezésének elődje volt, s ebbe a kategóriába illeszkedik még az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület (EMGE) újjáalakulása is. A kolozsvári magyar értelmiség még decemberben megalapította a Kolozsvári Magyar Demokrata Tanácsot (KMDT), amely aztán a Kolozsváron megrendezésre kerülő, 1990. január

³⁵⁷ Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás, i.m. 216–217.

³⁵⁸ A Limes-kör nem Kolozsvárhoz köthető elsősorban, ugyanakkor a résztvevő kolozsvári értelmiség jelentős szerepet töltött be a város kulturális életében.

7-i országos küldöttgyűlésig az RMDSZ helyi szervezetévé alakult át. A forradalmat követő eufóriában a kolozsvári diákok és egyetemisták is elindultak önmaguk megszervezésének útján, s a más városokból érkező, Kolozsváron tanuló magyar diákok a szünetről visszaérkezve rögtön be is léptek az első ifjúsági szervezetbe, a Magyar Demokrata Ifjak Szövetségébe (MADISZ). A MADISZ programjában kifejtette, hogy a magyar ifjúság érdekvédelmi és képviselői szervezeteként kíván működni.³⁵⁹

Az alapításra a Szabadság szerkesztőségében került sor Balogh Edgár unokájának, Balogh Andrásnak az irányításával, s Pillich László segítségével. Utóbbi a következőképpen emlékezett vissza az idősebb és a fiatalabb nemzedék szervezkedésére: *„A kolozsvári értelmiség egy része, Balázs Sándor és Nagy György személyes lelkesedése és kezdeményezése révén összegyűlt Gáll Ernő lakásán és közösen megfogalmazta a Hívó Szót, azt a kiáltványt, amely a romániai magyar önszerveződés máig érvényes dokumentuma lett. [...] A Hívó Szó Szabadságban történt megjelenését már egy nappal megelőzte az értelmiségi találkozó szervezése, amelyben Balogh Edgárnak kétségtelenül fontos szerepe volt. Az ő fia és unokája járták végig azokat az értelmiségieket, akik másnap létrehozták a Kolozsvári Magyar Demokrata Tanácsot (KMDT). Valószínűleg véletlenszerűen, gondolom, mindenekelőtt azokra építettek, akiket személyesen ismertek és akikben megbíztak. Hozzám András, az Edgár bácsi unokája csengetett be, akkor ajánlottam fel a Szabadság szerkesztőségét a gyülekezés lehetséges színhelyül.”*³⁶⁰

Pillich is kiemeli, hogy a fiatalok önszerveződése ezzel párhuzamosan, nem kevesebb lelkesedéssel kezdődött meg: *„Ugyanakkor párhuzamosan zajlott a Szabadságnál egy másik találkozó is, amiről méltatlanul kevés szó esik ma már. Tele volt a szerkesztőség udvara fiatalokkal, akik a MADISZ-t akarták létrehozni, ugyancsak Balogh Edgárhoz közel álló, Andris unokája általi szervezés alapján. [...] fölhívtam néhány ismerős fiatalot, ennyivel járultam hozzá a sajnos rossz emlékű MADISZ nevet felvett ifjúsági szervezet létrehozásához.”*³⁶¹

A fiatalok szerepe ugyanakkor nem merült ki annyiban, hogy ifjúsági szervezetet alapítottak, hanem a hétköznapi diskurzusokban sokszor axiómaként elfogadott radikalizmus jegyében konkrét elképzelésük volt a múlttal történő szakítás, s az egész magyar közélet megújítása kapcsán: *„A 24-i tanácskozás alaphangja is sugallta azt, hogy egyesek azzal a*

³⁵⁹ Fodor János: Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 153–190, itt: 187–188.

³⁶⁰ Az interjú „Tíz éves az RMDSZ – Szerkesztőségünkben született.” címen a *Szabadság*, 2000. február 2-i számában, a 3–6. oldalon jelent meg. Letöltés helye: szabadsag.ro/archivum/2000/0feb-02t.html; Letöltés ideje: 2020. 06. 25.

³⁶¹ Uo.

hiszemmel jöttek oda, hogy újraalakítják a Magyar Népi Szövetséget. És nyilván Edgár bácsi lelkesedése is ebből fakadt. A fiatalabbak viszont határozottan kijelentették, hogy erről nem lehet szó. A Ceaușescu házaspár elmenekülése után két nappal már nyilvánvaló volt — vagy csak reméltük? —, hogy teljes szemléletváltás, polgári átrendeződés várható, amely megköveteli, hogy egész más módon viszonyuljunk önmagunkhoz és más szervezeti keretekben gondolkozzunk. Akkor Balogh Edgárban volt annyi tisztánlátás, hogy felmérte és elfogadta, hogy itt más dolognak kell történnie, mint amire ő és sokan mások, emlékeik alapján, vágytak volna. Egy adott pillanatban félreállt. Rájött, hogy ez a történet már nem az ő nemzedékéről szól, nem az, amiben elsősorban ő lehetne hasznos. Bár többen is lettek volna, akik ezt megteszik...”³⁶²

A fiatalok negatív attitűddel viszonyultak az előző rendszerhez, s céljuknak tekintették egy új, megtisztított közélet létrehozását: a diákság fontos szerepet töltött be az egyetemeken a diktatórikus rezsimek behódoló és azt kiszolgáló oktatók kiszűrésében is.³⁶³

A Szabadság a későbbiek során is támogatta a fiatalok törekvéseit, s 1990 januárjától a MADISZ által szervezett kulturális rendezvényeket az újságban külön erre a célra fenntartott hirdetőhelyen népszerűsítették. A szervezetet továbbá a Jelenlét című lap is propagálta.³⁶⁴

A forradalmat követően még számos magyar diákszervezet alakult, például az Ifjúsági Keresztény Egyesület,³⁶⁵ valamint 1990. január 25-én alapították meg a kolozsvári magyar felsőoktatásban részt vevő diákokat megszólító Kolozsvári Magyar Diákszövetséget³⁶⁶ (KMDSZ) is.³⁶⁷ A KMDSZ is kinyilatkoztatta együttműködési szándékát mind a MADISZ-szal, mind az RMDSZ-szel, s képviselői helyhez jutottak az RMDSZ megyei küldöttgyűlésében is. A két, kolozsvári magyar ifjúságot képviselő szervezet célcsoport tekintetében is hasonlóságot mutatott, emellett személyi átfedések is voltak közöttük. Mindebből egyenesen következett, hogy az ifjúságot érintő aktuális problémákat is hasonló módon és eredménnyel azonosították, ilyen volt például a Bolyai Bizottsághoz való viszonyuk rendezése is.³⁶⁸

A fiatalok Kolozsváron is aktívan részt vállaltak az erdélyi magyarság életének újjászervezésében, és például az első szabad március 15-i ünnepséget az RMDSZ a MADISZ-

³⁶² Uo.

³⁶³ Például a Protestáns Teológiai Intézet 1990. január 22-i ifjúsági gyűlésén határozatot fogadtak el az előző rendszert kiszolgáló dr. Péntek Árpád rektor lemondását követelve. A kísérlet ugyanakkor nem járt sikerrel, ugyanis január 29-én a tanári- és szenátusi gyűlés megerősítette Pénteket rektori tisztségében.

³⁶⁴ Fodor, 2014. Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron, i.m. 187.

³⁶⁵ Uo.

³⁶⁶ KMDSZ-ről lásd még: Magyarai Tivadar: Kolozsvári Magyar Diákszövetség. *Korunk*, 1995. (11). 103–106.

³⁶⁷ A Kolozsvári Magyar Diákszövetség /KMDSZ/ felhívása megjelent a Szabadság (Kolozsvár) 1990. február 1-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: KMDSZ. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

³⁶⁸ Fodor, 2014. Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron, i.m. 187.

szal és a KMDSZ-szel közösen szervezte meg.³⁶⁹ A megemlékezés Kolozsváron sem zajlott zavartalanul, a Vatra Românească³⁷⁰ és egyéb szélsőséges csoportok ugyanis ellentüntetést szerveztek, s igyekeztek az ünneplést megzavarni.³⁷¹

Az ifjúság a kulturális rendezvényszervezés mellett közéleti, politikai kérdésekben is aktívan véleményt nyilvánított, például 1990. március 13–15. között a KMDSZ tagjai ülősztrájkot szerveztek a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet diákjaival való szolidaritásuk kifejezésekképpen.

Kézdivásárhely

A kézdivásárhelyi magyar közösség szervezetalapítási kedvére is kedvezően hatott a Ceaușescu-rezsim bukását követő kedvező közhangulat, s szinte azonnal hozzáláttak saját érdekvédelmi szervezeteik megalapításához. A decemberi események után a városi adminisztráció átalakításával egyidőben kezdetét vette a magyar kisebbségi társadalom újjászervezése, s a kulturális rendezvények és az anyanyelvi oktatás biztosítása mellett a szervezeti élet is fellendült, s számos egyesület alakult.³⁷² A forradalom, valamint a változással járó szabadság újszerű érzése a fiatalokat is mobilizálta, lelkesedésüket bizonyítja, hogy a városi fiatalok már december 22-én egy helyi újság kiadását tervezték. Lendületüket annak sem sikerült megtörnie, hogy a Művelődési Házban összegyűlt ideiglenes vezetőség fenntartással fogadta ötletüket. A fiatalok által indított periodika végül a Székely Újság címet kapta, s az első száma 1989. december 23-án, 5000 példányban jelent meg.³⁷³ A lap későbbi számai 15–20 000 példányban is elkelték, köszönhetően többek között annak, hogy a fiatalok budapesti látogatásaik alkalmával is terjesztették a lapot. A lap tematikája széles spektrumot ölelt fel: foglalkoztak benne a várost érintő közéleti hírekkel (város vezetésének döntéseivel, politikai eseményekkel, kultúrával, készítettek interjúkat, s leközöltek lakossági panaszokat is), emellett

³⁶⁹ Fodor, 2014. Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron, i.m. 185.

³⁷⁰ A Vatra Românească szervezetet a románok jogainak védelmére hozták létre, s kisebbség-ellenes propagandájával sikerült felélesztenie a két nemzet közötti bizalmatlanságot és ellenségeskedést, s tömegeket mobilizálnia a kisebbségek elleni tüntetések megszervezésekor. Forró Albert: Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 237–282, itt: 259.

³⁷¹ Az ünnepség egy másik szempontból is lényegesnek bizonyult a magyarok önszerveződése kapcsán, hiszen ekkor tért haza Szócs Géza, aki disszidálása után is segítette a magyar ellenzékiek törekvéseit (például Budapesten a Szabad Európa Rádió irodavezetője volt.) Szócsöt választották később az országos titkári pozícióba, ezzel demonstrálva a magyar kisebbség Kolozsvár-Bukarest kétpólusosságát.

³⁷² Az elsők között alapították meg a Vallásos Ifjak Szövetségét (1990. március 29.)

³⁷³ 1903-tól 1944-ig hasonló névvel jelent meg a kézdivásárhelyi hírlap.

irodalmi alkotások és visszaemlékezések is rendszeresen megjelentek benne. A Székely Újság egészen 1991-ig működött.³⁷⁴

Kézdivásárhelyen sem a Nemzeti Megmentési Front, sem pedig a Vatra Românească helyi szervezete nem tett szert komoly támogatottságra.³⁷⁵ A város politikai életében fontos szerepet egyrészt az 1989. december 23-án megalakított Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége (MADISZ) és a december 24-én létrejövő RMDSZ helyi tagozatai játszottak. A kézdivásárhelyi fiatalok, akik az elsők között szervezték meg önmagukat, december 23-án jelentették meg első kiáltványukat a Székely Újságban. A MADISZ (vagyis ekkor még DISZ- Demokrata Ifjak Szövetsége, a Romániai Magyarok Demokrata Fórumának ifjúsági szervezete) a fiatalok érdekvédelmi szervezeteként definiálta magát, s létrejöttének célját az ifjúság – különösen a nemzetiségi – jogainak megvédésében és tudatosításában jelölte meg. Az ifjúsági szervezet (DISZ) kézdivásárhelyi alakuló gyűlését december 25-én tartották meg 250 fiatal részvételével (számuk januárra már 480 fő volt), ahol tíztagú ideiglenes bizottságot választottak, s ideiglenes székhelyüket az ifjúsági klubban alakították ki. 1989 decemberében a DISZ volt a legszervezettebb közösség és politikai erő a városban,³⁷⁶ s a demokratikus szervezetekkel való együttműködés mellett beleszólási jogot kívánt a fiatalok számára elérni a városi vezetőség által szervezett programok terén is.³⁷⁷ A szervezet később MADISZ néven ugyancsak magára vállalta a fiatalok érdekképviselését.³⁷⁸

Az ifjúság az önszervezés, öndefiníálás és az idősebb generáció demokratikus szervezeteivel (RMDSZ) való kooperálás mellett már a kezdetektől hangsúlyt fektetett a külföldi kapcsolatai kiépítésére is. A kézdivásárhelyi ifjúság 1989. december 29-én találkozott Németh Zsolt fideszes politikussal, valamint David Campanaléval (angol Liberális Demokrata Párt képviselője/Fiatal Angol Demokraták), s közös nyilatkozatot tettek közzé Campanale, Németh Zsolt, dr. Szabó Miklós (Fidesz), Deme László és Sántha Attila (MADISZ kézdivásárhelyi szervezete) aláírásával. A találkozó egyik legfontosabb, máig is ható

³⁷⁴ Tóth-Bartos András: Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen, 1989. december – 1990. május. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 355–376, itt: 370 – 372.

³⁷⁵ December 23-án megalakult a városi Nemzeti Megmentési Front (NMF), amelynek tagjai között MADISZ-tagok is megtalálhatók: Ifj. Arany Álmos, ifj. Deme László, Kovács Attila, valamint Nagy Tamás. Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés, i.m. 365.

³⁷⁶ Politikai erejüket és határozott fellépésüket bizonyítja, hogy a városi bizottságba három képviselőt is delegálhattak Arany Álmos, Nagy Tamás és Kovács Attila személyében. Utóbbi később alpolgármesteri pozíciót is betöltött Bokor Zoltán polgármesteri ideje alatt.

³⁷⁷ Uo. 370–371.

³⁷⁸ Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés, i.m. 371.

eredményeképpen egy közös politikai tábor³⁷⁹ megszervezése mellett döntöttek, amelyre végül 1990. július 21–29. között került sor Bálványosfűdön.³⁸⁰

Nagyvárad

Nagyváradon az 1970-es évek közepétől már működtek magyar értelmiségiekből – tanárok, újságírók, művészek, stb. – álló ellenzéki csoportok, s megnyilvánulásaik az 1982-ben útnak indított Ellenpontok szamizdattal nyert publicitást. Nagyváradon a kulturális élet a folyamatos cenzúra és ellenőrzés ellenére is látszólag pezsget, amely főként a képzőművészeti és színházi szférában mutatkozott meg. Ugyanakkor a nyolcvanas évek végére a nagyváradai magyar értelmiségiek nagyrésze emigrált, s a maguk után hagyott űrt nem sikerült betölteni. Az Ellenpontok illegális kiadvány szerkesztőinek meghurcolása, valamint a titkosrendőrség egy korábbi, az Ady-kör vezetői elleni eljárás módja hatására a nagyváradiak nem csatlakoztak a Tőkés László köré csoportosuló ellenálló csoportokhoz, pedig Tőkés áthelyezését és felfüggesztését a Nagyvárad Református Egyházkerület püspöke, Papp László irányította.³⁸¹ A bukaresti és temesvári eseményekkel ellentétben Nagyváradon békés forradalom, a hatalomváltás egy más módozata valósult meg. 1989. december 22-én Nagyváradon is megindult a magyar szervezkedés amikor az Ady-kör és az Irodalmi Kerekasztal tagjai közül néhányan hallották Domokos Géza felhívását a televízióban, amelynek hatására másnap megalakították az RMDSZ Bihar Megyei Tanácsát. Ezzel sikerült a Nemzeti Megmentési Front megalakulásával egyidőben megalapítani a szervezetüket.³⁸² A Szövetség gyorsan terjeszkedett, a vidéki tagszervezetek folyamatosan alakultak. December 25-én megszerezték a Román Kommunista Párt megyei Pártkabinetjének épületét³⁸³, s ezzel az RMDSZ lett az első nagyváradai érdekvédelmi szervezet, amely önálló székházzal rendelkezett. Az épület később több szervezet – így a politikai foglyok szervezete, a pedagógusok szervezete, a Német Demokrata Fórum, s nem utolsósorban az ifjúsági szervezetek – központja lett.

December 29-én létrehozták a magyar ifjúsági szervezeteket is – például a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szervezetet (MIDESZ) –, amelyet az RMDSZ is üdvözölt, s kifejezte,

³⁷⁹ A tábort 1997-től Tusnádfűdőre költöztették, s a két fürdőhely nevének összevonásából alakult ki a közismert Tusványos szabadegetem név.

³⁸⁰ Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés, i.m. 372.

³⁸¹ Tavasz, 2014. Forradalom Nagyváradon, i.m. 71.

³⁸² Magukat Magyar Demokratikus Nemzeti Tanácsnak nevezték, s már december 25-én megszervezték testületüket, amely 21 főből állt, s a névsort megküldték a helyi Nemzeti Megmentési Front képviselőinek is.

³⁸³ Korábban Református tanoncotthon és Kultúrház néven ismerték, amely a Magyar Népi Szövetség Székházaként is működött.

hogy tiszteletben tartja az ifjúság függetlenségre való törekvését, mindamellet jobban örült volna, ha inkább hozzájuk csatlakoznak.³⁸⁴ A nagyváradi fiatalok cselekvőképessége sem állt meg pusztán a szűk értelemben vett önszerveződés fokán, a forradalom által felkorbácsolt tette vágyás mobilizálta őket a jogaikért való kiállásra is. 1990. január 13-án a Bihar megyei Magyar Pedagógusok Szervezete (BMPSZ), a MIDESZ és Romániai Demokrata Ifjúsági Szövetség békés tüntetést szervezett, amelynek célja az oktatás demokratizálása melletti kiállítás demonstrálása volt.³⁸⁵

Nagyvárad a Ceaușescu-rezsim bukása utáni hónapokban több, a magyarság önszerveződése szempontjából jelentős esemény helyszíne volt. 1990. április 21–22-én az erdélyi magyarság intézményesülésének egyik legjelentősebb mozzanataként a városban került sor az RMDSZ I. Kongresszusára. Ez erősítette a nagyváradiak, valamint a bihariak pozícióját a szövetségen belül, valamint hozzájárulhatott ahhoz is, hogy Ion Iliescu április 14-én villámlátogatást tett Nagyváradon, amelynek során az RMDSZ megyei vezetőivel is leült tárgyalni.³⁸⁶

Arad

A nyolcvanas években az aradi kulturális és közösségi szerveződések is a Román Kommunista Párt (RKP) felügyelete alá kerültek, amely nemcsak ellenőrizte és korlátozta, hanem szépen lassan el is fojtotta az önszerveződési kísérleteket. Románia nyugati részén a forradalmi hangulat kialakulásához hozzájárult a média hatása is. A régióban jól foghatók voltak a magyarországi tévé- és rádióadások, ezáltal széles körben hozzáfértek a román rendszerrel szembeni kritikusabb hangvételű médiatartalmakhoz is. Másrészt Arad földrajzi értelemben is közel helyezkedik el Temesvárhoz, s ennek következtében gyorsan tudomást szereztek a temesvári eseményekről, s ezáltal a város az elsők között csatlakozott a temesváriak ellenállásához.

Az aradi forradalom során a magyarok spontán módon kezdtek önmaguk megszervezéséhez, s 1989. december 22-én Hosszu Zoltán ügyvéd, Matekovits Mihály tanár és Kocsik József Kultúrbizottsági felelős összeállítottak egy listát *12 Pont* címen, amelyben összefoglalták az aradi magyarok követeléseit.³⁸⁷ Egyúttal megalapították az Aradi Román

³⁸⁴ Tavasz, 2014. Forradalom Nagyváradon, i.m. 85–87.

³⁸⁵ Uo. 89.

³⁸⁶ Uo. 91–92.

³⁸⁷ Az alábbi kéréseket fogalmazták meg a 12 Pontban: az anyanyelv korlátlan használata, népképviselési demokrácia, a nemzetiségi minisztérium megalakítása, az anyanyelvi oktatás újjáépítése, a magyar nyelvű sajtó és

Demokrata Front Magyar Nemzetiségű Lakossága Bizottságát. Ezt követően felvették a kapcsolatot Domokos Gézával, aki felkérte őket, hogy hozzák létre az RMDSZ helyi fiókszervezetét. Aradon is a helyi újságon, a Jelen napilapon keresztül³⁸⁸ igyekeztek minél több magyart elérni és mobilizálni a magyar szervezetekhez való csatlakozásra. Ez a módszer sikeresnek bizonyult, ugyanis Arad városában is lázas szervezetépítésbe kezdtek, s nagyon rövid idő alatt sokan jelentkeztek az RMDSZ-be.

A romániai forradalmat követő igen rövid idő alatt az aradi magyar közélet egy kisebbfajta forradalmon ment keresztül, újjászervezték a kommunista diktatúra alatt elnyomott intézményi struktúrákat, valamint 1989. december 27-én megalakult az RMDSZ Arad Megyei Szervezetének ifjúsági szervezete is. A magyar közösség élete így minden aspektusból új lendületet kapott. Politikai téren az RMDSZ Arad Megyei Szervezete vállalta magára a magyarok érdekvédelmét, mindeközben számos kulturális és ifjúsági programra is sor került, a közösségi és ifjúsági élet felpezsdült, több bált is rendeztek.

1990. február 9-én megalakult országos szinten a Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa (NEIT), amely május 20-ig magára vállalta az ország vezetését. Aradon is megválasztották a NEIT megyei vezetőségét, megalakulásában pedig 14 párt és csoportosulás vett részt, többek között a Magyar Diákok Ifjúsági Szervezete és az Aradi Szabad Fiatalok Szervezete is.³⁸⁹

Székelyudvarhely

Az RMDSZ Székelyudvarhelyen 1989. december 24-én alakult meg, s ezzel párhuzamosan sporttanácsokat, művelődési és ifjúsági szervezeteket is alapítottak. Az első érdekvédelmi vállalkozások között voltak a generációs szervezetek, mint például a Nyugdíjasok Demokratikus Szervezete Ideiglenes Szervező Tanácsa, vagy az 1990. január elején megalakult Székelyudvarhelyi Ifjak Szövetsége (SZISZ) is. Utóbbi 1990. január 5-én közzétett programjában szerepel a város fiataljai érdekeinek képviselője és védelme, az ifjúság kikapcsolódásának megszervezése, a hagyományok ápolása, a vidék történelmi és természeti kincseinek megőrzése, valamint más ifjúsági szervezetekkel való kapcsolatfelvétel és

tömegtájékoztató újjászervezése, a kulturális örökség szabadsága, az emberek és eszmék szabad mozgásának biztosítása, az erőszakos asszimilációs politika beszüntetése, a munkások, parasztok és értelmiségiek szülőhelyük közelében való elhelyezkedésének lehetősége, a család- és keresztnevek helyes anyakönyvezése, a magyar nyelvű feliratok és elnevezések szabad használata a magyar és vegyes anyanyelvű helységekből, a teljes vallásszabadság biztosítása és a Szabadság-szobor visszaállítása.

³⁸⁸ Az első lapszám 1989. december 23-án jelent meg.

³⁸⁹ Lehoczky Attila: A kisebbségek szerepe az 1989-es forradalomban és az azt követő önszerveződésekben. Arad példája. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 53–70.

együttműködés kialakítása. A SZISZ eleinte a Városházán, a volt KISZ irodáiban tevékenykedett.³⁹⁰ 1990. február 27-én újjáalakult a cserkészmozgalom is, amely a Budvár nevet vette fel.

Háromszék

1989. december 24-én került sor a Romániai Magyarok Demokratikus Fóruma háromszéki szervezőbizottságának alakuló ülésére, amelyet gyors és eredményes taglétszám növekedés követett. Ennek köszönhetően a magyar szervezet aspiránsát választották a megye élére. A fiatalok szervezete (MADISZ) itt sem pusztán generációs ügyekkel foglalkozott, hanem az erdélyi magyar közösség egészét érintő kérdésekben is állást foglalt. 1990. február 10-én például a MADISZ és az RMDSZ háromszéki szervezete közösen kezdeményezték Sepsiszentgyörgyön az anyanyelvi oktatás fontosságára a figyelmet felhívó gyertyás-könyves néma tüntetést, amely a következő év március 15-i megemlékezés megünneplésének főpróbája is volt egyben. Továbbá a marosvásárhelyi események az RMDSZ-t és a MADISZ Kovászna megyei intézőtanácsát is állásfoglalásra készítette, s március 19-én egyértelműen elítélték azokat a törekvéseket, amelyek az erdélyi magyar közösség szabadságjogainak durva megsértésére irányultak. 1990. március 20-án 12 és 13 óra között sztrájkot szervezett a megyei RMDSZ és a MADISZ, amelynek célja a marosvásárhelyi magyarokkal való szolidaritásuk kifejezése volt. Március 21-ére pedig egész Kovászna megye területére kiterjedő sztrájkot hirdettek meg a fiatalokkal közösen a magyarelles megnyilvánulások és a nemzetiségi intolerancia miatt. Továbbá levelet intéztek a NEIT elnökéhez és a kormányhoz, amelyben kérték, hogy a román tömegkommunikáció a valóságnak megfelelően ábrázolja a marosvásárhelyi eseményeket, ne csak a magyarokat állítsák be bűnbaknak, a Vatra Românească tagjait távolítsák el a NEIT-ből és a hadseregből, s a Hargita és Kovászna megyei RMDSZ és MADISZ két megfigyelőt delegálhasson a kivizsgáló bizottságba, különben folytatni fogják a sztrájkot.³⁹¹

³⁹⁰ Gidó Csaba: A változás pillanatai. Rendszerváltás Székelyudvarhelyen: 1989. december 16. – 1990. május 10. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 283–306, itt: 294–300.

³⁹¹ Nagy Botond: Háromszék központjának viharos fél éve, 1989. december – 1990. május. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 323–354, itt: 347–350.

Szatmárnémeti

A decemberi események Szatmárnémetiben is mobilizálták a magyar közösséget, s a városban is megalakult a magyarok érdekvédelmi szervezete.³⁹² A fiatalok itt is fontos szerephez jutottak, amelyet az is mutat, hogy a demokratikus választásokra való készülődés jegyében az RMDSZ 1990. április 21-én, a Szövetség hivatalos képviselőjelöltjeinek bemutatása előtt a Független Magyar Párt és a Német Demokrata Fórum mellett a szatmári magyar diákszövetséggel, a MADISZ-szal is választási szövetséget kötött, s képviselőik helyet kaptak a jelöltek listáján. Szatmárnémeti a rendszerváltozást követően mind gazdaságilag, mind kulturálisan hanyatlásnak indult, s nem sikerült előnyt kovácsolnia határ menti elhelyezkedéséből. Ennek is köszönhetően fokozódott a városból való elvándorlás intenzitása, amely az 1990-es években még főként a magyar értelmiségiek távozásában manifesztálódott. Az elvándorlás a szatmárnémeti RMDSZ-t is érintette, s az 1989-es események főbb szereplői közül sokan elhagyták a várost, ezért a helyi szervezetnek a magyar nemzetiségűek viszonylag nagy száma és stabil támogatása ellenére sem sikerült a Szövetség országos vezetésén belül befolyásos szerepre tönie.³⁹³

Máramarossziget

Máramarosszigeten december 25-én alakult meg az RMDSZ helyi szervezete, amelynek létrehozását a helyi magyar értelmiségiek, jórészt tanárok vállalták magukra. A marosvásárhelyi eseményekre a szigeti magyar érdekvédelmi szervezetek is reagáltak, s az RMDSZ március 20-án tiltakozó táviratot küldött Ion Iliescu részére. A helyi ifjúsági szervezet, a MADISZ is részt vett azon a gyűlésen, amelyen elítélték a Vatra Românească tevékenységét.³⁹⁴

³⁹² December 24-én még Magyar Demokratikus Tanács néven alakult meg a szatmárnémeti magyarok érdekvédelmi szervezete. Végül az országos szintű szerveződéssel összhangban december 26-án került sor a hivatalos alakuló ülésre, s ekkor már a bukaresti vezetéssel egyeztetve az RMDSZ Szatmár Megyei Tanácsának megalakulásáról döntöttek.

³⁹³ Sáránci Tamás: „... itt nem politikáról van szó, hanem nacionalizmusról”. Az 1989–1990-es események Szatmárnémetiben. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 95–138.

³⁹⁴ Ákosi Zsolt: Rendszerváltás Máramarosszigeten. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 139–152.

Csíkszereda

A forradalom után Hargita megyében is rögtön megindult a magyar közösség önszerveződése, s számos pártot és érdekképviselői szervezetet alapítottak. 1990 februárjában megalakult az Alfa Ifjúsági Szervezet, amelynek célja az ifjúság megszervezése, valamint a KISZ tevékenységének és vagyonának átvétele volt. Tevékenysége ugyanakkor már 1990 végére lecsökkent, majd két-három év után jogutód nélkül meg is szűnt.³⁹⁵

A MISZSZ megalakulása

A Ceaușescu-rendszer bukását követően a civil társadalom újjáéledése során az ifjúság a demokratizálódás folyamatában részt vevő legdinamikusabb tényező volt.³⁹⁶ 1989 felfokozott hangulatában az erdélyi településeken egyszerre, s egymással párhuzamosan kezdtek megalakulni az RMDSZ helyi szervezetei és az ifjúsági szervezetek, többnyire MADISZ néven.³⁹⁷ A párhuzamosan megalakuló helyi ifjúsági szervezetek egymással is felvették a kapcsolatot, s számos találkozó megszervezésén dolgoztak, amelyek országos szervezetek megalakulásához vezettek. Ebben az időszakban több fontos találkozóra is sor került Kézdivásárhelyen, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön, Marosvásárhelyen, valamint Csíkszeredában. Kialakult a nagy ifjúsági szervezeti struktúra, megjelentek az első ifjúsági vezetők a magyar közéletben.

A többnyire MADISZ néven, alulról szerveződő ifjúsági szervezetek 1990. január 5–7. között tartották az első találkozójukat Kézdivásárhelyen, ahová Marosvásárhelyről, Csíkszeredából, Sepsiszentgyörgyről, Nagyváradról, Barótról, Szentkeresztbányáról és Bukarestből is érkeztek tagok. Főként szervezési kérdésekkel foglalkoztak, és egyúttal az országos hálózat kiépítésének fontosságát is deklarálták. A helyi szervezetek önállóságának megőrzése mellett a központi koordináló szerepet Kolozsvárnak szánták. A MADISZ és az RMDSZ viszonyának definiálása szintén meghatározó kérdésként vetődött fel, s a fiatalok egyenrangú, partneri kapcsolat kialakítására törekedtek.³⁹⁸

³⁹⁵ Forró, 2014. Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei, i.m. 237–282, itt: 270.

³⁹⁶ Kósa, 2005. Timurok és Pál utcai fiúk, i.m. 212.

³⁹⁷ Például Kolozsváron MADISZ (Magyar Demokrata Ifjak Szövetsége), Nagyváradon MIDESZ (Magyar Ifjúsági Demokrata Szövetség), Temesváron TEMISZ (Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezet), Csíkszeredán DMISZ (Demokrata Magyar Ifjak Szövetsége) néven, stb.

³⁹⁸ Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés, i.m. 371.

1990. január 20–21. között Nagyváradon került sor „csúcstalálkozóra”, vagyis a következő országos összejövetelre, ahol egységes program kidolgozására, a szervezethez kapcsolódó lapok működtetésére, valamint az RMDSZ-hez való viszonyulásukra fókuszáltak.³⁹⁹ Közös nyilatkozatban döntöttek az országos struktúrák létrehozásáról, valamint elfogadásra került a Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége (MISZSZ) név is, amely az egyes városokban megalakult magyar ifjúsági szervezetek gyűjtőszervezeteként kívánt tevékenykedni.⁴⁰⁰ Toró T. Tibor visszaemlékezése szerint: „Gyakorlatilag történelmi léptékkal, szinte pillanatok alatt létrejött 20-30 ifjúsági szerveződés. Főbb helyszíneken, mint Nagyvárad vagy Kolozsvár sorra jöttek létre a helyi ifjúsági szervezetek, a MADISZ-ok (Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség). Január végére össze is hoztunk egy országos találkozót Nagyváradon. [...] Itt merült fel a gondolat, hogy ezt a kezdeményezést intézményesíteni kellene és létre kellene hozni egy ifjúsági ernyőszervezetet. [...] Igény volt rá. Véletlenszerűen, de mégis természetszerűen jöttek létre a helyi szervezetek, nem volt központi szerv, mely létrehozta volna, alulról szerveződő volt az egész mozgalom. Ez a rövid alakulási idő kitermelte azt az elitet, akik lokálisan is szerepet vállaltak, és kialakult egy vezető csapat, amely konkrét célokat fogalmazott meg.”⁴⁰¹

Szilágyi Zsolt is ezzel az időszakkal kapcsolatban a mozgalom alulról történő szerveződését emelte ki: „Mi nem kérdeztünk meg semmit és senkit, mi csináltuk. [...] nagyon hamar, hetek alatt létrejött egy hálózat, mert spontán módon megalakult, öntevékeny MADISZ-okból és ifjúsági szervezetekből tulajdonképpen két-három hét alatt egy országos hálózat jött létre. Ez volt a MISZSZ.”⁴⁰²

Döntöttek az országos kongresszust előkészítő találkozóról is, amelyet Sepsiszentgyörgyön tartottak 1990. február 17–18. között. Az alakuló gyűlésen 21 szervezet vett részt, s a MISZSZ-t helyi ifjúsági szervezetek országos hálójaként határozták meg. A MISZSZ létrehozására azért is volt szükség, hogy az erdélyi magyar ifjúság helyi szinten megfogalmazott igényeinek országos szinten is érvényt lehessen szerezni.⁴⁰³

³⁹⁹ Az ifjúsági szervezetekhez a következő lapok kötődtek: Szabadság, Máramarosszigeti Napló, Európai Idő, Válaszúton, Tanú, Szamosmente, Székely Újság, Enyedi Újság, Jelenlét, Visszhang, Arad és Vidéke, Hídfő. Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen, i.m. 372.

⁴⁰⁰ Borbély, 2015. Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet, i.m. 14.

⁴⁰¹ Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 11–19, itt: 11.

⁴⁰² Ifjúsági mozgalom 1990 – a kezdetekről. Interjú Szilágyi Zsolttal, az EMNP elnökével, egykori ifjúsági vezetővel. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 20–28. itt: 21.

⁴⁰³ Interjú Mátis Jenővel: Nehéz választás: civil szféra vagy vegytiszta politika? In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 9–16, itt: 10.

A kezdeti lendületet az 1990-es marosvásárhelyi események, az ún. „fekete március” törte meg. A legtöbb városban eleinte a két nemzet együtt örült az átmenetnek, s egyfajta katartikus élményként hatott a diktatúra éve alatt általánossá vált diszkriminatív politika alóli felszabadulás. Ugyanakkor viszonylag gyorsan ismét a felszínre került az etnikai kérdés, amely Marosvásárhelyen és Maros megyében is az egyik legkényesebb témává vált. A marosvásárhelyi etnikai konfliktus kirobbanásához számos tényező együttállására volt szükség. A szervezetalapítási aktivizmus, a Ceaușescu-rezsim kádereinek, például a gazdasági vezetőknek a leváltására való törekvés,⁴⁰⁴ s az oktatás területén megjelenő nemzetiségi jogkövetelés – anyanyelvi oktatás, oktatási és kulturális intézmények autonómiája – is hozzájárult az egyre markánsabb etnicizálódáshoz. A többségi-kisebbségi viszony alakulásában meghatározó tényezőként jelent meg az anyanyelvi oktatás kérdése, valamint az önálló magyar tannyelvű iskolák megszervezése. Az iskolák körül kialakult nemzetiségi konfliktus országszerte tematizálta a közbeszédet, amely viszonylag gyorsan polarizálódott. A magyar többségű Hargita és Kovászna megyékben az év második felére sikerült visszaállítani a magyar tannyelvű iskolák többségét, ugyanakkor a vegyes lakosságú régiókban a román közvélemény ellenállása miatt a magyar-román iskolák szétválasztásának ügye nem oldódott meg, s nem sikerült a kolozsvári Bolyai Egyetem kérdését sem rendezni.⁴⁰⁵ Az oktatás kérdéskörében a legvitatottabb és legérzékenyebb téma a Bolyai Farkas Líceum és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet (OGYI) ügye volt. Az OGYI körüli vita és a két középiskola szétválása gyorsan a magyar közélet központi kérdésévé vált, s a többségi-kisebbségi viszony rendezésének szimbóluma lett.⁴⁰⁶ Míg a román álláspont szerint az iskolaügy az etnikai szeparatizmus felé vezető út első lépése, addig a magyarok ebben látták a kisebbségi jogok érvényesülésének garanciáját. A szimbolizmust hamar felváltotta az érdekérvényesítő lépések megtétele, s mindkét fél részéről bevonásra kerültek a diákok és a szülők is. Január végén a bolyais magyar diákok ülősztrájkba kezdtek, s erre reagálva a román fél is tüntetést szervezett február 7-re.⁴⁰⁷ A magyar kisebbség által szervezett több ezer főt megmozgató gyertyás-

⁴⁰⁴ A marosvásárhelyi vállalatok és állami intézmények vezetői pozícióit az előző rendszer idején közel 80 százalékban románok töltötték be, ezáltal a leváltásukra való törekvés már a kezdetektől etnikai színezetet kapott. 1989. december 22. után sem változott a helyzet radikálisan, ugyanis a vezetők több mint 70 százaléka román nemzetiségű volt. A magyarok többsége ebben a Ceaușescu-rendszer által örökül hagyott negatív diszkriminációt látta, míg a románok egy része etnikai alapú tisztogatásként értékelte ezt. Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 218.

⁴⁰⁵ Forró, 2014. Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei, i.m. 267.

⁴⁰⁶ Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 219.

⁴⁰⁷ Uo. 222.

könyves tüntetést⁴⁰⁸ a magyarok úgy értékelték, hogy ezáltal sikerült európai módon, nyugodtan és csendben erőt felmutatni, s demonstrálni, hogy a kért jogokról nem hajlandók lemondani. Ugyanakkor a románok olvasatában a felvonulás ellenkező előjellel interpretálódott.⁴⁰⁹ Márciusra Marosvásárhelyen a helyzet egyre feszültebbé vált. A magyar közösség által a nemzetiségi jogok terén követelt reformok késtek, ezzel párhuzamosan a Vatra Românească Egyesület köré szerveződő románok pedig egyre inkább arra törekedtek, hogy a magyar törekvéseknek gátat szabjanak. Az élesedő ellentétek fokozatosan olyan események láncolatát indították el,⁴¹⁰ amelyek végül az 1990. március 19–20-i véres utcai konfliktusokhoz vezettek.⁴¹¹

A marosvásárhelyi események meghatározó fordulópontnak tekinthető az erdélyi magyarság rendszerváltozás utáni életében, valamint a többség-kisebbség közötti viszony alakulásában is. A kommunista diktatúra bukása, valamint a forradalom által életre hívott eufórikus közhangulat megbicsaklott, a Ceaușescu-rezsim idején állandúsuló negatív etnikai diszkrimináció alóli, rövid ideig tartó felszabadultság érzése kifulladt, s a felszínre törtek az etnikai ellentétek. A kisebbségi jogok követelése, valamint a marosvásárhelyi etnikai konfliktus megmozgatta az egész erdélyi magyar közösséget, köztük az ifjúságot is. 1990. február 10-én a MADISZ és az RMDSZ Sepsiszentgyörgyön⁴¹² és Kézdivásárhelyen gyertyás-könyves néma tüntetést szervezett az anyanyelv szabad használatára való figyelemfelkeltés céljával.⁴¹³ 1990. március 13–15. között a Babes-Bolyai Tudományegyetem magyar hallgatói és Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ) tagjai ülősztrájkot szerveztek a marosvásárhelyi OGYI

⁴⁰⁸ A témáról bővebben lásd: Novák Csaba Zoltán-László Márton: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16-21.* ProPrint Könyvkiadó: Csíkszereda, 2012.; Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia Csíkszereda, 1996

⁴⁰⁹ Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 227.

⁴¹⁰ Az 1990. március 15-én, Marosvásárhelyen és más Maros megyei településeken megszervezett 1848–1849-es magyar forradalom és szabadságharc megünneplését a románság egy része ismét a magyar közösség elszántságaként értelmezte.

⁴¹¹ Március 16-án több száz román nemzetiségű személy tiltakozott a Tudor lakónegyedi 28-as számú gyógyszerteráznál egy kétnyelvű felirat kihelyezése miatt, amelynek során kisebb rendbontásra és magyarok bántalmazására is sor került. Másnap újabb demonstrációt szerveztek, a román Diákliga által szervezett tüntetésen pedig a magyar közösség törekvései ellen tartottak beszédeket. Március 19-én tüntetést szerveztek a NEIT székház elé, s Kincses Előd lemondását követelték. Még ugyanaznap megostromolták az RMDSZ-székházat, s több magyar nemzetiségű személyt bántalmaztak (többek között Sütő Andrást.) Március 20-án magyar tüntetés zajlott, nagyjából 10–15 000 magyar részvételével. Később román ellentüntetők jelentek meg a téren – köztük a Maros völgyből beszállított románok is –, amely végül véres konfliktusba torkollott. Később a bíróság főként magyar és roma nemzetiségű személyeket ítélt el. A marosvásárhelyi események új löketet adtak a kivándorlási hullámnak, s közvetlen politikai következményei közé sorolható, hogy a frontvonalba kerülő város helyi RMDSZ képviselőinek szerepe megerősödött a Szövetség központi vezetésében. Az olyan Maros megyei politikusok, mint például Markó Béla, Borbély László, Frunda György, vagy Kelemen Attila, később is jelentős szereplői maradtak a szervezetnek, valamint fontos alakítói a politikai, ideológiai irányvonalának. Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 229–231.

⁴¹² Nagy, 2014. Háromszék központjának viharos fél éve, i.m. 347.

⁴¹³ Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés, i.m. 374.

diákjaival való szolidaritásuk kifejezésekképpen.⁴¹⁴ Március 14-én a marosvásárhelyiekkel szolidaritást vállalva a kézdivásárhelyi MADISZ szervezésében a líceumok diákjai csatlakoztak az OGYI által meghirdetett sztrájkhoz.⁴¹⁵ A Székelyudvarhelyi Ifjak Szövetsége (SZISZ) március 17-re szervezett néma tüntetést a marosvásárhelyi OGYI diákjaival való szolidaritásuk kifejezése céljával, majd 22-én a székelyudvarhelyi RMDSZ-szel és a Szabad Szakszervezetekkel közösen kezdeményeztek tömegtüntetést, amelyen húszezren vettek részt.⁴¹⁶ Gyergyószentmiklósban is több megmozdulásra került sor: 1990. február 8-án a Bolyai Egyetem visszaállításáért vonultak fel, március 15-én megemlékezést szerveztek, illetve a marosvásárhelyi események hatására március 18-án és 20-án is jelentős tömeg gyűlt össze az utcákon.⁴¹⁷

Tehát az alakulási időszak legfontosabb töréspontját a márciusi marosvásárhelyi események jelentették, amelynek következtében a magyar kisebbség és a románság is álláspontjának újradefiniálására kényszerült. Mindez hozzájárult ahhoz, hogy a párhuzamos magyar társadalom kiépítésének, valamint a román politikai pártrendszeren belüli önálló és egységes fellépésnek az igénye megfogalmazódjon az erdélyi magyarok körében. A szereplők kezdetben a demokratikus átmenettől remélték a kisebbségi – anyanyelvi, önkormányzati, stb. – jogok érvényesítését, de hamar megmutatkozott, hogy csak a kollektív jogok kiharcolása biztosíthat védelmet a román nemzetállam etnokulturális hatalmi fölényével szemben.⁴¹⁸

Az erdélyi magyar ifjúság önszerveződése szempontjából is kulcsfontosságú esemény volt a marosvásárhelyi „fekete március”, többek között azért is, mivel 1990. március 17–18. között Marosvásárhelyen szervezték meg a MISZSZ első kongresszusát, amelyen közel négyszáz fiatal vett részt.⁴¹⁹ A visszaemlékezések szerint a *„városban uralkodó feszült légkör egyáltalán nem kedvezett az I. MISZSZ Kongresszus munkálatainak. A terem levegőjében lógó tragédia előszele rányomta bélyegét a jelenlévők kedélyére. A küldöttek idegesek voltak, hosszas, meddő vitákba bonyolódtak.”*⁴²⁰

⁴¹⁴ Fodor, 2014. Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron, i.m. 187.

⁴¹⁵ Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés, i.m. 374.

⁴¹⁶ Gidó, 2014. A változás pillanatai, i.m. 303.

⁴¹⁷ Sóllyom István: Kisváros a forradalomban. Gyergyószentmiklós és a rendszerváltás eseményei. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 307–322, itt: 318–319.

⁴¹⁸ Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *A romániai rendszerváltás és az erdélyi magyarság.* In: Ugyanó (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 7–14, itt: 13.

⁴¹⁹ Az eseményen több közéleti személyiség is beszédet mondott, többek között Smaranda Enache – aki a román mellett magyarul is felszólalt –, valamint a magyarországi román menekültek nevében Emil Iovanescu is nyilatkozott. Király Károly és Sütő András levelet írt a fiataloknak címezve, amelyet fel is olvastak.

⁴²⁰ MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17. Saját példány.

A MISZSZ március 18-án nyilatkozatot fogadott el, amelyben szolidaritást vállaltak az OGYI magyar hallgatóival, s egyetértettek követeléseikkel: az önálló magyar iskolahálózat felállításával, a Bolyai Tudományegyetem visszaállításával, a Nemzetiségi Minisztérium felállításával, a nemzetiségi törvény elfogadásával, illetve a magyar nyelv szabad használatával.⁴²¹ Emellett állást foglaltak a Vatra Românească Egyesülettel (VR) kapcsolatban is, amelyben kifejtették, hogy az 1990. február 10-i magyar kisebbség által szervezett tüntetés békés jellegű volt, amelynek célja kollektív jogaik érvényesítése volt, amelyre a VR sovinszta, erőszakos ellentüntetéssel válaszolt.⁴²² Továbbá a gyűlésen az RMDSZ nagyváradi kongresszusára 15 tagú delegációt jelöltek ki, valamint parlamenti képviselőjelölteket is választottak, akik az RMDSZ listáin indultak. Vagyis habár az ifjúság törekedett önállósága megőrzésére, politikai realizmusuk már a választások előtt az RMDSZ felé történő közeledésben is megmutakozott.⁴²³

Ábrám Zoltán (MISZSZ országos vezetőségi tagja, a Maros megyei MADISZ alapító elnöke) szerint a marosvásárhelyi kongresszusnak politikatörténeti jelentősége volt: *„Azontúl, hogy ez volt az első ilyen lélegzetű, demokratikus, a kommunista típusú politizálást visszaszorítani igyekvő fórum, amely öt héttel megelőzte az RMDSZ nagyváradi kongresszusát, elsősorban az itt megfogalmazott üzeneteket emelném ki. Nyilatkozatban álltunk ki a Temesvári kiáltvány és a Marosvásárhelyen alapított Pro Európa Liga mellett. Komoly előrelépésnek könyveltük el, hogy az ifjúsági szervezetek szövetségbe szerveződtek; ezt egyébként hosszas viták előzték meg, hiszen a küldöttek egy része pártként szerette volna bejegyeztetni. Kidomborítanám Smaranda Enachénak, a Pro Európa Liga vezetőjének csodálatos beszédét, Sütő Andrásnak a kongresszus résztvevőihez szóló március 17-ei levelét, amely egyike lehetett azon utolsó írásainak, amelynek papírra vetéséhez mindkét szemét tudta használni. És talán az sem mellékes, hogy a Magyarországról visszatérő Szócs Gézának, az RMDSZ majdani főtitkárának itt volt az első erdélyi politikusi megnyilvánulása. Sajnos az akkori fiatalos lendületet, kommunistaellenes hangulatot, demokráciaszomjat sikerült részben elfojtaniuk a marosvásárhelyi véres eseményeknek.”*⁴²⁴

⁴²¹A Nyilatkozat megjelent a Szabadság (Kolozsvár), 1990. március 28-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁴²²Az Állásfoglalás megjelent a Háromszék (Sepsiszentgyörgy), 1990. március 20-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁴²³Tóth-Bartos, 2014. Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen, i.m. 372.

⁴²⁴Fekete március – Ábrám Zoltán az ifjúság szerepéről, a 30 éve történt véres események megalázó következményeiről. Letöltés helye: <https://www.emke.ro/>, letöltés ideje: 2020. 02. 15.

A márciusi események miatt a fiataloknak meg kellett szakítaniuk a kongresszust, amelyet két héttel később, Csíkszeredában folytattak.⁴²⁵

Erdélyi magyar ifjúsági- és diákszövetségek, valamint az újjászerveződő ifjúsági szervezetek

A MADISZ-ok mellett más ifjúsági szervezetek is megalakultak, illetve újjászerveződtek. Az egyetemisták szervezeteinek gyűjtőhelye, az Országos Magyar Diákszövetség (OMDSZ)⁴²⁶ tömörítette kezdetben a középiskolások diákönkormányzati szerveződéseit, majd 1990 őszén, Sepsiszentgyörgyön megalakították a különálló Magyar Középiskolások Országos Szövetségét (MAKOSZ) is.⁴²⁷ A MAKOSZ 1994 óta jogi személyiséggel rendelkező szervezatként működik, s 2017-ben 72 diákönkormányzat és több szakmai diákszervezet tevékenységét hangolta össze. A Szövetség célkitűzései között szerepel a középiskolás diákok érdekeinek és jogainak védelme, közéleti szerepekre történő felkészítésük különböző képzések által, szabadidős és kulturális programok szervezése, valamint a diákönkormányzatok érdekképviseleti és rendezvényszervezési tevékenységének támogatása.⁴²⁸

A Cserkészmozgalom a világ legnagyobb ifjúsági és gyermek mozgalma, amelynek a fő célkitűzése egyfajta életmodell nyújtása és ifjúságnevelés. Erdélyben az első cserkészcsapatot 1911-ben, a székelyudvarhelyi Református Kollégiumban alakították, majd a második világháborút követően felszámolták. 1990 februárjában azonban újjászerveződtek a cserkészcsapatok először Székelyudvarhelyen, majd Kolozsváron is, majd 1990. május 15–24. között Gyergyószárhegyen sor került a Romániai Magyar Cserkészszövetség (RMCSSZ) alapító közgyűlésére. 2002-ben nyertek felvételt a MIT tagszervezetei közé, s ezáltal kerültek a Magyar Ifjúsági Konferenciával is közelebbi kapcsolatba, amelynek 2004-ben váltak teljesjogú tagjává. Még ugyanebben az évben a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetségének alapításában is részt vettek. 2010-ben, az RMCSSZ megalakulásának 20 éves évfordulóján Erdély 56 településén 138 cserkészcsapat közel 2000 cserkészzel és 200 felnőtt vezetővel tevékenykedett, 2015-ben pedig számuk 150 bejegyzett csapatra és 2400 tagra emelkedett. A cserkészmozgalom az ifjúságnevelés mellett külön hangsúlyt fektet az erdélyi

⁴²⁵ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2017. i.m. 22.

⁴²⁶ Olyan egyetemi városokban alakultak meg ezek az egyetemista-érdekvédelmi szervezetek, mint Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó, Jászvásár, vagy Nagyvárad.

⁴²⁷ Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214.

⁴²⁸ Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 35–37.

magyarság és a magyar közösség történelmi és kulturális hagyományainak ápolására és védelmére.⁴²⁹

Az Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE) 1921-ben, a nemzetközi *Young Men's Christian Association* (YMCA) szervezet mintájára alakult meg a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézetben, alapszabályzatát az Erdélyi Református Egyház Igazgatótanácsa 1922-ben fogadta el. A két világháború között tevékenységei közé tartozott az Ifjú Erdély című lap elindítása, a helyi csoportokkal való kapcsolattartás, valamint konferenciák szervezése, amelyek lehetőséget biztosítottak a fiatalok számára a találkozásra. 1926-ban megalakult a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület (FIKE). 1930-ban az IKE tevékenysége a falukutatói és népiségi mozgalomhoz kapcsolódott, 1940 és 1944 között pedig a szórványmunkára összpontosítottak. 1948-ban azonban mind az IKE-t, mind a FIKE-t feloszlatták. Az 1989-es fordulatot követően 1994-ben jegyezték be az IKE-t, mint az Erdélyi Református Egyházkerület által alapított, de önálló jogi személyiséggel rendelkező egyesületet. Az IKE a MIT alapító tagszervezete. Jakab István titkársága alatt (1997–2004) az IKE működésében fellendülés figyelhető meg, továbbá hasonló fordulóponthoz vezetett a 2015-ös év is, amikor az országos szervezet és a helyi csoportok között kialakult szakadék áthidalására szervezeti reformot hajtottak végre, s létrehozták az egyházmegyei szövetségeket. Az Egyházkerülettel való kapcsolatukban fontos eseményként értékelhető, hogy 2003-ban az Egyházkerület az Algyógyon működő ifjúsági központot és táborozóhelyet 20 évre koncesszióba adta az ifjúsági szervezetnek, majd 2015-ben az IKE hivatalosan is az Erdélyi Református Egyházkerület Ifjúsági Szövetségévé vált.⁴³⁰

Kolozsváron 1900-ban alakult meg az első szervezett unitárius ifjúsági egylet, amely a Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köre nevet viselte, majd 1929-ben megalakult az országos egylet is, Dávid Ferenc Egylet Ifjúsági Köreinek Egyetemes Szervezete néven. 1928 és 1947 között összesen tizennégy ifjúsági konferenciát tartottak, amelyek főként szervezeti kérdések és aktuális témák köré szerveződtek. Saját kiadvánnyal is rendelkeztek, 1928-ban megjelent az *Ifjúság*, 1929 és 1936 között pedig a *Kévekötés* című ifjúsági lap.⁴³¹ 1948-ban az unitárius ifjúsági egyletet is feloszlatták, majd több mint negyven év után, 1991-ben újraalakították. 1996-ban az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (ODFIE) jogi személyiséggel rendelkező szervezetté vált, amelynek célja, hogy segítse az unitárius fiatalokat vallásosságuk

⁴²⁹ Uo. 89–103.

⁴³⁰ Uo. 106–109.

⁴³¹ Győrő Dávid: *Kévekötek. Az erdélyi unitárius ifjúsági mozgalom története*. Charta Kiadó: Sepsiszentgyörgy, 2000.

megélésében, képviselje őket, valamint segítséget nyújtson lelki, szellemi, nevelési, művelődési, sport- és szabadidős tevékenységeik megszervezéséhez. Tagjai lehetnek ugyanakkor olyan nem unitárius fiatalok is, akik elfogadják és egyetértenek a szervezet alapelveivel. 2017-ben 40 fiókegylete, s több mint 1000 tagja volt.⁴³²

2.3.3. Hőskorszak: 1990–1995

Ez a korszak leginkább a „minden lehet” izgató állapotával írható le.⁴³³ Az ifjúsági szervezetek erejét sok esetben vezetőik kvalitásai, ambíciói, víziói határozzák meg. Ezért az egyes szervezetek történetében a felfutó szakaszokat gyakran gyengébb teljesítményű ciklusok váltották, amely a vezetők – az ifjúsági szervezetek természetéből fakadó – gyors fluktuációjával magyarázható. A fő viszonyrendszer a MISZSZ megalakulását követő beilleszkedése az RMDSZ struktúráiba, s ezzel a magyar ifjúsági elit integrálódása a kisebbségi politikai életbe. A korszakot meghatározó fő törésvonal a politizáló és a politikától távol maradó társadalomszervező ifjúsági elit között alakult ki.

A bipoláris világrend felbomlását követően meginduló kisebbségi önszerveződés során az RMDSZ helyi szervezetei és az ifjúsági szervezetek párhuzamosan alakultak, és már a kezdetekkor megjelent az igény a fiatalokkal való együttműködés kialakítására. Az RMDSZ 1990-ben elfogadott Szándéknyilatkozatában az ifjúságpolitikával külön fejezetben foglalkoztak, s a Szövetség és az ifjúság közötti viszony meghatározásának szándékával deklarálták, hogy az ifjúságot nem irányítani szeretnék, hanem partneri viszonyban képzelik el az együttműködést velük:

„Szövetségünk támogatja a Romániai Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetséget sajátos célkitűzéseinek elérésében, és szükségesnek véli, hogy a fiatalság képviselői minden szinten jelen legyenek vezető testületeiben. Nem irányítója kíván lenni, hanem partneri viszonyba lépni vele, a közösen vallott célok megvalósításáért. Szorgalmazzuk és helyeseljük a fiatalok minden olyan kezdeményezését, amely szellemi életünk gazdagodását, hagyományaink és szokásaink ápolását a korszerű műveltségesszémény európai igényével párosítja.”⁴³⁴

⁴³² Bodó, 2017. Erdélyi Magyar Civil Évkönyv, i.m. 110–114.

⁴³³ Interjú Szilágyi Zsolttal: A gyanútól a szövetségig. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 30–34, itt: 31.

⁴³⁴ A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottságának Szándéknyilatkozata. Marosvásárhely, 1990. január 13. In: *Húszéves az RMDSZ 1989-2009: Eseménynaptár, dokumentumok*. RMDSZ

Az RMDSZ I. kongresszusán (1990. április 21–22., Nagyvárad) már program szintjén foglalkoztak a fiatalokkal, s kifejtették, hogy az ifjúságra autonóm társadalmi kategóriaként tekintenek, s méltányolják a forradalomban játszott szerepüket is: *„Az RMDSZ szerint a romániai magyar ifjúság saját sorsát alakítani tudó, önmaga teljesítőképességének kihasználási módozatait mozgékonyan kereső és érvényesítő, jellegzetes arculatú társadalmi kategória. Nemcsak a diktatúra megdöntésének volt egyik bátor kezdeményezője, hanem ugyanakkor az egész demokratizálódási folyamatnak is dinamizáló tényezője.”*

Elismerték a MISZSZ-t mint az ifjúság legitim képviselőjét, s respektálva annak függetlenségét kijelentették, hogy arra egyenrangú partnerként tekintenek mind az RMDSZ tevékenységét, mind döntéseit illetően: *„Saját képviselői szervezete az önálló és független MISZSZ, amelyet partneri társszövetségnek tekintünk. Céljaink és szándékaink közösek, vállaljuk és szorgalmazzuk a közös fellépést a MISZSZ-szel. Elismerjük annak jogosságát, hogy az ifjúság a maga céljait saját maga által megválasztott úton és saját eszközökkel kövesse.[...] Együttműködésünk az ifjúsággal két, önirányított szövetség kapcsolata formájában valósul meg. A két szövetség szakosított bizottságai, a kölcsönös tisztelet alapján, szorosan együttműködnek a felmerülő problémák megoldásában.”*

Ez a gyakorlatban azt jelentette, hogy az ifjúsági szervezetek tagjai számára lehetőséget biztosítottak az RMDSZ vezető testületeiben való részvétellel: *„A MISZSZ partner mind az RMDSZ tevékenységében, mind döntéseiben. Ennek értelmében az ifjúsági szervezetek tagjai – társadalmi jelentőségüknek megfelelően – részt vesznek az RMDSZ vezető testületeiben, minden szinten.”*

Ezen felül kifejtették, hogy támogatják és bátorítják a többi magyar szervezetet és egyesületet, hogy segítsék a fiatalokat és lehetőség szerint igyekezzenek a munkájukba is bevonni őket: *„Az RMDSZ-ben kollektív tagként működő szervezeteket, egyesületeket arra ösztönözzük, hogy mind nagyobb számban vonják be munkájukba a fiatalokat. Ugyanakkor, a MISZSZ-szel együtt szorgalmazzuk és támogatjuk a különböző arcélű – vallásos vagy világi – ifjúsági szervezetek megalakítását, segítjük munkájukat, hogy minél sokrétűbbé váljon a fiatalok szervezeti élete. Hasznosnak tartjuk, ha ifjúságunk bekapcsolódik a nemzetközi ifjúsági szervezetek tevékenységébe, így a cserkészmozgalomba.”*

A Szövetség ifjúságpolitikáját a következőképpen fogalmazták meg a dokumentumban: *„Az RMDSZ ifjúságpolitikájának tulajdonképpeni értelme azon feltételek*

megteremtésének elősegítése, amelyek mellett ifjúságunk társadalmi jelentőségének megfelelően vehet részt az ország politikai, társadalmi, gazdasági és kulturális életében."⁴³⁵

A kongresszuson megválasztották a vezetőséget is, s az Országos Választmányba húsz főt delegált a MISZSZ.⁴³⁶

Az RMDSZ kezdeti ifjúságpolitikáját tehát az jellemezte leginkább, hogy támogatták a fiatalokat céljaik elérése érdekében, lehetőséget biztosítottak számukra a politikai, gazdasági és kulturális életben való részvételre, valamint az RMDSZ-től független, önálló működésre. Ez a korszak hőskorszakként vonult be a köztudatba, s valóban, a szerveződés kezdeti lendülete több ezres tagságot hozott a szervezeteknek, amelyek nagy tömegeket vonzó helyi és országos rendezvényeket szerveztek, s szinte mindegyik szervezet rendelkezett helyi terjesztésű kiadvánnyal is. Ez a tömegmozgalmak kora is volt egyben, s az ifjúsági elit ki tudta használni ezt a történelmi pillanatot pozícióinak megszilárdítására.⁴³⁷ Mindez hozzájárult a MISZSZ érdekérvényesítő erejének növekedéséhez is, amely abban is megnyilvánult, hogy vezetői hamar lehetőséget kaptak a politikai szerepvállalásra is: az 1990. májusi első demokratikus választásokon az RMDSZ választási listáján helyet biztosított az ifjúsági jelölteknek.⁴³⁸ A politikai pozíciók megszerzésével a MISZSZ az ifjúságinál jóval szélesebb, politikai keretben kezdhett el tevékenykedni, s igyekezett saját arculatot létrehozva, politikailag jól körülhatárolt módon meghatározni önmagát. A MISZSZ egyfajta kritikus, ellenzéki szerepet vett fel, s megpróbálta a „kuruc” témákat napirendre kényszeríteni az RMDSZ-en belül.⁴³⁹ Toró T. Tibor ezzel kapcsolatban így fogalmazott: *„Egyféle gerillacsapat voltunk az RMDSZ-ben, tudunk tematizálni, új témákat behozni, voltak szakértők mellettünk. [...] kötöttünk egy kvázi paktumot, miszerint az RMDSZ elfogadja az önkormányzati modellünket, működési struktúra javaslatunkat, viszont Bukarestbe ők fognak menni, mert minket a bukarestiek nem tekintenek*

⁴³⁵ Varga Gábor (szerk.): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa – beszédek és határozatok*. Bihar megyei RMDSZ: Nagyvárad, 1990. 202–203.

⁴³⁶ A következő személyeket delegálta a MISZSZ az RMDSZ Országos Választmányába: Ábrám Zoltán, Balogh Levente, Boér Hunor, Borbély Ernő, Borbély Zsolt, Csutak István, Koreck Marika, Makkai Zoltán, Markó Attila, Márton Árpád, Sánta Attila, Székely István, Szikszai László, Szilágyi Zsolt, Zsigmond László. Varga, 1990. A Romániai Magyar Demokrata Szövetség, i.m. 226.

⁴³⁷ Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214.

⁴³⁸ Képviselői mandátumot nyert Csutak István (Hargita megye), Birtalan Ákos (Kovászna megye), Eckstein Kovács Péter (Kolozs megye), Varga Attila (Szatmár megye), Szilágyi Zsolt (Bihar megye) és Zsigmond Lajos (Maros megye). Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214–215.

⁴³⁹ A későbbiek folyamán is igyekeztek önálló véleményformáló szerepkört betölteni. 1993 után az RMDSZ MISZSZ frakciója politikai kérdésekben is markánsan fogalmazta meg véleményét. Például az RMDSZ korai éveinek egyik töréspontját jelentő Neptun-ügyben – amely a későbbiek során is meghatározó origó maradt a magyar kisebbségi politizálás során – a MISZSZ-frakció határozott álláspontot képviselt, s elhatárolódott a Neptunon folyt megbeszéléseken részt vevő magyar személyektől, valamint a szövetségi elnököt tisztázó vizsgálat lefolytatását kérte. A Neptun-ügyről lásd bővebben: Borbély Zsolt Attila (szerk.): *A Neptun-gate*. EMNT Egyesület: Kolozsvár, 2013.

*partnernek. Ennek az oka az volt, hogy mi már akkor radikálisoknak voltunk megbélyegezve.*⁴⁴⁰

Az önszerveződő ifjúság valóban a fiatalságnak tulajdonított jellemvonással volt felvértezve. Szilágyi Zsolt szemléletesen festette le a korabeli fiatalt: *„az akkori magyar fiatalok, akik létrehozták a MISZSZ-t, nem szorultak semmiféle paternalista eligazításra. Pont ellenkezőleg: lázadtunk, demonstratíván nem kötöttünk soha nyakkendőt, szándékosan szakállat hagytunk.*⁴⁴¹

A fiatalok – akiket gyakran radikálisnak is hívtak⁴⁴² – legfontosabb politikai célkitűzései között szerepelt az autonómia elérése, az egyházi ingatlanok restitúciója, valamint az RMDSZ belső struktúrájának⁴⁴³ kialakítása.

Ugyanakkor a MISZSZ sem volt teljesen egységes, homogén szervezet, tagjai és vezetői politikai gondolkodása széles ideológiai spektrumon mozogtak. Toró T. Tibor ezzel kapcsolatban úgy fogalmazott, hogy a *„csapat egyes tagjai leváltak, és megmaradtak az RMDSZ főáram vezetői csoportosulásában, míg másik része ellenzéki csoportosulássá alakult a későbbiekben. Az ellenzékiességnek volt egy generációs olvasata is, mivel ezek a személyek többnyire fiatalok voltak, de igazából sokkal mélyebb volt az elvi ellentét, [...] (a) kuruc-labanc ellentét. [...] a labanc vonal egy Bukarestben gondolkodó, a központi szervhez jól integrálódó csoport, akik innen kívánják intézni a magyar ügyeket, míg a kuruc attitűd azt mondja, hogy nekünk nem szabad beépülni a központi politikába, hanem Erdélyben kell maradni, s itt kell autonóm intézményeket építeni, működtetni, Bukaresttől csak ennek a politikai intézményrendszernek – közösségi autonómiának – a közjogi kereteit kell biztosítani.*⁴⁴⁴

⁴⁴⁰ Interjú Toró T. Tiborral, 2017. i.m. 15.

⁴⁴¹ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2017. i.m. 21–22.

⁴⁴² Az elemzők egy része a nagyváradi RMDSZ kongresszusra (1990. április 21–22.) vezeti vissza a Szövetség egyik legfontosabb törésvonalának kialakulását, s ekkor kezdődtek a különböző politikai stratégiák kérdésében. A sajtó már a kezdetektől mérsékelt – radikális dichotómiát használt, de más címkeparosok is bekúsztak lassan a közbeszédbe, például: kurucok – labancok, autonomisták – “apró lépések” taktikájában bízó politikusok. Az egyik oldalon a fiatal RMDSZ politikusok és a MISZSZ aktivistái álltak, akik akár konfrontációt is vállalva egyfajta radikális megoldást kerestek, s a nemzeti önrendelkezés érvényesítését, valamint a nemzeti önkormányzat megteremtését tűzték ki célul. A másik politika oldalon az önmérséklet hívószóval a kompromisszumpárti, a korábbi rendszerrel valamelyest kiegyező RMDSZ-es nomenklátúra állt. Borbély, 2015. Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet, i.m. 20–21.; Vö. Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999. (2). 81–116. Letöltés helye: http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf242.pdf, letöltés ideje: 2020. 01. 18.

⁴⁴³ A fiatalok a Szövetség struktúrájának egyfajta állam-modell szerinti kialakítása mellett érveltek. Eszerint az alapcéljait és funkcióit szem előtt tartva az erdélyi magyarság önkormányzataként kell működnie, a hatalmi ágaknak megfelelő belső struktúrákkal, vagyis az „állam az államban” modell kialakításával. Később az egyik leggyakrabban megfogalmazott kritika a Szövetséggel szemben, hogy a pártosodás útjára lépett, s eltávolodott ettől a kezdeti koncepciótól.

⁴⁴⁴ Interjú Toró T. Tiborral, 2017. i.m. 13.

A kezdeti időkben sem a MISZSZ, sem az RMDSZ nem rendelkezett egységes, világos profillal: „Mind az RMDSZ, mind a MISZSZ ekkor többfunkciós vállalkozás volt, tehát nem volt egy világos profilja az érdekvédelemnek. Politika, jogvédelem, érdekvédelem, gazdaság – mindenre vállalkoztunk, nem voltak letisztulva a dolgok.”⁴⁴⁵ A MISZSZ II. Kongresszusáról (Temesvár, 1990. november 9–11.) való beszámolóban például úgy fogalmaztak, hogy az „elnök visszapillantása nem adott okot a derűre: „A MISZSZ működésének nincs általános koncepciója, a napirendi összeállítás esetleges.”⁴⁴⁶

A MISZSZ szakadása, a politikai szárny kiválása

Az ifjúsági szervezetek szubsztanciája a folyamatos változás és – az idősebb generációk szervezeteihez képesti – gyors fluktuáció. Nem egy példa mutatja, hogy az ifjúsági szervezetek történetében gyakran előforduló hullámzó teljesítmény szoros összefüggésben van a szervezetet irányító és működtető személyek kvalitásaival, ambícióval és céljaival. Mátis Jenő⁴⁴⁷ szerint a MISZSZ kétszer „fejezte le” önmagát, először akkor, amikor legjobb tagjait bejuttatta a parlamentbe, másodszer pedig akkor, amikor Magyarországra küldött másik öt tagot politológiát tanulni.⁴⁴⁸ Mindemellett az életkorból fakadó tudástöke-deficit, az ingadozó forrásbevételek, s a szervezet működtetésére fordítható idő és munka korlátozott szintje sokszor komoly dilemma elé állítja a szervezetek tagjait, önkénteseit, s dönteniük kell, hogy mely tevékenységükre fordítják a viszonylag szűk erőforrásaikat. Ez a kérdés a MISZSZ-en belül is felvetődött, és ez vezetett végül a politikai szárny kiválásához.

A MISZSZ helyi szervezetek (MADISZ-ok) országos hálójaként jött létre, s településekként többé-kevésbé önálló arculattal rendelkező tagszervezetei révén már a kezdetekben egy sokszínű, heterogén ernyőszervezetként működött.⁴⁴⁹ Viszonylag hamar felszínre került a politizálás szükségessége mentén megjelenő törésvonal a szervezeten belül. Egyes ifjúsági vezetők egyre aktívabb politikai szereplőkké váltak, s a kialakuló új politikai elit tagjaiként léptek fel, míg mások a politikamentesség szükségszerűsége mellett argumentáltak, s a civil szférában látták az ifjúság érdekképviseletének természetes közegét. Habár az ellentét korán kialakult, egészen 1993-ig megoldhatónak tartották a két funkció – társadalomszervezés

⁴⁴⁵ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2017. i.m. 21.

⁴⁴⁶ MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17. Saját példány.

⁴⁴⁷ MISZSZ alapító tag, 1993–2003 között RMDSZ SZKT tag, 1992–2000 között képviselő a román parlamentben. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács Közép-Erdélyért felelős régióelnöke.

⁴⁴⁸ 1991-ben a MISZSZ által delegált öt személy – Papp Előd, Markó Attila, Székely István, Borbély Zsolt Attila, Mátis Jenő – Magyarországra utazott politológiát tanulni. Interjú Mátis Jenővel, 2005. i.m. 11.

⁴⁴⁹ Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 214.

és politizálás – MISZSZ-en belüli ellátását. A MISZSZ 1991. november 2–3. közötti, temesvári választmányi ülésén is felvetődött már az a kérdés, hogy a szervezetnek társadalomszervezéssel vagy politikával kellene-e inkább foglalkoznia. Ekkor még úgy döntöttek, hogy mindkét feladatot képesek ellátni.⁴⁵⁰ Ezt követően a MISZSZ III. kongresszusán (1992. május 8–10., Marosfő) Toró. T. Tibor elnökségi beszámolója során bejelentette igényüket, amely szerint a MISZSZ az RMDSZ politikai tevékenységében is részt kíván venni mint társszervezet, de csak abban az esetben, ha érvényesül a politikai sokszínűség, vagyis a platformosodás elve is.⁴⁵¹

Végül a MISZSZ IV. kongresszusán (1993. december 10., Félixfürdő) az egyik legfontosabb feladatként a MISZSZ politikai és társadalomszervezési szárnyának szétválasztását jelölték meg, s döntöttek arról, hogy a MISZSZ politikai szerepre törekvő tagjai megalakítják a Reform Tömörülést (RT), amely az RMDSZ ideológiai, értékrend és politika mentén szervezett platformjaként folytatja tevékenységét, a MISZSZ depolitizált szárnya pedig mozgalmi, társadalomszervező, közösségépítő feladatokat lát el.⁴⁵² A MISZSZ első generációs ifjúsági elitje tehát kinőtte az ifjúsági szervezeteket, amelyek belépőt jelentettek számára a politikai életbe.⁴⁵³ Ezzel elindult az ifjúsági civil szféra és a politikum differenciálódása, professzionalizációja.⁴⁵⁴ A MISZSZ társadalomszervezési és politizáló szárnyának szervezeti szintű elválasztását nem szakításként értékelték, inkább a professzionalizáció felé vezető úton megtett szükségszerű lépésként tekintettek rá. Szilágyi Zsolt a Kongresszusi Hírmondó miniinterjújában kifejtette, hogy mivel *„a szétválás szónak tragikus felhangjai is vannak, ezért a folyamatot – tartalmi szempontból vizsgálva – nem nevezném szétválásnak. Ez egy professzionális munkának a kezdetét jelenti. Azt szeretnénk, hogy pontosan meg legyen határozva: kik azok, akik politizálni akarnak, és kik végzik majd a társadalomszervezési munkát.”*⁴⁵⁵

⁴⁵⁰ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁴⁵¹ Emellett döntöttek arról is, hogy a MISZSZ országos választmánya szakcsoportokból fog állni, beszámoltak a MISZSZ parlamenti képviselőinek tevékenységéről, s felhívták a figyelmet arra, hogy több tagszervezet nem működik, vagy már meg is szűnt. Csatlakoztak a jogsértések elleni tiltakozásokhoz is, amelyek azon alapultak, hogy az 1990-es marosvásárhelyi „fekete március” után főként magyar és roma nemzetiségű személyeket ítélték el, románokat nem. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁴⁵² Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁴⁵³ Ifjúsági szervezetekből került politikai pályára többek között Nagy Zsolt, Toró T. Tibor, Mátis Jenő, Szilágyi Zsolt, Varga Attila, Birtalan Ákos, Csutak István, Demeter Attila, Korodi Attila.

⁴⁵⁴ Interjú Tamás Lászlóval: Civil vagyok, nincs sok közöm a politikához. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 17–23, itt: 17–18.

⁴⁵⁵ MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17. Saját példány.

A kongresszus határozatot is hozott az ügyben, amelyben deklarálták, hogy a szövetség tevékenységének eddig is része volt a politikai és a társadalomszervezési tevékenység, s kifejtették, hogy továbbra is szükség van mind a politikai jelenlétre, mind pedig a programszervező munkára, valamint az eredményességhez és nagyobb mozgástér biztosításához szükség van a különböző jellegű funkciók szervezeti elhatárolására. Eldöntötték, hogy a „*MISZSZ szellemi tőkéjét és infrastruktúráját a továbbiakban elsősorban az ifjúsági érdekvédelem és társadalomszervezés terén kívánja hasznosítani.*”⁴⁵⁶

Megbízták az RT-t az ifjúsági érdekek politikai képviselőjével az RMDSZ-en belül, továbbá a hazai és a nemzetközi politikai élet különböző színterein. Ehhez a munkához igyekeztek támogatást nyújtani, s a MISZSZ országos és tagszervezetei (MADISZ-ok) tisztségviselői lehetőség szerint törekedtek elősegíteni az RT helyi csoportjainak a létrejöttét, ezzel járulva hozzá az RT társadalmi támogatottságának megerősítéséhez. Úgy határoztak, hogy az SZKT megüresedő helyeire a MISZSZ és az RT közös paritásos bizottsága jelöli ki a küldötteket, valamint az RMDSZ Kongresszusára delegált küldöttek 2/3-át is a MISZSZ-RT bizottság állítja, az 1/3-át pedig az OMDSZ delegálhatja. Az együttműködés formalizálása érdekében úgy döntöttek, hogy a MISZSZ és az RT tisztségviselői kötelesek folyamatosan informálni egymást, és a felső döntéshozó fórumaik kötelesek meghívni egymás képviselőit.⁴⁵⁷

A két szárny egységét igyekeztek szimbolikusan is demonstrálni: például a különváló politikáló szárny MISZSZ-RT néven folytatta tovább tevékenységét, emellett mindkét fél Szócs Gézát választotta tiszteletbeli elnökévé.⁴⁵⁸ A depolitizált MISZSZ elnöke Tamás László⁴⁵⁹ lett, akit később, 1994-ben az RMDSZ újonnan létesített Ifjúsági Főosztályának vezetőjévé nevezték ki.⁴⁶⁰ A Reform Tömörülés, az RMDSZ platformjának élére pedig Toró T. Tibort választották.⁴⁶¹

A MISZSZ politikai szárnyához tartozó Szilágy Zsolt – aki a később komoly politikai karriert befutó ifjúsági elit prominens tagja volt – a MISZSZ megalapításának céljáról úgy vélekedett, hogy az már megalakulásától kezdve „*elsősorban generációs alapon szerveződő*

⁴⁵⁶ A MISZSZ IV: Kongresszusa, 1993. december 12. In: MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17. Saját példány.

⁴⁵⁷ Uo.

⁴⁵⁸ Bakk, 1999. Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete. i.m. 81–116.

⁴⁵⁹ 1994-1996 között a MISZSZ elnöke, majd egy évig az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége Ifjúsági Főosztályán ügyvezető alelnök.

⁴⁶⁰ RMDSZ Tájékoztató, 320. szám, 1994. július 6. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁴⁶¹ RMDSZ Tájékoztató, 298. szám, 1994. június 6. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

*politikai mozgalom volt. Már 1990-ben alternatívát mutatott a létező főáram mellett.[...] Éppen ezért a MISZSZ-gárda tudatos politikai építkezésbe kezdett, így alakult 1993-ban a Reform Tömörülés. A program röviden: autonómia, magyar intézmények, önálló erdélyi magyar politika, temesvári nyolcas pont. Eszmeileg nemzeti szabadelvű platformként határoztuk meg magunkat.*⁴⁶²

A Reform Tömörülés továbbra is az ifjúsági kérdések felvállalását tűzte ki célul, de hosszú távon ezt már nem sikerült elérniük. Toró T. Tibor úgy fogalmazott, hogy „*Ugyan kötöttünk egy írásos megállapodást, hogy akkor mi fogjuk az ifjúságnak a politikai képviselőt ellátni az RMDSZ-nek a struktúráin belül, viszont erről nagyon hamar kiderült, hogy így nem fog működni.*”⁴⁶³ Később teljesen kivonultak az ifjúsági mezőből, s önálló platformot alakítottak az RMDSZ-en belül, majd a generációs diskurzust is elengedték.

A Reform Tömörülés politikai szerepvállalása egyfajta tudatos ellenzéki pozíció felvállalása volt az RMDSZ főszórával szemben. Szilágyi Zsolt így emlékszik vissza a szerepükre: „*Mi egy kényelmetlen platform voltunk: számon kértünk, tudatosan ellenzéki retorikát alkalmaztunk, de adott helyzetben kooperatívok voltunk.*”⁴⁶⁴

A MISZSZ elsőgenerációs vezetői tehát kiváltak, amellyel Tamás László (akkori MISZSZ elnök) szerint a „*MISZSZ-ben hatalmas űr keletkezett*”.⁴⁶⁵ Az általuk hagyott űrt pedig a társadalomszervezői csoport tagjai töltötték be. A MISZSZ-ben maradt tagok sokként élték ezt meg, s szükségessé vált egy olyan konstrukció létrehozására, amellyel megakadályozhatták a civil szféra összeomlását, mert nagyon „*megingott az egész szövetség.*”⁴⁶⁶

A MISZSZ infrastruktúráját (vagyonát, irodáit, eszközeit), kapcsolati tőkéjét, valamint az RMDSZ-en belüli pozícióit (15 százalékos képviselőt)⁴⁶⁷ is a társadalomszervezői csapat örökölte. Hamarosan megjelent egy új ifjúsági elit, amely már kevésbé markáns arculat mellett

⁴⁶² Interjú Szilágyi Zsolttal, 2005. i.m. 30.

⁴⁶³ Interjú Toró T. Tiborral, 2017. i.m. 14.

⁴⁶⁴ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2017. i.m. 27.

⁴⁶⁵ Interjú Tamás Lászlóval, 2005. i.m. 17.

⁴⁶⁶ U.o.

⁴⁶⁷ Az RMDSZ I. kongresszusán (Nagyvárad, 1990. április 21–22.) a program szintjén indítványozták az ifjúság részvételét az RMDSZ vezetésében. A II. kongresszuson (Marosvásárhely, 1991. május 24–26.) azonban már alapszabályzat szintjén rendelkeztek arról, hogy a Küldöttek Országos Tanácsában (KOT) a MISZSZ rendelkezik a mandátumok 15 százalékával. Az ifjúsági szervezetek megerősödésének jele volt, hogy az ifjúsági gyűjtőszervezeteknek – MISZSZ és OMDSZ – sikerült elérniük, hogy az RMDSZ III. Kongresszusán (Brassó, 1993. január 15–17.) a Szövetségi Képviselők Tanácsában (SZKT) a helyek 15 százalékát az ifjúsági szervezetek számára tartsák fent. Ezzel a Szövetség egy generációs alapon szerveződő civil szférának is lehetőséget biztosított a döntéshozói struktúrákban való részvételhez. A IV. Kongresszus (Kolozsvár, 1995. május 26–28.) szintén megerősítette a fiatalok részvételét a döntéshozói fórumokon. Bakk, 1999. Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete. i.m. 81–116.

folytatta tevékenységét, mindemellett több komoly sikert is elkönnyvelhetett. Az új ifjúsági elitnek sikerült elérnie, hogy az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége struktúráján belül létrehozzák az Ifjúsági Főosztályt – ezzel a magasabb prioritású szakpolitikák közé emelték az ifjúságpolitikát –, emellett az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma döntött az Ifjúsági Szaktestület felállításáról, ezzel pedig az ifjúsági szervezetek számára nyújtott támogatások szétesztésében is szerepet kaptak, hiszen a szaktestület tagjait az ifjúsági szervezetek jelölhették ki.⁴⁶⁸

Az anyanyelvi oktatás már a rendszerváltozás után hamar a magyar kisebbség egyik legfontosabb napirendi pontjává vált, s az ifjúsági elit is igyekezett exponálni magát a kérdésben. A MISZSZ szervezője volt az 1995. szeptember 8–18. között megszervezett *Ifjúsági Karaván az Anyanyelvű Oktatásért (IKAO)* biciklitúrának, amely eseményre az ifjúsági vezetők az egyik legsikeresebb kezdeményezésként emlékeztek vissza. A szervezésben az ifjúsági szervezetek mellett az RMDSZ Ifjúsági Főosztálya is részt vállalt, s ezzel új személyek jelentek meg az ifjúsági elit körében. A delegáció tagjai között volt Kali Zoltán (KMDSZ elnök),⁴⁶⁹ Antal Attila⁴⁷⁰ (OMDSZ), Vajda László (RMDSZ Elnöki Hivatalának munkatársa), Ráduly Róbert (OMDSZ, később Csíkszereda polgármestere)⁴⁷¹, Nagy Pál⁴⁷² (UFF-elnök, majd MISZSZ- és MIT-elnök), Hajdó Csaba (KMDSZ, majd Civitas Alapítvány igazgató),⁴⁷³ Pánczél Szilamér (MAKOSZ-alelnök), Juhász Péter (KMDSZ-alelnök), Szilágyi Zsolt (parlamentari képviselő), Csáki Árpád és Budapestig csatlakozott Mátis Jenő is.⁴⁷⁴

⁴⁶⁸ Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 216.

⁴⁶⁹ 1996–1997 között a KMDSZ, majd 1997–1999 között a MIT elnöke.

⁴⁷⁰ 1996–1998 között az OMDSZ ügyvezető elnöke, 1994–1998 között az RMDSZ SZKT tagja, 1997–2000 között az RMDSZ Ügyvezető Elnökségén ifjúsági főreferens, 1998–2000 között az RMDSZ SZET tagja, az Állandó Bizottság tagja, SZET-titkár.

⁴⁷¹ 1992–1996 között a Bukaresti Magyar Diákszövetség alelnöke, 1994–1996 között az RMDSZ Elnöki Hivatalában gazdasági, majd 1999–2000 között külpolitikai tanácsos, 1995–1996 között a MIT elnöke, 1995-től RMDSZ SZKT tag, 1999 és 2003 között alelnöke; 1996–2004 között parlamenti képviselő, 2004-től Csíkszereda polgármestere.

⁴⁷² Brassói Magyar Diákszövetség alapító tagja, 1992–1993 között alelnöke, 1993–2003 között az UFF elnöke, 1993–1997 között a MISZSZ alelnöke, majd 2003-ig elnöke, 1997–2000 között a Székelyudvarhelyi Városi Önkormányzat képviselője, 2000–2001 között a MIT megbízott elnöke, 2004–2005 között az udvarhelyszéki Magyar Polgári Szövetség ügyvezető elnöke, majd az MCSZESZ Igazgató Tanácsának tagja.

⁴⁷³ Udvarhelyi Fiatal Fórum (UFF) alelnöke 1994-ben, majd a MISZSZ tagja. 1998–2004 között a Civitas Alapítvány ügyvezető igazgatója.

⁴⁷⁴ Kósa, 2005. Timurok és Pál utcai fiúk, i.m. 216–217.

2.3.4. A paktumpolitika-korszaka: 1995–2001

A korszakot meghatározó fő viszonyrendszert az ifjúsági szférát reprezentáló pillérek (egyetemistákat, középiskolásokat, vallásos fiatalokat, diákokat, cserkészeket, stb. képviselő szövetségek) közötti megállapodások jelentették, amelyek legfontosabb hívószava az egységes érdekképviselet kialakítása volt. A másik fontos együttműködés az RMDSZ és a már egységes fellépésre törekvő ifjúsági gyűjtőszervezet, a MIT között alakult ki. A korszakot meghatározó fő alapkonfliktus is az RMDSZ-hez kötődik.

Az ifjúsági szervezeti szféra dinamizmusa, az „aranykorszakok” és a csendesebb, passzívabb időszakok váltakozása mögött több ok is meghúzódhat: ilyen például a felnőtt szervezetekhez való viszony változása, amely szoros összefüggésben van a szervezetek működését befolyásoló forrásokhoz való hozzáféréssel is. Mégis a legfontosabb tényezőnek a személyi állomány minőségét, vagyis a tagok, önkéntesek, s legfőképpen az ifjúsági elit ambícióit, társadalomszervezői/politikai tehetségét, az életkörülményeiket (pl. szabadidő mennyisége), s az ifjúság problématerképének változását tekinthetjük. Antal Attila szerint az ifjúsági szervezetek megérezték, hogy amíg a kilencvenes évek közepéig a vezetőik elsősorban műszaki egyetemet végeztek – a rendszerváltozást követően ugyanis a tehetséges, sokoldalú, széles látókörű, tenni akaró diákok inkább műszaki egyetemet választottak –, s ezáltal több idejük jutott a diákszervezeti tevékenységekre, addig a kilencvenes évek közepére a hasonló tehetségű diákok inkább már a közgazdász, jogász és orvosi szakok felé orientálódtak, s jobban le voltak terhelve. Ezzel egy idő után egyre több kevésbé ambiciózus diák jelent meg a szervezetek életében.⁴⁷⁵

A kilencvenes évek elejére az országnak egyre súlyosbodó gazdasági válsággal is szembe kellett néznie, s a rendszerváltozás utáni két évre tehető az újabb elvándorlási hullám is.⁴⁷⁶ Ezek a tényezők is hozzájárultak ahhoz, hogy több szervezet megszűnt, vagy szüneteltette működését. Veres Valér szerint lényeges változások álltak be az ifjúsági szervezetek életében: *„A változások jellege abban állt, hogy az életszínvonal-csökkenés megtizedelte a szervezeteket működtető aktív tagok számát, ugyanis mindenki megpróbált megkapaszkodni abban, ami „biztos” (a még meglévő munkahelyében vagy a frissen indított vállalkozásában), és hagyta a*

⁴⁷⁵ Interjú Antal Attilával: Presztízs volt SZKT-tagnak lenni. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 90–97, itt: 91–92.

⁴⁷⁶ Horváth István: A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása. *Korunk*, 2002. 13 (2). 31–47.

„csudába” az ifjúsági szervezeteket. A változások látványosabban érintették a területi ifjúsági szervezeteket (azaz a MISZSZ tagszervezeteit), ugyanis a diákok, tanulók egzisztenciája sosem volt különösebben jó, míg a vallásos szervezetek meg cserkészek mögött támogatóként – igaz, cenzorként is – jelen van az egyház.”⁴⁷⁷ A belső kihívások mellé tehát külső problémák is társultak, a szervezetek pedig sokat veszítettek kezdeti lendületükből és tömegalapjukból.

A hőskorban a MISZSZ-t tekinthetjük a legdominánsabb gyűjtőszervezetnek, ugyanakkor rajta kívül is létezett ifjúsági élet. Megalapították a diákszervezeteket (OMDSZ), és a középiskolákat (MAKOSZ) tömörítő szervezeteket, valamint újjászervezték a vallási ifjúsági szervezeteket (ODFIE és IKE). Megjelent néhány szakmai ifjúsági szervezet is, például az Állampolgár Menedzser Egylet (ÁME), vagy a Romániai Magyar Diákújságírók Egyesülete (DUMA).⁴⁷⁸ Közben a MISZSZ-en kívüli szervezetek igényei is egyre markánsabban jelentkeztek, s megfogalmazódott egy olyan platform létrehozásának szükségessége, amely lehetőséget biztosít a különböző szervezeteknek, hogy ifjúságpolitikai kérdésekben egységes álláspontot alakíthassanak ki.

Az 1995. január 13–15. között Sepsiszentgyörgyön megtartott választmányi ülésen – amelyen ötvennél több tagszervezet, köztük a Cserkészszövetség, ifjúsági alapítványok és középiskolás szervezetek vettek részt – fogalmazódott meg az igény az erdélyi magyar ifjúsági önkormányzat kiépítésére, amelynek első lépéseként a közös fellépés érdekében a Magyar Ifjúsági Tanács (MIT) létrehozását fogalmazták meg. Elfogadtak egy szándéknyilatkozatot, amelyben a MIT főbb céljait az alábbi módon fogalmazták meg: *„az egész romániai magyar ifjúságot átfogó egyeztetett ifjúságpolitikai koncepció kidolgozása, demokratikus intézményrendszerének kiépítése, kisebbségünk autonómiatörekvései és a nemzetközi emberjogi elvek szellemében.”*⁴⁷⁹

Alapvető feladataikat az állandó érdekegyeztetésben, az egységes képviseletben és az intézményesített működtetésben határozták meg. Kapcsolatrendszerük négy fő területét az erdélyi magyar közösség intézményei, a romániai ifjúsági szféra, a román állami szervek és intézmények, valamint a nemzetközi ifjúságpolitikai struktúrák jelentették. A szándéknyilatkozatot az OMDSZ, a MAKOSZ, valamint a MISZSZ kezdeményezte.⁴⁸⁰

⁴⁷⁷ Veres, 1996. Romániai magyar ifjúsági civil szféra, i.m. 105.

⁴⁷⁸ Az ÁME-t a középiskolát már befejező egykori MAKOSZ vezetők alapították, akik a közéletben továbbra is részt kívántak vállalni.

⁴⁷⁹ A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ), az Országos Magyar Diákuszövetségnek (OMDSZ) és a Magyar Középiskolások Országos Szövetségének (MAKOSZ) Szándéknyilatkozata. Sepsiszentgyörgy, 1995. január 15. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 245.

⁴⁸⁰ Uo.

A visszaemlékezések alapján alapvetően három cél vezetett a MIT létrehozásához:

- 1) az erdélyi magyar ifjúság érdekeinek egységes képviselése mind a hazai, mind a külföldi fórumokon;
- 2) a politikum és a civil szervezetek közötti közvetítő szerep betöltése;
- 3) a forráselosztáshoz való hatékonyabb hozzáférés elősegítése.

Mátis Jenő szerint a fő cél a szervezett erdélyi magyar ifjúság egységes érdekképviselésének kialakítása volt a romániai politikai és civil fórumokon, másrészt az erdélyi magyar ifjúság képviselésének ellátása a külföldi fórumokon.⁴⁸¹ Ráduly Róbert szerint 1995-re tisztult le az ifjúsági szféra, hiszen az RMDSZ-en belül politizálni vágyó fiatalok elitje kivált, s az ifjúsági szférában olyan szervezetek működtek, amelyeknek a politikai ambícióik helyett a szolgáltatásnyújtás, programszervezés volt az elsődleges céljuk. A MIT létrehozásában a két fő kulcsembert Mátis Jenő és Takács Csaba (RMDSZ) voltak, de az ifjúsági szervezetek akkori vezetői is nyitottak voltak egy egyeztető fórum kialakítására.⁴⁸² Nagy Zsolt szerint a MIT megalakulásához az a felismerés vezetett, amely szerint az akkor már eléggé színes ifjúsági önszerveződési formák, valamint azok országos szövetségeinek érdeke volt a közös, egységes fellépés, s ehhez egy intézményesített egyeztetési fórum létrehozására volt szükség. A közös fellépést ugyanis nehezítette az ifjúsági közélet tagoltsága, valamint az, hogy a MISZSZ elveszítette korábbi dominanciáját, miközben más országos diák-, középiskolás-, valláserkölcsi-, és szakmai szervezetek jelentek és erősödtek meg.⁴⁸³ Az ifjúsági szféra jól körülhatárolt pillérekből tevődött össze 1995 előtt, amelyeket az egyetemista diákszövetségek (OMDSZ), a középiskolai diáktanácsok (MAKOSZ), és a valláserkölcsi ifjúsági szervezetek (IKE, ODFIE) alkottak. Akik nem tartoztak ezek közé, azokat képviselte a MISZSZ. Tamás László szerint a cél egy olyan fórum létrehozása volt, amely a pillérek fölött áll, „nem részleghajló, és egyenlő arányban képviseli az ifjúsági szféra minden szegmensét, valamint közvetíthet a magyar politikai hatalom és a civil szervezetek között.”⁴⁸⁴

Veres Valér pedig abban jelölte meg a tanács létrehozásának egyik legfontosabb célját, hogy azon keresztül az erdélyi magyar fiatalok önálló képviselést alakíthattak ki a különböző európai fórumokon.⁴⁸⁵ Kali Zoltán szerint a MIT nem mozgalmi jellegű szervezet volt, hanem

⁴⁸¹ Interjú Mátis Jenővel, 2005. i.m. 14.

⁴⁸² Interjú Ráduly Róbert Kálmánnal: A személyes viták jelentették a vég kezdetét. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 24–29, itt: 24.

⁴⁸³ Interjú Nagy Zsolttal: Mintha az eszköz néha céljá válna volna. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 35–36, itt: 35.

⁴⁸⁴ Interjú Tamás Lászlóval, 2005. i.m. 19.

⁴⁸⁵ Interjú Veres Valérral: Hosszú távon hasznosabb lett volna, ha a MIT kevésbé radikális. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 147–159, itt: 147.

azért hozta létre több országos ernyőszervezet, hogy a magyar ifjúság egységes kommunikációs pontja legyen a politikum felé, valamint hogy teret engedjen a különböző ifjúsági szervezetek közötti érdekegyeztetéseknek.⁴⁸⁶ Ez a cél a MIT korai struktúrájában is megjelent, a szervezet ekkor öt pillérből tevődött össze.

Másrésről konkrétabb érdekek is megfogalmazódtak, mint például az, hogy egy szervezet delegálhasson jelölteket az ifjúsági szférának nyújtandó támogatásokról döntő Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriumának Ifjúsági Szaktestületébe. Ráduly Róbert szerint a MIT olyan egyeztető fórumként működött, amely egységes fellépést biztosított a tagszervezetei számára, s ennek következtében nagyobb forrásigényű pályázatokat is be lehetett nyújtani.⁴⁸⁷ Szintén fontos érv volt a MIT létrehozása mellett, hogy az RMDSZ-nek csak egy szereplővel kelljen tárgyalnia a fiatalok számára az SZKT-ba biztosított helyekről.⁴⁸⁸

Miután az ifjúsági szervezetek vezetőiben megfogalmazódott az erdélyi magyar ifjúságot átfogó, legitim és reprezentatív képviselői fórum létrehozásának és működtetésének szükségessége, valamint az erdélyi magyar ifjúság jogalanyiségének megteremtése, a fórum szerepének betöltésére hivatott MIT létrehozásának érdekében a tudás-, és anyagi tőke birtokában lévő felnőtt szervezethez, vagyis az RMDSZ-hez fordultak segítségért. Az RMDSZ érdeke is volt, hogy a sokszínűvé formálódott erdélyi ifjúsági szférának legyen egy egységes platformja, és ne kelljen külön mindegyik szervezettel tárgyalnia. 1995. március 17-én, az RMDSZ Kolozsváron megszervezett Tanácsadó Testületének ülésén az ifjúsági szervezetek felkérték az RMDSZ Ügyvezető Elnökségének Ifjúsági Főosztályát, hogy nyújtsanak technikai segítséget a MIT létrehozásához. Az RMDSZ Ifjúsági Főosztálya az ifjúsági szervezetek felkérésének eleget téve elvállalta a MIT létrehozásának előkészítését, illetve megalapításának technikai menedzselését.⁴⁸⁹ Az alakuló ülésre 1995. április 22-én került sor a kolozsvári Apáczai Csere János Iskolában, amelyen az RMDSZ részéről Takács Csaba és Markó Béla volt jelen. Az alapító tagszervezetek a MISZSZ, az OMDSZ, az IKE, a MAKOSZ, és az ÁME voltak.⁴⁹⁰ A MIT struktúrája öt pillérré épült, amelyet a gyűjtőszervezetek jelentettek meg. Az öt pillér: a tömegszervezetek (MISZSZ), az egyetemisták (OMDSZ), a középiskolások

⁴⁸⁶ Interjú Kali Zoltánnal: Vérre menő belső viták és konszenzusos közvetítés. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 37–43, itt: 38.

⁴⁸⁷ Interjú Ráduly Róbert Kálmánnal, 2005. i.m. 28.

⁴⁸⁸ Interjú Kali Zoltánnal, 2005. i.m. 38–39.

⁴⁸⁹ Vonatkozó meghívó. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 246.

⁴⁹⁰ Az Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (ODFIE) 1996-ban, az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetsége (IFINET) tanácskozási joggal 1998-ban, a Romániai Magyar Középiskolások Szövetsége (RMKSZ), valamint a DUMA szintén tanácskozási joggal 2001-ben, a Romániai Magyar Cserkészszövetség pedig 2002-ben csatlakozik a MIT-hez.

(MAKOSZ), a valláserkölcsek (IKE és ODFIE), valamint a szakmaiak (DUMA és ÁME) voltak. A MIT korai ötpilléres struktúrájának szimbolikája jelent meg a logóban is, amelyet aztán 1998-ban „korszerűsítettek”, de a lényegen nem változtattak: az új logón is szerepel az öt vonal, az öt pillér szimbólumaként.⁴⁹¹

Első elnöknek Ráduly Róbert Kálmánt választották meg. Döntéseiket konszenzussal hozták meg az öt pillér választott képviselői: Ráduly Róbert (OMDSZ), Nagy Pál (MISZSZ), Vajda László (MAKOSZ), Lőrincz Csaba Levente (szakmaiak) és Makkai Péter (valláserkölcsek).⁴⁹² A kialakított konszenzusos döntéshozatali mechanizmussal egyrésztől igen erős legitimitást értek el, másrésztől viszont a döntéshozás rugalmasságát és gyorsaságát nagymértékben megnehezítették.⁴⁹³ Ráduly Róbert visszaemlékezése szerint „*rendkívül nehéz, különleges, határeset-emberekkel kellett konszenzusra jutni. Az energiám nagy részét a szervezeten belüli egyeztetésekre fordítottam. Nem lehetett enélkül állást foglalni, tárgyalni, semmit sem lehetett végső soron konszenzus nélkül tenni.*”⁴⁹⁴

A MIT az RMDSZ társszervezeteként kezdte meg tevékenységét, s kapcsolatuk hamar intézményesült. 1995. június 24–25. között Székelyudvarhelyen tartották a MIT első, az RMDSZ SZKT-ba képviselőket jelölő Küldöttgyűlését, amelyen megválasztották a MIT SZKT-képviselőit. A MIT SZKT-képviselőinek száma 20 fő volt, vagyis az SZKT tagság 15 százaléka.⁴⁹⁵

Az 1989-es év fordulópontot jelentett az egész erdélyi magyar közösség önszerveződése szempontjából, s a történelmi pillanatot az ifjúság is maradéktalanul ki tudta használni. Ennek eredményeképpen a helyi ifjúsági szervezetek gombamódon szaporodtak, s igen rövid idő alatt kapcsolatba lépve egymással létrehozták az első ernyőszervezeteiket. A kezdeti lendületben, az eufórikus hangulatban a fiatalok mondhatni ösztönszerűen, sok esetben a felnőttekhez képest dinamikusabb módon alakították ki érdekvédő és érdekérvényesítő

⁴⁹¹ Interjú Kali Zoltánnal, 2005. i.m. 38.

⁴⁹² Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 218.

⁴⁹³ Például később a MISZSZ tagszervezetei közötti konfliktus feloldásaként a „problémás” tagszervezetek kizárásához a MISZSZ döntéshozatali mechanizmusát, a 4/5-ös szabályt kellett módosítaniuk.

⁴⁹⁴ Interjú Ráduly Róbert Kálmánnal, 2005. i.m. 25.

⁴⁹⁵ A Magyar Ifjúsági Tanács Jegyzőkönyv-kivonata. Székelyudvarhely, 1995. június 25. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 247.

szervezeteiket. A csúcspontot 1995 jelentette, amikor is az „összefogás” jegyében professzionalizálódott az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti mező, s a MIT létrehozása az intézményesülés folyamatában egy magasabb szintű integrációs fokként jelent meg. Sem előtte, sem utána nem volt ilyen egységes az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra.

Az ifjúsági szféra polarizálódása

Mindez az „idilli” állapot – egységes ifjúsági mező, a MIT és az RMDSZ közötti viszonylag harmonikus kapcsolat – ugyanakkor nem tartott sokáig, s mind a MIT tagszervezetei között, mind a MIT és az RMDSZ közötti kapcsolatban felszínre törtek a mélyben lappangó ellentétek, amelyek később a konfliktusok eskalálásához vezettek. A belső ellentéteket a támogatási források szűkössége, valamint a politikai zsákmányszerzés is kiélezte, de a feszült helyzet fokozódásához ideológiai, erkölcsi tényezők is hozzájárultak. A legsúlyosabb, a MIT kettészakadásához vezető vita elsősorban Borboly Csaba⁴⁹⁶ (MAKOSZ- és ÁME-vezető), valamint a MISZSZ (különösen Nagy Pál) között alakult ki.

A visszaemlékezések szerint a feszültség már korábban is érezhető volt, de a szakításhoz egy konkrét ügy vezetett. A tagszervezetek közötti ellentét ugyanis már a MIT elnökválasztásait övező polémiaikban is megjelent. A MIT első elnökének pozíciójára Ráduly Róbert mellett Vajda László is aspirált. Míg Rádulyt az OMDSZ, addig Vajdát a MAKOSZ javasolta. A MISZSZ-nek ekkor nem volt jelöltje, amely sokat elárul az akkori erőviszonyokról. Az 1997-es tisztújítás alkalmával újfent két jelölt küzdött meg az elnöki pozícióért: az egyik Kali Zoltán volt, a másik ismét Vajda László, akit újra a MAKOSZ jelölt, s aki akkor már Markó Béla belpolitikai tanácsosa is volt egyben. Vajda személyét a szervezetek egy része egyértelműen elutasította, többek között azért, mert attól tartottak, hogy mivel a szövetségi elnök tanácsadója volt, közelebb vitte volna a MIT-et az RMDSZ-hez. Végül Borboly Csaba a MAKOSZ nevében visszavonta a jelölést. Tókos Pál⁴⁹⁷ úgy látta, hogy a MIT-en belül több oldal kialakulása körvonalazódott: egyrészt volt az RMDSZ-hez közeledő MAKOSZ és az RMDSZ – akkor még belső – ellenzékével szimpatizáló egyházi ifjúság, illetve a MISZSZ. Az egyik oldal a MIT-et olyan jövőkép felé mozdította volna el, amely „nemzeti jelképekről szól,

⁴⁹⁶ 1993–1995 között az Állampolgár Menedzser Egylet (ÁME) elnöke, 1994–1997 között a MAKOSZ elnökségi tagja, 1999–2004 között Csík Terület Ifjúsági Tanácsának (CSTIT) elnöke, 2001–2003 között az Itthon, fiatalon mozgalom (IFM) alelnöke, 2003–2008 között a MIÉRT elnöke, 2011-től az RMDSZ Szövetségi Elnökség elnökségi tag.

⁴⁹⁷ 1995–2000 között a KMDSZ, az OMDSZ és a MIT kereteiben töltött be vezetői tisztségeket, majd 2000-2002 között a budapesti Metszéspont Iroda irodavezetője lett.

*más országokban levő, magyar ifjúsági szervezetekkel való sokkal szorosabb együttműködésről, vagy olyan magyarországi politikai szervezetekkel való kapcsolattartásról, akik inkább beszélnek a nemzetről. A másik csoportban az RMDSZ-hez való közeledés, az RMDSZ különböző fórumaiban való aktív, az ő szempontjukból konstruktív részvétel volt a mozgatórugó.*⁴⁹⁸

A szakításhoz vezető konkrét ügy főszereplője Borboly Csaba volt. Valamilyen módon nyilvánosságra kerültek privát levelezések, amelyekből kiderült, hogy a MAKOSZ akkori vezetője a pályázati pénzeket nem megfelelő módon – egyesek szerint saját maga javára – használta fel. A MAKOSZ prominens alakjának értékrendjét, valamint gazdálkodását már a botrány kipattanása előtt is érték kritikák. Többen úgy emlékeztek vissza, hogy a MAKOSZ vezetősége zárttá vált, és egy személyes érdekek vezérelte klikk alakult ki.⁴⁹⁹ Szintén bírálták a vezetőket életkoruk miatt is, ugyanis már nem voltak középiskolások, mégis a pénzcatornák kézben tartásával befolyásolták a középiskolások érdekvédelmi szervezeteit. A kritikák mellett ugyanakkor azt is elismerték, hogy kölcsönösség állt fenn a középiskolások és a vezetők között, hisz míg utóbbiak kapcsolati- és tudástőkjük segítségével nyertek támogatásokat a középiskolás szervezetek számára, cserébe politikai legitimitációt szereztek a különböző döntéshozói fórumokon – MIT, SZKT – való részvételhez.⁵⁰⁰

Borboly Csaba szerint a belső szakadást inkább az okozta, hogy a MIT komoly hatalmi pozíciókkal bíró, befolyásos szervezetté vált, s ahogy lenni szokott, *„mindig vannak kapzsik, hataloméhesek, akik nem értik meg, hogy apró lépésekkel, közös építkezéssel a MIT szerepét a romániai magyar közéletben együttes erővel lehet növelni.*”⁵⁰¹

Mint az idézet is mutatja, az érdekérvényesítés hatékony módját Borboly Csaba az RMDSZ központi vezetőségéhez hasonló módon fogalmazta meg, hasonló *terminus technicust* használva ennek kifejezéséhez. Az ominózus esetben szerinte betörés, adatlopás történt, „összeszerkesztett” anyagok alapján ítélték el a vele szemben állók.⁵⁰² Szerinte a cél az volt,

⁴⁹⁸ Interjú Tókos Pállal: Ideológiák ütközése: Bukarest vagy Budapest hozhatott volna megoldást? In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 56–67, itt: 64.

⁴⁹⁹ Interjú Kali Zoltánnal, 2005. i.m. 39.

⁵⁰⁰ Interjú Hajdó Csabával: Ma nem a jogfosztottság megszüntetése, hanem a versenyképesség növelése a cél. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 44–52, itt: 48.

⁵⁰¹ Interjú Borboly Csabával: A generációs érdekképviselő ügye rövidtávú politikai érdekek áldozatává vált. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 83–89, itt: 85.

⁵⁰² Uo. 85–89.

hogy a mellette álló szervezeteket kiszorítsák a MIT-ből, s ehhez az alapszabályt is módosították.⁵⁰³

A MIT végül felfüggesztette néhány tagszervezete tagságát, s kijelentette, hogy néhány vezetőt a továbbiakban nem fogad el tárgyalópartnerként. Minderre az 1998. június 27–28. között, Kolozsváron megszervezett MIT küldöttgyűlésen került sor, amelyen részt vettek az ÁME, a DUMA, az IKE, az ODFIE, az OMDSZ, a MAKOSZ és a MISZSZ képviselői. Az értekezés legfontosabb napirendi pontja a magyar ifjúsági szférában kialakult válsághelyzet kezelése volt. A döntéssel kapcsolatban közleményt adtak ki, amelyben kifejtették, hogy a MIT tagszervezetek többsége *„elfogadhatatlannak tartja azokat a módszereket, amelyekkel egyes „középiskolás” vezetők felhasználják szervezeteiket saját céljaik elérésére, s ezzel [...] az egész ifjúsági szférát kompromittálják”*.⁵⁰⁴ Hangsúlyozták, hogy az érintett szervezetek vezetői a MIT-től *„gyökeresen eltérő érték- és elvrendszer alapján gondolkoznak, amelynek eredményeképpen [...] nincs remény a további együttműködésre.”*⁵⁰⁵ Az érintett szervezetek – MAKOSZ és ÁME – képviselői kivonultak az ülésről, s ezt követően a MIT-tagok – az ODFIE tartózkodása mellett – megszavazták a MAKOSZ és az ÁME MIT-tagságának felfüggesztését⁵⁰⁶, egyúttal visszahívták a MAKOSZ és az ÁME képviselőit az RMDSZ SZKT-ből és a Szövetségi Egyeztető Tanácsból (SZET), illetve az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriumának Ifjúsági Szaktestületéből is. Továbbá leszögezték, hogy a MIT közreműködésével létrehozott Metszéspont irodát (budapesti külügyi iroda) sem használhatják.⁵⁰⁷

A Borboly-ügy a sajtóban is megjelent, s emiatt az érintett beperelte rágalmazás miatt Hantz Pétert és Nagy Pált. A MAKOSZ és ÁME tagságának felfüggesztésével a MIT egyre nehezebben tudta magát az erdélyi magyar fiatalok legitim képviselőjeként prezentálni az RMDSZ előtt. Később az SZKT-ügy – amely eredményeképpen a MIT eltávolodott az RMDSZ központi vezetőségétől, ezzel pedig lényegében bekövetkezett a MIT–RMDSZ szakítás – egyik fő hivatkozási alapja volt az RMDSZ központi vezetői részéről, hogy a MAKOSZ és az ÁME

⁵⁰³ Ezt megelőzően az algyógyi MIT gyűlésen (1998. május 15–16.) – amelyen a MAKOSZ és az ÁME képviselői nem voltak jelen – módosították az alapszabályzatot: a MIT Küldöttgyűlése ezt követően 4/5 –ös többség helyett 2/3-os többséggel hozta döntéseit. Ezzel a következő, kolozsvári küldöttgyűlésen (1998. június 27–28.) többségbe kerültek a MIT azon tagszervezetei, amelyek a MAKOSZ és az ÁME tagságának felfüggesztésével egyetértettek. Interjú Tókos Pállal, 2005. i.m. 64.

⁵⁰⁴ A romániai Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Közleménye. Kolozsvár, 1998.06.28. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 252–253.

⁵⁰⁵ Uo.

⁵⁰⁶ Deklarálták, hogy a felfüggesztés hatályát veszti, ha öt személy – Borboly Csaba, Grünstein Szabolcs, Olti Ágoston, Korodi Attila, Kovács Richárd – vezetőként már nem vesz részt a fent említett szervezetek életében.

⁵⁰⁷ A romániai Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Közleménye. Kolozsvár, 1998.06.28. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 252–253.

tagságának felfüggesztése miatt a MIT szabálytalan módon folytatta működését, s emiatt nem fogadták el a MIT küldöttlistáját.

Borboly és társai 1999-ben megalapították az Itthon, fiatalon mozgalmat (IFM), illetve közreműködtek a Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT) létrehozásában is.⁵⁰⁸ Vagyis az IFM megalapításának egyik fő mozgatórugója az volt, hogy a MIT-ből kiszorult személyek az addigi szervezeti háttérükkel már nem tudtak úgy munkálkodni, mint korábban, a MIÉRT-et pedig már a MIT tagszervezetei ellenében hozták létre.⁵⁰⁹

A MIT és az RMDSZ közötti konfliktus eszkalálódása: az SZKT-háború

Nem előzmény nélküli az RMDSZ és a MIT közötti viszony megromlása sem. A MIT létrejöttkor átvette a MISZSZ-től a lehetőséget, hogy részt vegyen az RMDSZ döntéshozatali struktúráiban. Kezdetben a két szervezet közötti együttműködés problémamentes volt, mindazonáltal a MIT-frakció nem vonakodott véleményt formálni az RMDSZ működését illetően, még ha az inkább kritikus jelleget is öltött. Például a MIT már 1996-ban kontúros véleményt formált az RMDSZ működésével kapcsolatban, amikor az RMDSZ SZKT MIT-frakció közleményben értékelte az SZKT működését. Ebben kifejtették, hogy a „*Magyar Ifjúsági Tanács Frakció megdöbbenéssel vette tudomásul, hogy az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa az utóbbi időben a személyes jellegű, elvtelen viták színterévé alakult. [...] ebben a formában az SZKT képtelen eleget tenni feladatkörének.*”⁵¹⁰

A sajtóban is időről időre megjelentek olyan beszámolók, amelyek az RMDSZ és a MIT közötti feszültségről árulkodtak. A fiatalok főként azt tették szóvá, hogy az RMDSZ nem vonja be őket kellő mértékben a fiatalokat érintő döntésekbe, míg a Szövetség szerint az ifjúsági szervezetek nem elég aktívak. Például 2000. január 15-én, Marosvásárhelyen találkoztak a magyar ifjúsági szervezetek vezetői (MAKOSZ, MISZSZ, OMDSZ), ahol jelen volt Pályi Péter, az RMDSZ Oktatási és Ifjúsági Főosztályának referense is. Pályi bemutatta a folyamatosan alakuló Megyei (Területi) Ifjúsági Tanácsok helyzetét, amelyek a vallásos ifjúsági szervezetek kivételével igyekeztek a megyékben működő ifjúsági szervezetek mindegyikét tömöríteni. A találkozón többen kifogásolták, hogy az elmúlt időszakban

⁵⁰⁸ Interjú Borboly Csabával, 2005. i.m. 85–89.

⁵⁰⁹ Interjú Szabó Lászlóval: Közéleti szerepvállalás politikai versengés nélkül: elbír két ernyőszervezetet is az erdélyi ifjúság. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 182–196, itt: 187.

⁵¹⁰ RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa Magyar Ifjúsági Tanács Frakció Közleménye. 1996. március 12. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 250.

megalkotott, az ifjúságot érintő jogszabályok véleményezésében és kidolgozásában nem vettek részt.⁵¹¹ Az RMDSZ részéről is felmerültek kritikák az ifjúsággal kapcsolatban. Nagy Zsolt (RMDSZ akkori területi szervezetekért felelős ügyvezető alelnöke, az Ifjúsági Főosztály volt vezetője) szerint például a MIT 1999. decemberi SZKT ülésen megfogalmazott állásfoglalásában felvetett problémák szerinte nem teljesen felelnek meg a valóságnak, ugyanis 1998 ősze és 1999 májusa között öt alkalommal is találkoztak az ifjúsági szervezetek vezetőivel, amelyet a főosztály kezdeményezett.⁵¹² De szerinte előfordult az is, hogy találkozóra hívta az ifjúsági vezetőket, akik ugyanakkor nem válaszoltak a megkeresésére.⁵¹³

Egy másik esetben is a fiatalok passzivitását emelték ki az RMDSZ politikusai: 2000. április 13-án az RMDSZ ügyvezető elnöke, Takács Csaba több ifjúsági szervezet képviselőjével találkozott, amelynek során kiemelte, hogy az önkormányzati választásokhoz az ifjúsági szervezetek passzív módon viszonyultak, hiszen szinte alig volt olyan szervezet, amelyik azon dolgozott volna, hogy az RMDSZ-szel kooperálva a helyi és területi szervezetek szintjén minél nagyobb arányban kerüljenek befutó helyre az RMDSZ önkormányzati választási listáin.⁵¹⁴

A vélemények polarizációja miatt az ezredfordulóra az RMDSZ országos vezetése és a MIT kapcsolata megromlott. A MIT budapesti küldöttgyűlésén (2000. október 23–24.) visszahívta képviselőit az SZKT-ből, s a 2001-es évet már a megújulás, erkölcsi megtisztulás jegyében indította. 2001. január 6-án, Hétfalun megrendezett Küldöttgyűlésen kifejtették, hogy *„az erdélyi magyar nemzetközösség közképviselési kérdéseinek rendezése nem tűr halasztást.”*⁵¹⁵ A MIT Küldöttgyűlése egyúttal megújította az RMDSZ SZKT MIT frakcióját, képviselőit visszahívta a Szövetségi Egyeztető Tanácsból is, valamint elhatárolta magát a MAKOSZ mindennemű tevékenységétől, s ezzel párhuzamosan tanácskozási joggal felvette a Romániai Magyar Középiskolások Szövetségét (RMKSZ) tagjai közé.⁵¹⁶ Ezzel a lépéssel igyekeztek a középiskolások érdekvédelmi szervezetét pótolni, s továbbra is az egész erdélyi magyar ifjúságot képviselő szövetségként fellépni.

⁵¹¹ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵¹² A MIT kilátásba helyezte, hogy külön listán indulnak a közelgő helyhatósági választásokon, amennyiben az általuk felvetett problémákkal az RMDSZ nem foglalkozik.

⁵¹³ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵¹⁴ RMDSZ Tájékoztató, 1703. szám, 2000. április. 17. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵¹⁵ A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyilatkozata. Hétfalu, 2001. január 6. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 254.

⁵¹⁶Uo.

A MIT és az RMDSZ központi vezetői közötti feszültség végül akkor érte el tetőfokát, amikor az RMDSZ nem fogadta el a MIT által megválasztott új SZKT-frakciót. Az RMDSZ részéről megfogalmazódott kritika szerint a MIT küldöttgyűlése és a tisztújítás nem volt jogszerű. A MIT ugyanakkor kiállt amellett, hogy önállóan, saját Alapszabályzata és Működési Szabályzata alapján jogosultak dönteni a jelöltekről, amelybe az RMDSZ nem szólhat bele. Mátis Jenő így emlékszik vissza: *„Amit én akkor igazából éreztem, [...] az RMDSZ vezetősége részéről felmerültek olyan elvárások, hogy bizonyos személyek legyenek benne ebben a húszas keretben, vagyis a MIT küldött-listáján, de erről a küldöttgyűlés másképp döntött. [...] Erről a kérdéssel mindenkinek meglehet a véleménye aszerint, hogy akkor milyen táborba tartozott, vagy ma hova tartozik – ezt nem lehet nagyon objektíven megítélni.”*⁵¹⁷

A hónap végén (2001. január 31. Kolozsvár) a MIT SZKT-frakció felfüggesztette működését, amelyet a MIT Küldöttgyűlés tudomásul is vett, s tárgyalásokat kezdeményeztek az RMDSZ-szel, amely viszont nem vezetett kiegyezéshez.

2001. március 31-én a MIT Küldöttgyűlése nyílt levelet fogalmazott meg az RMDSZ országos vezetőinek címezve, amelyben kifejtették, hogy az RMDSZ és a MIT közötti viszony ellehetetlenült, amelyet elsősorban az RMDSZ politikájának változására vezettek vissza: *„Elfogadhatatlan számunkra, hogy Önök folyamatosan a politikai hatalmuk hosszú távú biztosításán munkálkodnak, [...] és rendszeresen saját embereiket juttatják vezetői tisztségekbe. Ezzel szemben az önös politikai indíttatásoktól mentes, önszerveződő ifjúsági szervezeteket tudatosan próbálják háttérbe szorítani, működésüket akadályozni, megvonni tőlük a szükséges anyagi támogatást. Ezt bizonyítja az is, hogy a Szövetségi Képviselők Tanácsának és a Szövetségi Egyeztető Tanács legutóbbi ülésein nem fogadták el a Magyar Ifjúsági Tanács képviselőcsoportját, illetve leváltották az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma Ifjúsági Szaktestületének MIT által jelölt tagjait.”* Ezen túlmenően jelezték, hogy az RMDSZ *„jelenlegi állapota és hivatalos politikai vonalvezetése elégedetlenséggel”* tölti el őket, s a *„pártosodás útjára lépett RMDSZ hivatásbetöltése”* számukra *„fogyatékosnak tűnik”*. Azon meggyőződésüknek adtak hangot, amely szerint *„az RMDSZ vezetői által gyakorolt elhallgatási és lejáratási taktika, amely az ifjúsági szervezeteink, a belső ellenzék, valamint a tiszteletbeli elnök (Tőkés László-KKG) ellen zajlik, helytelen és nemzeti közösségünk számára káros.”*⁵¹⁸

⁵¹⁷ Interjú Mátis Jenővel, 2005. i.m. 15.

⁵¹⁸ A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyílt levele a Romániai Magyar Demokrata Szövetség országos vezetőihez. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 256–258.

Az együttműködés folytatását feltételekhez kötötték: az RMDSZ konzultáljon a MIT-tel az ifjúságot érintő minden kérdéskörben; az RMDSZ VI. Kongresszusára hivatkozva segítsék elő, hogy a MIT képviselői megfigyelő jogkörrel részt vehessenek a Magyar Állandó Értekezlet ülésein és szakbizottsági munkáiban; az RMDSZ állítsa vissza az Ifjúsági Főosztályt, valamint az ifjúsági referens kinevezésekor konzultáljon a MIT-tel; az RMDSZ segítse elő az erdélyi magyar ifjúság érdekérvényesítését az ifjúságot érintő költségvetési támogatások tekintetében; valamint a Szövetség minden szintjén, így a területi szervezetek döntéshozó testületeiben is biztosítsák a helyi ifjúsági szervezeteknek a 15 százalékos képviseleti arányt. Emellett kérték, hogy az RMDSZ vezetői határolódjanak el Borboly Csabától, és az általa képviselt irányvonalától, továbbá adjanak tájékoztatást az RMDSZ ifjúsági szervezetek és területi tanácsok létrehozásával kapcsolatos véleményükről. Kilátásba helyezték, hogy amennyiben nem tudnak megegyezni az általuk megjelölt problémás kérdésekben, megszüntetik a kapcsolatukat az RMDSZ-szel. A MIT saját magát az egész erdélyi magyar ifjúság legitim képviselőjeként határozta meg, s ezt igyekezett is kihasználni az RMDSZ-szel vívott csatáiban. A nyílt levelükben is arra figyelmeztettek, hogy amennyiben a Szövetség nem reagál érdemben a felvetett problémákra, a MIT megszakítja velük a kapcsolatot, s ennek következtében „*az RMDSZ végleg elveszíti vélt státuszát, és megszűnik az erdélyi magyar nemzeti közösség átfogó képviseletének lenni*”.⁵¹⁹ Az RMDSZ vezetősége a belső ellenzékkel kialakult vitákban ugyanis gyakran az erdélyi magyarság egységessége fenntartásának szükségességével érvelt.

Időközben az SZKT-ban a MIT által üresen hagyott, ifjúságnak szánt helyeket betöltötték azon szervezetek képviselői, akiktől a MIT korábban elhatárolódott, s akik készek voltak az RMDSZ-szel együttműködni. Ennek hatására végül 2001. július 4-én a MIT úgy döntött, hogy szakít az RMDSZ országos vezetőségével, s egy nyilatkozatot tett közzé a döntésükkel kapcsolatban, amelyben a következőképpen indokolta a szakítást: „*A Magyar Ifjúsági Tanács [...] egyhangúlag elhatározta a Romániai Magyar Demokrata Szövetséggel (RMDSZ) való viszonyának teljes megszakítását. Döntésünk okát a következő előzmények képzik: [...] az RMDSZ nem tölti be hivatását [...] eltért a Programjában foglalt eredeti célkitűzéseitől, politikai törekvései öncélúvá váltak. [...] Az RMDSZ olyan utánpótlási elvárásokat támasztott a MIT irányába, amelyek a politikai hűségre alapoztak [...]. Nem vállalhatjuk továbbra is a közösséget egy olyan pártosodó szervezettel, amely nem tekinti tárgyalópartnernek az erdélyi ifjúsági szervezetek hiteles képviseletét, a Magyar Ifjúsági*

⁵¹⁹ Uo.

Tanácsot és a sokat emlegetett egység-mítosz ellenére az ifjúsági szervezetek körében széthúzást gerjeszt.”⁵²⁰

Az RMDSZ országos vezetősége és a MIT közötti konfliktus eszkalálódását követően a MIT a civil szférában jelölte ki a helyét.⁵²¹ Jakab István – aki 2001 után töltötte be a MIT elnöki tisztségét – például kikötötte, hogy ha a politikai irányba megy el a MIT, nem vállalja az elnökséget.⁵²² Ezt követően az ifjúsági ernyőszervezet is jelentős átrendeződésen ment keresztül. A MIT tagszervezeteinek összetétele megalapítása óta többször is változott: például az ODFIE 1996-ban csatlakozott teljes jogú tagként a MIT-hez, a MAKOSZ és ÁME tagságát 1998-ban függesztették fel, majd még ugyanebben az évben csatlakozott az IFINET tanácskozási jogkörrel. 2001-ben szintén tanácskozási jogkörrel felvételt nyert a Romániai Magyar Középiskolás Szövetség (RMKSZ) és a Romániai Magyar Diákújságírók Egyesülete (DUMA), s 2002-ben, a MIT civil szféra irányába történő eltolódása következtében a Romániai Magyar Cserkészszövetség (RMCSSZ) is teljes jogú tagként csatlakozott a MIT-hez.⁵²³ 2007-ben az OMDSZ és a RODOSZ a MIT-ből való kilépés mellett döntöttek, amelyet a MIT politikai állásfoglalásaival indokoltak. A döntés váratlanul érte a MIT vezetőit, szerintük ugyanis éppenséggel nem futott olyan közéleti és politikai ügy, amely kiválthatta volna ezt.⁵²⁴ 2011-ben az EMI, 2015-ben pedig az Udvarhelyi Fiatal Fórum (UFF) csatlakozott teljes tagú tagként a MIT-hez. A MIT-et 1995-ben öt tagszervezet – MISZSZ, OMDSZ, IKE, MAKOSZ és ÁME – alapította, s 2017-ben is öt, teljes jogú tagszervezettel tevékenykedett: MISZSZ, IKE, ODFIE, EMI, UFF.⁵²⁵

Az RMDSZ struktúráiból történő kilépés utáni időszak nem volt könnyű az ifjúsági szervezeteket tömörítő ifjúsági tanácsnak, Jakab visszaemlékezése szerint a *„kormányváltáskor 2002-ben olyan emberek jutottak Magyarországon pozícióba, akik eleve elutasítóak voltak velünk szemben, nehéz volt támogatási forráshoz jutni, a csapatokat elzárták. Romániában ugyanez történt [...] A Magyar Ifjúsági Konferenciát az új kormány leradírozta,*

⁵²⁰ A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyilatkozata. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 260.

⁵²¹ 2004 őszén megalapított erdélyi civil szervezeteket tömörítő Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) egyik alapító tagja is a MIT, több tagszervezetével együtt.

⁵²² Interjú Jakab Istvánnal: Az alternatívának legyen hangja. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 68–82, itt: 72.

⁵²³ 2013-ban azonban az RMCSSZ nem hosszabbította meg függesztett tagságát.

⁵²⁴ Stanik Bence: Megfogyatkozott a MIT. *Új Magyar Szó (Bukarest)*, 2007. május 25. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵²⁵ Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 126–134.

ellehetetlenítette, a normatív támogatást megvonták az ifjúsági szervezetektől. [...] Tehát pénzügyileg lehetetlen helyzet alakult ki.”⁵²⁶

A MIT és az RMDSZ közötti viszony alakulása

A MIT és RMDSZ közötti viszony alakulásáról a MIT-en belül megoszlottak a vélemények. A szakítás mellett állók szerint a cél nem az volt, hogy kilépjenek az RMDSZ-struktúrákból, hanem éppen ellenkezőleg, az RMDSZ-en belüli civil szféra képviselőinek megerősítését szerették volna elérni. Jakab István szerint a kilépés az örökös megalkuvás elleni figyelemfelhívás volt részükről. Úgy vélte, hogy az RMDSZ volt inkább az, aki ellehetetlenítette működésüket az SZKT-ban azzal, hogy sem az új jelöltlistát nem fogadták el, sem pedig a régi képviselőket, mondván, hogy már lejárt a mandátumuk. A megoldást halogatták, s erre reagálva kérte a MIT annak kivizsgálását, hogy mennyire volt jogos az RMDSZ részéről a MIT által összeállított SZKT-jelöltlista visszautasítása.⁵²⁷ A Szövetségi Szabályzat-Felügyelő Bizottság (SZSZFB) 2002. február 9-i ülésén tárgyalta a MIT megkeresését, amelyben kérték, hogy a Bizottság foglaljon állást arra vonatkozóan, hogy mely testület és milyen módon jogosult a MIT SZKT-mandátumainak kérdésében dönteni, valamint vizsgálja ki az SZKT azon döntését, hogy nem fogadja el a MIT által megválasztott SZKT képviselőinek listáját. Az SZSZFB az első kérdésben azt az elvi döntést hozta, hogy a MIT önállóan, a saját Alapszabályzata és Működési Szabályzata szerint jogosult dönteni. A második megkeresés kapcsán pedig úgy vélekedett, hogy az SZKT nem bírálhatta volna felül a MIT által előterjesztett képviselői jegyzéket.⁵²⁸

Az RMDSZ SZTK-ból való kilépésről született döntést a MIT-en belül belső viták előzték meg, s csak látszólagos volt a konszenzus. Ráduly Róbert (MIT első elnöke) szerint habár a MIT megelőzte a nagypolitikai szakítást, mégis az egyik legnagyobb tévedés az volt részükről, hogy egyoldalúan döntöttek arról, hogy kilépnek az SZKT-ból. *„Semmiféle komoly küzdelem, harc nélkül, egy nyilatkozatháború után feladták azt az állást, amelyért annak idején keményen megküzdtünk. Valójában a MISZSZ szaladt előre, és vezetői azt mondták, vállalják a konfrontációt az RMDSZ-szel, és vállalják, hogy egy állandó ellenséges hangot ütnek meg, s alternatívát próbálnak kiépíteni. Ezután vonult ki Tőkés László, s melléje szerveződtek az SZNT-*

⁵²⁶ Interjú Jakab Istvánnal, 2005. i.m. 77.

⁵²⁷ Interjú Jakab Istvánnal, 2005. i.m. 72–73.

⁵²⁸ Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottság I/2002-es Határozata. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 265–266.

k és MPSZ-ek, EMNT-k. De ezek mind későbbi történetek. Sőt, a MIT-esek nagyon sokáig ostromolták az RMDSZ-ben maradt másképp gondolkodókat, miért ülnek még ott....”⁵²⁹

Szabó László (ODFIE elnök) a döntés elhalasztása mellett érvelt, s azon az állásponton volt, hogy adni kellene még egy esélyt a kiegyezésnek. Vass Levente⁵³⁰ szintén a szakítás ellenében foglalt állást, s az SZKT-vitában a kisebbségi véleményt alkotók oldalán állt. Szerinte jogos volt az RMDSZ részéről, hogy nem fogadta el a listát,⁵³¹ amikor arról hiányoztak egy olyan szervezet jelöltjei, amely folyamatosan felvételt és képviseleti helyet kért a MIT-be, de kérését mindig elutasították, s ezzel a MIT ugyanazt csinálta, amiért az RMDSZ-t kritizálta: amiatt nem fogadta el egy szervezet – Itthon, fiatalon mozgalom⁵³² – felvételi kérelmét, mert az más álláspontot képviselt. Vass úgy gondolta, hogy ha a MIT-be nem is, a MISZSZ-be fel kellett volna venniük a szervezetet. Szerinte a MIT hibázott, mert a fiatalok és a tagszervezeteik érdekeit jobban tudta volna képviselni, ha továbbra is rendelkezik képviseleti helyekkel.⁵³³ Vass ellen bizalmatlansági indítványt is benyújtottak azért, ahogy a sajtónak tálalta az eseményeket.⁵³⁴ A RODOSZ-on belül ugyancsak megjelentek a pro és kontra érvek.⁵³⁵ A RODOSZ ugyanis utólag utasította vissza a kilépés melletti döntést, s ennek következtében a szavazáson résztvevő képviselőjének, Kovács Lehelnek⁵³⁶ le kellett mondania alelnöki tisztségéről.⁵³⁷ Kovács Lehel visszaemlékezése szerint az ezredforduló nyarán szükségessé vált

⁵²⁹ Interjú Ráduly Róbert Kálmánnal, 2005. i.m. 26-27.

⁵³⁰ 1997-1998 között a Marosvásárhelyi Magyar Diákszövetség (MMDSZ) elnöke, 1998-1999 között az OMDSZ elnöke, 2001-ben a MIT alelnöke

⁵³¹ A MIT SZKT képviselői listára négy tagszervezet – MISZSZ, OMDSZ, RODOSZ, ODFIE – kerültek fel. MIT KGY – a 10/2001. Határozat melléklete. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 255.

⁵³² Az Itthon, fiatalon mozgalom szorosan kapcsolódik a MIÉRT megalakításához, alapításában pedig Borboly Csaba is részt vett.

⁵³³ Interjú Vass Leventével: Fejére állana a világ, ha a fiatalok dőlnének hátra a karosszékekben. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 98–105, itt: 102.

⁵³⁴ Interjú Nagy Pállal: A mai fiatalság egyre puhányabb, nem mer drasztikus módszerekhez folyamodni. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 129–146, itt: 140.

⁵³⁵ A RODOSZ megalapításának ötlete 1998-ban, a szegedi Országos Tudományos Diákköri Konferencia egyik esti beszélgetésének alkalmával született, ahol felmerült az igény egy olyan szervezet létrehozására, amely a magiszteri és a doktori hallgatók érdekeit képviselné. Végül 1999-ben alakult meg abból a sajátos igényből, hogy míg a diákoknak volt egy jól működő szervezetük (OMDSZ), addig létezett a diákok és a tanárok között egy olyan réteg, amelyik nem élvezhette a diákoknak járó jogokat. A RODOSZ a magiszteri és doktori iskolák hallgatóinak, továbbá a tudományos munkát folytató fiataloknak az érdekvédelmi szervezete, amely elsősorban szakmai szinten szerveződik. Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 59–79.; Interjú Kovács Lehel: Nem a MIT és nem a MIÉRT fogja eldönteni, hogy lesz-e erdélyi magyar egység In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 106–120, itt: 107.; Interjú Veres Valérral, 2005. i.m. 147.

⁵³⁶ 1997-ben a KMDSZ alelnöke, 2000-2001 között MIT titkár, a RODOSZ alapító tagja, valamint 1998–2001 között alelnöke volt. 2005-től a Bolyai Kezdeményező Bizottság alelnöke.

⁵³⁷ Interjú Jakab Istvánnal, 2005. i.m. 81.

a MIT átszervezése, egyrészt azért, mert a MIT addigra kifulladt, másrészt azért, mert a régi pilléres szerkezet már nem tudta hatékonyan leképezni a MIT tagszervezeteinek képviseletét. Új alap- és működési szabályzatra volt szükség, valamint meg kellett újítani a MIT struktúráját is. Ennek eredményeképpen minden szervezet delegálhatott egy küldöttet és egy pótküldöttet, emellett súlyozást is alkalmaztak: a kisebb szervezeteknek egy, a nagyobbaknak kettő vagy akár három képviselőjük is lehetett. Ekkor ismét felmerült az RMDSZ-hez való viszonyuk rendezése is, s egyúttal felmerült az SZKT-képviselők visszahívása, és egy új képviselet megválasztása, hiszen az új tagszervezeteknek is lehetőséget szerettek volna biztosítani a döntéshozatali struktúrákban való részvételre. A hétfalvi küldöttgyűlésen (2001. január 6.) véglegesítették az SZKT-listát, elhatárolódtak a MAKOSZ-tól, s az általuk hagyott üres helyet a Romániai Magyar Középiskolások Szövetségének (RMKSZ) tagfelvételével próbálták meg pótolni.⁵³⁸ A vita következtében Kovács Lehel lemondott a RODOSZ-alelnökségről, a RODOSZ pedig felfüggesztette a MIT-en belüli tagságát.

Veres Valér⁵³⁹ visszaemlékezése szerint a RODOSZ nem, mindössze annak képviselője, Kovács Lehel értett egyet az RMDSZ országos struktúráiból való kilépéssel, de ez csak az ő személyes álláspontja volt, nem a szervezeté. A RODOSZ elnökségének meggyőződése volt, hogy az RMDSZ-szel le kell ülni tárgyalni, és kompromisszumot kötni, ami egyúttal azt is jelentette volna, hogy az új listára felkerültek volna olyan személyek is, akik RMDSZ-pártiak, tekintve, hogy maguk a fiatalok is sokszínűek.⁵⁴⁰

A MIT és RMDSZ közötti viszony rendezését övező polémiaiban ismét megjelent a korábbi, már a MISZSZ korai éveiben is megjelenő két ellentétes szerepfelfogás küzdelme: vagyis a tagszervezetek képviselőinek egy része politizálni kívánt, míg mások a MIT jövőjét a civil szférában látták biztosítottak. Ugyanakkor, míg a MISZSZ esetében egyértelmű volt, hogy ki, melyik csoporthoz tartozott (és végül a politizálni vágyó fiatalok szervezetileg is elkülönültek a társadalomszervező csoporttól), addig a MIT esetében ez már nem volt ennyire nyilvánvaló. Sőt, mint ahogy a RODOSZ-on belüli ellentétek is mutatják, mindkét oldal a másikat vádolta azzal, hogy politikai ambíciói vezérelték az RMDSZ-hez fűződő viszonyukkal kapcsolatos állásfoglalásra. A MIT RMDSZ SZKT-ből való kivonulást ellenzők úgy látták, hogy a MIT elkezdett politizálni és letért a civil szféra útjáról, míg a szakítás mellett kiállók szerint éppen ellenkezőleg, az RMDSZ-től való eltávolodással tudták igazán képviselni a civil

⁵³⁸ Interjú Kovács Lehellel, 2005. i.m. 108–110.

⁵³⁹ 1991–1994 között a Kolozs megyei MADISZ alelnöke, 1992–1994 között a MISZSZ alelnöke, 1999–2004 között a RODOSZ elnöke.

⁵⁴⁰ Interjú Veres Valérral, 2005. i.m. 150–151.

szervezeteket.⁵⁴¹ Veres Valér szerint a kilépéssel nem a politikától, csupán az RMDSZ-től távolodott el a MIT, hiszen az időközben létrehozott Magyar Nemzeti Tanácshoz kezdett el közeledni.⁵⁴²

A MIT működését, életét az SZKT-ban töltött időszak alatt nagymértékben az RMDSZ-hez való viszonya determinálta. A MIT-frakció az SZKT előtt megtárgyalta az egyes témaköröket, illetve közös álláspont kialakítására is törekedtek. Az ügyek között többségben voltak a közéleti–politika kérdések, s a legtöbb időt az RMDSZ döntéseinek véleményezésére fordították, miközben az ifjúságpolitikai kérdések kevésbé determinálták a MIT SZKT-n belüli tevékenységét.⁵⁴³ Nagy Pál egyenesen úgy fogalmazott, hogy „*végignézve az első tíz évét a MIT-nek, jóformán az RMDSZ-ről szól, s ez nem volt természetes.*”⁵⁴⁴ Somogyi Attila⁵⁴⁵ is hasonlóképpen vélekedett, hiszen szerinte a „*MIT Küldöttgyűlések és a MISZSZ Országos Választmányi ülések is többnyire arról szóltak, mit válaszoljunk az RMDSZ-nek erre vagy arra a lépésére, miként védekezzünk, épp mivel nem érthetünk egyet. [...] nem összpontosíthattunk saját gondolatainkra: a rendezvényszervezésre, érdekérvényesítésre és érdekképviseletre.*”⁵⁴⁶

2.3.5. MIT és RMDSZ közötti főbb konfliktusok és törésvonalak

A MIT és az RMDSZ közötti véleményeltérések már az SZKT-háborút megelőzően is megjelentek. A MIT-et gyakran az RMDSZ belső ellenzékéhez tartozónak tartották, még ha az ifjúsági ernyőszervezet nem is tekinthető homogén szerveződésnek. Egyes tagszervezetei, illetve az ifjúsági elit egyes képviselői közelebb álltak az RMDSZ által képviselt politikához és értékrendhez, mások inkább az RMDSZ belső ellenzékéeként tevékenykedő Reform Tömörüléssel rokonszenveztek. Az ellenzékiiséget Kovács Lehel lakonikusan a következőképpen írta körül: „*Más célokat megfogalmazni, más irányvonalakat felállítani, más módszereket alkalmazni – ezt jelenti ellenzékinek lenni.*”⁵⁴⁷ Az RMDSZ és a MIT között az egyik fő – és természetes – szembenállást a generációs törésvonal jelentette, ugyanakkor kialakultak ideológiai és pragmatikus természetű konfliktusok is. Az RMDSZ központi

⁵⁴¹ Interjú Kovács Lehellel, 2005. i.m. 114.

⁵⁴² Interjú Veres Valérral, 2005. i.m. 151.

⁵⁴³ Interjú Jakab Istvánnal: 2005. i.m. 71.

⁵⁴⁴ Interjú Nagy Pállal, 2005. i.m. 140.

⁵⁴⁵ 1996-2002 között a Temesvári Magyar Ifjúsági Szervezet (TEMISZ) külügyi alelnöke, később a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) Igazgató Tanácsának tagja, 2003-tól a MISZSZ elnöke.

⁵⁴⁶ Interjú Somogyi Attilával: Politikai prostitúcióra nem voltunk kaphatóak. In: Zilahy Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 160–173, itt: 165.

⁵⁴⁷ Interjú Kovács Lehellel, 2005. i.m. 116.

vezetősége és a heterogén ellenzék (az RMDSZ belső ellenzékeként működő Reform Tömörülés, néhány MIT-tagszervezet, valamint az ifjúsági elit egy része) közötti elvi, értékrendbeli és pragmatikus ellentét jól körülhatárolható néhány ügy esetében. Ilyen, az ellenzék által gyakran tematizált ügy volt a Szövetségen belüli belső választások elmaradásának kérdése, az RMDSZ központi vezetőségének politikai stratégiája, az ún. „apró lépések” taktikája, valamint az ehhez szorosan kapcsolódó autonómia kérdése, a Petőfi-Schiller-ügy, a Borboly-ügy, az RMDSZ belső ellenzékéhez való viszony, valamint az erdélyi civil szférának nyújtott támogatások elosztásának kérdése.

1. Generációs ellentétek

Az RMDSZ és MIT viszonyában a generációs törésvonalat Hajdó Csaba sommásan, de lényegét megragadva ekképpen fogalmazta meg: *„Fokozatosan váltak el az útjaink. A fiatalos hozzáállásra jellemző volt, hogy megpróbáltuk a dolgot nevén nevezni, türelmetlenek voltunk. Nem volt kedvünk a nagyon kis lépések politikájához, eredményeket akartunk, nem mára, hanem tegnapra. Azt láttuk az akkori RMDSZ vezetésben, hogy folyamatosan beszélünk róla, gondolkodunk rajta, de nem csinálunk semmi olyasmit, amire bárki megsértődhetne. Úgy gondoltuk, nem lehet úgy politizálni és jogokat kiharcolni, hogy mindenki boldog legyen, néhány embernek valami biztos nem fog jól esni.”*⁵⁴⁸

2. A belső választások elmaradása

Az RMDSZ III. Kongresszusa (Brassó, 1993. január 15–17.) fordulópontot jelentett a Szövetség életében. Sor került a szervezeti struktúra reformjára, amely mögött az a szemlélet húzódott meg, hogy az erdélyi magyarság *de facto* külön társadalomként értelmezhető. A szervezeti reformkoncepció, vagyis az ún. „állammodell-elv” szerint igyekeztek a hatalmi ágak szétválasztásának megfelelő struktúrákat létrehozni a Szövetségen belül. A legfőbb döntéshozó – vagyis a „törvényhozó” – szerv a Szövetségi Képviselők Tanácsa (SZKT) lett, az operatív vezetést – „kormányzást” – az Ügyvezető Elnökség látta el, a szövetségi elnök – akit a kongresszus választott meg – képviselte a Szövetséget, emellett javaslatot tett az SZKT-nak az ügyvezető elnök személyére, s részt vehetett az SZKT ülésein. A Szabályzat-Felügyelő Bizottság pedig „alkotmánybírósági” szerepet töltött be, vagyis legfőbb feladata az

⁵⁴⁸ Interjú Hajdó Csabával, 2005. i.m. 46–47.

Alapszabályzattal kapcsolatos értelmezési problémák kezelése volt. A szervezeti reform előíranyozta a belső választások megtartását is. Az általános, titkos, valamint lehetőség szerint közvetlen választás útján történő tisztújításra a kongresszus döntése alapján két éven belül került volna sor. A fiatalok az 1993. évi brassói konferencián elfogadott „önkormányzatiság” útjáról való letérést kérték számon az RMDSZ központi vezetőin, akik az 1996-ban alakult kormánykoalícióba való lépést megelőzően is már a pártosodás útjára terelték a Szövetséget. Az RMDSZ IV. Kongresszusán (Kolozsvár, 1995. május 26–28.) elfogadott alapszabály-módosítás “a brassói alapelvekkel” szemben a pártszerű döntéshozási mechanizmusok megerősödésének kedvezett. Az önkormányzati-modell érvényességét mindenekelőtt a belső választások elhalasztása is megkérdőjelezte.⁵⁴⁹ A belső választások szükségességéről azonban nem csak a fiatalok és az RMDSZ országos vezetősége között alakult ki vita, hanem az RMDSZ sem volt egységes a kérdésben. Az RMDSZ radikálisnak nevezett platformja, a volt MISZSZE-szek által megalapított Reform Tömörülés is kritizálta az RMDSZ központi vezetőségét amiatt, hogy letérítette a Szövetséget a „brassói-útról”, amely a belső parlamentarizmus, az államelvű önépítkezés alapjait tette le.

Szabó László is kiemelte, hogy az RMDSZ megalakulásakor még érdekvédelmi szervezetként határozta meg önmagát, majd a kilencvenes évek derekán működése egyre inkább pártjellegré vált: *”Mi elsősorban ebbe az érdekvédelmi tevékenységbe kapcsolódtunk be. Mikor láttuk, hogy az RMDSZ egyre inkább politikai pártként működik, és olyan döntéseket hoz, amelyek még köszönő viszonyban sincsenek az eredeti célkitűzéseivel, kezdtünk azon gondolkodni, hogy nekünk vajon ott van-e a helyünk a Szövetségi Képviselők Tanácsában? [...] Az RMDSZ sokszínűsége egyre inkább megfakult; a platformok képviseletén nyugvó döntéshozás helyett az egypártrendszer-szemlélet és a klikkszerű vezetési gyakorlat háttérbe szorította azokat, akik az RMDSZ különböző testületeiben nem értettek egyet a csúcsvezetőkkel. Az ún. ellenzék egyre csekélyebb mértékben befolyásolhatta az RMDSZ politikáját.”*⁵⁵⁰

Szilágyi Zsolt visszaemlékezése szerint koncepcionális vita indult az RMDSZ belső döntéshozatalának pluralizmusát illetően. Az egyik oldal amelletts argumentált, hogy az RMDSZ-nek ernyőszervezetként kellene működnie, egy olyan gyűjtőkeretként, amelyben a különböző platformok többféle politikai alternatívát fogalmazhatnak meg. Ehhez szorosán kapcsolódik, hogy a közösségen belül belső választás útján tisztázzák a platformok közötti

⁵⁴⁹ Bakk, 1999. Az RMDSZ mint a romániai magyarság, i.m. 81–116.

⁵⁵⁰ Interjú Szabó Lászlóval, 2005. i.m. 190–191.

viszonyt, hiszen a platformok támogatottságát a legdemokratikusabb módon a belső választás megtartásával mérhetik le.⁵⁵¹

3. Az RMDSZ „apró lépések” taktikája

A RMDSZ megalakulásának kezdete óta folyamatosan vita zajlott arról, hogy mi pontosan a Szövetség feladata, és a belső törésvonal részben az RMDSZ stratégiájának eltérő megítéséből származott.⁵⁵² Az RMDSZ vezetőinek meggyőződése, hogy a „kis-lépések” taktikáját alkalmazva lehet jogokat lépésenként kiharcolni, ehhez ugyanakkor szükség van kompromisszumokat kötni a többségi társadalommal.⁵⁵³ Ezzel szemben a belső ellenzék a „brassói programhoz” – vagyis a belső pluralizmuson alapuló önkormányzati modellhez – való visszatérést szorgalmazta, amely megítélésük szerint a leginkább támogatná az erdélyi magyarság megmaradását.⁵⁵⁴

Az RMDSZ országos vezetőségén belül az autonómia kérdése egyre inkább teret vesztett, s az erdélyi magyar közösség érdekvédelmét és érdekvérvényesítését inkább az „apró lépések” politikájában, Bukarestben, és a román döntéshozatalban való részvételben látták. Mindez az RMDSZ külpolitikai lépéseiben is érezhető volt, s Románia euroatlanti csatlakozásakor a Szövetség ellenzéki hangjai – köztük a fiatalok egy része – más álláspontot képviseltek. Úgy gondolták, hogy ez is egy olyan történelmi pillanat lehetett volna, amikor az RMDSZ-nek hangsúlyosabban kellett volna felvetnie olyan témákat, amelyek az erdélyi magyarságot leginkább foglalkoztatták: például az autonómia, valamint az önálló magyar egyetem kérdését –, de ezt a történelmi lehetőséget az RMDSZ elmulasztotta.⁵⁵⁵

A MIT politikai, társadalomfilozófiai elgondolásának egyik legfontosabb központi eleme az autonómia kérdésköréhez kapcsolódott. Az RMDSZ vezetőségétől való eltávolodásuk egyik sarokpontja is az RMDSZ autonómia-politikájában végbement súlyponteltolódás volt. 2001 után a MIT a magyarság egyik legfontosabb szimbolikus megemlékezésén, március 15-én több alkalommal is megfogalmazta időszerűnek vélt 12 pontját. 2006-ban például „*A mai és egykori márciusi fiatalok üzenete*” címen a MIT elnöksége ünnepi nyilatkozatot tett közzé. A cím is jelzi, hogy ahogy egykoron, most is az ifjúság elszántságára és bátorságára van szükség

⁵⁵¹ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2017. i.m. 24.

⁵⁵² Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996-2000. Regio, 2000. (4). 150–186. itt: 160.

⁵⁵³ Uo. 163.

⁵⁵⁴ Uo. 175.

⁵⁵⁵ Interjú Kovács Lehelével, 2005. i.m. 116.

a közösség érdekében végzett munka sikerességéhez. A nyilatkozatban kifejtették, hogy a politikai kontextusra jellemző, hogy az erdélyi magyarság jövőjéről sokan sokféleképpen gondolkodnak, és az elvek és módszerek tekintetében ritkán fedezhető fel egyetértés. Mégis vannak olyan tiszta és világos célok, amelyeket nemzeti minimumként kellene elfogadnia mindenkinek, pártszimpátiától és ideológiai elgondolástól függetlenül, hiszen „*kulcsfontosságú nemzeti sorskérdéseinkben törekedjünk az összhangra.*”⁵⁵⁶ Ilyen közös ügynek tekinthető a Bolyai Egyetem, a tordai és bánffyhungyadi magyar iskola ügye, valamint az elkobzott egyházi és közösségi javak visszaszolgáltatása.

A nyilatkozatban az RMDSZ-szel kapcsolatos konfliktusukat is megemlítették, továbbá kijelentették, hogy ha „*van, akikben csalódtunk, lépünk tovább, és keressünk olyan szövetségeseket, akikkel érdemes együtt dolgozni.*”⁵⁵⁷

A legfontosabb célként pedig a szövetségesekkel való összefogást, a közösség gyarapodását és a területi és kulturális autonómia elérését tüzték ki: „*Sok munka vár ránk, fiatalokra és kevésbé fiatalokra egyaránt. Együtt kell dolgozzunk közösségünk gazdasági, szellemi és számbeli gyarapodásáért, de legfőképpen a területi és kulturális autonómiáért.*”⁵⁵⁸

Majd tételesen felsorolták, hogy „*MIT kíván az erdélyi ifjúság?*”:

„*Legyen béke, szabadság és egyetértés.*”

- *Restitutio in integrum: az elkobzott egyházi és közösségi ingatlanok teljes körű visszaszolgáltatását.*
- *Önálló állami magyar egyetemet.*
- *Erdélyi magyar bankot.*
- *A Székelyföld és más magyarlakta vidékek hatékonyabb gazdasági fejlesztését, stratégiai beruházásokat a térségben.*
- *A nemzetiségi arányok megváltoztatására irányuló intézkedések (pl. a hagymakupolás egyházi terjeszkedés) leállítását a Székelyföldön.*
- *Itthonmaradást ösztönző, pozitív jövőképet, gazdasági jólétet biztosító közösségi képviseletet.*
- *Az RMDSZ csúcsvezetősége diktatúrájának eltörlését, az erdélyi magyarság sokszínűségének érvényesülését, az ifjúság megosztásának beszüntetését.*

⁵⁵⁶ A MIT Elnökségének ünnepi nyilatkozata. Kolozsvár, 2006. március 15. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 285–286.

⁵⁵⁷ Uo.

⁵⁵⁸ Uo.

- *A magyarországi és romániai állami költségvetésből az erdélyi magyarságnak szánt támogatások feletti RMDSZ-uralkodás felszámolását.*
- *Kettős állampolgárságot a külföldi magyaroknak.*
- *A nemzetellenes cselekvések beszüntetését.*
- *Össznmzetben gondolkodó és cselekvő magyarországi kormányt. Teljes körű önrendelkezést az erdélyi magyar nemzeti közösség számára. Területi és kulturális autonómiát!”⁵⁵⁹*

Az ellenzéki ifjúsági tömörülés tehát a generációs diskurzusnál tágabb, politikai és az egész erdélyi magyar közösséget érintő kontextusban gondolkodott, s a generációs témák mellett éppoly fontos – ha nem hangsúlyosabb – koncepciót alakított ki a nemzeti kérdésekben is. Generációs kérdésként az itthonmaradás és a pozitív jövőkép elősegítése fogalmazódott meg. Az egész magyar közösség szempontjából tekintve a legfontosabb témákat érintették: a restitúciót, a kisebbségi jogok (anyanyelvi, oktatási jogok) kiharcolását, a saját kisebbségi társadalom fennmaradásához szükséges anyagi kérdéseket (erdélyi magyar bank), és a székelyföldi gazdasági fejlesztés kérdéskörét. Továbbá meglátásuk szerint az erdélyi ifjúság az erdélyi magyar nemzeti közösség számára teljeskörű önrendelkezést, területi és kulturális autonómiát szeretne. Emellett a többségi társadalom relációjában a román állam homogenizáló politikája ellen is felszólaltak (nemzeti arányok mesterséges megváltoztatására irányuló politikák leállítására, a nemzetellenes cselekvések beszüntetésére). Az RMDSZ-szel szembeni negatív attitűd több pontban is kirajzolódott: ilyen például az RMDSZ monopóliumának megtörése, az ifjúság megosztásának befejezése, valamint a forráselosztásban tapasztalható RMDSZ dominancia felszámolása. A magyarországi kormány irányába is megfogalmazták igényeiket a fiatalok: a kettős állampolgárság intézményének kialakítását, valamint össznmzetben gondolkodó, s cselekvő magyarországi kormányt szorgalmaztak.

Az elvi kinyilatkoztatás mellett különböző programok szervezésével is igyekeztek az autonómia fogalmát népszerűsíteni, 2006-ban például „Tekerj rá!” elnevezésű kerékpártúrát szerveztek ennek érdekében. A 25 fős csapat a tusnádfürdői Bálványosi Nyári Szabadegyetem és Diáktábor helyszínéről indult, s mindennap egy-egy közéleti személyiség, művész vagy politikus csatlakozott hozzájuk: köztük volt Szilágyi Zsolt, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács elnöke, Sógor Csaba szenátor és Toró T. Tibor parlamenti képviselő is.⁵⁶⁰

⁵⁵⁹ Uo.

⁵⁶⁰ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

4. *Petőfi-Schiller-ügy*

A KMDSZ 1997 februárjában szervezett nyilvános fórumot, amelynek fő témája az önálló magyar nyelvű felsőoktatási intézményrendszer megteremtése, valamint a Bolyai Egyetem létrehozása volt. A fórumon az erdélyi magyar közélet számos képviselője, többek között az RMDSZ csúcsvezetői is részt vettek. Áprilisban a Babes-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) 187 oktató aláírásával tiltakozott az akkori kormány megnyilvánulásaival szemben, a KMDSZ pedig az RMDSZ-hez fordult a Bolyai-ügy érdekében. Mindez mobilizálta az erdélyi magyar közösséget, s a Bolyai Társaság, az erdélyi történelmi egyházak, a Magyarok Világszövetsége, a magyar oktatók és diákok az önálló állami magyar felsőoktatás megteremtése mellé álltak. A politikai közvélemény nyomására az RMDSZ a kormányból való kilépés lehetőségét is kilátásba helyezte, amennyiben nem sikerül a magyar egyetem ügyét megnyugtatóan rendezni. Azonban nagyon hamar elfogadta a kormány kompromisszumos ajánlatát, amelyben a német-magyar tannyelvű Petőfi-Schiller Tudományegyetem létesítését javasolták. Az ifjúsági elit egy része úgy gondolta, hogy ezzel hosszú időre lekerült a román közélet napirendi pontjai közül a magyar egyetem ügye, miközben a kompromisszumos javaslatnak nem volt valódi realitása.⁵⁶¹

5. *Borboly-ügy*

A Borboly Csaba nevével fémjelzett konfliktus, amely a MIT belső szakadásához vezetett, sokak szerint ideológiai természetű volt, s egy erkölcsi dilemma vezetett végül a Borboly körüli szervezetek tagságának felfüggesztéséhez. Mégis inkább pragmatikus konfliktusnak tekinthető abban a tekintetben, hogy különböző társadalmi-gazdasági funkciót ellátó csoportok között kialakult konfliktusról van szó, amely a szűkülő politikai pozíciókért folyó küzdelemről, az erőforrások redisztribúciójában való részvételről is szólt. Egy olyan materiális jellegű érdekkonfliktus alakult ki a MIT-en belül, amelynek van ideologikus jellemvonása is. A Borboly-ügy egy olyan folyamat vége volt, amelyben még kezelhetőnek tűnő viták exponenciálisan növekedtek, s a végén már szakítást indukáló faktorként manifesztálódtak. A konfliktus pragmatikus jellegét erősítette az eszközhasználat, amellyel a Borboly ellen összezáró csoportok operáltak, hiszen hasonló módszert alkalmaztak, mint amiért az RMDSZ-t kritizálták: vagyis kizárták soraikból azokat a személyeket, akik más véleményt,

⁵⁶¹ Interjú Kovács Lehelével, 2005. i.m. 106–107.

más értékrendet képviseltek, mint ők maguk, s ehhez a belső szabályzataikat is módosították. Az RMDSZ országos vezetősége és a MIT bent maradó tagszervezetei közötti feszültséget tovább növelte, hogy az ügy egyik meghatározó alakja, Nagy Pál szerint a konfliktus elején az RMDSZ vezetői még elítélték a MAKOSZ képviselőit, akik nem sokkal később már az RMDSZ tárgyalópartnereiként tértek vissza.⁵⁶²

A Borboly-ügy tekintetében sem beszélhetünk egységes álláspont kialakulásáról a MIT tagszervezeti részéről. Veres Valér (RODOSZ) az ügy ideológiai aspektusát hangsúlyozta inkább, s szerinte az RMDSZ–MIT viszony megromlásának kezdete a Borboly-ügynél kezdődött, amikor a MIT-en belül az RMDSZ országos vezetésének irányvonalához közeli tagszervezeteket – vagyis a MAKOSZ-t és az ÁME-t – ellehetetlenítették, valamint felfüggesztették tagságukat. *„Akik RMDSZ-közeli ideológiát képviseltek, azok nem igazán voltak jó szemmel nézve. A MISZSZ vezetése a kilencvenes évek utolsó felében Nagy Pál kezébe került, aki nem szimpatizált az RMDSZ-szel. Másfelől pedig az egyházi ifjúsági szervezetek is előtérbe kerültek, és hangsúlyos szerepet kaptak a MIT-ben. Ismerve az egyházak politikai állásfoglalásait, az ifjúsági szervezeteikben is ez tükröződött. Ez az irányvonal lett domináns, vagyis az RMDSZ-étől eltérő, inkább a vele szembehelyezkedő politikai csoportok irányvonalát támogató.”*⁵⁶³

A RODOSZ mindeközben igyekezett középre orientálni magát a dualista ifjúsági szférában, amely vállalkozás sokáig sikertelennek bizonyult, ugyanis mindkét oldal azon a meggyőződésen volt, hogy nincs középút. Emiatt egy-két évig mindkét szervezettől függetlenül működtek: a MIT-tagságukat felfüggesztették, a MIÉRT-be pedig nem léptek be.⁵⁶⁴ A Borboly-ügy emellett ékes példája annak a diszkrepanciának, amely az ifjúság fogalmával kapcsolatos politikai diskurzusokban folyamatosan megjelenik. A MAKOSZ vezetőségét ugyanis amiatt is folyamatos kritika érte, hogy vezetőik túl öregek a szervezet életében való részvételhez.

6. A Reform Tömörüléshez való viszony

Fentebb inkább a MIT részéről az RMDSZ irányába megfogalmazott kritikákat ismertettem, ugyanakkor fontos aláhúzni, hogy az RMDSZ-nek sem volt érdeke egy folyamatosan kritizáló, obstruáló, belső ellenzékként fellépő ifjúsági tömörülés helyzetben tartása. Az ellenzékiesség főként az SZKT-ban zajló vitákban, valamint a MIT frakció és az

⁵⁶² Interjú Nagy Pállal, 2005. i.m. 138.

⁵⁶³ Interjú Veres Valérral, 2005. i.m. 149.

⁵⁶⁴ Uo. 152.

RDMSZ deklarált belső ellenzékeként működő Reform Tömörülés (RT) közti viszonyban jelent meg. Szabó László⁵⁶⁵ (ODFIE) visszaemlékezése szerint a fontosabb kérdésekben a MIT-frakció az SZKT-ban sorozatosan másképp szavazott, mint az RMDSZ központi vezetősége, és ez egy idő után folyamatos feszültséget generált.⁵⁶⁶ Szilágyi Zsolt szerint a Reform Tömörülés és a MIT-frakció viszonya az SZKT-ban a két legjobban együttműködő frakció volt, baráti viszony fűzte össze őket, de politikai szövetségesként is leírható a viszonyuk, amelynek az alapja, hogy nagyon hasonló értékrendet vallottak.⁵⁶⁷

A MIT részéről viszont nem volt ilyen egyértelmű a viszony, Hajdó Csaba például ezt az időszakot „vitakozós időkként” jellemezte, amikor a „felnöttek” vitái begyűrűztek a MIT-be is. A tagszervezeti vezetők sokat vitáztak, hogy mennyire lehet partner, s mennyire közelíthetnek a Reform Tömörüléshez, illetve mennyire kell semlegesnek maradniuk, vagy éppen véleményt alkotniuk bizonyos kérdésekben.⁵⁶⁸ Jakab István⁵⁶⁹ szerint habár ellenzéki szervezetek voltak a Reform Tömörüléssel, de a viszonyuk nem volt rózsás, szimpatizáltak velük, de nem voltak soha az „RT csatlósai”.⁵⁷⁰ Antal Attila a MIT helyzetét az SZKT-n belül inkább kényelmetlennek írta le, ugyanis szerinte a hatalomért való egyre fokozódó küzdelemben mindkét oldal megbélyegezte a fiatalokat: az ügyvezető elnökség hajlamos volt az RT-vel azonosítani őket, míg az RT úgy érezhette, hogy nem elég karakánok.⁵⁷¹

7. Forráselosztás

Az egyik legfontosabb hatalmi harcot a szervezetek működését nagyban befolyásoló, egyre szűkülő forráselosztásért folyó verseny jelentette, amelybe a pluralizálódó és fragmentált erdélyi szervezeti szféra egyre több szereplője kapcsolódott be. Az Illyés Közalapítvány

⁵⁶⁵ 1998 és 2008 között az ODFIE elnöke.

⁵⁶⁶ Interjú Szabó Lászlóval, 2005. i.m. 191.

⁵⁶⁷ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2005. i.m. 33.

⁵⁶⁸ Interjú Hajdó Csabával, 2005. i.m. 48.

⁵⁶⁹ 1997-2004 között az IKE főtitkára, majd 2001-2003 között a MIT elnöke.

⁵⁷⁰ Interjú Jakab Istvánval, 2005. i.m. 76.

⁵⁷¹ Interjú Antal Attilával, 2005. i.m. 93.

Romániai Alkuratóriumában⁵⁷² biztosított helyekért folyó küzdelmek végig meghatározták a különböző szereplők – MIT-RMDSZ majd MIT-MIÉRT – közötti viszonyt.⁵⁷³

Az ifjúsági szervezeti élet lényeges befolyásoló tényezője a támogatási rendszer. Az ifjúsági szervezetek három forrásból nyerhettek anyagi támogatást: Illyés Alapítvány; román kormány, egyéb adományok (pl. vállalatok, Soros Alapítvány, stb.) A támogatások legnagyobb részben az Illyés Alapítványtól származtak, e nélkül az egész szervezeti szféra válságba került volna. 2001 előtt a MIT hatáskörébe tartozott az ifjúságnak szánt közalapítványi támogatások elosztása, az SZKT-háborút követően viszont a forráselosztásban való részvétel lehetőségét az RMDSZ-szel együttműködő ifjúsági szervezeteket tömörítő MIÉRT kapta. A MIT tagszervezeti vezetői szerint a MIÉRT által kijelölt személyek a közalapítványi pénzeket elfogultan osztották szét, amelynek célja egyrészt a MIT ellehetetlenítése a működéséhez szükséges támogatások megvonásával, másrészt egyfajta klientúra építés is, vagyis a tagszervezetek függőségbe hozása az RMDSZ és ifjúsági szervezete, a MIÉRT irányába.⁵⁷⁴

A MIT a forráselosztás-ügyét igyekezett folyamatosan napirenden tartani: például 2001 májusában felhívást intéztek az erdélyi magyar civil szervezetekhez és történelmi egyházakhoz, amelyben felhívták a figyelmet arra, hogy az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma „*teljes mértékben politikai tisztségviselőkből áll*”, mindez pedig azzal párosult, hogy az RMDSZ túl nagy befolyásra tett szert az Illyés Közalapítvány erdélyi magyar közösségnek szánt támogatásának elosztásában is. Kiemelték, hogy nem természetes, hogy egy ilyen szűk körnek – amelyből hiányoznak a civil szféra képviselői – ekkora hatalma legyen a források elosztásában.⁵⁷⁵

2002 májusában újfent felhívást tettek közzé a MIT tagszervezetei, amelyben felkérték az erdélyi magyar civil szervezeteket és egyházakat, hogy csatlakozzanak azon kezdeményezésükhöz, mellyel felszólítják az RMDSZ vezetőségét, hogy hozzák nyilvánosságra a romániai állami költségvetésből az erdélyi magyar közösségnek szánt

⁵⁷² A rendszerváltás után a magyar kormányok valamilyen formában mindig támogatták a külhoni magyarság intézményeinek működését. A kilencvenes években létrejött alapítványok – később közalapítványok – koordinálták a magyarországi állami támogatások elosztását, s a támogatással kapcsolatos döntésben a külhoni magyar éltek is jelentős szerepet kaptak. Erre jó példa az Illyés Közalapítvány alkuratóriumi rendszere, s az azokon belül működő szaktestületek. 2006-ban és 2010-ben is jelentősen átszervezték a támogatáspolitikát, s az addig működő intézmények helyét újak vették át. 2006-ban az Illyés Közalapítvány feladatait a Szülőföld Alap vette át, 2010-ben pedig a Bethlen Gábor Alap kapta a külhoni magyarok támogatásának koordinációs szerepét.

⁵⁷³ Fontos kiemelni, hogy a határon túli magyarok számára szánt támogatások 1990-es elindításával a magyar kormányok stratégiai fontosságú szerepet töltenek be, stratégiáit abban az értelemben, hogy igazolta a határon túli magyarság iránti felelősség budapesti vállalását. Bodó, 2015. Civil szerepek – civil szereplők. i.m. 91 – 92.

⁵⁷⁴ Interjú Szabó Lászlóval, 2005. i.m. 188.

⁵⁷⁵ A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének felhívása az erdélyi magyar civil szervezetekhez és történelmi egyházakhoz. Torockó, 2001. május 1. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 259.

támogatások elosztását. Ugyanis a Romániai Kisebbségi Tanács által a *Communitas* Alapítványnak folyósított pénzügyi alapok elosztásának szempontjai, valamint azösszecszerű eredmények nem voltak nyilvánosak. Emellett kérték, hogy a pénzalapok szétosztásába a civil szervezetek és egyházak képviselői is beleszólási jogot kaphassanak.⁵⁷⁶ Továbbá a MIT és MISZSZ eljuttatta panaszát a Romániai Magyar Egyházak Elöljáróinak Állandó Értekezletéhez is, amelyben nehezményezték, hogy az RMDSZ vezetősége mellőzte képviselőiket az Illyés Közalapítvány újjáalakuló szaktestületeinek összeállításánál. Ennek hatására az Állandó Értekezlet felszólalt, és kérte az RMDSZ vezetőségét, hogy vegyék fel a MIT és tagszervezeteinek képviselőit az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma művelődési, önkormányzati és ifjúsági szaktestületeibe.⁵⁷⁷ 2004 áprilisában a MIT ismét tiltakozó levelet fogalmazott meg, amelyben többek között az RMDSZ politikusainak a kormányzati pénzek elosztásáért felelős alapítványok vezetői tisztégéről való lemondását kérték. Hasonló tartalommal küldték el a leveleket Takács Csaba, az RMDSZ ügyvezető elnöke és Kovács Péter, az RMDSZ ifjúsági kérdésekkel foglalkozó ügyvezető alelnöke részére is. Kifogásolták, hogy az RMDSZ vezetői a román kormánytól származó támogatások elosztásáért felelős *Communitas* Alapítvány kuratóriumának tagjai is egyben, hiszen ez összeférhetlenséget eredményez, valamint a pénz elosztását is átláthatatlanná teszi. Kezdeményezésüket az erdélyi magyar történelmi egyházak is támogatták.⁵⁷⁸

A 2005. májusi küldöttgyűlésén a MIT elnöksége ismét megállapította, hogy a *Communitas* Alapítvány Ifjúsági Szaktestületének döntéseiben továbbra is politikai szempontok érvényesülnek. Emellett kidolgozták a romániai és a magyarországi támogatási rendszerek átalakítására vonatkozó javaslatcsomagot is. A MIT elnöksége felkérte a Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) Igazgató Tanácsát, hogy képviselje az ügyet.⁵⁷⁹

A MIT 2006-ban nyílt levelet intézett az Illyés Közalapítvány számára, amelyben kifogásolta, hogy az Illyés Közalapítvány Romániai Alkuratóriuma Ifjúsági szaktestülete a MIÉRT tagszervezeteinek nagyságrenddel több támogatást ítélt meg a pályázás során, mint a MIT tagszervezeteinek. Szerintük közismert tény, hogy a Romániai Alkuratórium tagjainak

⁵⁷⁶ A Magyar Ifjúsági Tanács tagszervezeteinek felhívása. 2002. május 3 In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 273.

⁵⁷⁷ Levél az RMDSZ Szövetségi Egyeztető Tanácsa részére. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 274.

⁵⁷⁸ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵⁷⁹ A MIT elnökségének közleménye megjelent a Szabadság (Kolozsvár) 2005. június 1-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

többségét az RMDSZ felé elkötelezett személyek alkotják. Az RMDSZ országos vezetése és a MIT közötti ellenséges viszony pedig a döntésekben is visszatükröződik. Szerintük az Ifjúsági Szaktestület döntései „inkompetensek”, hiszen például a MIT két országos ifjúsági tagszervezete, a MISZSZ és az ODFIE (Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet) sem kapott támogatást.⁵⁸⁰

A MISZSZ képviselői is felszólaltak a támogatáselosztás diszkriminatív jellege miatt. A MIT 2006. évi nyári küldöttgyűlésén több országos tagszervezet mellett ők is sérelmezték az Illyés Közalapítvány erdélyi ifjúsági szaktestületi döntéseit. A részrehajló, s a MISZSZ-t és a többi tagszervezetet is hátrányosan érintő elbírálás miatt indítványozták, hogy a MIT országos tagszervezetei hívják vissza az ifjúsági szaktestületi képviselőiket, mivel a szaktestület ülésein való részvételüket szélmalomharcként élték meg. Ennek következtében a MIT elnöksége – Sándor Krisztina⁵⁸¹ (MIT elnök), Somogyi Attila, (MISZSZ elnök), Nagy Tibor (IKE elnök), Gaál Sándor (Romániai Magyar Cserkészszövetség elnöke), Szabó László (ODFIE elnök), és Kis Zoltán⁵⁸² (Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetségének elnöke) – arra kérte a kuratóriumot, hogy vizsgálják felül a Romániai Alkuratórium Ifjúsági Szaktestületében hozott döntéseket, valamint kérték, hogy a támogatások szétosztásában a politikai tényezők mellett a civil és egyházi szempontokat is vegyék figyelembe.⁵⁸³

2.3.6. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra fragmentálódása 2001 után

A MIT és az RMDSZ közötti konfliktus eszkalálódásával párhuzamosan létrejött egy új ifjúsági struktúra, a MIÉRT, s ezzel az ifjúsági szervezeti szféra intézményesülésének egy korszaka zárult le. Míg az 1995 és 2001 közötti időszak hívó szava az egységes érdekképviselő volt, az ifjúsági szervezeti szféra fragmentációját követően szervezetileg is elkülönültek az RMDSZ-közeli ideológiát képviselő, azzal együttműködő ifjúsági szervezetek és az RMDSZ-től távolodó, ellenzéki szerepet betöltő ifjúsági szervezetek csoportjai. A MIT kötelékében maradó

⁵⁸⁰ Nyílt levél az Illyés Közalapítvány Kuratóriumához. Kolozsvár, 2006. június 22. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 287–288.

⁵⁸¹ 2000–2003 között az ODFIE alelnöke, 2003–2008, 2009–2011 között MIT elnök, 2005–2008: Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége (MCSZESZ) – igazgatótanácsi tag, 2011-től: Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) – ügyvezető elnök

⁵⁸² 1993–2005 között a Székelyudvarhelyi Ifjúsági Információs és Tanácsadó Iroda (SZINFO) irodavezetője, 2000-től az Ifjúsági Információs és Tanácsadó Irodák Szövetségének (IFINET) elnöke.

⁵⁸³ Nyílt levél az Illyés Közalapítvány Kuratóriumához. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 287–288.

szervezetek a civil szféra területén kívántak tevékenykedni, míg a politizálni vágyó fiatalok vagy betagozódtak az RMDSZ értékrendjébe, politikai stratégiáját elfogadó ifjúsági szervezeti tömörülésbe, majd az RMDSZ struktúráiba, vagy pedig a később kiváló, s intézményesülő ellenzéki szerveződések egyikébe folytatták politikai tevékenységüket. A fő alapkonfliktust továbbra is az RMDSZ-hez való viszonyulás jelentette, de emellett megjelentek egyéb alapproblémák is: például a MIT és a MIÉRT között kialakult versengés az erdélyi ifjúság legitim képviselőjének szerepéért.

A MIÉRT megalapítása és az RMDSZ-szel való kapcsolata

2001-ben az RMDSZ a MIT-tel való kiegyezés helyett inkább létrehozta saját ifjúsági képviselőjét – amelyet gyakran „az RMDSZ-szel együttműködő ifjúsági szervezetekként” is emlegettek –, s velük töltötte be a MIT által hagyott legitimációs vákuumot. A párt kezdeményezésére a 2001. december 7–9. között, a szovátai Teleki Oktatási Központban az *RMDSZ és ifjúság 2002* elnevezésű konferencián döntöttek a MIÉRT létrehozásáról. A rendezvényen részt vevő ifjúsági szervezetek vezetői megvitatták a Porcsalmi Bálint (RMDSZ Ügyvezető Elnökségének ifjúsági előadója) által kidolgozott Ifjúsági Keretprogramot, amely a legfontosabb feladatként az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek és az RMDSZ viszonyának intézményes keretek közé foglalását jelölte meg.

A MIÉRT megalapításától kezdve az RMDSZ partnerszervezete, amelyet 2002-ben a Szovátai Ajánlás is rögzített. Ebben röviden áttekintették az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra átalakulásait, s arra a megállapításra jutottak, hogy a kezdeti lelkesedési periódust az útkeresés, majd a befelé fordulás időszakai követték, amely részben hozzájárult a tevékenységek elszegényedéséhez és számos esetben a szervezetek megszűnéséhez is. A 2001-es év fordulópontot jelentett abban az értelemben, hogy az ifjúsági szervezetek ismét önmagukra találtak, pluralizálódtak és professzionizálódtak. Deklarálták, hogy a magyar ifjúság érdekeinek képviselője közös cél, amelyet együttműködéssel lehet csak elérni, s ennek az együttműködésnek az alapja egy állandó és intézményes kapcsolattartás kialakítása. Ennek érdekében tett javaslatot az RMDSZ a Magyar Ifjúsági Értekezlet, vagyis a MIÉRT létrehozására. Az ajánlás kitért az alapelvekre, a MIÉRT feladatköreire, tagságára, szerkezetére, a területi ifjúsági tanácsok létrehozására, az RMDSZ által felkínált lehetőségekre és

elvárásokra.⁵⁸⁴ Vagyis lényegét tekintve az új ifjúsági ernyőszervezet minden szervezeti és ideológiai aspektusát rögzíteni kívánták.

Míg a MISZSZ létrehozását az ifjúsági szervezetek maguk kezdeményezték és vitték véghez, a MIT megszervezéséhez – habár szintén az ifjúsági szervezetek kezdeményezésére – már technikai segítséget nyújtott az RMDSZ, de alapelveit, szervezeti struktúrájának kialakítását, céljait és feladatait az ifjúság fogalmazta meg. A MIÉRT létrehozásának célja pedig már egyértelműen az RMDSZ politikai stratégiájához illeszkedő ifjúságpolitika kialakítása, valamint az RMDSZ programját elfogadó ifjúsági szervezetek hálózatba gyűjtése, s a velük való kapcsolat intézményesítése volt.

A princípiumok közül a nyitottság és szakértelem mellett a partnerség elve a legérdekesebb, amely szerint a cél az RMDSZ és az ifjúsági szerveződések közötti kooperáció kialakítása volt. (Emellett célként fogalmazódott meg a partnerségi viszony kialakítása minden olyan intézménnyel és szervezettel, amely a kitűzött célok elérése szempontjából relevánsak.) A feladatkörök – érdekkeltárás, érdekegyeztetés – ismertetése során újfent leszögezték, hogy az *„érdekképviselet és az érdekvégyesítés legfontosabb mozzanata az RMDSZ-szel való együttműködés.”*⁵⁸⁵ Az Ajánlás szerint a MIÉRT tagja lehet minden olyan országos ifjúsági szervezet és területi ifjúsági egyeztető tanács, amely elfogadja a Szovátai Ajánlást és a MIÉRT működési szabályzatát.

Az Ajánlás legsokatmondóbb része az RMDSZ által felkínált lehetőségek és elvárások megfogalmazása volt. Ennek során felajánlották:

- az érdekképviselet és érdekvégyesítés lehetőségeinek megteremtését;
- az RMDSZ döntéshozatali fórumain való részvételt;
- az ifjúsággal kapcsolatos törvényalkotási eljárásokat megelőző folyamatos konzultálást;
- a területi ifjúsági egyeztető tanácsok működési feltételeinek biztosítását és segítségét;
- a helyi szintű problémákról való folyamatos konzultálást;
- és normatív támogatást a MIÉRT működésére.

Cserébe az RMDSZ elvárta:

- a reprezentativitást;
- a folyamatos és kölcsönös informálást, valamint konzultálást;

⁵⁸⁴ Szovátai Ajánlás. Letöltés helye: miert.ro/wp-content/uploads/2017/01/szovatai-ajanlas.pdf, letöltés ideje: 2020. 01.13.

⁵⁸⁵ Uo.

- a MIÉRT-hez csatlakozó szervezetektől és a területi ifjúsági egyeztető tanácsok tagszervezeteitől, hogy fogadják el az RMDSZ Programját, és támogassák a Szövetség különböző testületeiben hozott döntéseinek végrehajtását;
- a kölcsönös támogatást a célok megvalósításában, a tevékenységek szervezésében;
- valamint a Szóvátai Ajánlás elfogadását és betartását.⁵⁸⁶

A szóvátai konferencián a MIT képviselőjében részt vevő Nagy Pál szerint ezzel az RMDSZ az ifjúság egységét bontotta meg, s az új ifjúsági ernyőszervezet létrehozásával kettős célja volt: egyrészt, hogy kiszorítsa a tőle független ifjúsági szervezeteket tömörítő fórumot, a MIT-et a közéletből, másrészt, hogy a MIÉRT utánpótlást biztosítson az RMDSZ számára. Az ifjúság és az RMDSZ viszonyának konszolidációja fontos volt az RMDSZ számára, ezt támasztja alá, hogy a konferencián jelen voltak az RMDSZ legfelsőbb vezetői, többek között Markó Béla RMDSZ-elnök is. Markó a MIT-tel kapcsolatban megfogalmazott kritikája az RMDSZ álláspontjaként is értékelhető, amely szerint az ifjúsági tanács zárt testületté vált, vagyis kiszorította azokat a tagszervezeteket (MAKOSZ, ÁME), amelyekkel nem értett egyet. Emellett rávilágított arra a politikai szempontból releváns tényezőre is, hogy a magyar kormány által létrehozott Magyar Ifjúsági Konferencián az erdélyi ifjúságot egy olyan szervezet – vagyis a MIT – képviseli, aki kilépve az SZKT-ből, megszakította az RMDSZ-szel a kapcsolatot.⁵⁸⁷ A tanácskozáson résztvevők egy köre abban reménykedett, hogy a szóvátai konferencián lehetőség lesz a MIT és a Szövetség közötti ellentétek feloldására. Erre nem került sor, s végül a résztvevők operatív munkacsoportot hoztak létre a MIÉRT működési szabályzatának előkészítésére,⁵⁸⁸ valamint az RMDSZ a MIT kiválása által keletkezett legitimitás-deficit feloldása érdekében az Itthon, fiatalon mozgalom programját hivatalos ifjúságpolitikájaként ismerte el.⁵⁸⁹ Az ifjúsági tagszervezetek közötti feszültséget csak tovább növelte, hogy a Mozgalom létrehozásában azok az egykori MAKOSZ és ÁME vezetők – többek között Borboly

⁵⁸⁶ Uo.

⁵⁸⁷ Az RMDSZ korábbi ifjúságpolitikáját az határozta meg, hogy teret engedve az ifjúsági önszerveződésnek, a legmagasabb intézményesültségi fokon álló ernyőszervezettel együttműködési megállapodást kötött (korábban a MISZSZ, majd a MIT töltötte be ezt a szerepet), s az ifjúságpolitikai kérdések kezelését ezekre a szervezetekre bízta. A MIT ugyanakkor az SZKT-n belül egyre inkább ellenzéki pozícióba került, és a kilépéssel arra kényszerítette az RMDSZ-t, hogy saját hatáskörébe vonva az ifjúságpolitikai kérdést, létrehozson egy olyan struktúrát, amely igyekszik lefedni az erdélyi ifjúsági szférát, emellett konstruktív módon hajlandó együttműködni az RMDSZ-szel is. Ennek politikai szempontból is nagy tétje volt, hiszen mint ahogy Markó is rávilágított, a magyarországi kezdeményezésű Magyar Ifjúsági Konferencián egy olyan szervezet képviselte az erdélyi ifjúságot, amely az RMDSZ-szel megszüntette a kapcsolatot.

⁵⁸⁸ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵⁸⁹ Kósa, 2005. A romániai magyar ifjúsági elit, i.m. 219–220.

Csaba, valamint Korodi Attila – is részt vettek, akikkel a MIT egyes tagszervezeti vezetőinek konfliktusa volt, s az RMDSZ-szel való együttműködésük egyik alapfeltételeként a tőlük való elhatárolódást jelölték ki.

Nem sokkal később a MIT Küldöttgyűlése nyilatkozatot tett közzé, amelyben megerősítették, hogy habár tudomásul veszik, hogy az RMDSZ saját ifjúsági szerveződés létrehozásán dolgozik, mégis meggyőződésük, hogy a MIÉRT megalakítása a politikai utánpótlást célozza meg, s ezzel az RMDSZ nemcsak megkérdőjelezi a nem politikai alapon szerveződő MIT létjogosultságát, hanem meg is osztja az erdélyi magyar ifjúsági szervezeteket. Deklarálták, hogy a MIT a későbbiek során is az RMDSZ-től és az általa létrehozott intézményektől függetlenül folytatja tevékenységét.⁵⁹⁰

A MISZSZ is a függetlenségük és önállóságuk megvédéseként értékelte a helyzetet. A MISZSZ 2001. november 30. és december 2. között, Herkulesfürdön megszervezett VIII. Kongresszusán a küldöttek megállapították, hogy a MIT – amely véleményük szerint az erdélyi magyar ifjúság független érdek- és közképviselőjét látja el – és tagszervezeteinek fejlődése, a független és autonóm magyar ifjúsági szféra prosperálása az RMDSZ-szel történő szakítást követően még hatékonyabban valósul majd meg. Értékelésük szerint az RMDSZ olyan utánpótlási elveket fogalmazott meg, amelyek a közösségszolgálat elsődlegességével szemben a politikai lojalitásra támaszkodnak, s ezzel a MISZSZ nem tudott azonosulni.⁵⁹¹

Végül 2002 márciusában megalakult a MIÉRT, mint az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek és a helyi képviseleti testületeinek önálló és független érdekvédelmi, képviseleti és érdekegyeztető társulása. Még ugyanebben az évben együttműködési megállapodást kötöttek az RMDSZ-szel, amelyben megerősítették, hogy országos és területi szinten társult tagszervezeti kötelezettséget vállalnak, és hogy tiszteletben tartják az RMDSZ programját és együttműködnek annak megvalósítása érdekében. Ezért cserébe az RMDSZ döntéshozatali fórumaiban – országos és területi szinten egyaránt – a MIÉRT 15 százalékos képviseleti jogot kapott. Országos szinten a Kongresszuson résztvevő választott mandátumok, valamint a Szövetségi Képviselők Tanácsában (SZKT) a választott képviselők esetében 15 százalékos részvételi arány illette meg a fiatalok. Területi szinten a területi szervezetek legfelsőbb döntéshozó testületének, a küldöttgyűlésnek a 15 százalékát, a területi szervezetek

⁵⁹⁰ A MIT-nyilatkozat megjelent az Erdélyi Napló (Nagyvárad), 2001. december 18-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵⁹¹ A MISZSZ VIII. Kongresszusának zárónyilatkozata. Megjelent a Népijság (Marosvásárhely) 2001. december 5-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

választmányának vagy a területi/megyei képviselők tanácsának 15 százalékát, továbbá a helyi RMDSZ szervezetek esetében a helyi választmányokban a tagok 15 százalékát delegálhatta az RMDSZ politikáját elfogadó ifjúsági szervezetek országos egyeztető tanácsa, ugyanis az együttműködés feltétele, hogy a képviselőt nyert országos testület vagy személy elfogadja az RMDSZ Alapszabályzatát és Programját. Az együttműködési megállapodásban is megjelentek a Szovátai Ajánlásban lefektetett alapelvek: nyitottság, szakmaiság és partnerség. Továbbá kihangsúlyozták, hogy a MIÉRT elsődleges feladatai közé az erdélyi ifjúság érdekeinek feltárása és egyeztetése tartozik, az érdekképviselő és érdekvégyesítés legfontosabb aspektusa pedig az RMDSZ-szel való együttműködés. Rögzítették, hogy az RMDSZ szakmai, valamint politikai támogatást nyújt a MIÉRT Képviselői Testületének és az SZKT-ban mandátumot nyert fiataloknak az ifjúság politikai képviselőjének ellátásához. Az együttműködés részét képezte továbbá, hogy a MIÉRT részt vehet az érdekegyeztetést követően a döntéshozatalban, valamint a támogatási rendszerek döntési mechanizmusában is, konzultációt folytatnak az Ügyvezető Elnökség Ifjúsági főosztálynak létrehozása esetén, illetve az ifjúsággal kapcsolatos törvényalkotási eljárásokat megelőzően, a fiatalok javaslatokat fogalmazhatnak meg az RMDSZ ifjúsági stratégiájára vonatkozóan, s nem utolsósorban az RMDSZ évenkénti normatív támogatást biztosít a MIÉRT működéséhez.⁵⁹² 2012-ben a két fél megújította az együttműködési megállapodásukat, amely csupán annyiban tért el a 2002-es verziótól, hogy kiegészítették azzal a tétellel, hogy a Románia kormányában való részvétel esetén konzultációt folytatnak az ifjúsági kérdéseket koordináló tisztségek személyi betöltéséről, valamint a Főtitkárság azóta létrehozott ifjúsági főosztályával.⁵⁹³

A MIT és a MIÉRT közötti viszony

A MIT és a MIÉRT közötti viszonyt több tényező is befolyásolta, ilyen volt például az RMDSZ-hez való viszonyuk, a politikai pozíciókért való küzdelem, vagy a támogatáselosztásban való részvételért folyó verseny is.

Az erdélyi magyar fiatalok szervezeteit tömörítő két ernyőszervezet kapcsolatát elsősorban a patronáló szervezethez, az RMDSZ-hez való orientációjuk határozta meg. Az

⁵⁹² Együttműködési megállapodás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Magyar Ifjúsági Értekezlet között, 2002. Letöltés helye: miert.ro/wp-content/uploads/2017/01/egyuttmukodes_MIERT_RMDSZ-2002.pdf, letöltés ideje: 2020. 01. 13.

⁵⁹³ Együttműködési megállapodás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Magyar Ifjúsági Értekezlet között. Marosvásárhely, 2012. április 1. Letöltés helye: miert.ro/wp-content/uploads/2017/01/miert-rmdsz-2012.pdf, letöltés ideje: 2020.01.13.

RMDSZ kezdetben az ifjúságpolitikai kompetenciát átengedte az ifjúsági önszerveződések számára (először a MISZSZ és OMDSZ, majd a MIT jelent meg legfontosabb partnerként), s a legfontosabb ifjúságpolitikai döntése a tőle kvázi függetlenül szerveződő és működő ifjúsági szerveződések tömörítő ernyőszervezetekkel⁵⁹⁴ való kapcsolatának intézményesítése volt: ennek leglényegesebb eleme, hogy a Szövetség döntési struktúrájában helyet biztosított az ifjúsági szervezetek számára. Az RMDSZ-en belüli egyik legfontosabb törésvonal az ún. „radikálisok” és „méréskeltek” között húzódott meg. 1996 után, az RMDSZ kormányzati szerepvállalását követően a Szövetségen belül a bukaresti, kompromisszum-kereső „méréskeltek” váltak meghatározó erővé, akik az erdélyi magyarság érdekképviseletét a kormányzáson belüli „apró lépések” politikájában látták leginkább megvalósíthatónak, az autonomista politikai gondolkodású belső ellenzék, a „radikálisok” oldalán elhelyezkedő MIT egyes tagszervezetei pedig egyre inkább eltávolodtak az RMDSZ vezetésétől.⁵⁹⁵ Mindezen feszültségek végül a MIT SZKT-ból történő önkéntes kilépéséhez vezettek. A MIT úgy gondolta, hogy a szakítás az RMDSZ legitimitását gyengíti, hiszen az ifjúság távozásával az RMDSZ megszűnik az erdélyi magyar nemzeti közösség átfogó képviselőjének lenni. Az RMDSZ számára is tarthatatlanná vált a helyzet, s ekkor kezdett el ifjúságpolitikai kérdésekkel érdemben foglalkozni, amelynek első és legfontosabb állomása a pozitív együttműködési attitűddel rendelkező ifjúsági szerveződések tömörítő ifjúsági ernyőszervezet (MIÉRT) létrehozásának elősegítése volt. Ezzel a lépéssel a MIÉRT betöltötte a MIT távozásával keletkező legitimációs vákuumot. Mindennek fényében érthető a két szervezet közötti bizalmatlanság, s az együttműködési hajlandóság alacsony szintje. Ez többször is megjelent a MIÉRT retorikájában, például Kovács Péter, MIÉRT elnök 2002. július 11-i kolozsvári sajtótájékoztatóján sérelmezte, hogy a MIT nem hajlandó együttműködni a MIÉRT-tel.⁵⁹⁶

Az ifjúsági szervezeti szféra két pólusa közötti alapvető antagonisztikus ellentét ellenére az ifjúsági elit néhány képviselője a kiegyezést szorgalmazta. Fontos kiemelni, hogy az elvi szembenállás főként az országos vezetés szintjén vált kulcsfontosságúvá, a tagszervezetek szintjén nem mindenhol alakult ki olyan markáns ellentét, amely megakadályozta volna az együttműködést. Az ellentétek elsősorban az ifjúsági elit körében

⁵⁹⁴ A független jelző annyiban állja meg a helyét, hogy mind a MISZSZ, mind a MIT önálló véleményalkotására az RMDSZ-nek kevésbé volt ráhatása (gyakran éppen az RMDSZ központi vezetőivel ellentétes álláspontra helyezkedtek), ugyanakkor az ifjúsági szervezetek létrehozásának támogatásában – például a MIT alapításához nyújtott technikai menedzselés és létrehozásának előkészítésében nyújtott segítség – valamint a működésükhöz alapvető fontosságú források biztosításában kulcsszerepet játszott.

⁵⁹⁵ A MIT sem volt egységes az RMDSZ-hez való viszonyulás kérdésében, s a legfontosabb törésvonal pont az RMDSZ-hez közelítő és az RMDSZ-től távolodó tagszervezetek között húzódott meg.

⁵⁹⁶ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

váltak meghatározóvá. Veres Valér, a RODOSZ akkori elnöke a MIÉRT első Nyári Akadémiáján (Nyárádszentmárton, 2002.) kifejtette, hogy habár a RODOSZ a MIT tagja, nyitottak a kapcsolatteremtésre, s hangsúlyozta, hogy a két szervezetnek közelednie kellene egymáshoz. Szabó József, a nagyváradi Magyar Diákszövetség elnöke (amely az Országos Magyar Diákszövetség tagja, s a MIT tagszervezete) ugyanezen eseményen jelezte, hogy Bihar megyei szinten az Ifjúsági Egyeztető Tanácson keresztül a MIÉRT-nek is tagjai, vagyis Bihar megyei szinten nem volt MIT–MIÉRT megosztottság.⁵⁹⁷ Ennek ellenére az álláspontok megmerevedtek, a MIÉRT szerint a MIT túlságosan zárt szervezetként működött, míg a MIT a MIÉRT-et mesterséges, politikai jellege miatt bírálta.⁵⁹⁸

A Magyar Ifjúsági Konferencia és az erdélyi magyar ifjúsági képviselő

Az ideológiai konfliktusok mellett pragmatikus természetű viták is megjelentek, ilyen volt például annak a kérdésnek az eldöntése, hogy vajon ki képviseli legitim módon az erdélyi fiatalokat. A két szervezet közötti viszonyban feszültségforrásként jelent meg, hogy a Kárpát-medence ifjúsági szervezeteit tömörítő Magyar Ifjúsági Konferencián (MIK) az erdélyi régiót eleinte kizárólag a MIT képviselte, s az összes küldöttet a MIT jelölte ki.

A Magyar Állandó Értekezlet (MÁÉRT) 1999. február 20-i indulását követően fogalmazódott meg az igény a magyarországi és külhoni magyar ifjúsági szervezetek közös fórumának létrehozására. Az akkori, ifjúságügyért felelős tárca, az Ifjúsági és Sport Minisztérium (ISM) által kezdeményezett szakmai egyeztetést követően 1999. november 27-én, Budapesten megalakult a Magyar Ifjúsági Konferencia (MIK).⁵⁹⁹

A MIK alapító nyilatkozata szerint: *„Mi, alulírottak- a magyarországi és határon túli fiatalok és szervezeteik képviselői - a mai napon Budapesten létrehozuk a Magyar Ifjúsági Konferenciát. Elhatározásunk szerint a Magyar Ifjúsági Konferencia a magyarországi és a határon túli magyar fiatalok és szervezeteik fóruma, ahol képviselőik együtt gondolkodnak, megismerik és megvitatják terveiket, gondjaikat és együttműködve valósítják meg közös elképzeléseiket. Közös munkánk alapja azon felismerés, hogy a felelős magyar fiatalok és szervezeteik azonos alapértékek mentén dolgoznak, függetlenül attól, hogy melyik régióban*

⁵⁹⁷ Máthé Éva: Kakukktojások a Nyári Akadémián. *Romániai Magyar Szó (Bukarest)*, 2002. júl. 26. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁵⁹⁸ Interjú Nagy Pállal, 2005. i.m. 143.

⁵⁹⁹ Barthel-Rúzsza Zsolt–Kucsera Tamás Gergely: A Magyar Ifjúsági Konferencia öt évéről. *Új ifjúsági szemle*, 2005. 3 (1). 16–21, itt: 16.

fejtik ki tevékenységüket. Ezen értékek: a magyar nemzethez való tartozásunk tudata, a szülőföldön való megmaradás, hagyományaink megtartása és ápolása, a közösségek értékteremtő munkája, a tudás, a képzettség tisztelete valamint a szabadidő értékes és hasznos eltöltése. Közös munkánk célja, hogy minél több magyar fiatal számára nyíljon lehetőség határokon átnyúló programokon, rendezvényeken való részvételre, elősegítvén a magyar ifjúság testi, szellemi, erkölcsi fejlődését. Célunk, hogy egyre többen érezhessük át az összetartozás élményét, tapasztalhassuk meg a közös munka örömét, lássuk annak gyümölcseit. Mi, a Magyar Ifjúsági Konferencia létrehozói elhatározzuk, hogy munkánkat végzendő évente legalább kétszer, ősszel és tavasszal, a Kárpát-medence különböző pontjain találkozunk közös ügyeink megbeszélése végett. A Magyar Ifjúsági Konferencia alapítói együttgondolkodásra és együttműködésre szólítanak mindenkit, aki felelősséget érez a magyar fiatalok jövőjéért.”⁶⁰⁰

Az Alapító Nyilatkozatban foglaltak is mutatják, hogy a fiatalok részéről is megfogalmazódott egyfajta közösségi élményen alapuló nemzeti identitás megerősítésének az igénye. A MIK kötelékében a magyarországi és külföldi magyar ifjúsági szervezetek minden típusa képviseltette magát: jelentkeztek diákszervezetek, korosztályos-ifjúsági szervezetek, cserkészszervezetek, történelmi egyházak ifjúsági szervezetei, illetve politikai pártok ifjúsági szervezetei is. Burgenland, Csángóföld, nyugati magyarság, horvátországi, valamint szlovéniai magyarság 2-2 tagszervezettel – általában egy civil és egy egyházi szervezettel – képviseltette magát, míg Kárpátalja, Partium-Erdély, Vajdaság, Felvidék, valamint Magyarország esetében mindegyik szervezettípus megjelent. Az ISM emellett törekedett minél több minisztériumot bevonni a párbeszédbe.⁶⁰¹ Az operatív munkát az Állandó Bizottság (ÁB) látta el, amely testület a régiók által választott egy-egy képviselőből, illetve a kormányzat delegáltjából állt. 2000 elején az ÁB a határon túli magyar ifjúsági szervezetek számára kiírt támogatási pályázatokkal is foglalkozott, valamint kapcsolatot alakított ki a Regionális Ifjúsági Szolgáltató Irodákkal (RISZI-k), a Regionális Ifjúsági Tanácsokkal (RIT-ek), valamint a Gyermek és Ifjúsági Alapprogrammal (GYIA), a Nemzeti Gyermek és Ifjúsági Közalapítvánnyal (NGYIK), melynek következtében ezen szervezetek több, a külföldi magyar ifjúság számára is elérhető pályázati lehetőséget hirdettek meg. 2000 második felétől pedig tovább intézményesült a MIK és a magyar állam kapcsolata, amelynek eredményeképpen a Magyar Országgyűlés Ifjúsági és

⁶⁰⁰ A MIK Alapító Nyilatkozata, Budapest, 1999. november 27. Letöltés helye: www.magyarifjusagikonferencia.hu/node/2, letöltés ideje: 2020. 01. 12.

⁶⁰¹ A MIK ülések alkalmával az ISM meghívta többek között az Oktatási Minisztérium, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, Szociális és Családügyi Minisztérium, Belügyminisztérium, Gazdasági Minisztérium, valamint a Miniszterelnöki Hivatal képviselőit.

Sport Bizottsága a napirenden lévő külhoni magyar ifjúsági kérdések kapcsán meghívta a MIK ÁB elnökét, valamint a Mobilitás Nemzetközi Programok Tanácsában (NPT) is állandó tagot delegálhatott a MIK. Az Európai Unió által meghirdetett programok támogatási kereteinek allokációját végrehajtó területen a rendelkezésre álló keretösszeg egy részét a magyar–magyar rendezvények támogatására fordították. A MÁÉRT-tel való kapcsolattartás pedig a határon túli ifjúsági ügyekért felelős kulturális bizottság felállításával alakult ki.⁶⁰² A pályázati rendszerrel kapcsolatban fontos megemlíteni, hogy stratégiai cél volt az ajánlások rendszerének bevezetése, vagyis a pályázatok benyújtásához szükséges volt az adott régió MIK tagszervezetének támogatása is. A MIK vezetőképző tábort is szervezett Zánkán (2001), ahol a külhoni magyar ifjúsági szervezetekben lévő fiatalok képzésén túl kapcsolatrendszerük fejlesztése is célként fogalmazódott meg. A kormányváltás után a MIK és a magyar kormány közötti viszonyban változás állt be. 2002 végén a Gyermek- Ifjúsági és Sportminisztérium egy, a MIK újraalapításáról szóló miniszteri tervezetet készített, amelyet a MIK elutasított, így az nem került elfogadásra. A MIK ÁB továbbra is pályázatbíráló és döntési jogkörrel rendelkezett a külhoni ifjúsági szervezetek számára kiírt pályázatok esetében, vagyis a 2000 és 2002 közötti pályázati időszakban a szaktárca elfogadta az ÁB javaslatait. 2003-ban ugyanakkor az ÁB-t kihagyva szakértők bírálták el a pályázatokat a Minisztérium felkérésére, majd 2004-ben a külhoni pályázatok teljesen kikerültek az ÁB kompetenciájából. A 2003. májusi MÁÉRT ülésen a kormány azt javasolta, hogy a MÁÉRT is alakítson saját ifjúsági tagozatot.⁶⁰³ Ennek háttérében az állt, hogy a MIK megalakulásakor csak az ISM által összeállított, szelektált kör kapott meghívást, s mivel az Orbán-kormány és az RMDSZ vezetése közötti viszony nem volt éppen kiegyensúlyozott, éppen ezért az RMDSZ által legitimnek elismert MIÉRT helyett az RMDSZ-szel sokszor vitában álló MIT kapott meghívást a MIK-be.⁶⁰⁴ Ennek feloldásaként kezdeményezte a kormány a MÁÉRT ifjúsági tagozatának felállítását, s javasolta, hogy a politikai ambíciókat itt éljék ki a fiatalok, míg a MIK a civil párbeszéd irányába mozdult volna el.⁶⁰⁵ A magyar kormány érvelése szerint ezzel sikerülhetett volna a politikai tevékenységeket leválasztani a MIK-ról, s feloldani az egyik legkomolyabb konfliktust, így a testület valóban az összmagyar civil egyeztetés fórumává válhatott volna. A MIK vezetősége ezt a szervezet befolyásának csökkentésére való törekvésként értelmezte, hiszen ebben egy esetleges jövőbeni

⁶⁰² A MÁÉRT oktatási bizottságának elnöke ígéretet tett a párbeszéd rendszeresítésére 2001 novemberében, ugyanakkor erre már nem került sor.

⁶⁰³ Barthel-Rúzsa – Kucsera, 2005. *A Magyar Ifjúsági Konferencia*, i.m. 16–21.

⁶⁰⁴ Komácssy Ákos – Grünstein Szabolcs: *Kell-e magyar-magyar ifjúsági egyeztetés? Új ifjúsági szemle*, 2005. 3 (1). 22–25, itt: 23.

⁶⁰⁵ Komácssy – Grünstein, 2005. *Kell-e magyar-magyar ifjúsági egyeztetés?* i.m. 24.

párhuzamosság megteremtését látta. A minisztérium is támogatta az ifjúsági szervezet, MIK-kel nem egyeztetett létrehozásának ötletét, s ezért a szaktárca és a MIK közötti viszony tovább romlott. Ettől az időszaktól a MIK elsúlytalanodása miatt a testület főként saját belső ügyeire koncentrált.⁶⁰⁶ Mindezt tovább erősítette, hogy a MIK történetébe először, a 2004-es plenáris ülést követően nem sikerült a küldötteknek megegyezésre jutniuk, így zárónyilatkozatot sem fogadtak el.⁶⁰⁷

A MIT és MIÉRT képviselői több alkalommal is leültek tárgyalni, és igyekeztek az erdélyi régió képviselétével kapcsolatos dilemmát feloldani: a 2002. szeptember 11-i kolozsvári találkozón a MIÉRT-et Kovács Péter elnök, Porcsalmi Bálint, valamint Borboly Csaba vezetőségi tag, a MIT-et pedig Jakab István (MIT elnök), Nagy Pál (MISZSZ elnök), valamint Somogyi Attila (a MIK állandó bizottságának tagja) képviselték.⁶⁰⁸ A MIK erdélyi képviselétéről folytatott párbeszéd tovább folytatódott, s 2004 októberében ismét Kolozsváron találkoztak a MIÉRT és a MIT vezetői, hogy egyeztessenek az ügyben. A MIT végül úgy döntött, hogy támogatja a MIÉRT tagfelvételét a MIK-be.⁶⁰⁹

A harmadik érdekkonfliktus, amely a MIT–MIÉRT viszonyt negatívan befolyásolta, a forráselosztásban való részvételhez kapcsolódik. Mindkét szervezet a másik által megszerzett támogatások jogosultságát kérdőjelezte meg.

Fontos felhívni a figyelmet a rivalizáló erdélyi ifjúsági szervezeteket tömörítő ernyőszervezetek kapcsolatának egy másik aspektusára is, ugyanis az alapvetően antagonisztikus viszony ellenére létezett olyan reláció, amelyben a két fél közös álláspontra helyezkedett. Érdemes Brubaker azon gondolatmenetét idézni, amely szerint a nemzetiesítő államokat, az anyaországokat és a nemzeti kisebbségeket kölcsönös függések rendszere köti össze: *„Például a nemzetiesítő vagy nemzeti integrációs törekvések az új nemzetállamokban nem elszigetelten <<léteznek>> és fejtik ki hatásukat, hanem egy olyan relacionális mezőben, amely mind a nemzeti kisebbséget, mind annak anyaországát magába foglalja. Ebben a relacionális mezőben a kisebbségek és az anyaország elitjei folyamatosan figyelemmel kísérik, hogy mit tesz az új nemzetállam, és különösen érzékenyek a „nemzetiesítő” vagy „nemzeti integrációs” törekvések bármely megnyilvánulására. Ha ilyesmit észlelnek, az illető államot*

⁶⁰⁶ Barthel-Rúzsa – Kucsera, 2005. A Magyar Ifjúsági Konferencia, i.m. 19–20.

⁶⁰⁷ Komácssy – Grünstein, 2005. *Kell-e magyar-magyar ifjúsági egyeztetés?* i.m. 24–25.

⁶⁰⁸ Balázs-Pál Előd: MIT-MIÉRT egyeztetés. *Szabadság (Kolozsvár)*, 2002. szeptember 12. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁶⁰⁹ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

elnyomó vagy igazságtalanul nemzetiesítő államnak tüntetik fel. Ennek a percepciónak a jegyében cselekvésre is lehetőségük nyílik.”⁶¹⁰

A MIT és MIÉRT versengésének genezise az RMDSZ-hez való viszonyulásukban rejlik. Általában a Szövetséghez valamilyen módon kapcsolódó ügyekben ellentétes álláspontot képviseltek, ugyanakkor a román közélet offenzívája (Románia nemzetépítő nacionalizmusa) előtt összezártak, s közös védekező álláspontra helyezkedtek. Ezt kiválóan szemlélteti a 2006-ban az egész erdélyi magyar közösséget állásfoglalásra készítő, a Babes-Bolyai Tudományegyetemen zajló két magyar oktató kizárásának ügye. Az 1989-es fordulatot követően létrejött Bolyai Társaság a Bolyai Tudományegyetem visszaállítását tűzte ki célul.⁶¹¹ A Bolyai Kezdeményező Bizottság (BKB) intenzív nemzetközi lobbimunkát kezdeményezett az önálló magyar egyetem létrehozása érdekében, de Romániában a kezdeményezésük nem aratott osztatlan sikert a román közvéleményben. (Már a kilencvenes években is az oktatás területén megfogalmazódó jogkövetelés – anyanyelvi oktatás, valamint az oktatási és kulturális intézmények autonómiája – egyre markánsabb etnicizálódáshoz és etnikai feszültséghez vezetett.) Végül a BKB magyar feliratok kifüggesztéséért harcoló két vezetőjét (alelnökeit), Kovács Lehelt és Hantz Pétert kizárta az egyetem szenátusa a kolozsvári Babes-Bolyai Tudományegyetem (BBTE) oktatói testületéből az intézmény több épületében elhelyezett magyar feliratú táblák kihelyezése miatt, s az egyetem vezetői feljelentést is tettek a szerintük törvénytelen akció miatt. További heves reakciót váltott ki a magyar közvéleményben, hogy a magyar oktatók egy része a BKB megnyilvánulásait szélsőségesnek ítélte.⁶¹² Az oktatók elbocsátása elleni protestálás közös platformra terelte a politikai riválisokat: a tiltakozók között volt az RMDSZ, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, a Magyar Polgári Szövetség, s nem utolsó sorban az egyetem magyar oktatói, tisztségviselői is. Az egymással rivalizáló két ifjúsági ernyőszervezet, a MIT és a MIÉRT közös nyilatkozatot adott ki, amelyben a román többségű szenátus etnikai diszkriminációja elleni tiltakozásuknak adtak hangot, s követelték a döntés visszavonását. Decemberben pedig tüntetést szerveztek Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön, Gyergyószentmiklóson és Csíkszeredában, amelynek megszervezésében a MIT, az EMI, a MIÉRT, a KMDSZ, az OMDSZ, valamint más civil szervezetek is részt vettek.⁶¹³

⁶¹⁰ Brubaker, 2006. Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok, i.m.7.

⁶¹¹ A Bolyai Társaságról lásd még: Magyarai Tivadar: Bolyai Társaság. *Korunk*, 1995. (11). 97–99.

⁶¹² A magyar közvéleményt megdöbbentette, hogy a szenátusi ülésen részről a pszichológiai, valamint a Római Katolikus Teológia Kar és Protestáns Teológia Kar képviselői megszavazták a magyar tanársegédek kizárását, s különösen a két teológia kar okozott megdöbbenést, hiszen addig a magyar történelmi egyházak egyértelműen támogatták a Bolyai Egyetem és az önálló magyar karok ügyét.

⁶¹³ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

A nemzeti radikalizmus megjelenése az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szférában: az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI)

Az 1989-es forradalmat követően az első, nómenklatúra mentén kialakult törésvonal a kommunista rendszerbe való politikai integráltsághoz kapcsolódik, s ennek alapján beszélhetünk kommunista/antikommunista ellentétről. Az ifjúsági elit radikálisan antikommunista jelleget öltött, s egy új, megtisztított közélet létrehozásán fáradoztak, ennek érdekében pedig igyekeztek az egyetemeken a kommunista rezsimet kiszolgáló oktatókat kiszűrni.⁶¹⁴ Ez a csoportkonfliktus ugyanakkor nem vált politikailag releváns törésvonallá abban az értelemben, hogy nem hozott létre politikai tagoltságot az ifjúsági szervezeti szférán belül.

Romániában az etnikai törésvonal mentén szerveződött magyar szubkultúrán belül is létrejött, s a 2000-es évek elejére intézményesült törésvonalat az RMDSZ központi vezetősége és a belső ellenzéke közötti ellentét határozta meg. A regionális, katolikus-protestáns ellentét kevésbé volt jelentős, a generációs ellentét is meggyengült, ugyanakkor a főként radikális-mérsékelt ellentétet generáló konfliktusnak volt strukturáló ereje. Az RMDSZ központi vezetősége – vagyis a „mérsékelték” – főként az erdélyi magyarok román társadalomba történő integrációját helyezték előtérbe, ezzel szemben az RMDSZ ellenzéke – a „radikálisok” – az erdélyi magyarság, mint önálló társadalom integrációját szorgalmazta.⁶¹⁵ Ez a szembenállás az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szférán belül is leképződött, s egyfajta fragmentált politikai kultúrát hozott létre, amelyet a konfliktusok és az egymást gyakran kölcsönöse kizáró célok jellemeznek. A hőskorszakot követően az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra pluralizálódott, és párhuzamosan az RMDSZ pártosodásával⁶¹⁶ az egyik legalapvetőbb törésvonal az RMDSZ-hez való viszony lett, amely politikai, majd szervezeti tagoltságot formáló strukturális tényezővé vált.

Az Erdélyi Magyar Ifjak (EMI) 2002-es megalakulásával az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek dimenziójában markánsan jelent meg a bal-jobb dichotómia. Az EMI rövidítés alapvetően két külön szervezetet is takar: egyrészt az Egyesült Magyar Ifjúság egyesületet, amely kárpát-medencei ernyőszervezetként több magyar ifjúsági szervezetet tömörít, valamint

⁶¹⁴ Fodor, 2014. Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron, i.m. 187.

⁶¹⁵ Kántor–Bárdi, 2000. Az RMDSZ a romániai kormányban, i.m. 181.

⁶¹⁶ Az RMDSZ kormánykoalíciós részvételével egyre inkább a választásokra koncentráló politikai pártként kezdett működni. Kántor–Bárdi, 2000. Az RMDSZ a romániai kormányban, i.m. 180.

az Erdélyi Magyar Ifjak szervezetet, amely elsősorban Erdély területén tevékenykedik. Ugyanakkor a két szervezet között sok az átfedés, s mindkét szervezet elsődleges célként a magyar nemzet fizikai és lelki szétdaraboltságának felszámolását, az egységes magyar nemzeti érdek érvényesítését tűzte ki, tevékenységét pedig politikai pártoktól függetlenül, a civil szférában jelölte ki.⁶¹⁷

A kétezres évektől az RMDSZ korábbi, a nemzeti és autonomista szárnyat képviselő belső ellenzéke – Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP), Magyar Polgári Párt (MPP), Székely Nemzeti Tanács (SZNT) – önálló szereplőként jelent meg, s az emlékezetpolitikai versenyben a hangsúlyt az identitáspolitikára helyezte. Például a június 4-i megemlékezéseket is rendszeresítették a magyar emlékezetpolitikai diskurzuson belül. Az EMI tevékenységébe több fontos szimbolikus politikai cselekvés is beletartozott, amelynek alapja a történeti múltra épített identitáspolitika volt. Megmozdulásaikkal új szemléletű emlékezetpolitikai dramaturgiákkal gazdagították az identitáspolitikai versenyek által tarkított politikai diskurzust. Például 2003-ban az EMI szervezésében Kolozsváron először emlékeztek meg Észak-Erdély visszacsatolásáról, valamint a Trianonról való megemlékezést is intézményesítették. Felvállalva a szubverzív, érzékeny politikai és kulturális témákat például Koltay Gábor Trianon-filmjének bemutatását, valamint Wass Albert felolvasó maratont szerveztek. Mindezen témák érzékenységüknel fogva kivívták a többségi társadalom ellenszenvét, amelyet még tovább növelt az erdélyi radikális nemzeti szubkultúrákkal, például a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalommal való kapcsolatuk, valamint a magyarországi kapcsolati hálójuk: például a legfontosabb éves rendezvényük, az EMI-tábor rendszeres vendége volt Vona Gábor.⁶¹⁸

A MIT és az EMI az erdélyi magyar politikai mező nemzeti, autonomista szárnyához tartoztak, s az erdélyi magyar civil szférában jelölték ki helyüket. Ennek köszönhetően számos alkalommal és kérdésben léptek fel közösen. Az önmagukat nemzetiként definiáló ifjúsági tömörülések nem meglepő módon például a kettős állampolgárság kérdésében is megnyilatkoztak, s 2004 novemberében felhívást tettek közzé, amelyben azon reményüknek adtak hangot, miszerint bíznak abban, hogy a magyarországi nemzettársaik is nemzetegyesítő lépésként értelmezik a kettős állampolgárság intézményét, s kampánystábot hoztak létre annak

⁶¹⁷Az Erdélyi Magyar Ifjak weblapja. Letöltés helye: www.magyarifjak.org, letöltés ideje: 2019.12.10.

⁶¹⁸A Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom erdélyi magyar emlékezetpolitika alakításában való részvételéről lásd bővebben: Patakfalvi-Czirják, Ágnes: Nacionalista szubkultúra és közösségépítés - a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom Erdélyben. *Replika*, 2017. (5). 210–236.

érdekében, hogy minél több magyarországi településre eljuttathassanak a kettős állampolgárság ötletét támogató médiatermékeiket (képeslapokat, plakátokat, kiáltványokat).⁶¹⁹

A MIT elhelyezkedése a polarizálódó erdélyi magyar politikai térben 2001 után

Az erdélyi politikai élet polarizálódásához több ok is vezetett, s az ellentétek elsősorban az RMDSZ politikai stratégiájának és feladatainak eltérő megítéléséből származtak.⁶²⁰ Anélkül, hogy a kétpólusú erdélyi magyar közélet bármelyik irányzatának szempontjait alapként fogadnám el, elemzésem fő szempontja azon konfliktusok bemutatása és elsődleges értelmezése, amelyek hatást gyakoroltak az erdélyi magyar ifjúsági szférára, és akár egy-egy korszak lezárulásához is hozzájárultak. Ennek okán helyezem a hangsúlyt az RMDSZ és ellenzéke közötti konfliktusra, s nem az RMDSZ és MIÉRT kapcsolatára, amely a kezdetektől deklaráltan konszenzuson és kooperáción alapult.

Az RMDSZ és a már időközben szervezetileg is elkülönült ellenzék közötti ellentétek kapcsán fontos kihangsúlyozni, hogy két párhuzamos diskurzus zajlott – és zajlik mai napig. Míg az RMDSZ retorikájában főként a kormányzati részvétel során elért sikerek és kudarcok, a törvényhozás és gazdasági reform területén elért eredmények jelentek meg, addig az ellenzéke kritikájának középpontjában a társadalomépítés, a belső demokratizálódás háttérbe szorulása, a „brassói-útról való letérés” állt. Az RMDSZ központi vezetőségének meggyőződése szerint a jogokat lépésenként lehet kiharcolni, amelyhez szükséges bizonyos kompromisszumokat megkötni, az ellenzék ugyanakkor ezen „apró lépések” taktikája ellenében amellet argumentáltak, hogy az erdélyi magyarságnak bizonyos jogok járnak, s ezek kiharcolásában nem lehet kompromisszumot kötni.⁶²¹ A következőkben az ellenzéki diskurzus rövid bemutatására vállalkozom, s ezen belül is a hangsúlyt azokra a témákra és ügyekre helyezem, amelyben az ifjúság is megnyilatkozott.

A 2003-as szatmárnémeti RMDSZ-kongresszus kétséget kizáróan korszakhatár az erdélyi magyarság politikai és társadalmi életében. Ugyanis az RMDSZ belső ellenzékének számító csoportosulás kivált a Szövetségből, majd hozzáfogott önmaga megszervezéséhez, s több, egymással párhuzamosan működő szervezetet hoztak létre, amelyek más és más szerepet töltek be. Tőkés László és a Reform Tömörülés a folyamatos térvesztés és konfliktusok

⁶¹⁹ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Erdélyi Magyar Ifjak. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁶²⁰ Kántor-Bárdi, 2000. Az RMDSZ a romániai kormányban, i.m. 160.

⁶²¹ Uo. 150–186.

hatására kivált az RMDSZ-ből és megalakították az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanácsot (EMNT). Az EMNT és a Székely Nemzeti Tanács (SZNT) az autonómia elérését a politikai küzdőtéren kívül képzelte el, a Magyar Polgári Szövetség (MPSZ) pedig az RMDSZ politikai alternatívájaként határozta meg önmagát, s ezzel a választásokon való részvételt is célként tűzte ki maga elé. A magyar politikai pártok bejegyzésére 2008-ban – Magyar Polgári Párt – és 2011-ben – Erdélyi Magyar Néppárt⁶²² – került sor.⁶²³ Az erdélyi magyar pártpolitika pluralizálódásához vezető ellenzéki szerveződések három fő kritikát fogalmaztak meg az RMDSZ politikáját illetően: egyfelől bírálták az autonómia kérdésének háttérbe szorítását, hiányolták a belső pluralizmust, valamint sérelmezték az erdélyi magyarság részére juttatott erőforrások feletti kizárólagos ellenőrzést.⁶²⁴ 2001 után a MIT tagszervezeteinek egy része hasonló értékek mentén került jó kapcsolatba az RMDSZ intézményesült ellenzéki csoportosulásaival, s vitás kérdésekben rendszerint az ellenzék oldalán helyezkedett el. Jó kapcsolatot ápoltak emellett az Erdélyi Magyar Hallgatói Önkormányzatok Konferenciájával (EMHÖK), illetve az EMI-vel is.⁶²⁵ 2005-ben pedig együttműködési megállapodás kötöttek a magyarországi Fidelitas-szal, a Fidesz ifjúsági szervezetével is.

Az RMDSZ politikai stratégiája ellen legtöbbször felhozott érvek már 2002-ben megjelentek. 2002 decemberében Tökés László (RMDSZ tiszteletbeli elnöke) Katona Ádám, Moldován Béla (Erdélyi Magyar Kezdeményezés), Vekov Károly (Nemzetépítő Platform), Toró T. Tibor, Szilágyi Zsolt (Reform Tömörülés), valamint Jakab István és Szabó László (MIT) közös nyilatkozatot tettek közzé, amelyben kifejtették, hogy az RMDSZ vezetése által követett politikai irányvonal a román parlamentbe való bekerüléshez szükséges szavazati arányt is veszélyezteti. Kiemelték, hogy az RMDSZ politikája magába foglalja a saját maga alkotta szabályok megszegését, az autonómia program negligálását, a belső választások folyamatos halasztását, az ifjúság megosztását, valamint a civil-, és ifjúsági szféra, és a sajtó területén zajló klientúra-építést. Sürgették továbbá a szövetségi jelleg visszaállítását, az általános, titkos és (lehetőleg) közvetlen belső választások megszervezését, a választási kampányban való

⁶²² Az EMNP ifjúsági tagozatát, a Magyar Ifjak Nemzeti Tanácsát (MINTA) 2013 áprilisában, Kolozsváron alakították meg.

⁶²³ Az RMDSZ politikájának korszakolásáról lásd: Kiss Tamás – Toró Tibor – Székely István Gergő: Erdélyi magyarok: kisebbség, politikai közösség vagy diaszpóra. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990-2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. 2017, Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan. 277–340, itt: 294–324.

⁶²⁴ Márton János – Orbán Balázs: Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó: Temesvár, 2005. 155–198, itt: 159–160.

⁶²⁵ Interjú Sándor Krisztinával: Meggyőződésem, hogy a MIT létjogosultsága semmit sem veszített erejéből. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 199–206, itt: 203.

esélyegyenlőség biztosítását, a történelmi egyházak szerepének tiszteletben tartását, az ifjúsági szervezetek autonómiájának respektálását, valamint a pénzügyi források méltányos elosztását is.⁶²⁶

Az ellenzéki diskurzus főbb elemei

Az RMDSZ és az ellenzék közötti vitás ügyek újabb fejezetét jelentette az RMDSZ kisebbségi törvénytervezete, amely a két oldal egyik legfontosabb ütközőpontját, az autonómia programot érintette.⁶²⁷ A rendszerváltozás utáni 15 évben több kísérlet is történt a kisebbségek román államon belüli státusának a definiálására, s ezek vizsgálata során egy igen színes és változatos kép rajzolódik ki az erdélyi magyarság jogainak és autonómiatörekvéseinek kodifikálását központba helyező elgondolások kapcsán.⁶²⁸

Az elkészült autonómia koncepciók tekintetében a rendszerváltozás utáni másfél évtized két nagy korszakra bontható: az 1991 és 1995 közötti, valamint a 2003 és 2004 közötti évekre.⁶²⁹ Míg az első korszak az RMDSZ önmeghatározásához és ellenzéki helyzetéhez kötődik, a második periódusban született elképzelések már az RMDSZ-szel szemben kialakult alternatív szerveződésekkel függnek össze. Az első időszakból az RMDSZ 1993-as *Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről* című törvénytervezet,⁶³⁰ mint a Szövetség által készített egyetlen ilyen jellegű törvényjavaslat emelhető ki.⁶³¹ A 90-es évek második felétől kezdve az RMDSZ-en belül egyre inkább háttérbe szorult az autonómia-kérdésköre – amely szorosan összekapcsolódott a kormányzati szerepvállalásával –, s az új autonómia-

⁶²⁶ A Nyilatkozat megjelent a Szabadság (Kolozsvár) 2002. december 16-i számában. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁶²⁷ A dokumentumok megjelentek a Nemzetpolitikai Szemle III. évf. 1997. 1-2. (7-8.) számában. Letöltés helye: www.jakabffy.ro, letöltés ideje: 2020. 05. 21.

⁶²⁸ A kisebbségi jogi relevanciával bíró jogszabályok összefoglalását és elemzését lásd: Fábíán Gyula: Jogi keretek. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990-2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan: Budapest, 2017. 231–276.

⁶²⁹ Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m. 155–156.

⁶³⁰ 1993. november 14-én, a Szövetségi Képviselők Tanácsának Marosvásárhelyen tartott ülésén fogadták el a tervezetet, majd ezt követően az RMDSZ-frakció iktatta a román parlament alsóházában, amelyet ugyanakkor nem követett érdemi parlamenti vita, s végül úgy döntöttek, hogy nincs szükség kisebbségi törvényre. Romániai Magyar Demokrata Szövetség - Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről (tervezet) szövegét lásd: In: Magyar Kisebbség 1997/1–2. (7–8).

⁶³¹ 1993 és 1994 között a parlamentben az RMDSZ törvényjavaslata mellett még két törvénytervezet iktatására került sor: a Kisebbségi Tanács (a nemzeti kisebbségek képviselőiből álló, a román kormány mellett működő testület) nyújtotta be az egyiket *Törvény a nemzeti kisebbségekről* címen, a másikat a Polgári Szövetség Pártja (PSZP) nyújtotta be *Törvény a nemzeti kisebbségekről* címen. A Kisebbségi Tanács 1996-ban is elkészített egy törvénytervezet *Törvény a nemzeti kisebbségekről* címen, de ezt nem iktatták a parlamentben. Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m. 157–158.

koncepciók kidolgozása egyre inkább az RMDSZ belső ellenzéke által megalapított EMNT, valamint SZNT szervezeti keretei között valósult meg.

Az RMDSZ által kidolgozott 2005-ös kisebbségi törvénytervezet körül kialakult polémia megértéséhez röviden ki kell térni arra a politikai kontextusra, amely megelőzte a javaslat kidolgozását. Két aspektusból érdemes megvilágítani a kérdést: egyfelől az RMDSZ román politikában elfoglalt helyének változása, másfelől ehhez szorosan kapcsolódóan az erdélyi magyar közösségen belüli folyamatok szempontjából.⁶³² A román politikai rendszer az 1989-es fordulatot követően egy sajátos modellt dolgozott ki a nemzeti kisebbségek helyzetének kezelésére, amelynek egyik megoldása, hogy a nemzeti kisebbségek politikai képviselőit egyfajta „etnikai ügyintézőkké” formálta, vagyis a román állam a területén élő kisebbségekkel kapcsolatos feladatainak intézését a kisebbségi szervezetekre bízta.⁶³³ Az RMDSZ nagyobb súllyal bírt ebben a rendszerben a többi kisebbségi szervezettel szemben, majd 1996-tól a román kormányok támogatásával meghatározó szerepre tett szert, s a kormányzati szerepvállalás tovább erősítette a Szövetség pártosodás irányába történő elmozdulását. A román állam és a Szövetség között kialakult rendszer fontos jellemzője volt, hogy az RMDSZ a parlamenti támogatásával részt vállalt az euroatlanti csatlakozási folyamathoz szükséges jogszabályok elfogadásához, és „kompromisszumkereső-módon” nem tematizált olyan kisebbségi kérdéseket, amelyhez nem volt meg a román társadalom részéről a támogatás. Cserébe viszont a román kormányok garantálták az erdélyi magyar közösségen belüli politikai-pénzügyi dominanciát az RMDSZ számára, valamint hozzájárultak az olyan kisebbségi kérdések megoldásához, amelyek egyrészt nem igényeltek ösztársadalmi konszenzust, másrésztől amelyeket a Szövetség eredményként interpretálhatott az erdélyi magyar választók számára. Az erdélyi magyar közösségen – kiemelten az RMDSZ belső ellenzékén – belül azonban mindez egyre mélyebb elégedetlenséghez vezetett.⁶³⁴ A feszült helyzetet tovább fokozta, hogy a román állam az 5 százalékos választási küszöb bevezetésével és a román párttörvényben megjelenő szigorú pártbejegyzési feltételekkel a parlamentbe kerülő pártok számát korlátozni kívánta, s mindez a kisebbségi szervezetek vonatkozásában is megjelent.⁶³⁵

⁶³² Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m.158–161.

⁶³³ Vö: Adrian Severin: Etnikumközi béke, avagy politikai hatékonyság. Krónika, 2004. január 24. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszo: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁶³⁴ Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m.158–161.

⁶³⁵ Például a 2000-es helyhatósági választásokon induló Udvarhelyért Polgári Egyesület mandátumainak visszavonásában, majd 2004-ben – az RMDSZ támogatásával elfogadott – helyhatósági választásokat szabályozó törvényben is megmutatkozott. Ez utóbbi a kisebbségi szervezetek bejegyzését is megnehezítette. Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről. i.m. 155–198.

Az MPSZ 2004-es helyhatósági választásokon való indulási szándéka az autonómia kérdését ismét napirendre helyezte, amely komoly kihívás elé állította az RMDSZ-t, legfőképpen Székelyföldön.⁶³⁶ A kihívásra válaszul az RMDSZ választási kampányának központi elemévé emelte az autonómia-ügyét, ezzel a lépéssel pedig átvette az ellenzékétől a kezdeményezőképeséget a politikai agenda formálásában.⁶³⁷ A választási programjukban – amely a beszédes „*Párbeszéd az autonómiáért*” címet kapta – az olyan törvénytervezetek megalkotását tűzték ki célul, amelyek a nemzeti közösségek jogállásáról, nemzeti önkormányzat létrehozásáról rendelkeznek, ezzel pedig megteremtik a kulturális autonómia jogszabályi kereteit. A választások után az RMDSZ hozzájárult a kisebbségi törvénytervezet megalkotásához, amelynek egyik eleme a kulturális autonómia intézményi szabályozása volt. A politológusok és jogászok által elkészített munkaverziót 2005. március 18-án közvitára bocsájtották, majd az ötnapos vita során felmerült módosító javaslatok figyelembevételével az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatalába küldték, ahol a többi kisebbség képviselői módosító javaslatokkal élhettek. A tervezetet végül az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala március 31-én terjesztette a kormány elé. Az Oktatási és Kutatási Minisztérium, a Pénzügyminisztérium, a Külügyminisztérium, a Művelődési Minisztérium, valamint a Belügy- és Közigazgatási Minisztérium is megtárgyalta a tervezetet, majd május 19-én a kormány elfogadta a szöveg végső változatát, amelyet a parlament elé vitt.⁶³⁸ A közel két hónap alatt a szöveg sokat módosult.⁶³⁹

Az RMDSZ kisebbségi törvénytervezetét az ellenzék – köztük a MIT és az EMI – is kritizálta. Az EMNT, az SZNT, az MPSZ, a MIT és az EMI közös nyilatkozatban fejtették ki kritikai észrevételeiket a törvénytervezettel kapcsolatban, amelyet Tőkés László 2005.

⁶³⁶ Az RMDSZ támogatásával elfogadott, 2004/67-es számú, a helyhatósági választásokról szóló törvény azonban olyan feltételek teljesítését kívánta meg a kisebbségi szervezetektől, amely szinte ellehetetlenítette az MPSZ indulását a választásokon. Később az RMDSZ a helyhatósági választási törvényhez hasonló feltételekkel operáló 2004/373-as, a parlamenti választásokról szóló törvény elfogadásához is hozzájárult. A 2004-ben elfogadott két választási törvényben a kisebbségi szervezetek bejegyzésére előírt feltételek – habár számos nemzetközi fórum is kiemelte azok diszkriminatív, pluralizmus- és demokráciaellenes jellegét – az RMDSZ által kidolgozott kisebbségi törvénytervezet első verziójában is megjelentek. Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m. 159–160.

⁶³⁷ A helyhatósági választások előtt az RMDSZ néhány parlamenti képviselője benyújtotta a parlamentbe az SZNT Székelyföld területi autonómiájával kapcsolatos törvénytervezetét, valamint 2004 nyarán az EMNT személyi elvű autonómiára vonatkozó törvényjavaslatát is, s habár a parlament nem foglalkozott ezekkel érdemben, az autonómia kérdése az erdélyi magyar nyilvánosság egyik legfontosabb témájává vált. Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m. 158–161.

⁶³⁸ A törvénytervezet szövege. Letöltés: http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/pdf/2005_1-2_9.pdf, letöltés ideje: 2019.01.12.

⁶³⁹ A kisebbségi törvénytervezet tartalmi elemzése szintén fontos tanulsággal szolgálhat a magyar kisebbség és a román állam közötti viszony megértéséhez. Részletes tartalmi elemzésről lásd: Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m. 155–198.

november 3-i budapesti sajtótájékoztatóján ismertetett.⁶⁴⁰ A nyilatkozatban többek között az áll, hogy az RMDSZ vonja vissza a romániai kisebbségek jogállását szabályozó törvénytervezetet, s törekedjen széles körű magyar társadalmi párbeszéd kialakítására, hiszen a jogszabálytervezet a politikai pluralizmus figyelmen kívül hagyásával, a magyar és a többi etnikai közösség megkérdésezése nélkül készült el. A nyilatkozatban kérték, hogy az RMDSZ támogassa az EMNT és az SZNT által benyújtott autonómia-törvény kezdeményezést. Tökés ismét hangot adott annak a véleményének, hogy az erdélyi magyarok érdekérvényesítése a román uniós integrációval kapcsolatban nem nevezhető sikeresnek, ugyanis az erdélyi magyarok érdeke a számukra fontos ügyekben – úgy, mint a restitúció, a magyar felsőoktatás és autonómia kérdése – kárt szenvedett. Az RMDSZ részéről Markó Attila úgy fogalmazott, hogy nem tartják ésszerűnek a kisebbségi törvénytervezet visszavonását, és habár több autonómia-konceptió is versenghet egymással, a fő cél mégis az kell, hogy legyen, hogy elérjék azt a fajta önállóságot, hogy vitatkozhasanak ezen. A kulturális autonómia megvalósulása jelentené azt a keretet, amelyen belül egy közösség autonóm módon dönthet arról, hogy mi történjen a saját kultúrája vonatkozásában.⁶⁴¹ Eckstein-Kovács Péter szenátor az RMDSZ ellenzékének nyilatkozatával kapcsolatban kifejtette, hogy habár mindig is támogatták a párbeszéd kialakítását, a kisebbségi törvénytervezet esetében ennek ideje lejárt, mert már átléptek a tervezet elfogadásáért vívott politikai küzdelem időszakába.⁶⁴² Az RMDSZ tehát arra hívta fel a figyelmet, hogy a belső harcok helyett az egységes fellépésre koncentráljanak, hiszen a legfontosabb csatát a többségi társadalommal kell megvívniuk, s ha sikerrel járnak, kialakíthatják azt a keretet, amelyen belül a saját vitáikat rendezni tudják. A román fél ugyanis a törvénytervezet alkotmányellenes jellegét kérte számon, s azt kifogásolta, hogy a kisebbségi törvénytervezetben vannak olyan rendelkezések, amelyek alkotmányossági szempontból vitathatók. Ilyen alkotmányértő kérdésként vetődött fel például, hogy a törvénytervezet a nemzeti kisebbségeket államalkotó tényezőként ismerné el, ugyanis a román alkotmány kimondja, hogy Románia szuverén, független, egységes és oszthatatlan nemzetállam, a nemzeti szuverenitás a román nép sajátja.⁶⁴³ Az Alkotmánynak az identitáshoz való jogra vonatkozó

⁶⁴⁰ Közös Nyilatkozat. In: Zilahi Imre (szerk.): Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok. Kolozsvár: MIT Másfél évtized. 281–284.

⁶⁴¹ Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁶⁴² Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

⁶⁴³ A román kormány kisebbségekkel kapcsolatos politikájára kettőség jellemző, egyrészt ugyanis országhatáron belül nemzetiesítő politikát követ – amelynek egyik fő célkitűzése a kisebbségek, köztük a magyarság asszimilációja a román kultúrába –, másrésztől létrehozták Románia határon túli románságpolitikájának intézményes hátterét, még ha a határon túli románság támogatása nem is szerepelt a kormányok prioritáslistáján. Erről lásd bővebben: Kiss Ágnes: Románia határon túli románságpolitikája az 1990–2004 között hatályos

szakasza pedig a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyekre és nem pedig közösségekre vonatkozik, a törvénytervezet mégis a nemzeti kisebbségek és a hozzájuk tartozó személyek jogaira, vagyis kollektív jogokra hivatkozik. A román alkotmány azonban csak egyéni jogokat ismer el.⁶⁴⁴

A MIT politikai állásfoglalásai közé tartozik továbbá a választási preferenciáinak kifejeződése is. Tőkés László 2007-ben elindult az európai parlamenti választásokon,⁶⁴⁵ a jelöltség elvállalására az RMDSZ ellenzéke, vagyis az EMNT, az SZNT, az MPSZ, a Magyar Polgári Egyesület (MPE), a MIT és az EMI kérték fel közösen.⁶⁴⁶ A kampányban ez a hat szervezet – köztük a fiatalok is – a jelölésen túl komolyabb szerepet is kapott. A választások előtt az RMDSZ és az erdélyi magyar ellenzéki szervezetek elnöki találkozó megszervezésén dolgoztak, amelynek célja egy esetleges kompromisszumos megoldás kialakítása lett volna.⁶⁴⁷ A két félnek azonban nem sikerült megegyeznie, ugyanis a Tőkés Lászlót támogató stáb javaslatát – amely szerint az elnöki találkozó előtt az RMDSZ és a Tőkés jelölését támogató hat szervezet képviselői találkozzanak, hogy rögzítsék, mely kérdésekben értenek egyet, és melyekben nem – az RMDSZ nem fogadta el. Végül nem született megállapodás a közös választási szereplésről, az ellenzéki szervezetek ugyanis nem támogatták az EMNT elnökének az RMDSZ jelöltlistájára való felkerülését.⁶⁴⁸

Záró gondolatok

Az erdélyi magyar ifjúság intézményesülésének periodizációs kísérletéhez szervesen kapcsolódik a korszakokat lezáró és új időszakot nyitó változások vizsgálata is. A korszakoló fordulópontok kvintesszenciája gyakran valamely – elsősorban az eliten belül megjelenő – konfliktus, amely mentén aztán különböző álláspontok kialakulása figyelhető meg. Ezen álláspontok, s a legfontosabb töréspontokon belüli pozíciók és stratégiák elemzése

jogszabályok tükrében. Magyar Kisebbség, 2005. 1– 2. 298–353. A románok státustörvényeivel részletesen foglalkozik: Kántor Zoltán – Pászán Zsolt: A határon túli románok és a románok státustörvényei. Pro Minoritate, 2011 Tavasz, 70–81.

⁶⁴⁴ Márton–Orbán, 2005. Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről, i.m. 155–198.; Kovács Péter: Egyéni és kollektív kisebbségi jogok az alkotmányos fejlődésben – pozitivisták szempontból. *Magyar Kisebbség*, 1996. 3 (5). 17–38.

⁶⁴⁵ Kampányfőnöke Szilágyi Zsolt volt.

⁶⁴⁶ 2007-ben került sor Romániában az európai parlamenti választásokra, amelynek oka, hogy az ország 2007. január 1-jén csatlakozott az Európai Unióhoz, s ezt követően képviselőket küldhetett az Európai Parlamentbe.

⁶⁴⁷ Az RMDSZ szerint Tőkés jelölése az erdélyi magyar választók megosztásához vezet, ez pedig csökkenti az erdélyi magyarság európai parlamenti képviseletének esélyeit.

⁶⁴⁸ Interjú Sándor Krisztinával, 2005. i.m. 201., A sajtóban is több cikk foglalkozott a témával, lásd: Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

kulcsfontosságú az erdélyi magyar ifjúsági szervezetekhez kapcsolódó intézményesülés korszakainak elkülönítéséhez.

III. RÉSZ

3. ESETTANULMÁNY: KOLOZSVÁR

2017. első félévében sikeresen pályáztam meg a CEEPUS ösztöndíjprogramját, amelynek keretében huszonegy napot tölthettem Kolozsváron, a Babes-Bolyai Tudományegyetemen, ahol a doktori disszertációmhoz szükséges kutatási tevékenységet végeztem.⁶⁴⁹ A rendelkezésre álló időszak alatt a tevékenységem kettős célrendszerben valósult meg: egyrészt a vizsgált erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra számos képviselőjével felvettem a kapcsolatot, másrészt megkezdtem a kutatásom elméleti háttéréhez szükséges forráskutatást (főként a kolozsvári *Lucian Blaga* Központi Egyetemi Könyvtár könyvtárában használva.)

A tanulmányi utak során az alábbi civil-, és ifjúsági szervezetekkel vettem fel a kapcsolatot:

- Minority Rights Egyesület
- Studcoop Diákszövetkezeti *Egyesület*
- Kincses Kolozsvár Egyesület
- Musai-Muszáj Mozgalom
- Igen, tessék! mozgalom
- Országos Dávid Ferenc Ifjúsági Egylet (ODFIE)
- Erdélyi Ifjúsági Keresztyén Egyesület (IKE)
- Korzó Egyesület
- Kolozsvári Magyar Diákszövetség (KMDSZ)
- SlowFood-Torda Egyesület
- Búza László Egyesület
- Kolozsvári Magyar Történészek Egyesülete (KOMATE)
- Etnokulturális Kisebbségek Forrásközpontja
- Magyar Ifjúsági Értekezlet (MIÉRT)
- Magyar Ifjúsági Tanács (MIT)

⁶⁴⁹ Más alkalmakkor is Kolozsvárra látogattam, akkor viszont már nem CEEPUS ösztöndíjjal utaztam. Például részt vettem a Federal Union of European Nationalities – FUEN Kolozsváron, 2017. május 17–20. között megrendezett kongresszusán, valamint a Kolozsvári Magyar Napokon is, amely esemény nem pusztán azért kiemelkedő, mert számos civil szervezet – köztük az ifjúsági szervezetek tagjainak – aktív részvételével valósul meg, hanem az erdélyi magyarság identitás megőrzéséhez és erősítéséhez is jelentősen hozzájárul.

- Erdélyi Magyar Ifjak (EMI).

A kolozsvári tanulmányi útjaim során számos impulzus ért, amely jelentős segítségnek bizonyult az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra feltérképezését, a hagyományos ifjúsági szervezetek felderítését, történetük megismerését célul kitűző munkám során. Ezek hatása eliminálhatatlan, hiszen orientáltak a kutatás irányvonalának kiválasztásában is. Ugyanakkor a kolozsvári látogatásaim legizgalmasabb eredményeit azon civil mozgalmak megismerése jelentette, amelyek eltérést mutattak a hagyományos ifjúsági szervezetekhez képest létrejöttük módjában, célkitűzéseikben, módszereikben, valamint intézményesültségükben is. Ezen civil mozgalmak látókörömbé kerülésüket annak köszönhetik, hogy fiatalok indították útjára őket, illetve fiatalok működtetik, ugyanakkor célközönségük nem pusztán az ifjúság, hanem az egész erdélyi magyar társadalom. Az általam választott módszer előnye, hogy nem egy előre kiválasztott intézményi csoportot vizsgáltam, hanem a folyamatokat figyelve a fontosabbnak vélt eseményeket helyeztem a középpontba. Ilyen eseménynek tűnt számomra a Kolozsváron megismert új típusú civil mozgalmak megjelenése, s úgy vélem, hogy ezen ifjúsághoz kötődő szerveződések, vállalkozások érdekessége, hogy nem hagyományos módon, hanem újszerű logika mentén törekednek céljaik elérésére.

3.1. Minority Rights Egyesület és Musai-Muszáj Mozgalom

Az elmúlt években olyan civil mozgalmak jöttek létre a határon túli magyar kisebbség körében, amelyek új lehetőségeket nyitottak meg a kisebbségvédelemben. A nemzetállamok – pontosabban azok intézményei – számos módon igyekeznek ezt megakadályozni, ennek köszönhetően pedig a környező államokban – Románia, Szlovákia, Ukrajna, Szerbia –, ahol nagyszámban található magyar kisebbség, különböző módon alakul a magyar nemzetiségű kisebbségek jogérvényesítő tevékenysége, valamint védekezése a nemzetállami asszimilációs törekvésekkel szemben. Erdélyben a nyelvi és kisebbségi jogok betartására szemléletes példa volt az ún. helységnévtábla-ügy, amely egy fiatal, akkor még jogászhallgató lány nevéhez kötődik. Az eset újdonságát az jelentette, hogy Kolozsváron először próbált meg valaki közigazgatási peren keresztül érvényt szerezni a magyar kisebbség azon nyelvi jogának, hogy a város nevét magyarul is feltüntessék, s civilként egy olyan eredményt sikerült elérniük, amelyet 1989 óta semmilyen magyar politikai érdekképviselőnek sem, még ha ez idő alatt a kormányban magyar képviselő is helyet kapott. A pereskedés sok

mindenre rávilágít a magyar közösség érdekérvényesítési módszereit, valamint Románia jogi, politikai környezetének állapotát és működési mechanizmusát illetően.

A helységnévtábla-per több éven keresztül zajlott, amely jól szemlélteti a román hatalom kisebbségi jogokkal kapcsolatos attitűdjét. Ez is egy szemléletes példája a Brubaker-i modell szerinti két – nemzetállami és kisebbségi – nacionalizmus konfliktusának, és szó szerinti csatározásának. Míg a román állam nemzetépítő projektjében a magyar kisebbség egyéni jogait helyezik előtérbe, addig a kisebbségi nemzetépítési projekt egyik fő célkitűzése a kollektív kisebbségi jogok elérése.

Az anyanyelvű helységnévtábla használata a nemzeti kisebbség etnikai identitásának egyik fontos szimbóluma, s ezért a kisebbségi nyelvhasználat szempontjából jogvédelemre szorul. A kisebbségek identitásának társadalmi elfogadottságában meghatározó jelentőségű a nyelv vizuális és funkcionális jelenléte a köztereken. Különös jelentősége van ennek egy olyan városban, mint Kolozsvár, amely a magyar kultúra ápolása és védelme szempontjából kiemelten fontos a magyar közösség szempontjából.

Kolozsvár Románia egyik legnagyobb városa, Erdély gazdasági és kulturális fővárosa. A multikulturalizmusnak jelentős hagyománya van a városban, ahol magyarok, románok, németek, zsidók és romák élnek egymás mellett évszázados távlatban. Kolozsvár elrománosítása a román nemzetépítési projekt egy fontos célja volt már a kommunista rendszer idején is. Az ország közigazgatási beosztását módosító 1960-as törvény eredményeképpen Kolozsváron is történt nemzetiségpolitikai alapú területmódosítás, s a városhoz kilenc, jórészt román lakta települést csatoltak, ezzel a városban biztossá vált a román nemzetiségűek többsége.⁶⁵⁰ Erdélyben a magyarok aránya 1945 és 1989 között csak kismértékben változott (1948: 25 százalék, 1992: 20,8 százalék), azonban a városi lakosságon belüli arányuk lényegesen lecsökkent: míg 1948-ban 39,7 százalék volt, ez 1992-re 13 százalékra csökkent, miközben a román nemzetiségűek aránya a városi lakosságon belül 1948 és 1992 között 50,2 százalékról 77,4 százalékra nőtt. A népszámlálási adatok alapján a következőképpen alakult a magyar nemzetiségűek aránya Kolozsváron: 1956-ban 47,9 százalék; 1977-ben 32,7 százalék; 1992-ben 22,7 százalék.⁶⁵¹ S habár a lakosságarány jelentős változáson ment keresztül, Kolozsvár Románia egyik legnagyobb magyar közösségének, körülbelül 50 000 magyar nemzetiségű személynek ad otthont. A román állam nemzetépítési projektje a rendszerváltozást követően sem változott meg gyökerestül, s a kolozsváriak nemzeti identitással kapcsolatos

⁶⁵⁰ Bárdi, 2017. Románia magyarságpolitikája 1918–1989, i.m. 93.

⁶⁵¹ Uo. 107.

konfliktusaiban a szimbolikus térhasználat a mai napig kiemelten fontos.⁶⁵² Tehát ebben a – nagyon röviden, és csupán csak a főbb motívumokra koncentrálva – bemutatott történelmi, politikai környezetben a helységnevtábla körüli vita kiemelten fontos szimbolikus ügyként jelent meg. Jelentőségét tovább növelte, hogy az ügyben a rendszerváltozás óta nem történt előrelépés, miközben professzionalizálódott egy olyan magyar politikai elit, amelyik a román kormányzásban is részt vett, vagyis komoly politikai, szakmai tapasztalatra tett szert.

A helységnevtábla-ügy arca, Szócs Izabella – aki a pereskedés idején még jogáshallgató volt – elmondta, hogy 2012-ben kezdett el dolgozni román-magyar jogi fordítóként a hollandiai European Committee Human Right Hungarians Central Europe Alapítványnál, amikor annak elnöke, Landmann Gábor Tordaszentlászlóra költözött. Az alapítvány kisebbségi nyelvi jogokkal foglalkozott a környező községek vonatkozásában, s 2013-ban több pert is indított azon községek ellen, ahol a magyar közösség számaránya eléri, vagy meghaladja a 20 százalékot. Ez adta az ötletet, hogy Kolozsváron is elindítsanak egy pert a kétnyelvű helységnevtábla ügyében. Izabella ezen túlmenően hivatásként tekint szakmájára, szeret ügyekért harcolni, s a jogász pálya a családján belül sem ismeretlen terep, hiszen édesapja ügyvéd, nagyapja pedig ügyész volt. A közigazgatási per, amelyet a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal ellen indítottak, nagy sajtóvisszhangot kapott, s a románok körében is többen támogatásukról biztosították a kezdeményezőket. Izabella szerint ez főként a kezdeményezés civil jellegének, vagyis a hatalommal szembeni fellépésnek volt köszönhető.

A közigazgatási perben egy hárompilléres érvrendszert dolgoztak ki, amelyek a 215/2001-es helyi közigazgatási törvényen,⁶⁵³ a helyi tanácshatározaton, valamint a Románia által ratifikált kisebbségvédelmi nemzetközi szerződéseken alapszik. Az első pillért a 2001. évi 215. számú helyi közigazgatási törvény jelentette, amely többek között a kisebbségi helynévhasználat jogával is foglalkozik, s megállapítja, hogy azokban a helyi közigazgatási egységekben, amelyekben a kisebbség számaránya eléri vagy meghaladja a 20 százalékot, a helyi közigazgatási hatóságoknak biztosítaniuk kell a helységek kisebbségi nyelven való feliratozását is. A Kolozsvári Polgármesteri Hivatal úgy értelmezte ezt, hogy mivel nem éri el a magyar nemzetiségűek lakosságáránya a 20 százalékot (2014-ben), akkor nem helyezhetik ki magyarul a helységnevtáblát. A magyar fél részéről fontos érvként jelent meg, hogy amit a

⁶⁵² Funar idején a román szimbolikus térfoglalás egyik legszemléletesebb példája, amikor a közterületen lévő tárgyakat, többek között a padokat nemzeti színűre festették. A kolozsvári magyarság számára az egyik legjelentősebb szimbolikus térfoglalást a Kolozsvári Magyar Napok megszervezése jelentette, amelynek egyik fő célja a magyar kultúra megőrzése, valamint megismertetése a román nemzetiségűekkel is.

⁶⁵³ Törvény = 215/2001. Törvény a helyi közigazgatásról. Románia Hivatalos Közlönye, I. rész. 92: 1–34. Letöltés helye: <http://language-rights.eu/nyelvijogokro/kozigtv.pdf>, letöltés ideje: 2018. 01. 18.

törvény *expressis verbis* nem tilt, az megengedett. A Románia által ratifikált Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről című dokumentumban (a továbbiakban: Keretegyezmény) rögzített elvek alapján ez a jog azonban ott sem tagadható meg, ahol jelentős lélekszámú⁶⁵⁴ őshonos közösség ezt kéri,⁶⁵⁵ s amely kulturális értékei nyomot hagytak a település arculatán.⁶⁵⁶ A Keretegyezmény 11. cikkelyének 3. Paragrafusa kimondja, hogy *„Olyan körzetekben, amelyek hagyományosan nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek által jelentős számban lakottak, a Felek törekedni fognak arra, hogy [...] a hagyományos helységneveket, utcaneveket és egyéb, a közösség számára szánt földrajzi megjelöléseket a kisebbség nyelvén is kiírják, ha megfelelő igény van ilyen jelzésekre.”*⁶⁵⁷

Több olyan nemzetközi dokumentum is rögzíti a kisebbségi helységnevéhasználat jogvédelmét, amelyet Románia is ratifikált. Az Európa Tanács regionális nemzetközi szervezetének nemzetközi egyezménye, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartája (a továbbiakban: Charta) az Európában beszélt kisebbségi nyelveket támogatja.⁶⁵⁸ A kisebbségek nyelvhasználati jogát hét közéleti területen szorgalmazza, abban az esetben, ha a kisebbségi nyelvet használók száma ezt indokolja, s a kijelölt területek között szerepel a helynévhasználat is. A Charta 10. Cikk, 2. g.) pontja szerint: *„Azon helyi és regionális hatóságokat illetően, melyek területén a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók száma az alábbi intézkedéseket indokolja, a Felek vállalják, hogy megengedik és/vagy bátorítják: a helyneveknél a regionális vagy kisebbségi nyelveken hagyományos és helyes formák használatát vagy elfogadását, ha szükséges a hivatalos nyelv(ek) szerinti elnevezésekkel együttesen használva.”*⁶⁵⁹

A román fél jogértelmezése azonban amiatt is téves volt, mert a közigazgatási törvényt 2001-ben fogadták el, ezért nem a 2002-es népszámlálási adatokat kellett figyelembe venni – amely szerint valóban 20 százalék alá csökkent a magyar nemzetiségűek lakosságaránya Kolozsváron –, hanem az akkor érvényben levő 1992-es népszámlálási adatok

⁶⁵⁴ Kolozsváron az egyik legnagyobb magyar közösség él, számuk pedig majdnem eléri az ötvenezret, még ha a város több mint 300 ezres összlakosságához viszonyítva ez csak 16 százalékot tesz is ki.

⁶⁵⁵ Ez a kritérium is teljesült, ugyanis a polgármesteri hivatalhoz 2500 kolozsvári lakos nyújtott be kérvényt az ügyben.

⁶⁵⁶ Ez is elég egyértelműnek tűnik, elég a Bánffy-palotára, a Farkas utcai református templomra, a Házsongárdi temetőre, vagy a Szent Mihály-templomra gondolni.

⁶⁵⁷ Council of Europe. Framework Convention for the Protection of National Minorities. Prepared by the CAHMIN. 10 Nov., 1994, 1999/34. tv. A Keretegyezmény eredeti angol nyelvű szövege és hivatalos magyar nyelvű fordítása megjelent a Magyar Közlöny 27. számában (1999. március 31.) Letöltés helye: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99900034.TV>, letöltés ideje: 2018. 01. 18.

⁶⁵⁸ A Charta eredeti angol nyelvű szövege és annak hivatalos magyar fordítása megjelent a Magyar Közlöny 34. számában (1999. április 23.) Letöltés helye: file:///C:/Users/User/Downloads/MK_99_034.pdf, letöltés ideje: 2018. 01. 18.

⁶⁵⁹ Uo.

voltak irányadóak. Az 1992-es adatok alapján került ugyanis megállapításra, hogy mely településekre vonatkozik a jogszabály. Az 1206/2001-es kormányhatározat, amely hatályba ültette a törvényt, tartalmazta azon városok névsorát, ahol a többnyelvű helységnévtáblákat ki kell helyezni.⁶⁶⁰ Erre a listára az 1992-es adatok alapján – ekkor a kolozsvári magyar lakosság számaránya 22 százalék felett volt – Kolozsvár is felkerült.

Az érvrendszer harmadik pillérje a 99/2002-es Helyi Tanács Határozat, amely elrendelte, hogy a város öt bejáratánál a helységnévtáblán szerepeljen a román mellett a város magyar és német neve is. A döntés végrehajtásáért a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal volt a felelős. A Minority Rights Egyesület azért perelte be a Kolozsvári Polgármesteri Hivatalt, mert a városháza nem alkalmazta ezt a 2002-ben elfogadott önkormányzati határozatot, amely előírta a többnyelvű helységnévtáblák kihelyezését.

Az első pert 2014-ben indította a hollandiai alapítvány (European Committee Human Right Hungarians Central Europe Alapítvány), s a bíróság még az év júliusában kedvező alapfokú döntést hozott, amelynek értelmében ki kellett volna helyezni a kétnyelvű helységnévtáblákat Kolozsvár bevezető szakaszaihoz. A Kolozsvári Polgármesteri Hivatal azonban fellebbezett a döntés ellen. Mindez annak tükrében is ellentmondásos lépésnek bizonyult, mert a perrel egyidőben Kolozsvár az Európa Kulturális Fővárosa 2021 pályázatra készült – valamint 2015-ben elnyerte az Európa Ifjúsági Fővárosa címet is –, s a készülődés többek között a multikulturalizmus jegyében zajlott. A fellebbezést követően a bíró végül úgy döntött, hogy nem egy holland szervezetnek kell kiharcolnia a magyar kisebbségi jogokat, hanem egy kolozsvári tagokkal rendelkező, kolozsvári székhelyű szervezetnek, amelynek formailag megkérdőjelezhetetlen a perképessége. Ennek következtében hozták létre még 2014 végén a Minority Rights Egyesületet, amelynek jogtanácsosa Szócs Izabella lett, elnöke pedig édesapja, Szócs Sándor. Újraindították a közigazgatási pert a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal ellen, többek között azzal a céllal is, hogy megerősítsék azt a közösségi igényt, amely a többnyelvű helységnévtábla kihelyezéséhez fűződött. Az ügy tehát egyrésztől komoly sajtóvisszhangot kapott, másrésztől mobilizálta a kolozsvári magyarokat is. A közösségi akarat abban is megnyilvánult, hogy 2015-ben mintegy 2700 kolozsvári személy kérvényezte hivatalosan a többnyelvű helységnévtáblák kihelyezését, valamint a perhez közel 400 felperes csatlakozott.

⁶⁶⁰ 1206/2001. Határozat szabályok jóváhagyásáról a 215/2001. számú helyi közigazgatási törvényben foglalt, a valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgároknak a helyi közigazgatásban való anyanyelv-használati joggal kapcsolatos előírások alkalmazására. Románia Hivatalos Közlönye, I. rész. 274: 5–38. Letöltés helye: http://language-rights.eu/nyelvijogokro/egyeb/2001_1206kh.pdf, letöltés ideje: 2018. 01. 18.

Az ügyben hozott harmadik, kedvezőtlen bírósági döntés meglepte a felpereseket, s egyúttal rávilágított a román jogbiztonság sérülékenységre is, ugyanis pusztán a felperes kiléte változott (a kifogásolt holland civil szervezet helyett már kolozsvári székhelyű, és kolozsvári tagságú civil szervezet indította a pert), az érvrendszeren pedig csak minimálisan változtattak. Izabella elmondása szerint azt feltételezték, hogy a bíróság következetes intézményként ismét kedvező döntést hoz, hiszen korábban, elsőfokon a kolozsvári bíróság úgy döntött, hogy a kolozsvári magyar kisebbségnek joga van a magyar nyelvű helységnevtáblák használatához. Ezt az alapjogot másodfokon sem vitatta, s a döntés csupán arról szólt, hogy a hollandiai alapítványnak nincs felperesi minősége, vagyis a hollandiai civil szervezet Romániában nem pereskedhet. De nem ez történt, és ezúttal nem találták megalapozottnak a kérést. A romániai bíróság ugyan elfogadta a Minority Rights Egyesület és a hozzá csatlakozó kolozsvári egyének perképeségét, de a többnyelvű feliratok kérését megalapozatlannak találta.

Érdekes szemügyre venni a Kolozsvári Polgármesteri Hivatal fellebbezésében megjelenő érveket, ezek ugyanis megvilágítják a román igazságügy működési mechanizmusát is. Egyrésztől amellet érveltek, hogy a polgármesteri hivatal végrehajtó funkciót lát el, s választott orgánumként a helyi tanács kompetens a kérdésben dönteni. Izabella elmondta, hogy ez azért nem volt helytálló, mivel a döntést már egyszer meghozták 2001-ben, csak nem hajtotta végre a polgármesteri hivatal, ezért a végrehajtás elmaradását, nem pedig a döntés meghozatalát kérték számon bírósági úton. A román hatalom magyarságpolitikájának logikája rajzolódott ki az alapfokú döntést követő fellebbezésben, amikor egy 1974-es dekrétumra hivatkozva kifejtették, hogy ha egy állam minél több jogot ad a kisebbségeinek, annál valószínűbb, hogy az szembeszáll a hatalommal. Ebből is érezhető, hogy a román állam nemzetépítő projektjében még a kommunista rendszer beidegződései negyven év után is jelen vannak.

Izabellák fellebbeztek a bírósági döntés ellen, s 2017 elején a Kolozs Megyei Törvényszék a Minority Rights Egyesület javára döntött. Az első háromnyelvű várostábla kihelyezésére végül az Európai Nemzetiségek Föderatív Unió (Federal Union of European Nationalities – FUEN) Kolozsváron, 2017. május 17–20. között megrendezett kongresszusa előtt került sor. A FUEN kongresszusán kisebbségi jogvédő szervezetek képviselői értekeztek anyanyelvhasználatról, őshonos közösségek védelméről, nemzetiségek kulturális örökségéről, stb. Tovább színesítette a helyzetet, hogy a FUEN Kolozsváron indította el a Minority Safe Pack európai polgári kezdeményezését, amelynek során hivatalosan megkezdték az egymillió európai aláírás összegyűjtését, hogy az Európai Unió intézményeit arra ambicionálják, hogy alkosson normát az őshonos nemzeti közösségek, etnikai csoportok védelmére.

A Minority Rights Egyesület által indított pereskedés mobilizálta a kolozsvári magyarokat, amelynek eredményeképpen főként helyi fiatal aktivisták 2015-ben elindítottak egy jogérvényesítő, alulról szerveződő kezdeményezést, a Musai-Muszáj csoportot. A mozgalom a multikulturalizmus, a többnyelvűség, a diszkriminációellenesség és tolerancia ügye mentén szerveződött, s nevük, a német eredetű “muss sein” szavak román és magyar fordításaiból tevődött össze, ezzel is utalva a csoport többnyelvűséggel kapcsolatos követeléseire. Hamar hírnevet szereztek maguknak egyrészt a gyors reakcióképességük kapcsán, másrészt a fiatalos, lendületes módszereik (flashmobok, Facebook-on szervezett akciók) nyomán. A magyarokat és románokat egyaránt mozgósító kreatív figyelemfelkeltő megmozdulások során volt, hogy két részre osztott kaput állítottak fel Kolozsváron abból a célból, hogy megfigyeljék, hogy a lakosok a csak román nyelvű, vagy a román-német-magyar feliratú háromnyelvű tábla alatt sétálnak-e át. A hagyományos módszerek mellett az online térben is erős jelenlétet alakítottak ki, amelynek során több, jelentős sikernek örvendő, figyelemfelkeltő akciót szerveztek meg: a több mint 15 000 tagot számláló Facebook-közösség figyelmét egy online szavazás meghirdetésével próbálták felhívni a kolozsvári többnyelvű helységnevtáblákkal kapcsolatban, amikor egy videóban arra a kérdésre lehetett emojikkal szavazni, hogy *„Fontosnak találsz, hogy a kolozsvári törvényszék holnap elrendelje a többnyelvű helységnevtáblák kihelyezését?”* A poszt négy óra alatt több mint 1,3 millió felhasználóhoz jutott el, és félmillióan nézték meg, valamint a poszt több mint 150 000 reakciót, 38 000 like-ot, 5 200 megosztást, valamint 10 000 hozzászólást generált.⁶⁶¹ Emellett a Musaj-Muszáj csoport célul tűzte ki azt is, hogy segít felpereseket toborozni a Minority Rights Egyesület többnyelvű helységnevtáblák kihelyezéséért indított peréhez.

A per elindítása – s annak másodfokú elvesztése – nem demobilizálta a kolozsvári magyarokat, hanem ellenkezőleg, újabb civil szerveződések jöttek létre a közös cél elérése érdekében. Mint ahogy a per kezdeményezőjével – Szócs Izabellával – történő beszélgetéseim során is kiderült, a civil szféra sokkal nagyobb mozgásteret nyújtott a kisebbségi jogok kivívása tekintetében, mint a politikai érdekképviselő. A politika világa ugyanis gyakran a politikai alkuk világa is egyben, s olyan szövetségi viszonyrendszerben működnek, ahol flexibilis politikai pozíciók vannak. Ezzel szemben azok a civil kezdeményezések, amelyek a politikai eszközök helyett jogi úton igyekeznek sikert elérni, egy viszonylag egyszerűbb, transzparens rendszerben működnek. Míg a politikusok céljai főként a játékszabályok megváltoztatására, vagy ellenkező esetben a *status quo* fenntartása irányulnak, addig a civil kezdeményezések a

⁶⁶¹ Letöltés helye: <https://www.kji.hu/news-posts/intezetunk-partnere-a-kolozsvari-minority-rights-egyesulet-pert-nyert/>, letöltés ideje: 2020. 02. 15.

hatalommal szembe helyezkedve a játékszabályok – ez esetben a kisebbségi jogok – betartatására irányulnak.

3.2. Igen, tessék! mozgalom

A kétnyelvűség érdekében a másik, nem klasszikus módszerrel tevékenykedő szervezet az „Igen, tessék!” mozgalom, amelyet kereskedelmi töbnyelvűséget bátorító nonprofit civil szervezetként hoztak létre 2011-ben. A mozgalmat a Kolozsvári Magyar Napok keretében indították el, s kezdeményezője a Claudiopolis Egyesület és a Kolozs Megyei Ifjúsági Fórum (KIFOR) volt.⁶⁶² Tehát ez sem egy klasszikus ifjúsági önszerveződés, hiszen az ötlet Horváth István szociológus nevéhez kapcsolódik, de a kezdeményezésbe hamar bekapcsolódtak a fiatalok, akik aztán a mozgalom aktív alakítóivá és működtetőivé váltak.

Az Igen, tessék! mozgalom fő célkitűzése a töbnyelvű kiszolgálást és tájékoztatást nyújtó erdélyi vállalkozások hálózatba foglalása. A vállalkozást gazdasági logika alapján tartják fent, mégpedig úgy, hogy az ügyfeleiket különböző népszerűsítési csatornák által a partnercégekhez irányítják. Online felületen regisztrálhatnak a két nyelven működő cégek, ezzel a magyar nyelvű szolgáltatások gyors megkeresését könnyítik meg, emellett telefonos tudakozó is rendelkezésre áll az anyanyelvű szolgáltatásokat keresők számára. További hirdetési megoldásként közösségi havilapot és Kolozsvár kulturális és szabadidős programkínálatát tartalmazó programfüzetet is megjelentetnek. Az ingyenes havilapot 18 ezer példányban, ingyenesen juttatják el a kolozsvári és a város környéki települések magyar háztartásaiba, s a lapban a magyar nyelvű szolgáltatást nyújtó vállalatok népszerűsítése mellett a nyelvhasználati jogokkal kapcsolatos tanácsadó cikkek is megjelennek. Ezen felül „Igen, tessék! – Da, poftiți!” feliratozású matricákat helyeznek el olyan cégek és kereskedelmi egységek bejáratánál, ahol lehetőség van a magyar nyelvű kiszolgálásra.

A kisebbségi anyanyelvhasználati jogért küzdő szervezetek közül az Igen, tessék! mozgalom nem klasszikus módszerrel tevékenykedik, s nem hagyományos eszközöket használ a figyelemfelkeltéshez és az érdekérvényesítéshez sem. Vagyis nem csupán tiltakozással operál, hanem pozitív motivációval, gazdasági logika mentén igyekszik a cégeket a kétnyelvűség előnyéről meggyőzni, abból az alapgondolatból kiindulva, hogy a kisebbségi

⁶⁶² Magyarul beszélhetünk az OTP-nél és a Molnál is. Letöltés helye: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/magyarul-beszelhetunk-az-otp-nel-es-a-molnal-is>; letöltés ideje: 2019.01.12.

nyelvhasználatra nem pusztán alapjogként vagy politikai kérdésként lehet tekinteni, hanem valódi, gazdasági hasznot hozó eszközként is. A mozgalom tehát nem jogérvényesítésre törekszik, s kevésbé konfrontatív más magyar civil szerveződésekhez képest, amely abból is fakad, hogy nem ideológiai, hanem gazdasági logika mentén működik. A nyilvános anyanyelvhasználatot egy teljesen új logika alapján az otthoni, és a körülhatárolt közösségi színtereken – például templom, oktatási és kulturális intézmények – túl, a kereskedelem területére igyekeznek kiterjeszteni. Az anyanyelvhasználat népszerűsítésének újszerű megközelítése az ún. kulturálisan érzékeny marketingre épít, amely nem a kisebbségi nyelvi jogokról, hanem a magyar anyanyelvű ügyfelek kiszolgálásáról szól, s abból a feltevésből indul ki, hogy ha a fogyasztó két, megközelítőleg azonos minőségű termék vagy szolgáltatás közül választhat, többnyire a hozzáadott értéket felmutatni képes opció mellett dönt, amely érték az anyanyelvű kiszolgálás is lehet.

A pozitív kommunikáció részeként olyan figyelemfelkeltő akciókat szerveznek és médiatermékeket is terjesztenek, amelyek a többnyelvűség értékeire és gyakorlati hasznára mutatnak rá. A mozgalom módszereinek egyedisége abban is megragadható, hogy egy olyan értékesítői attitűdöt népszerűsítsenek, amelyre nem vonatkoznak jogi szabályok. Ehelyett azt igyekeznek tudatosítani, hogy amennyiben a szolgáltatók figyelembe veszik a más kultúrájú, nyelvű, identitású vásárlók hagyományait és igényeit a termékek és a szolgáltatások értékesítése során, az a profitjukban is megjelenő sikerként jelenhet meg. Tehát gazdasági érvekkel és stratégiával törekednek meggyőzni a szolgáltatókat a többnyelvűség hasznosságáról. A pozitív üzenetekkel és gazdasági logika mentén a többnyelvűséget népszerűsítő Igen, tessék! kampány komoly sikereket ért el, s több multinacionális céggel, nagyobb áruházzal és országos szintű szolgáltatóval is sikerült együttműködést kialakítania. A kampányhoz csatlakozók között volt például a kolozsvári Praktiker, a MOL Románia és az OTP Bank Románia is.⁶⁶³

Összegzés: A fejezetben bemutatott esettanulmányok tekintetében fontos megjegyezni, hogy az ismertetett szerveződések inkább tekinthetők civil jellegű szervezeteknek, mint ifjúságinak. Amennyiben megnézzük, hogy Barna Gergely milyen kritériumokat fogalmazott meg az ifjúsági szervezetek tekintetében, láthatjuk, hogy az elemzési egység „szervezeti” és „magyar” összetevője megfelel a felállított szempontoknak, ugyanakkor az „ifjúsági” tényező nem. A szervezetek közös szervezeti kritériumainak megfogalmazása szerint szervezetnek tekinthető az olyan többségben fiatalokból álló csoport, amely közös célok megvalósításáért és

⁶⁶³ Uo.

valamilyen közösségi érdek eléréséért jön létre, legalább minimális mértékben formalizált, tevékenysége megtervezett, önkéntes alapon, a társadalomban alulról szerveződve jön létre és önkéntesek dolgoznak benne. A szervezetek tevékenységükben függetlenek a kormányzattól, más állami intézménytől, politikai pártoktól és gazdálkodó szervezetektől, nem profitorientáltak, és céljuk ezáltal nem is a tagok és vezetők jövedelmének gyarapítása. „Magyar” szervezetnek pedig azokat tekinthetjük, amelyek vezetői és tagjai is magyar nemzetiségűek. A Minority Rights Egyesület, a Musai-Muszáj Mozgalom és az Igent, tessék! mozgalom is megfelel mindkét kritériumnak, ugyanakkor az „ifjúsági” kitételnek nem. Ehhez ugyanis három kritériumnak kellene megfelelni: a formális vezető a szervezetet ifjúságiként határozza meg, vagyis az ifjúsági ismérv megjelenik a célok megfogalmazása során; a vezető, a vezetőség aktív tagjainak és tagságának a többsége fiatal; valamint a célcsoport többsége is fiatalokból áll.⁶⁶⁴ A három bemutatott mozgalom csak a második kritériumnak felel meg.

A civil jelleget tekintve korábban megállapítottam, hogy az erdélyi magyar ifjúsági civil szférát legalább három szinten lehet vizsgálni:

- 1) a román civil társadalom szintjén (amennyiben az állammal/kormánnyal szemben kontrollfunkciót lát el);
- 2) a kisebbségi intézményrendszeren belüli hatalmi viszonyrendszer szintjén (a kisebbségi politikai intézményeivel, vagyis az RMDSZ-szel szemben képviselt civil érdek vizsgálata mentén);
- 3) az erdélyi magyar nemzetépítési projekt szintjén (az ifjúsági civil szféra az erdélyi magyar nemzetépítés intézményhálózatának is az alapja).

A három szervezet mindhárom szinten civil jelleget ölt: a román állammal szemben, habár más módszerekkel, de a nyelvi jogok kiszélesítésén dolgoznak, tevékenységükben függetlenek az erdélyi magyar politikumtól, valamint fő céljaik tekintetében az erdélyi magyar nemzetépítési projekten belül értelmezhető a működésük.

⁶⁶⁴ Barna, 2004. Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek, i.m. 85–112, itt. 89.

KÖVETKEZTETÉSEK

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Politikaelméleti Doktori Iskolájában végzett kutatásaim során számos tapasztalattal gazdagodtam a témám kapcsán. Egyrésről a szakirodalom feldolgozása közben folyamatosan változtak a kutatási tervemben korábban megfogalmazott kutatási kérdéseim, hipotéziseim, plasztikusan idomulva az újabb és újabb dilemmák feltűnéséhez. Az első verzió esetében meggyőződésem volt, hogy a disszertáció legfontosabb hozzáadott értéke az empirikus eredményei lesznek. Majd a különböző tudományterületek, elméleti paradigmák és teoretikus trendek vizsgálatát követően rájöttem, hogy az erdélyi magyar kisebbségi ifjúság vizsgálata még specifikusabb téma, mint azt első olvasatra elképzeltem, s tekintve, hogy a nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos kérdések megválaszolására nem találtam egy generális, széles konszenzust maga mögött tudó elméleti keretet, rájöttem, hogy az empirikus eredmények mellett ugyanolyan fontos és izgalmas kihívás a téma megfelelő elméleti megalapozása is. A téma sajátosságát és kutatásának egyik fő nehézségét abban látom, hogy maga a nemzeti kisebbség nem egy homogén, statikus szubsztancia, s vizsgálatakor nem lehet elvonatkoztatni attól a sajátos történelmi, politikai, gazdasági, kulturális miliőtől, amelyben elhelyezkedik. Emiatt céлом nem is egy általános elméleti keret – vagy egy nagy elmélet (grand theory) – megalkotása volt, meggyőződésem ugyanis, hogy az efféle próbálkozások terméketlenek lennének, s nem is a fogalmi meghatározáshoz kapcsolódó versengő diskurzusokhoz való hozzászólás volt a célkitűzésem, sokkal inkább egyfajta elméleti megalapozást segítő perspektíva kialakítása.

Az általam kidolgozott elméleti perspektíva a következő hipotézisekre épült:

1. *Az ifjúság nem pusztán biológiai meghatározottság, s meghaladott az az elméleti irányzat, amely az ifjúságot csupán csak a felnőttkorba való átmenetként értelmezi (Mannheim Károly).*

A politikai generáció a születési kohorszon (biológiai tulajdonság) és a generáción (kollektív emlékezet, tudat) túlmutató jelentéssel bír, hiszen kialakulásában lényeges szerepet kap a politikai cselekvés.⁶⁶⁵ A román forradalmat követően létrejövő ifjúsági szervezetek rövid idő alatt hálózatba rendeződtek, s több országos találkozó megszervezését követően kialakultak az első ernyőszervezetek. A MISZSZ-en belül megjelent az első generációs ifjúsági elit, s a politikázó szárny kiválásával megalakult a Reform Tömörülés, amely először generációs platformként tevékenykedett az RMDSZ-en belül, majd később az autonómiatörekvések

⁶⁶⁵ Szabó-Kiss 2013, 97–115.

lehangosabb képviselőjévé vált. Ezt a hipotézist részben megalapozottnak tekintem, ugyanakkor úgy vélem, hogy a romániai fordulatot követően kialakult generációk megalapozott vizsgálatához még nem telt el kellő idő.

2. *A nemzeti kisebbség – s ennek integráns részét képező fiatalok csoportja – nem homogén, statikus és „nem eleve adott” szubsztancia.*

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének vizsgálatakor felszínre került konfliktusok, törésvonalak is jelzik, hogy egyrészt az ifjúsági szervezeti szféra sem homogén: a belső törésvonalak mentén kialakuló vélemények polarizálódása a legnagyobb ifjúsági ernyőszervezetek szakadásához vezettek. Másrészt az RMDSZ és az ifjúsági szervezetek közötti kapcsolat lényegi változása is bizonyítja, hogy az erdélyi magyar közösség nem statikus entitás.

3. *A nemzeti kisebbség radikális módon szituációfüggő, nem eleve adott, ezért nem is létezik egy egyetemes teoretikus megközelítés, amely minden nemzeti kisebbség elemzésére alkalmazható lenne, de a cél nem is ennek létrehozása, hanem a kérdéskör elméleti megalapozása.*

Habár meggyőződésem, hogy mivel az erdélyi magyarság – köztük a fiatalok – a rendszerváltozást követően nemzeti alapon szervezte meg önmagát, s ezért a nacionalizmuskutatói paradigmán belüli kisebbségi nemzetépítés elméleti keret használata a legadekvátabb módja az intézményesülés vizsgálatának, ugyanakkor a generációs tényező sem hagyható figyelmen kívül. Az általam javasolt elméleti aspektus számos releváns kérdés megválaszolására alkalmatlan, ezért a további kutatási kérdések vizsgálata esetén átgondolandó annak alkalmazhatósága, valamint más elméleti megközelítés használhatóságának megfontolása.

4. *Az erdélyi magyar fiatalok az 1989-es román forradalmat követően nemzeti elven szerveződtek, intézményesültek, s ez a folyamat a kisebbségi nemzetépítés elméleti keretén belül értelmezhető.*

A nacionalizmus megjelenésének köszönhetően a 18–19. században mind a többségi, mind a kisebbségi közösségek nemzeti alapon intézményesültek. A modernizáció okozta társadalmi átalakulás nyitotta meg a lehetőséget a nacionalizmus – vagyis a nemzeti alapon történő szerveződés – előtt. Az egyének többnyire valamely nemzet tagjaként identifikálják magukat, ugyanakkor vannak olyan esetek, amikor nem egy, hanem két nemzettel is azonosulnak, de ekkor is általában csak az egyik identifikáció a domináns. A vegyes házasságok esetében a domináns identifikáció azonban változhat a különböző nemzedékek körében, ezért is van óriási jelentősége az egyéb szocializációs szinteknek: a versenyképes anyanyelvi oktatási

intézmények meglétének, a kulturális lehetőségeknek, a szimbolikus térhasználatnak, stb. Ezen témák már a vizsgált időszak kezdetétől a kisebbségi nemzetépítés legfontosabb törekvések közé tartoztak, s a többségi és kisebbségi társadalmak, vagyis a román és a magyar közösségek közötti viszony alakulásában rendkívül fontos szerepet tölthettek be. Például a politikatörténeti szempontból is meghatározó marosvásárhelyi események meghatározó fordulópontnak tekinthetők az erdélyi magyarság – s köztük az ifjúság – rendszerváltozás utáni életében, valamint a többség-kisebbség közötti viszony alakulásában is. Mindemellett az ifjúsági szervezetek legfontosabb témái között szerepeltek a magyar önszerveződés stratégiái (például az autonómia-kérdése, magyar egyetem, magyar identitás erősítése, stb.), s az erdélyi magyarság politikai életében megjelenő legfontosabb törésvonalak is a kisebbségi nemzetépítés projektje mentén alakultak ki: az ellenzéki ifjúsági szerveződések például gyakran kérték számon az RMDSZ-en, hogy nem megfelelő módon képviseli az erdélyi magyarság érdekeit.

5. Az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülését nem lehet csupán az ifjúságra fókuszálva értelmezni, hanem a relacionális megközelítést alkalmazva, az intézményesülés, mint folyamat dinamikáját középpontba helyezve azt a társadalmi környezetet is bevonjuk az elemzésbe, amely az intézményesülést befolyásolja.

Ezzel kapcsolatban érdemes kiemelni, hogy az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének periodizációs kísérletében bemutatott törésvonalak, konfliktusok, s az azok mentén kialakuló politikai pozíciók nem az egész magyar kisebbségi társadalmon belüli választóvonalak, hanem elsősorban a politikai és ifjúsági elit között kialakult konfliktusokként értelmezhetőek. Az erdélyi magyar ifjúsági eliten belüli ellentétes álláspontok is inkább az RMDSZ-hez fűződő viszony tekintetében ragadhatók meg. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy az ún. külső konfliktusok esetében – a román nemzetépítési projekt (például nyelvi- és jogszűkítésre vonatkozó) törekvéseivel szemben – az amúgy konfliktusban álló felek azonos álláspontra helyezkednek, amely a nemzeti összezárkózásra való képességnek köszönhető.

6. A fő elemzési egység az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülése.

A latin institutio (intés, intézkedés, szervezés, szabályozás, szervezés) fogalma több ezer éves múltra tekint vissza, s már a kezdetektől fogva az érdeklődés homlokterébe került annak vizsgálata, majd kulcsfogalomként jelent meg a 20. századi német társadalomtudományban is. Az intézményesítés „a közös cselekvések lehetőségét, a cselekvési esélyek constitutioját, cselekvési terek kiszélesítését jelenti. [...] Az intézmények a legtágabb

*értelemben strukturálják a társadalmi vélemény-, akarat- és döntésképzési folyamatokat – a nyelvvel, a munkával, az interakciókkal és a hatlommal való összefüggésükben.*⁶⁶⁶

Az intézményteremtés kérdése a kisebbségi társadalmak esetében létkérdésként jelenik meg, s az intézményesülés vizsgálatának relevanciáját az alábbi idézet is hűen demonstrálja: „Az 1989-es fordulat eufóriájából kijózanodva fel kellett ismernünk: megszabadultunk ugyan az egyeduralkodó diktatúra nyomásától, de ettől még nem vált könnyebbé a romániai magyarság életkezdeése. Hiányzott az az eszközrendszer, amivel a két világháború között és részben még a második után is jó ideig rendelkezünk. A magántulajdon meglétére, közösségi (közirtokossági) vagyonokra, intézményfenntartó alapítványokra, működőképes gazdasági [...] hálózatra, vidékfejlesztő civil társadalmi kezdeményezésekre gondolok mindenekelőtt. Nem véletlen, hogy a '89-es fordulat után a romániai magyarság szószólóinak, hiteles képviselőinek a figyelme az intézményteremtés lehetőségének a bővítésére, azok anyagi háttérének a biztosítására irányult.”⁶⁶⁷

Vizsgálódásom során abból indultam ki, hogy a rendszerváltozás után új intézmények alakultak ki, s habár kezdetben még nem jött létre összefüggő intézményrendszer, ezek később függő helyzetbe kerültek a központi vezetőségtől, s az általa ellenőrzött forrásoktól. Ezt a folyamatot tekinthetjük intézményesülési folyamatnak, amelyet a vezető pozíciókért vívott konstans politikai harcok, valamint az intézményi struktúra átalakulásai öveznek.⁶⁶⁸ Ennek alapján az átalakulások – korszakok –, valamint a törésvonalak és a főbb konfliktusok bemutatásával arra a kérdésre próbáltam meg választ találni, hogy a legfontosabbnak tartott vonatkozásokban milyen álláspontok fogalmazódtak meg, a legfontosabb töréspontokon belül milyen pozíciók és stratégiák jelentek meg. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a munkám nem a kiépülő és intézményesülő ifjúsági szervezeti szféra fő jellemzőire – méretére, összetételére, erőforrásaira – koncentrált.

7. *Utolsó hipotézisem szerint az erdélyi magyarság – s ezáltal a fiatalok is – nemzetépítő kisebbség.*⁶⁶⁹

Miroslav Hroch szerint a nemzetépítő kisebbségek követeléseai hasonlóságot mutatnak a klasszikus nemzeti mozgalom céljaival, amelyek a következők voltak:

- a) a nemzeti kultúrának helyi nyelven alapuló fejlesztése, a nyelvnek az oktatásban, közigazgatásban és gazdasági életben való rendes használata;

⁶⁶⁶ Waschkuhn, Arno: Intézményelmélet és intézményszociológia. *Korunk*, 1993. (4). 27–29, itt: 29.

⁶⁶⁷ Horváth Andor – Cseke Péter: A minőséget képviselő alternatívák támogatása. *Korunk*, 1993. (4.) 43–46, itt: 43.

⁶⁶⁸ Kántor, 2000. Kisebbségi nemzetépítés, i.m. 231.

⁶⁶⁹ Uo. 229.

- b) az állampolgári jogok és a politikai öngazgatás elnyerése, eleinte az autonómia, végül (határozott követelésként rendszerint igen későn) a függetlenség formájában;
- c) az etnikai csoportból épülő teljes társadalmi struktúra létrehozása.⁶⁷⁰

Mindezen célok az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek esetében is megfogalmazódnak.

Míg az elméleti kérdésekkel foglalkozó szakaszban a nemzeti kisebbségi ifjúság elméleti, fogalmi megközelítéseiről értekeztem, az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek intézményesülésének periodizációjával foglalkozó szakaszban további két jelenséget jártam körbe: egyrészt a politikai és ifjúsági eliteken belüli és közötti lehetséges törésvonalak felvázolására törekedtem, valamint a vizsgált időszak alatt az erdélyi magyar ifjúsági közéletben felmerült vitás kérdések ismertetésére vállalkoztam. A téma vizsgálatát többek között azért is tartom fontosnak, mivel az erdélyi magyar ifjúsági szervezetekkel kapcsolatos kutatások elsősorban részterületekkel foglalkoznak, s nem adnak átfogó képet az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra viszonyait befolyásoló lényeges háttér folyamatokról.

Az alakulási korszak (1989–1990) a tömegmozgalmak kialakulásának időszaka, a kezdeti lendület több ezer fős tagsággal rendelkező szervezetek megalapításához és nagy tömegeket vonzó rendezvények megszervezéséhez vezetett. A fő viszonyrendszert az alulról építkező erdélyi magyar ifjúsági szervezetek extenzív növekedésének időszaka jelentette, amikor is a fiatalok az idősebb generációval szorosán együttműködve, de önállóságuk megőrzése mellett tevékenykedtek. Az ifjúsági szervezetek szinte azonnal kapcsolatba léptek egymással, amely több országos találkozó megszervezéséhez, s az első ernyőszerzetek kialakulásához vezetett. Az ifjúság nemzeti alapon szervezte meg önmagát, s nem pusztán generációs ügyekkel foglalkoztak, hanem a kezdetektől részt vállaltak az egész erdélyi magyarságot érintő kérdések kezelésében is (például a kisebbségi jogok kiharcolásában).

A hőskorszak (1990–1995) leginkább a „minden lehet” izgató állapotával írható le.⁶⁷¹ A periódust meghatározó fő mozzanat a MISZSZ beilleszkedése volt az RMDSZ struktúráiba, amellyel egyúttal a magyar ifjúsági elit a kisebbségi politikai életbe is integrálódott. A fő törésvonal a politizáló és a politikától távolságot tartó társadalomszervező ifjúsági elit között alakult ki.

A paktum-politika (1995–2001) korszakát meghatározó fő viszonyrendszert az ifjúsági szférát reprezentáló pillérek (egyetemistákat, középiskolásokat, diákokat, vallásos fiatalokat, cserkészeket, stb. képviselő szövetségek) közötti megállapodások jelentették, amelyek legfontosabb hívószava az egységes érdekképviselet kialakítása volt. A másik fontos

⁶⁷⁰ Hroch, 2000. A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig, i.m. 6–7.

⁶⁷¹ Interjú Szilágyi Zsolttal, 2005. i.m. 31.

együttműködés az RMDSZ és a már egységes fellépésre törekvő ifjúsági gyűjtőszervezet, a MIT között alakult ki. A periódus legfontosabb vitái az RMDSZ-hez kötődtek.

Az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra fragmentálódásának korszakát (2001 után) meghatározó fő alapkonzfliktust továbbra is az RMDSZ-hez való viszonyulás jelentette. A kisebbségi eliten belül létrejött, s a 2000-es évek elejére intézményesült egyik legfontosabb törésvonalat az RMDSZ központi vezetősége és a belső ellenzéke közötti ellentét határozta meg. A regionális, katolikus-protestáns ellentét kevésbé volt jelentős, a generációs ellentét is meggyengült, ugyanakkor a főként „radikális-mérsékelt” ellentétet generáló konfliktusnak volt strukturáló ereje. A „mérsékelt” oldal – amelyhez az RMDSZ vezetősége is tartozott – főként az erdélyi magyarok román társadalomba történő integrációját helyezte előtérbe, ezzel szemben az RMDSZ ellenzéke – a „radikálisok” – az erdélyi magyarság, mint önálló társadalom integrációját szorgalmazta.⁶⁷² Ez a véleménykülönbség az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szférán belül is leképeződött, s egyfajta fragmentált politikai ifjúsági kultúrát hozott létre, amelyet a konfliktusok és az egymást gyakran kölcsönösen kizáró célok jellemeztek. Az autonomista politikai gondolkodású belső ellenzék, valamint a „radikálisok” oldalán elhelyezkedő MIT egyes tagszervezetei egyre inkább eltávolodtak az RMDSZ vezetésétől,⁶⁷³ s mindezen feszültségek végül a MIT RMDSZ SZKT-ből történő önkéntes kilépéséhez vezettek. A MIT úgy gondolta, hogy kiválásuk az RMDSZ legitimitását gyengíti, hiszen az ifjúság távozásával az RMDSZ megszűnik az erdélyi magyar nemzeti közösség átfogó képviselőjének lenni.

Az RMDSZ kezdetben az ifjúságpolitikai kompetenciát átengedte az ifjúsági önszerveződések számára (először a MISZSZ és OMDSZ, majd a MIT jelent meg legfontosabb partnerként), s a legfontosabb ifjúságpolitikai döntése a tőle kvázi függetlenül szerveződő és működő ifjúsági szerveződések tömörítő ernyőszervezetekkel⁶⁷⁴ való kapcsolatának intézményesítése volt: ennek leglényegesebb eleme, hogy a Szövetség döntési struktúrájában helyet biztosított az ifjúsági szervezetek számára. A 2000-es évekre fokozódott az RMDSZ és a MIT közötti feszültség, s nemcsak a fiatalok, hanem az RMDSZ számára is tarthatatlanná vált a helyzet. Az RMDSZ ekkor kezdett el ifjúságpolitikai kérdésekkel érdemben foglalkozni,

⁶⁷² Kántor–Bárdi, 2000. Az RMDSZ a romániai kormányban, i.m. 181.

⁶⁷³ A MIT sem volt egységes az RMDSZ-hez való viszonyulás kérdésében, s a legfontosabb törésvonal pont az RMDSZ-hez közelítő és az RMDSZ-től távolodó tagszervezetek között húzódott meg.

⁶⁷⁴ A független jelző annyiban állja meg a helyét, hogy mind a MISZSZ, mind a MIT önálló véleményalkotására az RMDSZ-nek kevésbé volt ráhatása (gyakran éppen az RMDSZ központi vezetőivel ellentétes álláspontra helyezkedtek), ugyanakkor az ifjúsági szervezetek létrehozásának támogatásában – például a MIT alapításához nyújtott technikai menedzselés és a MIT létrehozásának előkészítésében nyújtott segítség – valamint a működésükhöz alapvető fontosságú források biztosításában kulcsszerepet játszott.

amelynek első és legfontosabb állomása a Szövetséggel együttműködni szándékozó ifjúsági szerveződések tömörítő ifjúsági ernyőszervezet (MIÉRT) létrehozásának elősegítése volt. Ezzel a lépéssel a MIÉRT egyúttal betöltötte a MIT távozásával keletkező legitimációs vákuumot.

A hőskorszakot követően tehát az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra pluralizálódott, és párhuzamosan az RMDSZ pártosodásával⁶⁷⁵ az egyik legalapvetőbb törésvonal az RMDSZ-hez való viszony lett, amely politikai, majd szervezeti tagoltságot formáló strukturális tényezővé vált. A MIT és az RMDSZ közötti konfliktus eszkalálódásával párhuzamosan létrejött egy új ifjúsági struktúra, a MIÉRT, s ezzel az ifjúsági szervezeti szféra intézményesülésének egy korszaka zárult le. Míg az 1995–2001 közötti időszak hívószava az egységes érdekképviselő volt, az ifjúsági szervezeti szféra fragmentációját követően szervezetenként is elkülönültek az RMDSZ-közeli ideológiát képviselő, azzal együttműködő ifjúsági szervezetek és az RMDSZ-től távolodó, ellenzéki szerepet betöltő ifjúsági szervezetek.

Mindezek következtében valóban igaza volt Brubakernek, amikor úgy fogalmazott, hogy: *„a nemzeti kisebbséget, a nemzetiesítő államot és az anyaországot nem eleve adott, az elemzés által redukálhatatlan entitásokként, hanem egy-egy mezőként érdemes elképzelniünk, amelyben differenciált és versengő pozíciók helyezkednek el, vagyis egy-egy küzdőtérként, amelyben egymással versengő alapállások léteznek.”*⁶⁷⁶

Ami a disszertációból kimarad

Végül, de nem utolsó sorban szeretnék kitérni arra is, hogy mi az, amire a disszertációm megírása során nem vállalkozhattam. A kutatás során több elvi döntést is meg kellett hoznom, ami nem pusztán a disszertáció témáját, szakirodalmi prioritások meghatározását, módszertan választását jelentette. Ami szinte azonnal feltűnik, az a munka forrásanyagának és a felhasznált szakirodalomnak a nyelve, amely egyértelműen a magyar. Témám szempontjából az 1989-es események természetes kiindulópontját jelentik az erdélyi magyar közélet újjáéledésének, az erdélyi magyarok önszerveződése megindulásának. Az 1989-es romániai forradalom az elmúlt harminc évben viszonylag kurrens témaként jelent meg a román politikatudományi, történeti- és szociológiai szakirodalomban. Ezek többsége főként országos folyamatokkal foglalkozik, miközben a helyi társadalom önszerveződése, a nemzeti

⁶⁷⁵ Az RMDSZ kormánykoalíciós részvételével egyre inkább a választásokra koncentráló politikai pártként kezdett működni. Kántor–Bárdi, 2000. Az RMDSZ a romániai kormányban, i.m. 180.

⁶⁷⁶ Brubaker, 2006. Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok, i.m. 18.

kisebbségek szerepének vizsgálata alulreprezentált ezekben a munkákban. Ez alól a romániai forradalomban kulcsszerepet játszó Temesvár kivételt képez, amely a romániai forradalommal foglalkozó történelmi kutatások homlokterébe került.⁶⁷⁷ Az erdélyi magyarság rendszerváltozásban és a romániai forradalomban betöltött szerepéről, valamint önszerveződési kísérleteiről ugyanakkor viszonylag kevés szó esik a rendszerváltozás történeti rekonstrukciójával és elemzésével foglalkozó munkákban.⁶⁷⁸ A központi, bukaresti történések mellett a helyi események feltárására és vizsgálatára is kevesebb figyelem jutott. Azon kevés kutatás, vizsgálat és elemzés, amely tárgyának mégis a magyarok szerepét, s önszerveződési törekvéseit tette, a helyi eseményekre vonatkozó levéltári források hiánya miatt főként az alternatív források körébe tartozó „*oral history*” módszerével és a korabeli sajtótermékek elemzésével közelítette meg a kérdést. Ennek oka, hogy egyrészt az események óta viszonylag kevés idő telt el, másrészt korabeli dokumentumok is alig kerültek nyilvánosságra. Ezek a művek a magyar fiatalok szerepével, közéleti aktivitásával, önmaguk megszervezésével inkább abból a szempontból foglalkoztak, hogy milyen módon viszonyultak az RMDSZ-hez. Nyomtatásban kevés dokumentum jelent meg az ifjúsági szervezetek intézményesülésének kezdetéről, illetve levéltári források sem állnak rendelkezésre ahhoz, hogy jelen vizsgálódásomat a teljesség igényével befejezhetném.⁶⁷⁹

Mindemellett fontosnak tartom kiemelni, hogy habár a forrásdokumentumok hiányában elsősorban sajtócikkekre hagyatkozhatunk, a nemzetiségi kérdés körül kialakult polémiák legfőbb színtere a különböző politikai fórumok helyett inkább a legolvasottabb napilapok voltak. A sajtónak továbbá eliminálhatatlan szerepe volt a magyarság gyors és hatékony intézményesülésében, sokszor helyet biztosítva a toborzási és mobilizációs törekvéseknek is. A társadalmi szinten is megjelenő eufóriához nem pusztán a forradalomban való részvétel, hanem a cenzúra alóli felszabadulás is hozzájárult, s ennek következtében a sajtó

⁶⁷⁷ Alesandru Duțu forradalomról összeállított kronológiája által szinte óramű pontosságú képet kapunk az 1989. december 15–22-e közötti eseményekről. Lásd: Alesandru Duțu: *Revoluția din 1989. Cronologia*. Editura Institutului Revoluției Române din decembrie 1989: București, 2006.) Szintén részletes adatokat közölnek a forradalom utáni hetekről, valamint a Nemzeti Megmentési Front megyei és helyi szintjének megszületéséről a különböző emlékiratok, mint például: Tőkés László: *Temesvár ostroma*. Hungamer: Budapest, 1990.; Marius Mioc: *Revoluția din Timișoara așa cum a fost*. Brumar: Timișoara, 1997.; Titus Suci: *Lumea bună a balconului*. Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989: București, 2008. A romániai forradalommal kapcsolatos szakirodalmi áttekintéssel részletesen foglalkozik: Toró – Toró, 2014. A temesvári magyar közösség, i.m. 15–16.

⁶⁷⁸ Ezt a hiányosságot pótolandó készült el 2014-ben Bárdi Nándor, Gidó Attila és Novák Csaba Zoltán szerkesztésében az *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése (1989–1990)* című kötet, amely átfogó képet nyújt az erdélyi magyarság rendszerváltozásban és a romániai forradalomban betöltött szerepéről, valamint önszerveződési kísérleteiről.

⁶⁷⁹ Az ifjúsági szervezeteknél is viszonylag kevés dokumentum található, erre kiváló példa, amikor Sándor Krisztina visszaemlékezése szerint a MIT elnöki pozíció betöltésekor meglepődött, hogy milyen kevés iratot adtak át számára arra hivatkozva, hogy csak ennyi van. Interjú Sándor Krisztinával, 2005. i.m. 200.

óriási hatással lehetett mindkét etnikumra, ezáltal pedig az egyik legfontosabb közvéleményalakító tényezővé is vált.⁶⁸⁰

Másrészről az ifjúsági civil szervezetek empirikus kutatását nehezíti, hogy nincsenek pontos adatok az ifjúsági szervezetek számáról. A jogilag létező szervezetek egy része inaktív, míg léteznek olyan szerveződések, amelyek sok szempontból hatékonyan működnek, még sincsenek bejegyezve. Szintén nehezítő körülmény, hogy szigetszerűen léteznek csupán adatbázisok az ifjúsági szerveződésekkel kapcsolatban és egyrészt ezek is sok szempontból hiányosak, másrészt a korábban működő szervezetekről is alig vannak információk.

A fent megjelölt körülmények jelentősen megnehezítik az erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai vizsgálatát. Mindebből fakadóan a disszertációm nem tekinthető befejezett kutatásnak. A téma teljesebb feldolgozásához elengedhetetlen továbbá a korabeli román források felkutatása és feldolgozása, még ha sok szempontból hiányosan is állnak rendelkezésre. Ehhez azonban külön alapkutatások lefolytatására lenne szükség.

Szintén kritikusan lehetne szemlélni azt az időtávot, amelyet a dolgozatom felölel, s felvetődhet az a kérdés is, hogy vajon „nem lett-e volna bölcsebb egy korszakot kiválasztani, s azt részletesen kifejteni”? S valóban, bizonyos szempontból hatékonyabb lett volna kiválasztani egy periódust, s azon belül megvizsgálni az ifjúsági szervezeti szféra szempontjából meghatározó szervezetek/ernyőszervezetek tevékenységét, kongresszusain meghozott határozataikat, egymással és más szervezetekkel folytatott vitáit, stb. Ugyanakkor eddigi kutatásaim során nem találkoztam olyan kísérlettel, amely az erdélyi magyar ifjúság intézményesülésének periodizációjára irányult volna.

Mindezen körülmények következtében a korabeli eseménysor vizsgálatára, s az elsődleges összefüggések megértésére szorítkozhatom. A töréspontok közötti időszak részletes feltárására jelen disszertáció nem tud vállalkozni – egyrészt az általam választott keretet szétfeszítené, másrészt a disszertáció formai követelményeit is jelentősen meghaladná egy-egy korszak alaposabb feltárása. Bízom benne, hogy mindezen hiányosság ellenére eredményeim biztos alapot nyújtanak majd a későbbi, egy-egy kérdés részletesebb feltárásához.

Még egy fontos szempontot szeretnék feltárni. A disszertációban több helyen is igyekeztem hangsúlyozni, hogy az általam használt elméleti perspektíva makroszintű, ezért csak bizonyos kutatási kérdések megválaszolására tartom alkalmasnak. Ez azt is jelenti egyúttal, hogy számos olyan kérdés megfogalmazható még, amely az erdélyi ifjúság mindennapjaihoz közelebb áll. Törekedtem más lehetőségek megvilágítására is – ezek közül

⁶⁸⁰ Novák, 2014. Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen, i.m. 194.

részletesebben foglalkoztam az ifjúságszociológiai és szervezetszociológiai aspektussal –, ezzel is jelezvén, hogy az általam alkalmazott megközelítést csak az erdélyi magyar ifjúsági szervezeti szféra egyik lehetséges olvasatának tekintem. Ez azt is jelenti, hogy bizonyos ifjúsági szerveződések nagyobb hangsúlyt kaptak az elemzésben, mások viszont kisebbet, mint az erdélyi ifjúság mindennapjaiban játszott fontos szerepüket tekintve megérdemelnének. Ez utóbbi kategóriába tartoznak a vallási típusú ifjúsági szervezetek is, amelyek nem pusztán a rendszerváltozás utáni időben, hanem már korábban is meghatározó szerepet töltöttek be az erdélyi magyarság történetében.

1989 után Romániában jelentős változások mentek végbe a vallási élet és az egyházak terén: egyrészt a vallás és az egyházak ateista politikai visszaszorítása után egy növekedési korszak következett, másrészt az egyházak és az állam közötti viszony újrastrukturálódott az egyházak új állami finanszírozási rendszerének kialakulásával. Az egyházak tekintetében egyfajta helykeresés indult meg a szociális szférában, a kulturális életben és az egészségügyi rendszerben is. Az erdélyi magyar közösségben is hasonló folyamatok zajlottak le, ugyanakkor lényeges különbség, hogy a román állammal való alkufolyamatban az erdélyi magyar történelmi egyházak csak másodszerplők, akik a Román Ortodox Egyház által kiharcolt jogok oldalági haszonélvezői. A magyar politikai élet felől nézve azonban a párhuzamos kisebbségi társadalom legfontos szereplői között vannak, s a kisebbségi nemzetépítési projekt egy olyan intézményrendszer kiépítésére összpontosul, amely jelentős mértékben az egyházakra épül. Az egyházak a kisebbségi társadalmon belül nem csupán az új helyüket keresték, hanem egyúttal magukat a kereteket is aktívan alakították. Mindez főként az elit projektje, azonban az épülő intézményrendszer az egyszerű hívek mindennapi életét meghatározó keretté vált. Az egyházak továbbá a nemzeti identitás fenntartásában és az identitáspolitikában is kulcsszereplőkké váltak. Ennek eredményeképpen a párhuzamos társadalom tagjainak életében a történelmi egyházak megkerülhetetlen intézményes szereplőkké váltak.⁶⁸¹ Nem könnyű kérdés, hogy az egyházi kötődésű ifjúsági szervezeteket az ifjúsági vagy az egyházi dimenzióban kellene-e inkább vizsgálni, és úgy gondolom, hogy mivel az egyházak, mint intézményes szereplők vizsgálata a kisebbségi nemzetépítés projektjén belül eliminálhatatlan, koherens képet az egyházi kötődésű ifjúsági szervezetek vizsgálatával együtt adnának. Megfordítva a képletet, meggyőződésem, hogy az egyházi kötődésű ifjúsági szervezetek vizsgálatába magukat a történelmi egyházakat is be kell vonni, s erre a jelen disszertáció keretében nem volt lehetőségem.

⁶⁸¹ Kiss Dénes: „Nekünk csak ez van.” *Vallás és egyházak a rendszerváltás utáni Erdélyben*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Exit Kiadó: Kolozsvár, 2020. 7–8.

ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK JEGYZÉKE

1. ábra: A nemzeti kisebbség, az anyaország és a nemzetállam triádikus relációinak mezőmodellje, kiegészítve a nemzeti kisebbség szerves részét képező, attól mégis függetlenedni törekvő ifjúsági „kvázi” mezővel.....81

1. táblázat: A civil társadalom fogalomtörténeti megközelítései.....52
2. táblázat: A nonprofit szektor különböző országokban használt elnevezései.....56
3. táblázat: Egyesülések szociológiai tipológiája.....58
4. táblázat: A nonprofit szervezetek nemzetközi osztályozási rendszere.....60
5. táblázat: A nemzeti kisebbség, az anyaország és a nemzetállam triádikus relációinak mezőmodellje és annak elemei.....81
6. táblázat: Magyar nemzetpolitika 2010–2018.....108

IRODALOMJEGYZÉK

A. Gergely András: A „civil társadalom” hazai irodalmából. *Politikatudományi Szemle*, 1993. 2 (1). 171–182.

Ádám Antal: *Az egyesületek a magyar társadalmi szervezetek rendszerében*. Tankönyvkiadó: Budapest, 1964.

Ákosi Zsolt: Rendszerváltás Máramarosszigeten. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 139–152.

Alexander, Jeffrey C. (eds.): *Real Civil Societies. Dilemmas of Institutionalization*. London, Sage Publications: London, 1998.

Alesandru Dușu: *Revoluția din 1989. Cronologia*. Editura Institutului Revoluției Române din decembrie 1989: București, 2006.

Anderson, Benedict: Képzelt közösségek: megjegyzések a nacionalizmus eredetéről és terjedelméről. *Janus*, 1989. 6 (1). 3–12.

Andorka Rudolf: A civil Társadalom fogalmának definíciója és használhatósága a kelet-közép-európai társadalmak elemzésében. *Korunk*, 1995. 3 (5). 14–18.

Anheier, Helmut – Glasius, Marlies – Kaldor, Mary: Introducing Global Civil Society. In: Anheier, Helmut – Glasius, Marlies – Kaldor, Mary (eds.): *Global civil Society 2001*. Oxford University Press: Oxford, 2001.

Arató András: Civil society against the state: Poland 1980/1981. *Telos*, 1981. (47). 23–47.

Arató András: Empire vs. civil society: Poland 1981/82. *Telos*, 1981–1982. (50). 19–48.

Arató András: Civil társadalom, társadalomelmélet és államszocializmus. *Századvég*, 1987. (3). 48–52.

Arató András: Civil társadalom Lengyelországban és Magyarországon. *Politikatudományi Szemle*, 1992. 1 (2). 53–80.

Arató András – Cohen, Jean: *Civil Society and Political Theory*. MIT Press: Cambridge, 1992.

Arnett, Jeffrey Jensen: Emerging adulthood: a theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist*, 2000. 55 (5). 469–480.

Arnett, Jeffrey Jensen: *Emerging Adulthood: The Winding Road from the Late Teens through the Twenties*. Oxford University Press: New York, 2004.

Balla Réka: Politikai attitűdök a Fél-sziget fesztivál résztvevői körében. *WEB*, 2006. (14–15). 73–78.

Balogh László: *Románia története*. Aula Kiadó: Budapest, 2001.

Bakk Miklós: Az RMDSZ mint a romániai magyarság politikai önmeghatározási kísérlete 1989 után. *Regio*, 1999. (2). 81–116.

Bakk Miklós: Nemzet – határteremtés és modernitás. In: Szarka László - Vizi Balázs - Majtényi Balázs - Kántor Zoltán: *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2007. 55–69.

Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténet: problémakatalógus*. Kalligram: Pozsony, 2004.

Bárdi Nándor: Összezárkózás és szétfejlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2004. 251–274.

Bárdi Nándor: Nép, nemzet, szuverenitás. *Fundamentum*, 2006. (2). 81–89.

Bárdi Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*. Pro-Print: Csíkszereda, 2013.

Bárdi Nándor: Magyarország és a kisebbségi magyar közösségek 1989 után. *Metszetek*, 2013 (2). 40–79.

Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): A romániai rendszerváltás és az erdélyi magyarság. In: Ugyanó (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 7–14.

Bárdi Nándor: Románia magyarságpolitikája 1918–1989. In: Bárdi Nándor – Éger, György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990-2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó: Budapest, 2017. 9–128.

Bárdi Nándor: Álságos állítások a magyar etnopolitikában. A külhoni magyarok és a budapesti kormányzatok magyarságpolitikája. In: Jakab András – Urbán László (szerk.): *Hegymenet. Társadalmi és politikai kihívások Magyarországon*. Osiris: Budapest, 2017. 130–155.

Barna Gergely: Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek szervezetszociológiai elemzése. *Erdélyi Társadalom*, 2004. 2 (2). 85–112.

Barna Gergely: Erdélyi magyar ifjúsági szervezetek – 2003. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai magyar évkönyv 2004-2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó: Temesvár, 2005. 263–316.

Barna Gergely – Kiss Tamás: *Erdélyi magyar fiatalok 2013. (Kutatásjelentés) / Hungarian Youth in Transylvania 2013. (Research Report)*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2013.

Barth, Fredrik (ed.): *Ethnic groups and boundaries. The social Organisation of Culture Difference*. Universitetsforlaget: Oslo, 1969.

Barth, Fredrik: Régi és új problémák az etnicitás elemzésében. *Regio*, 1996. 7 (1). 3–25.

Barthel-Rúzsza Zsolt–Kucsera Tamás Gergely: A Magyar Ifjúsági Konferencia öt évéről. *Új ifjúsági szemle*, 2005. 3 (1). 16–21.

Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Ifjúság 2004. Gyorsjelentés*. Mobilitás: Budapest, 2005.

Bauer Béla – Déri András – Gyorgyovich Miklós – Pillók Péter: Haza a magasban. Tanulmány a külhoni magyar fiatalok magyarságtudatának alakulásáról. *Me.Dok*, 2015. 10 (2). 5–148.

Bauer Béla – Németh Adél – Szabó Andrea: A magyar ifjúságkutatás elmúlt félévszázadának meghatározó szereplői és pillanatai. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYS 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 29–68.

Bendix, Reinhart: *Nation-building and Citizenship: studies in our changing social order*. New Brunswick: London, 1996.

Bennett, Andy: The post-subcultural turn: some reflections 10 years on. *Journal of Youth Studies*, 2011. 14 (5). 493–506.

Bihari Mihály: *Politológia. A politika és a modern állam. Pártok és ideológiák*. Nemzedékek Tudása Tankönyvkiadó: Budapest, 2013.

Bíró Endre: *Nonprofit szektor analízis. Civil szervezetek jogi környezete Magyarországon*. EMLA Egyesület: Budapest, 2002.

Bíró Zoltán – Gagy József – Túros Endre: „Átmeneti” ifjúsági társadalom. In: Túros Endre (szerk.): *Változásban? Elemzések a romániai magyar társadalomról*. KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja – Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 1995. 135–154.

Bodó Barna: Civil Tudomány. In: Bodó Barna (szerk.): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda: Temesvár, 2015. 9–14.

Bodó Barna: Kisebbségi civil kódex. In: Bodó Barna (szerk.): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda: Temesvár, 2015. 187–200.

Bodó Barna (szerk.): *Civil szerepek – civil szereplők*. Gordian Kiadó és Nyomda: Temesvár, 2015.

Barna: Civil szerepek és a kisebbségi lét. In: Fricz Tamás et.al. (szerk.): *Civilitika a népfelleg tudománya*. Méry Ratio: Budapest, 2016. 159–186.

Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017.

Borbély Zsolt Attila (szerk.): *A Neptun-gate*. EMNT Egyesület: Kolozsvár, 2013.

Borbély Zsolt Attila: *Az erdélyi magyar politikai érdekképviselet negyed évszázada*. Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács: Kolozsvár, 2015.

Brubaker, Rogers: Ártalmas állítások: Mítoszok és tévképzetek a nacionalizmus kutatásban. *Beszélő*, 1996. 1 (7). 26–41.

Brubaker, Rogers: National minorities, nationalizing states, and external national homelands in the New Europe. In: Ugyanő: *Nationalism reframed. Nationhood and the national question in the New Europe*. Cambridge University Press: Cambridge, 1996. 55–76.

Brubaker, Rogers – Cooper, Frederick: Beyond "identity". *Theory and Society*, 2000. 29 (1), 1–47.

Brubaker, Rogers: Csoportok nélküli etnicitás. *Beszélő*, 2001. 6 (7–8). Letöltés helye: www.beszelo.c3.hu; Letöltés ideje: 2020.06.25.

Brubaker, Rogers: Nemzeti kisebbségek, nemzetiesítő államok és anyaországok az új Európában. *Regio*, 2006. 17 (3). 3–30.

Bucur, Maria: *Philanthropy, Nationalism, and the Growth of Civil Society in Romania*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative nonprofit Sector Project, no. 31. The Johns Hopkins Institute for Policy Studies: Baltimore, 1998.

Capotorti, Francesco: *Study on the Rights of Persons Belonging to Ethnic, Religious and Linguistic Minorities*. United Nations: New York, 1991.

Carr, Edward Hallett: *Nationalism and After*. Macmillan: London, 1945.

Connor, Walker: Nacionalizmus és politikai illegitimitás. *Magyar Kisebbség*, 2005. (1–2). 232–263.

Conversi, Daniele: A nacionalizmuselmélet három irányzata. *Regio*, 1998. (3). 37–55.

Côté, James E.: Towards a new political economy of youth. *Journal of Youth Studies*, 2014. 17 (4). 527–543.

Csányi Edina: A kisebbségvédelem és egyes jogi kérdései - 1. rész. *Jogelméleti Szemle*. 2004. (4). Letöltés helye: www.jesz.ajk.elte.hu; letöltés ideje: 2020.06.25.

Csata Zsombor – Magyarai Tivadar – Veres Valér: Mozaik2001 Gyorsjelentés. Belső Erdély. In: Bauer Béla – Szabó Andrea – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik2001. Gyorsjelentés – Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet: Budapest, 2002. 137–188.

Csata Zsombor – Kiss Dénes – Kiss Tamás: Az erdélyi magyar kulturális intézményrendszeréről. *Erdélyi társadalom*, 2004. 2 (1). 133–162.

Cseke Péter: Intézményteremtő stratégiák (A kisebbségi értelmiség szerepe). *Korunk*, 1993. (4) 3–4.

Cseke Péter: Paradigmaváltás egy „analógia nélküli” korban. *Hungarológia*, 1997. (11.) 189–196.

Dahrendorf, Ralf: *Reflections on the revolution in Europe*. Chatto and Windus: London, 1990.

Dahrendorf, Ralf: *A modern társadalmi konfliktus*. Gondolat Kiadó: Budapest, 1994.

Dániel Botond: Erdélyi magyar fiatalok jövőterveinek, munkaerőpiaci helyzetének, etnikai fogyasztásának vizsgálata. In: Szabó András – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *MOZAIK2011. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. NCSSZI – Belvedere Kiadó: Budapest – Szeged, 2013. 169–198.

Dávid Gyula: 1956 Erdélyben és ami utána következett. In: Dávid Gyula: *1956 Erdélyben és ami utána következett*. Nap Kiadó: Budapest, 2016. 28–29.

Deutsch, Karl W. – William J. Foltz (eds.): *Nation-building*. Atherton Press: New York, 1966.

Domokos Géza: *Esély I*. Pallas Akadémia: Csíkszereda, 1996.

Egri István: Fejlődésre ítélve. *Civil Fórum*, 2002. 3 (1). Letöltés: <https://www.transindex.ro/civilforum/>, letöltés ideje: 2020.02.15.

Ercsei Kálmán – Veres Valér: Fél-sziget fesztivál – Marosvásárhely – 2005. *Korunk*, 2005. (11). 103–109.

Ercsei Kálmán: Fél-sziget fesztivál ifjúsága: fesztiválok ifjúsága? Az iskolázottság és továbbtanulás összehasonlító vizsgálata az ifjúsági korszakváltás kontextusában. *WEB*, 2006. 14 (15). 47–62.

Ercsei Kálmán: Az ifjúsági korszakváltás szabadidős scenáriója Romániában. Megállapítások és tézisek a Fél-sziget-fesztivál fiataljai kapcsán. In: Jancsák Csaba (szerk.): *Fiatalok a Kárpát-medencében. Mozaikok az ifjúság világáról*. Belvedere Kiadó: Szeged, 2009. 206–214.

Ercsei Kálmán – Kiss Zita – Szabó Júlia: Fiatalok szabadidős fogyasztása, önállósodása és jövőképe a marosvásárhelyi Fél-sziget-vizsgálatok alapján. In: Kiss Tamás – Barna Gergely (szerk.): *Erdélyi magyar fiatalok. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Kriterion Könyvkiadó: Kolozsvár, 2011. 233–260.

Ercsei Kálmán: Erdélyi magyar fiatalokkal kapcsolatos kutatások térben és időben. Egy áttekintés. *Erdélyi Társadalom*, 2015. 13 (2). 9–34.

Ercsei Kálmán: Ifjúságkutatás Romániában 1989-et követően. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZys 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 91–132.

Fábián Gyula: Jogi keretek. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990-2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan: Budapest, 2017. 231–276.

Fazekas Anna – Nagy Ádám: Fiatalok. De civilek?: A táborok ifjúságától a fesztiválok ifjúságáig. *Civil Szemle*, 2015. 12 (2). 25–38.

Ferguson, Adam: *An essay on the history of civil society*. Transaction Books: New Brunswick, 1980.

Fodor János: Román–magyar kapcsolatok a kommunizmus időszakában. Az 1958–1959-es találkozó körülményei és következménye. *Magyar Kisebbség*, 2010. 3 (4). 265–300.

Fodor János: Az 1989–1990-es fordulat eseményei Kolozsváron. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 153–190.

Forró Albert: Az 1989-es rendszerváltás csíkszeredai eseményei. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 237–282.

Furlong, Andy (szerk.): *Handbook of Youth and Young Adulthood. New perspectives and agendas*. Routledge: London – New York, 2009.

Gábor Kálmán: MOZAIK 2001 – A perifériáról a centrumba. Tézisek a határon túli magyar fiatalok helyzetének értelmezéséhez. *Erdélyi Társadalom*, 2004. 2 (2). 9–24.

Gábor Kálmán – Veres Valér (szerk.): *A perifériáról a centrumba. Az erdélyi fiatalok helyzetképe az ezredfordulón*. Belvedere Kiadó–Max Weber TK Alapítvány: Szeged – Kolozsvár, 2005.

Gaszó Ferenc – Pataki Ferenc – Várhegyi György: *Diákéletmód Budapesten*. Gondolat: Budapest, 1971.

Gellner, Ernest: The Coming of Nationalism and Its Interpretation: the myths of nation and class. In: Balakrishnan, Gopal (ed.): *Mapping the Nation*. Verso: London and New York, 1996. 98–132.

Gellner, Ernest: A nacionalizmus kialakulása – a nemzet és az osztály mítoszai. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Rejtjel: Budapest, 2004. 45–78.

Gellner, Ernest: *A szabadság feltételei. A civil társadalom vetélytársai*. Typotex Kiadó: Budapest, 2004.

Giddens, Anthony: *Szociológia*. Osiris Kiadó: Budapest, 2003.

Gidó Csaba: A változás pillanatai. Rendszerváltás Székelyudvarhelyen: 1989. december 16. – 1990. május 10. In: Bárdi Nándor – Hidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 283–306.

Griffin, Christine E.: The trouble with class: researching youth, class and culture beyond the ‘Birmingham School’. *Journal of Youth Studies*, 2011. 14 (3). 245–259.

Gyerő Dávid: *Kévekötők. Az erdélyi unitárius ifjúsági mozgalom története*. Charta Kiadó: Sepsiszentgyörgy. 2000.

Habermas, Jürgen: *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Osiris Kiadó: Budapest, 2002.

Habermas, Jürgen: *A kommunikatív cselekvés elmélete I-II*. Kézirat. ELTE: Budapest, 1985.

Halmai Gábor: *Az egyesülési jog története. Az egyesülés szabadsága.* Atlantisz Kiadó: Budapest, 1990.

Hayes, Carlton: *The Historical Evolution of Modern Nationalism.* R.R. Smith: New York, 1931.

Hechter, Michael: *Containing nationalism.* Oxford UP: Oxford, 2000.

Hechter, Michael: A nacionalizmus megfékezése. *Magyar Kisebbség*, 2003. (1). 146–204.

Hodkinson, Paul – Deicke, Wolfgang: *Youth cultures: scenes, subcultures and tribes.* Routledge: London, 2007.

Horváth Andor – Cseke Péter: A minőséget képviselő alternatívák támogatása. *Korunk*, 1993. (4.) 43–46.

Horváth István: A kapcsolat- és viszonyrendszer szempontjai a döntéshozatalban. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. 5-6. 82–85.

Horváth István – Deák-Sala Zsolt: A romániai magyar egyesületek és alapítványok szociológiai leírása. *Korunk*, 1995. (11) 23–57.

Horváth István: A romániai magyar kisebbség Magyarországra irányuló mozgása. *Korunk*, 2002. 13 (2). 31–47.

Horváth Sz. Ferenc: *Elutasítás és alkalmazkodás között. A romániai magyar kisebbségi elit politikai stratégiái (1931-1940).* Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2007.

Hroch, Miroslav: From National Movement to the Fullyformed Nation: the nation-building process in Europe. *New Left Review*, 1993. (198). 3–20.

Hroch Miroslav : A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődéséig: a nemzetépítés folyamata Európában. *Regio*, 2000. 11 (3). 3–24.

Hutchinson, John: Ethnicity and Modern Nations. *Ethnic and Racial Studies Volume*, 2000. (23). 651–669.

Hutchinson, John: Etnicitás és modern nemzetek. *Magyar Kisebbség*, 2002. (1). 161–176.

Jancsák Csaba: Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái. In: Bauer Béla – Szabó Andrea (szerk.): *Arctalan (?) nemzedék. Ifjúság 2000–2010*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet: Budapest, 2011. 215–328.

Jancsó Béla: *Irodalom és közélet. Cikkek, esszék, tanulmányok*. Kriterion Könyvkiadó: Bukarest, 1973. 296 – 333.

Jancsó Béla: A Tizenegyek. *Erdélyi Helikon*. 1934. 3.

Jenkins, Richard: Rethinking Ethnicity: Identity, Categorization and Power. *Ethnic and Racial Studies*, 1994. 17 (2). 197–223.

Jenkins, Richard: Az etnicitás újragondolása: Identitás, kategorizáció és hatalom. *Magyar Kisebbség*, 2002. (4). 243–268.

Jenkins, Robert M.: A nonprofit szféra és a politikai rendszer kapcsolata Magyarországon. In: Balogh, Eszter – Bullain, Nilda – Simon, Ildikó (szerk.): *Egymás jobb megértése felé. Tanulmányok az állam, az önkormányzatok és a nonprofit szervezetek viszonyáról Magyarországon*. Civil Társadalom Fejlesztésért Alapítvány: Budapest, 1997.

Jessor, Richard: Reflections on Six Decades of Research on Adolescent Behavior and Development. *Journal of Youth and Adolescence*, 2018. 47 (3). 473–476.

John Breuilly: Állam és nacionalizmus. In Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel, 2004. 134–149.

Kántor Zoltán: Új generáció? Vázlat a temesvári magyar diákság és diákélet önszerveződési kísérleteiről. *Korunk*, 1994. (2). 35–45.

Kántor Zoltán: Kisebbségi nemzetépítés – a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség. *Regio*, 2000. 11 (3). 219–241.

Kántor Zoltán – Bárdi Nándor: Az RMDSZ a romániai kormányban, 1996-2000. *Regio*, 2000. (4). 150–186.

Kántor Zoltán (szerk.): *A státusztörvény: dokumentumok, tanulmányok, publicisztika*. Teleki László Alapítvány: Budapest 2002.

Kántor Zoltán: Nemzet és intézményesülés. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*. Teleki László Alapítvány: Budapest, 2004. 275–290.

Kántor Zoltán: Egy hamis dichotómia: politikai/kulturális nemzet. In: Majtényi Balázs – Kántor Zoltán – Szarka László – Vizi Balázs (szerk.): *Nemzetfogalmak és etnopolitikai modellek Kelet-Közép-Európában*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2007. 80–91.

Kántor Zoltán – Pászkan Zsolt: A határon túli románok és a románok státusztörvényei. *Pro Minoritate*, 2011. (1). 70–81.

Kántor, Zoltán (szerk.): *Nemzetpolitikai alapismeretek: Közzolgálati tisztviselők számára*. Nemzeti Közzolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.: Budapest, 2013.

Keane, John: *Civil society and the state: new European perspectives*. Verso: New York, 1988.

Keane, John: *A civil társadalom. Régi képzetek, új látomások*. Typotex Kiadó: Budapest, 2004.

Kiss Ágnes: Románia határon túli románságpolitikája az 1990–2004 között hatályos jogszabályok tükrében. *Magyar Kisebbség*, 2005. 1 (2). 298–353.

Kiss Dénes – Kiss Tamás – Sólyom Andrea – Herédi Zsolt – Csata Zsombor – Plainer Zsuzsa – Péter László: *Civil Kurázszi. A Babeş-Bolyain tanuló diákok politikai és állampolgári kultúrája*. Max Weber Kollégium: Kolozsvár, 2000.

Kiss Dénes: Az erdélyi magyar civil szféráról. *Civil Szemle*, 2006. 3 (2). 139–154.

Kiss Dénes: A romániai magyar civil szféra 2006-ban. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2006*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó: Temesvár, 2007. 117–130.

Kiss Tamás – Barna Gergely – Sólyom Zsuzsa: *Erdélyi magyar fiatalok 2008. Közvélemény-kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító elemzés*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2008.

Kiss Dénes: A romániai magyar civil szféra néhány jellemzője 2010-ben. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2009–2010*. Szórvány Alapítvány – Sapientia EMTE: Temesvár-Kolozsvár, 2011. 259–276.

Kiss Tamás: Nemzetdiskurzusok hálójában. Az állampolgárság-politika, mint a magyar nemzetre vonatkozó klasszifikációs küzdelem epizódja és eszköze. *Magyar Kisebbség*, 2013. 18 (3–4). 7–95.

Kiss Tamás – Toró Tibor – Székely István Gergő: Erdélyi magyarok: kisebbség, politikai közösség vagy diaszpóra. In: Bárdi Nándor – Éger György (szerk.): *Magyarok Romániában 1990-2015. Tanulmányok az erdélyi magyarságról*. 2017, Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan. 277–340.

Kiss Dénes: „Nekünk csak ez van.” *Vallás és egyházak a rendszerváltás utáni Erdélyben*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet – Exit Kiadó: Kolozsvár, 2020. 7–8.

Kiss Zita – Plugor Réka – Szabó Júlia: Értékrend és ifjúsági szabadidő-kultúra a Fél-szigeten. *WEB*, 2006. 14 (15). 63–72.

Kohn, Hans: *Nationalism and Liberty: The Swiss Example*. The Macmillan Company: New York, 1956.

Komácssy Ákos – Grünstein Szabolcs: Kell-e magyar-magyar ifjúsági egyeztetés? *Új ifjúsági szemle*, 2005. 3 (1). 22–25.

Kósa András László: „Timurok és Pál utcai fiúk”. A romániai magyar ifjúsági elit természetrajzának vázlatához. *WEB*, 2004. (12). 17–24.

Kósa András László: Timurok és Pál utcai fiúk – A romániai magyar ifjúsági elit természetrajza. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 207–227.

Kovács Péter: *Nemzetközi jog és Kisebbségvédelem*. Osiris kiadó: Budapest, 1996.

Kovács Péter: Egyéni és kollektív kisebbségi jogok az alkotmányos fejlődésben – pozitivisták szempontból. *Magyar Kisebbség*, 1996. 3. (5.) szám; 17–38.

Krishan Kumar: Civil társadalom, egy fogalom újrafelfedezése. *Mozgó világ*, 1992. (7). 4–16.

Kuti Éva – Marschall Miklós: A nonprofit szektor fogalma. Egy definíciós vita és ami mögötte van. *Esély*, 1991. (1). 61–69.

Kuti Éva: *Hívjuk talán nonprofitnak: A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretből kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése*. Nonprofit Kutatócsoport: Budapest, 1998. Letöltés helye: <https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf>, letöltés ideje: 2020.02.16.

Kymlicka, Will – Straehle, Christine: Cosmopolitanism, Nation-States, and Minority Nationalism: A Critical Review of Recent Literature. *European Journal of Philosophy*, 1999. 7. (1). 65–88.

L. Balogh Béni–Bárdi Nándor: A dél-erdélyi magyarság jogi és politikai helyzete a második bécsi döntést követően. In: Bárdi Nándor – Fedinec Csilla – Szarka László (szerk.): *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Gondolat – MTA Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2008. 162–167.

L. Balogh Béni: A Romániai Magyar Népközösség 1940–1944. *Limes*, 2010. (2). 29–44.

L. Balogh Béni: Dél-Erdély – Észak-Erdély. Különbségek, párhuzamok. *Limes*, 2011. (2). 5–10.

Lehoczky Attila: A kisebbségek szerepe az 1989-es forradalomban és az azt követő önszervezésekben. Arad példája. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 53–70.

Linz, Juan J.: State Building and Nation Building. *European Review*, 1993. 1 (4). 355–369.

Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredetéről, hatásköréről és céljáról*. Gondolat Kiadó: Budapest, 1986.

Losoncz Alpár: Szempontok a nemzeti kisebbség értelmezésének vázlatához. In: Losoncz Alpár: *Európa-dimenziók*. Forum Könyvkiadó: Újvidék, 2002. 239–280.

Magyari Tivadar: Tömegkommunikációs eszközök használata a romániai magyar ifjúság körében. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. (5) 6. 73–81.

Magyari Tivadar: Bolyai Társaság. *Korunk*, 1995. (11). 97–99.

Magyari Tivadar: Kolozsvári Magyar Diákszövetség. *Korunk*, 1995. (11). 103–106.

Magyari Tivadar: Az ifjúsági szervezetek szakértőkkel való kapcsolata. In: Somlai József (szerk.): *A civil szféra szerepe a közösségfejlesztésben*. Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért: Kolozsvár, 2000. 107–108.

Mannheim, Karl: A nemzedékek problémája. In: Mannheim, Karl: *Tudásszociológiai tanulmányok*. Osiris: Budapest, 2000 /1928/. 201–254.

Márton János – Orbán Balázs: Elemzés a 2005-ös kisebbségi törvénytervezetről. In: Bodó Barna (szerk.): *Romániai Magyar Évkönyv 2004–2005*. Szórvány Alapítvány – Marineasa Könyvkiadó: Temesvár, 2005. 155–198.

Marius Mioc: *Revoluția din Timișoara așa cum a fost*. Brumar: Timișoara, 1997.

Márkus Edina *Amikor a harmadik az első: A civil szektor többféle szempontból*. Csokonai Kiadó: Debrecen, 2016. Letöltés helye: <http://www.elib.hu/16400/16430/16430.pdf>, letöltés ideje: 2020.02.15.

Matei, Liviu: A civil társadalom paradoxonai és esélyei Romániában. *Korunk*, 1992. 3 (9). 3–4.

Max Weber: *Gazdaság és társadalom: A megértő szociológia alapvonalai 2/3*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó: Budapest, (1968) 1996. 27.

Minogue, Kenneth: *Nationalism*. B.T. Batsford: London, 1967.

Nagy Ádám (szerk.): *Margón kívül – magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont: Budapest, 2018.

Nagy Botond: Háromszék központjának viharos fél éve, 1989. december – 1990. május. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 323–354.

Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965-1974*. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2011. 27–28.

Novák Csaba Zoltán-László Márton: *A szabadság terhe. Marosvásárhely, 1990. március 16-21*. ProPrint Könyvkiadó: Csíkszereda, 2012.

Novák Csaba Zoltán: Forradalom és rendszerváltás Marosvásárhelyen. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 191–236.

Papp Z. Attila: Az ifjúságkutatás aktuális kérdései nemzetközi szintereken. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 13–28.

Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok – A GeneZYs 2015 kutatás eredményei (tanulmánykötet)*. Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017.

Papp Z. Attila: A civil társadalom eszméje a romániai sajtónyilvánosságban 1990 után. *Regio*, 2000. 11 (3). 179–218.

Patakfalvi-Czirják, Ágnes: Nacionalista szubkultúra és közösségépítés – a Hatvannégy Vármegye Ifjúsági Mozgalom Erdélyben. *Replika*, 2017. (5). 210–236.

Péter László: Civil kurázi – Egyetemisták és civil társadalom Kolozsváron. In: Somai József (szerk.): *A civil szféra szerepe a közösségfejlesztésben*. Alapítvány az Erdélyi Magyar Civil Szervezetekért: Kolozsvár, 2000. 109–115.

Péter László: Civil kurázi – Politikai kultúra kutatása a kolozsvári egyetemen. *WEB*, 2002. (10). 45–47.

Pilkington, Hilary – Omel'chenko, Elena – Garifzianova, Al'bina: *Russia's skinheads: exploring and rethinking subcultural lives*. Routledge: London and New York, 2010.

Plamenatz, John: 'Two Types of Nationalism'. In: Eugene Kamenka (ed.): *Nationalism*. National University Press: Canberra: Australian, 1973. 22–37.

Reichardt, Sven: Civil society – A Concept for Comparative Historical Research. In: Priller, Eckhard – Zimmer, Annette (eds.): *Future of Civil Society*. Robert Bosch Stiftung, 2004.

Roberts, Steven: One Step Beck: A Contribution to the Ongoing Conceptual Debate in Youth Studies. *Journal of Youth Studies*, 2012. 15 (3). 389–401.

Salamon, Lester M. – Helmut, Anheier K.: *The International Classification of Nonprofit Organizations: ICNPO-Revision 1*. Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project, No. 19. The Johns Hopkins Institute for Policy Studies: Baltimore, 1996. Letöltés helye: http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/09/CNP_WP19_1996.pdf , letöltés ideje: 2020.03.05.

Salamon, Lester M. – Helmut Anheier K.: *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-National Analysis*. Manchester University Press: Manchester, 1997.

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K.: *The emerging sector revisited. A summary*. Johns Hopkins University: Baltimore, 1998.

Salamon, Lester M. et. al.: *Global civil society*. Johns Hopkins University: Baltimore, 1999.

Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut: *Szektor születik II. Összefoglaló egy nemzetközi nonprofit kutatás második szakaszáról*. Civitalis Egyesület: Budapest, 1999. 12–13. Letöltés helye: <http://mek.niif.hu/14400/14460/14460.pdf>, letöltés ideje: 2020.03.14.

Sárándi Tamás: „... itt nem politikáról van szó, hanem nacionalizmusról”. Az 1989–1990-es események Szatmárnémetiben. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 95–138.

Schöpflin György: Nemzet, Modernitás, Demokrácia. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Budapest: Rejtjel, 2004. 248–260.

Sebestény István: A magyar nonprofit szektor nemzetközi és funkcionális megközelítésben. *Statisztikai Szemle*, 2001. 79. (4–5.) 335–355.

Seligman, Adam B.: Érvék a civil társadalom ellen. *Szociológiai Szemle*, 1992. 2 (1). 75–80.

Seligman, Adam B.: *A civil társadalom eszméje*. Kávé Kiadó: Budapest, 1997.

Seton-Watson, Hugh: *Nations and States*. Methuen: London, 1977.

Smith, Anthony D.: A nacionalizmus és a történészek. *Regio*, 2000. (2). 5–33.

Smith, Anthony D.: A nemzetek eredete. In: Kántor Zoltán (szerk.): *Nacionalizmuselméletek. Szöveggyűjtemény*. Rejtjel: Budapest, 2004. 204–229.

Snyder, Louis L.: *The Meaning of Nationalism*. Rutgers University Press: New Brunswick, NJ, 1954.

Snyder, Louis L.: *The new nationalism*. Cornell University Press: Ithaca, N.Y., 1968. 64–67.

Sólyom István: Kisváros a forradalomban. Gyergyószentmiklós és a rendszerváltás eseményei. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990*. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 307–322.

Somai József: Rendszert teremteni a civil szférában. *Magyar kisebbség: nemzetpolitikai szemle*, 2002. 25 (3).

Stefano Bottoni: 1956 Romániában – eseménytörténet és értelmezési keretek (bevezető tanulmány). In: Stefano Bottoni (szerk.): *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság (1956–1959)*. Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2006. 33–35.

Stefano Bottoni: *Sztálin a székeleyknél. A Magyar Autonóm Tartomány története, 1952-1960*. Pro-Print: Csíkszereda, 2008.

Stumpf István: Az ifjúsági problémák értelmezése – ifjúsági kihívás az ezredfordulón. In: Gázsó Ferenc – Stumpf István (szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. MTA Politikai Tudományok Intézete: Budapest, 1992. 9–13.

Stumpf István: Ifjúság és politika. In: Gázsó Ferenc – Stumpf István (szerk.): *Rendszerváltozás és ifjúság*. MTA Politikai Tudományok Intézete: Budapest, 1992. 23–32.

Szabó Andrea – Bauer Béla – Laki László – Nemeskéri István (szerk.): *Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Nemzeti Ifjúságkutató Intézet: Budapest, 2002.

Szabó Andrea – Kiss Balázs: Konfliktus és generáció: A generációs konfliktusok kutatásának fogalmi kiindulópontjai. *Politikatudományi Szemle*, 2013. 22 (4). 97–115.

Szabó András – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *MOZAIK2011. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. NCSSZI-Belvedere Kiadó: Budapest – Szeged, 2013.

Szanyi-F. Eleonóra: Nemzetközi diskurzusok az ifjúságkutatásban. In: Székely Levente (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont Kft.: 2018. 11–40.

Székely Levente (szerk.): *Magyar identitás határon innen és túl*. Új Ifjúsági Szemle Alapítvány: Budapest, 2014.

Székely Levente: Nagymintás ifjúságkutatások Magyarországon. In: Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei*. Mathias Corvinus Collegium–Tihanyi Alapítvány – Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017. 69–90.

Székely, Levente – Szabó, Andrea – Szanyi, F. Eleonóra – Ruff, Tamás – Pillók, Péter – Bauer, Béla (szerk.): *Gyorsjelentés a Kárpát-medencei fiatalokról*. Új Nemzedék Központ: Budapest, 2017.

Székely, Levente – Szabó, Andrea (szerk.): *Ezek a mai magyar fiatalok! A Magyar Ifjúság Kutatás 2016 első eredményei*. Új Nemzedék Központ: Budapest, 2017.

Székely Levente: Magyar fiatalok a Kárpát-medencében. Ugyanó (szerk.): *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (tanulmánykötet)*. Kutatópont Kft. – ENIGMA 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.: Budapest, 2018. 41–76.

Székely Levente: *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016 (tanulmánykötet)*. Kutatópont Kft. – ENIGMA 2001 Kiadó és Médiaszolgáltató Kft.: Budapest, 2018.

Székely Levente: *Szürke hattyúk*. Enigma 2001 Kiadó: Budapest, 2020.

Székely Tünde: Erdély, Románia (Esettanulmány). In: Szabó András – Bauer Béla – Pillók Péter (szerk.): *MOZAIK2011. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. NCSZZI–Belvedere Kiadó, Budapest – Szeged, 2013. 115–126.

Szűcs Zoltán Gábor –Tóth Csaba: Vitatézisek a civil társadalom koncepciójához. In: Szabó Máté (szerk.): *Civil társadalom: elmélet és gyakorlat*. Rejtjel Kiadó: Budapest, 2005. 353–358.

Tamási Áron: Cselekvő erdélyi ifjúság. *Brassói Lapok*, 1936. április 11–12. Letöltés helye: https://konyvtar.dia.hu/html/muvek/TAMASI/tamasi00126_kv.html, letöltés ideje: 2020. 01. 12.

Tavaszi Hajnal: Forradalom Nagyváradon 1989-ben. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 71–94.

Tajfel, Henri: *The Social Psychology of Minorities.* M. Right Group LTD: London, 1978.

Taylor, Charles: Invoking Civil Society. In: Robert E. Goddin–Philip Pettit: *Contemporary Political Philosophy.* Australian National University: Canberra, 1998.

Titus Suciú: *Lumea bună a balconului.* Editura Institutului Revoluției Române din Decembrie 1989: București, 2008.

Tocqueville, de Alexis: *Az amerikai demokrácia.* Európa Kiadó: Budapest, 1993.

Tőkés László: *Temesvár ostroma.* Hungamer Kft.: Budapest, 1990.

Toró Tibor – Székely Tünde: *Erdélyi ifjúsági jelentés.* Integratio Alapítvány: Temesvár, 2012.

Toró Tibor – Toró Tamás-Zoltán: A temesvári magyar közösség politikai önszerveződése az 1989-es temesvári események után. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 15–52.

Tóth-Bartos András: Rendszerváltás és önszerveződés Kézdivásárhelyen, 1989. december – 1990. május. In: Bárdi Nándor – Gidó Attila – Novák Csaba Zoltán (szerk.): *Együtt és külön. Az erdélyi magyarok önszerveződése, 1989-1990.* Nemzeti Kisebbségkutató Intézet: Kolozsvár, 2014. 355–376.

Tóth Csaba – Török Gábor: Elméletek a politikatudományban. In: Gallai Sándor – Török Gábor (szerk.): *Politika és politikatudomány.* Aula Kiadó: Budapest, 2005. 45–70.

Trócsányi László – Francis Delpérée: *Európa egysége és sokszínűsége: A kisebbségek jogai – A belga és a magyar példa.* Nyitott Könyv: Szeged, 2003.

Vallasek Júlia: A fiatal nemzedék és a Hitel. *Korunk*, 2003. (8). Letöltés helye: <http://www.epa.hu/00400/00458/00068/2003honap8cikk388.htm> , letöltés ideje: 2019. 12. 12.

Varga Gábor (szerk.): *A Romániai Magyar Demokrata Szövetség I. Kongresszusa – beszédek és határozatok*. Bihar megyei RMDSZ: Nagyvárad, 1990. 202–203.

Veres Valér: Egy kutatás előzményei és története. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. (5–6). 62.

Veres Valér: A romániai magyar ifjúság civil szerveződéseinek, mozgalmi életének fejlettségi szintje. *Hitel. Erdélyi Szemle*, 1994. (5–6). 63–71.

Veres Valér: Viata organizațională a tineretului maghiar din România. *WEB 1*, 1995. 40.

Veres Valér: A romániai magyar ifjúsági szervezeti szféra. *Korunk*, 1996. (5). 102–106.

Veres Valér: Középosztályosodási tendenciák vizsgálata a marosvásárhelyi Fél-sziget fesztivál résztvevői körében. *WEB*, 2006. (14-15). 35–46.

Veres Valér (szerk.): *Erdélyi magyar ifjúság. Szociológiai jellegzetességek és változások 2001 és 2016 között*. Max Weber Társadalomkutatásért Alapítvány-Kolozsvári Egyetemi Kiadó: Kolozsvár. 2020.

Vincze Gábor (szerk.): *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. (Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989)*. Jakabffy Elemér Alapítvány – Teleki László Intézet – Pro-Print Könyvkiadó: Csíkszereda, 2003.

Walzer, Michael: A civil társadalom fogalma. *Korunk*, 1995. (11). 7–12.

Waschkuhn, Arno: Intézményelmélet és intézményszociológia. *Korunk*, 1993. (4). 27–29.

Wyn, Johanna – Woodman, Dan: Generation, Youth and Social Change in Australia. *Journal of Youth Studies*, 2006. 9 (5). 495–514.

Wyn, Johanna – Woodman, Dan: *Youth and Generation. Rethinking change and inequality in the lives of young people*. Sage Publication: London, 2014.

Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005.

DOKUMENTUMOK

A Vásárhelyi Találkozó záróhatározata. Letöltés helye:
http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1643.pdf, letöltés ideje: 2020. 01. 12

Magyar Nemzetpolitika. A nemzetpolitikai stratégia kerete.

A „Magyar Nemzetpolitika – A nemzetpolitikai stratégia kerete” című stratégiai dokumentum végrehajtása.

1999. évi XL. törvény a Strasbourgban, 1992. november 5-én létrehozott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának kihirdetéséről.

1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről.

Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1201 (1993): Ajánlás az Emberi Jogok Európai Egyezménye a kisebbségi jogokra vonatkozó kiegészítő jegyzőkönyvvel kapcsolatban.

A vajdasági magyar közösségek terület- és gazdaságfejlesztési stratégiája.

EGÁN EDE-TERV: A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve.

Az RMDSZ Ideiglenes Intéző Bizottságának Közleménye. *Romániai Magyar Szó*, 1989. 12. 29. Letöltés helye: <http://digiteka.ro/readme/285/67170/1>; letöltés ideje: 2020. 07. 16.

MISZSZ Nyilatkozat. *Szabadság*, 1990. 03. 28. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

MISZSZ Állásfoglalás. *Háromszék (Sepsiszentgyörgy)*, 1990. 03. 20. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

A Romániai Magyar Demokrata Szövetség Ideiglenes Intéző Bizottságának Szándéknyilatkozata. Marosvásárhely, 1990. január 13. In: Húszéves az RMDSZ 1989-2009: Eseménynaptár, dokumentumok. RMDSZ Elnöki Hivatal–Ügyvezető Elnökség: Kolozsvár. Letöltés helye:

https://regioldal.rmdsz.ro/uploads/kiadvanyok/files/Huszeves_RMDSZ_CD.pdf; letöltés ideje: 2020. október 3.

RMDSZ Tájékoztató, 320. szám, 1994. július 6. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

RMDSZ Tájékoztató, 298. szám, 1994. június 6. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01

RMDSZ Tájékoztató, 1703. szám, 2000. április. 17. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

A MIT elnökségének közleménye. *Szabadság (Kolozsvár)* 2005. 06. 01. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01

Szovátai Ajánlás. Letöltés helye: miert.ro/wp-content/uploads/2017/01/szovatai-ajanlas.pdf, letöltés ideje: 2020. 01.13.

A MISZSZ VIII. Kongresszusának zárónyilatkozata. *Népújóság (Marosvásárhely)* 2001. 01. 05. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetsége. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

Együttműködési megállapodás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Magyar Ifjúsági Értekezlet között, 2002. Letöltés helye: miert.ro/wp-content/uploads/2017/01/egyuttmukodes_MIERT_RMDSZ-2002.pdf, letöltés ideje: 2020. 01. 13.

Együttműködési megállapodás a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Magyar Ifjúsági Értekezlet között. Marosvásárhely, 2012. 04. 01. Letöltés helye: miert.ro/wp-content/uploads/2017/01/miert-rmdsz-2012.pdf, letöltés ideje: 2020.01.13.

MIT-nyilatkozat. *Erdélyi Napló (Nagyvárad)*, 2001. 12. 18. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

MIK Alapító Nyilatkozata, Budapest, 1999. 11. 27. Letöltés helye: www.magyarifjusagikonferencia.hu/node/2, letöltés ideje: 2020. 01. 12.

Nyilatkozat 2002. *Szabadság (Kolozsvár)* 2002. 12. 16. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

A MISZSZ IV: Kongresszusa, 1993. december 12. In: MISZSZ füzet. Tusnádfürdő, 2017. július 17. Saját példány.

A Magyar Ifjúsági Szervezetek Szövetségének (MISZSZ), az Országos Magyar Diákszövetségnek (OMDSZ) és a Magyar Középiskolások Országos Szövetsége (MAKOSZ) Szándéknyilatkozata. Sepsiszentgyörgy, 1995. január 15. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 245.

Meghívó a MIT alakuló ülésére. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 246.

A Magyar Ifjúsági Tanács Jegyzőkönyv-kivonata. Székelyudvarhely, 1995. június 25. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 247.

A romániai Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Közleménye. Kolozsvár, 1998.06.28. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 252–253.

RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa Magyar Ifjúsági Tanács Frakció Közleménye. 1996. március 12. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 250.

A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyilatkozata. Hétfalu, 2001. január 6. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 254.

A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyílt levele a Romániai Magyar Demokrata Szövetség országos vezetőihez. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 256–258.

A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének Nyilatkozata. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 260.

Romániai Magyar Demokrata Szövetség Szövetségi Szabályzat-felügyelő Bizottság I/2002-es Határozata. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 265–266.

A MIT SZKT képviselői listára négy tagszervezet – MISZSZ, OMDSZ, RODOSZ, ODFIE – kerültek fel. MIT KGY – a 10/2001. Határozat melléklete. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 255.

A MIT Elnökségének ünnepi nyilatkozata. Kolozsvár, 2006. március 15. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 285–286.

A Magyar Ifjúsági Tanács Küldöttgyűlésének felhívása az erdélyi magyar civil szervezetekhez és történelmi egyházakhoz. Torockó, 2001. május 1. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 259.

A Magyar Ifjúsági Tanács tagszervezeteinek felhívása. 2002. május 3 In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 273.

Levél az RMDSZ Szövetségi Egyeztető Tanácsa részére. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 274.

Nyílt levél az Illyés Közalapítvány Kuratóriumához. Kolozsvár, 2006. június 22. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 287–288.

Közös Nyilatkozat. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. Kolozsvár: MIT Másfél évtized. 281–284.

HIVATKOZOTT TÖRVÉNYEK, JOGSZABÁLYOK

RMDSZ 1993-as Törvény a nemzeti kisebbségekről és autonóm közösségekről című törvénytervezet.

215/2001. évi Törvény a helyi közigazgatásról.

1206/2001. Határozat szabályok jóváhagyásáról a 215/2001. számú helyi közigazgatási törvényben foglalt, a valamely nemzeti kisebbséghez tartozó állampolgároknak a helyi közigazgatásban való anyanyelv-használati jogával kapcsolatos előírások alkalmazására.

2011. évi magyar Alkotmány – Magyarország Alaptörvénye.

2001. évi LXII. törvény a szomszédos államokban élő magyarokról.

2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról.

2010. évi XLV. törvény a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről.

2017. évi CLXXVIII. törvény az egyes családtámogatási tárgyú, valamint egyéb törvények módosításáról.

2017. évi CXCI. törvény a fiatalok életkezdési támogatásának kiterjesztésével kapcsolatos törvénymódosításokról.

2018. évi CXIII. törvény egyes választásokkal kapcsolatos törvények módosításáról.

346/2012. (XII. 11.) Korm. rendelet. a Nemzetstratégiai Kutatóintézet létrehozásáról.

SAJTÓ:

Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>.

Adrian Severin: Etnikumközi béke, avagy politikai hatékonyság. Krónika, 2004. január 24.

Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

Erdélyi Fiatalok. *Erdélyi Fiatalok*. 1930. január. 1 (1.) 1–2. Letöltés helye: https://erdelyifiataloklapszamok.adatbank.transindex.ro/1930/Erdelyi_Fiatalok_1930_1_lapszam_egyretegu.pdf, letöltés ideje: 2019. 12. 12.

Lélekben tizenötmillió magyar miniszterelnöke. Letöltés helye: <https://antalljozsef25.hu/emlektoredekek/a-rendszervaltoztato-miniszterelnok/675-lelekben-tizenotmillio-magyar-miniszterelnoke>, letöltés ideje: 2020.02.15

Győzött a többnyelvűség a kolozsvári táblaügyben – németül nem, de magyarul ki kell írni a város nevét. Letöltés helye: <https://www.kji.hu/news-posts/intezetunk-partnere-a-kolozsvari-minority-rights-egyesulet-pert-nyert/>, letöltés ideje: 2020. 02. 15.

Magyarul beszélhetünk az OTP-nél és a Molnál is. Letöltés helye: <https://kronikaonline.ro/erdelyi-hirek/magyarul-beszelhetunk-az-otp-nel-es-a-molnal-is>; letöltés ideje: 2019.01.12.

A nemzetpolitika intézményrendszere – Kiemelt nemzetpolitikai programok. Letöltés helye: <https://bgazrt.hu/wp-content/uploads/2019/02/Nemzetpolitikai-programok.pdf>, letöltés ideje: 2021. 01.12.

„Tíz éves az RMDSZ – Szerkesztőségünkben született.” *Szabadság*, 2000. 02.02. Letöltés helye: szabadsag.ro/archivum/2000/0feb-02t.html; Letöltés ideje: 2020. 06. 25.

A Kolozsvári Magyar Diákszövetség /KMDSZ/ felhívása. *Szabadság*, 1990. 02.01. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: KMDSZ. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

Fekete március – Ábrám Zoltán az ifjúság szerepéről, a 30 éve történt véres események megalázó következményeiről. Letöltés helye: <https://www.emke.ro/>, letöltés ideje: 2020. 02. 15.

Stanik Bence: Megfogyatkozott a MIT. *Új Magyar Szó (Bukarest)*, 2007. 05. 25. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

Balázsi-Pál Előd: MIT-MIÉRT egyeztetés. *Szabadság (Kolozsvár)*, 2002. 09. 12. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

Az Erdélyi Magyar Ifjak weblapja. Letöltés helye: www.magyarifjak.org, letöltés ideje: 2019.12.10

Máthé Éva: Kakukktojások a Nyári Akadémián. *Romániai Magyar Szó (Bukarest)*, 2002. 07. 26. Udvardy Frigyes: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1990-2017, keresőszó: Magyar Ifjúsági Tanács. Letöltés helye: <https://udvardy.adatbank.transindex.ro>; letöltés ideje: 2020.09.01.

INTERJÚK:

Ifjúsági szervezetek – az 1990-es indulás. Interjú Toró T. Tiborral, a MISZSZ valamikori elnökével, az EMNP ügyvezető elnökével. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 11–19.

Ifjúsági mozgalom 1990 – a kezdetekről. Interjú Szilágyi Zsolttal, az EMNP elnökével, egykori ifjúsági vezetővel. In: Bodó Barna (szerk.): *Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2016–2017 – A mi fiataljaink*. Magyar Civil Szervezetek Erdélyi Szövetsége: Kolozsvár, 2017. 20–28.

Interjú Antal Attilával: Presztízs volt SZKT-tagnak lenni. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 90–97.

Interjú Borboly Csabával: A generációs érdekképviselő ügye rövidtávú politikai érdekek áldozatává vált. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 83–89.

Interjú Hajdó Csabával: Ma nem a jogfosztottság megszüntetése, hanem a versenyképesség növelése a cél. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 44–52.

Interjú Jakab Istvánval: Az alternatívának legyen hangja. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 68–82.

Interjú Kali Zoltánnal: Vérre menő belső viták és konszenzusos közvetítés. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 37–43.

Interjú Kovács Lehellal: Nem a MIT és nem a MIÉRT fogja eldönteni, hogy lesz-e erdélyi magyar egység In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 106–120.

Interjú Mátis Jenővel: Nehéz választás: civil szféra vagy vegytiszta politika? In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 9–16.

Interjú Nagy Pállal: A mai fiatalság egyre puhányabb, nem mer drasztikus módszerekhez folyamodni. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 129–146.

Interjú Nagy Zsolttal: Mintha az eszköz néha céllá vált volna. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 35–36.

Interjú Ráduly Róbert Kálmánnal: A személyes viták jelentették a vég kezdetét. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 24–29

Interjú Sándor Krisztinával: Meggyőződésem, hogy a MIT létjogosultsága semmit sem veszített erejéből. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 199–206.

Interjú Somogyi Attilával: Politikai prostitúcióra nem voltunk kaphatóak. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 160–173.

Interjú Szabó Lászlóval: Közéleti szerepvállalás politikai versengés nélkül: elbír két ernyőszervezetet is az erdélyi ifjúság. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 182–196.

Interjú Szilágyi Zsolttal: A gyanútól a szövetségig. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 30–34.

Interjú Tamás Lászlóval: Civil vagyok, nincs sok közöm a politikához. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 17–23.

Interjú Tókos Pállal: Ideológiák ütközése: Bukarest vagy Budapest hozhatott volna megoldást? In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 56–67.

Interjú Vass Leventével: Fejére állana a világ, ha a fiatalok dőlnének hátra a karosszékekben. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 98–105.

Interjú Veres Valérral: Hosszú távon hasznosabb lett volna, ha a MIT kevésbé radikális. In: Zilahi Imre (szerk.): *Másfél évtized az erdélyi ifjúsági életben: interjúk és dokumentumok*. MIT: Kolozsvár, 2005. 147–159.

